

אוניברסיטת תל-אביב
הפקולטה למדעי החברה ע"ש גרשון ה. גורדון
החוג למדע המדינה

הצלע החסרה: השפעת הסחר עם צדדים שלישיים על סכסוכים בין מדינות

ניצן פלדמן

העבודה מוגשת לסנאט של אוניברסיטת תל-אביב

כחלק ממילוי הדרישות לקבלת תואר שלישי

ספטמבר 2012

העבודה הנוכחית בוצעה בהנחייתם של דוקטור טל שדה ופרופסור אהרון קליימן

רשימת טבלאות

- טבלה 1: שיטות האמידה.....67
- טבלה 2: השפעת MID על נפח הסחר 1950-2000.....73
- טבלה 3: השפעת Fatal MID על נפח הסחר 1950-2000.....14
- טבלה 3: השפעת Fatal MID על נפח הסחר: חלוקה לשתי תקפות.....75
- טבלה 5: המדגם.....86
- טבלה 6: השפעת המלחמה על הסחר בין הצדדים הלוחמים.....88
- טבלה 7: השפעת המלחמה על הסחר עם צדדים שלישיים.....91
- טבלה 8: השפעת המלחמה על הסחר עם צש"ס: התמקדות בבריתות.....93
- טבלה 9: השפעת המלחמה על הסחר עם צש"ס: התמקדות בדמיון הצבעות באו"ם.....97
- טבלה 10: השפעת המלחמה על הסחר עם צש"ס: מדידת אינטרסים על פי תיק בריתות גלובלי...99
- טבלה 11: השפעת המלחמה על הסחר עם צש"ס: מדידת אינטרסים על פי תיק בריתות אזורי...102
- טבלה 12: סיכום תוצאות בטבלאות 7-11.....108
- טבלה 13: מיון כלל המקרים על פי תרשים 2.....113
- טבלה 14: סיכום המיון על פי תרשים 2.....118
- טבלה 15: סטטיסטיקה תיאורית.....126
- טבלה 16: השפעת הפתיחות לסחר על סכסוכים ברמות שונות- אמידה ללא משתנה אינטגרציה 132
- טבלה 17: השפעת הפתיחות לסחר על סכסוכים ברמות שונות- אמידה עם משתנה אינטגרציה..133

תוכן עניינים

I	תקציר
1	פרק 1. מבוא
14	פרק 2. סקירת ספרות
14	2.1 מבוא
16	2.2 עלויות אלטרנטיביות כמנגנון להפחתת סכסוכים
21	2.3 ביקורת חוקרי הכלכלה הפוליטית הדומסטית
23	2.4 הצד השני של המשוואה: השפעת הסכסוכים על הסחר
25	2.5 מהתמקדות בסחר דו-צדדי להתמקדות בחשיפה לתהליכי גלובליזציה
30	2.6 התייחסות לצדדים שלישיים במחקר
36	2.7 מדינאות כלכלית
40	2.8 סיכום
42	פרק 3. הצגת הטיעון התיאורטי : מדוע יש להתמקד בצדדים שלישיים ספציפיים?
54	פרק 4. אמידת השפעת סכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים באמצעות מדגם גדול
54	4.1 מבוא
56	4.2 המדגם
57	4.3 המודל
61	4.4 שיטות האמידה
68	4.5 תוצאות
71	4.6 דיון
76	פרק 5. אמידת השפעת סכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים
76	5.1 אסטרטגיית המחקר
78	5.2 המודל
83	5.3 המדגם
85	5.4 שיטת האמידה
86	5.5 תוצאות
110	5.6 התאמת הממצאים לתיאוריה

119	פרק 6. השפעת הפתיחות לסחר על נטייתן של מדינות להילחם	
119	6.1 פיתוח השערות מחקר	
121	6.2 מערך המחקר	
127	6.3 שיטת האמידה	
130	6.4 תוצאות	
131	6.5 סיכום	
134	פרק 7. סיכום	
144	ביבליוגרפיה	
	Abstract	i

תקציר

הקשר האפשרי בין סחר בינלאומי לבין היחסים הפוליטיים של מדינות מהווה מקור לאחת המחלוקות הוותיקות והמוכרות ביותר בקרב חוקרי היחסים הבינלאומיים. בעוד שחוקרי הפרדיגמה הליברלית טוענים כי סחר בינלאומי מקדם את השלום, חוקרים ניאו-ריאליסטים וניאו-מרקסיסטים טוענים שהסחר מגביר את המתחים הפוליטיים בין מדינות. חוקרים ריאליסטים טוענים כי הסחר אינו יכול להשפיע על סוגיות הנוגעות לפוליטיקה גבוהה, כך שהוא אינו רלוונטי לשאלות של מלחמה ושלום. מחלוקת זו קיבלה ביטוי בשורה ארוכה של מחקרים כמותיים, שבחנו כיצד הסחר הדו-צדדי בין מדינות משפיע על הסבירות לעימותים אלימים ביניהן. עד לאחרונה, לעומת זאת, כמעט ולא התפרסמו מחקרים שבחנו אמפירית כיצד הרחבת הסחר עם צדדים שלישיים משפיעה על היחסים בין צמדי מדינות במערכת.

בשנים האחרונות חל שינוי מסוים במגמה זו, עם פרסומם של מחקרים כמותיים שאמדו כיצד החשיפה הכוללת של צמדי מדינות לסחר משפיעה על הסבירות לעימותים אלימים ביניהן. התיאוריות השונות שגורסות כי החשיפה הכוללת לסחר יכולה לתרום ליציבות המערכת הבינלאומית נשענות, במידה כזו או אחרת, על ההנחה שסכסוכים פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים: העמקת החשיפה לסחר מפחיתה את הסבירות לסכסוכים, בין היתר, משום שהיא מגבירה את חששן של מדינות מהפגיעה שהסכסוכים יסבו לסחר עם צדדים שלישיים. ואולם, באופן מפתיע, קשה למצוא בספרות עדות אמפירית מוצקה או מסגרות תיאורטיות מהן אפשר ללמוד האם, ותחת אילו תנאים, סכסוכים פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים. מחקר זה נועד להשלים פער זה.

עבודה זו מתמקדת בקשר הדו-כיווני בין סכסוכים בינלאומיים לבין הסחר עם צדדים שלישיים. שאלת המחקר המרכזית שעומדת בליבת העבודה היא, **כיצד החשיפה לסחר עם צדדים שלישיים משפיעה על נטייתן של צמדי מדינות להילחם זו בזו?** בניגוד למרבית המחקרים בנושא - שבאופן מסורתי העדיפו לדלג על בחינת הנזק שסכסוכים מסבים לסחר ובחרו להתמקד ישירות באמידת השפעת הסחר על הסבירות לסכסוכים - מחקר זה מקדיש את מרב תשומת הלב לבחינת השפעותיהם של סכסוכים על הסחר. העבודה מציגה מסגרת תיאורטית חדשה שעוזרת להבין טוב יותר כיצד הגלובליזציה בסחר

משפיעה על העלות המצרפית שסכסוכים גובים מהמדינות הלוחמות. התובנות החדשות באשר להשפעתם של סכסוכים על הסחר מאפשרות להציג תובנות חדשות גם באשר לקשר בין החשיפה של מדינות לסחר לבין הסבירות שהן ינקטו באלימות אחת כלפי השנייה.

הניתוח התיאורטי שמוצג בעבודה מלמד, כי על מנת להבין כיצד תהליכי הגלובליזציה בסחר משפיעים על עלויותיהם המצרפית של סכסוכים, ומכאן גם על הסבירות לעימותים בין המדינות במערכת, יש להשוות בעוצמתם של שלושה תהליכים (1): העלות שנחסכת לאור האפשרות להקטין במהירות ובקלות רבה יותר את התלות בסחר עם יריבים פוטנציאליים. כיוון שהגלובליזציה מקלה על מציאת תחליפים לסחר עם יריבים היא עוזרת להפחית את הנזק שטמון באיבוד הסחר עמם בשעת סכסוך; (2) העלות שנובעת מהרחבת הסחר עם כלל הצדדים השלישיים. עלות זו משמעותית יותר ככל שהפגיעה של סכסוכים בסחר עם כלל הצדדים השלישיים גבוהה יותר; (3) העלות הכרוכה בהעמקת קשרי המסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים. צד שלישי ספציפי בעימות בין מדינות A ו-B הוא מדינה שמקיימת קשרי סחר עם A ושיש לה אינטרס פוליטיים בביטחונה של שחקן B. אינטרסים אלו מעלים את ההסתברות כי בשעת משבר בין A לבין B, הצד השלישי הספציפי ישתמש בסחר מול A בכדי לאותת לו על מורת רוחו ממדיניותו התוקפנית כלפי B, או כדי להענישו.

בספרות קיימים אומנם מעט מחקרים שנותנים את הדעת לשני התהליכים הראשונים, אך לא קיימים מחקרים שמתייחסים לקשר בין הרחבת הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים ובין העלות המצרפית שמלחמות גובות מהמדינות הלוחמות. עבודה זו טוענת כי אי אפשר להבין את מלוא ההשפעה של סכסוכים על הסחר מבלי להתמקד בפגיעתם הייחודית בסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים. המבחנים האמפיריים שמוצגים בעבודה מלמדים, כי בניגוד לטענה הרווחת בספרות, אי אפשר להציג קביעה גורפת לפיה סכסוכים מסבים פגיעה משמעותית לסחר עם כלל הצדדים השלישיים. לעומת זאת, הפגיעה בסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים היא תופעה נפוצה בהרבה, ועוצמתה גבוהה משמעותית מעוצמת הפגיעה של סכסוכים בסחר עם שאר הצדדים השלישיים.

ההבחנה בין הפגיעה שסכסוכים מסבים לסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים לבין הפגיעה בסחר עם שאר הצדדים השלישיים היא, אם כן, התרומה המרכזית הראשונה של עבודה זו לספרות.

תרומה זו מאפשרת לגשת באופן מושכל יותר לבחינת הקשר בין תהליכי הגלובליזציה לבין שכיחותם של עימותים. מצד אחד הגלובליזציה מפחיתה את התלות ביריב פוטנציאלי ולכן מעודדת סכסוכים, אבל מצד שני הגלובליזציה מגדילה את הסבירות למיסוד קשרי המסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים, שהסחר עימם רגיש במיוחד לקונפליקטים. כאשר מתייחסים לכלל המערכת הבינלאומית שתי השפעות מנוגדות אלו מתקזזות ולכן הקשר בין גלובליזציה לבין סכסוכים הוא מותנה: פרדוקסלית הגלובליזציה מצליחה יותר (פחות) לצמצם סכסוכים בין מדינות הממעטות (המרבות) לסחר זו עם זו, כי ההשפעה הראשונה נחלשת (מתגברת). במילים אחרות, צמדי מדינות שהסחר ביניהן הוא שולי אינן יכולות להוזיל משמעותית את עלויות הסכסוך בעזרת הסטת הסחר עם היריב, ועל כן הגלובליזציה יכולה רק להעלות את עלויות הקונפליקט ביניהן. ההתייחסות לנפח הסחר הדו-צדדי בין צמדי המדינות עצמן, כמשתנה המתנה את הקשר בין חשיפתן הכוללת לסחר לבין יחסיהן הפוליטיים, היא התרומה המרכזית השנייה של העבודה לספרות.

השערות המחקר, אסטרטגית המחקר וממצאים עיקריים

כאמור, פרקי העבודה הראשונים מתמקדים בהשפעות הגלובליזציה בסחר על העלות של סכסוכים. רק לאחר יישום מבחנים אמפיריים כמותיים שאומדים את הקשר בין סכסוכים לבין סחר, מציגה העבודה מערך מחקר שאומד את השפעת הפתיחות לסחר על הסבירות לסכסוכים. על מנת להשוואת בין שלוש ההשפעות של הגלובליזציה על העלויות של סכסוכים כפי שפורטו לעיל, ובכדי לתמוך בחשיבות ההבחנה בין צדדים שלישיים ספציפיים ובין צדדים שלישיים כללים, העבודה בוחנת את שלוש ההשערות הבאות:

1H: סכסוכים אלימים בין מדינות פוגעים בסחר שלהן עם צדדים שלישיים.

2H: סכסוכים אלימים בין מדינות פוגעים בסחר ביניהן באופן יחסי יותר מאשר בסחר שלהן עם צדדים שלישיים.

3H: סכסוך אלים בין מדינות יפגע באופן יחסי בסחר של כל אחת מהן עם צדדים שלישיים ספציפיים יותר מאשר בסחר עם הצדדים השלישיים הכללים.

שתי ההשערות הראשונות נבחנות באמצעות אמידת מודל הגרביטציה- מודל המאפשר לבקר שורה של משתנים כלכליים ופוליטיים המשפיעים על נפח הסחר בין מדינות. המודל מיושם על מדגם גדול הכולל מידע על זרם הסחר הדו-צדדי בין כל מדינות העולם בשנים 1950-2000. הממצאים מלמדים כי בעוד שסכסוכים מפחיתים את הסחר בין המדינות הלוחמות בעשרות אחוזים והם מקשים על חידוש הסחר שנים ארוכות לאחר סיומם, הפגיעה שלהם בסחר עם צדדים שלישיים אינה עולה על אחוזים בודדים והשפעותיה נעלמות לחלוטין כשנתיים לאחר סיומם. עוצמת הפגיעה בסחר עם צדדים שלישיים שהתגלתה במחקר זה קטנה בהרבה מזו שנמצאה במחקרים המעטים שבחנו את הסוגיה. ממצאים אלו מלמדים כי הרחבת הסחר עם צדדים שלישיים על חשבון הסחר עם יריב פוטנציאלי מאפשרת להחליף פגיעה קשה וארוכת טווח בפגיעה מתונה וקצרת טווח, ומכאן שיש לגלובליזציה מרכיב שתורם להפחתת עלויותיהם של סכסוכים.

על מנת לבחון את השערת המחקר השלישית, וכדי להציג מבחן נוסף להשערה הראשונה והשנייה, העבודה מתמקדת בהשפעותיהן של עשרים מלחמות על מגמות הסחר של המדינות הלוחמות (רשימת המלחמות מוצגת בעמוד 87). הואיל וכל מלחמה מתייחסת לשני צדדים לפחות, מוצגים בעבודה ארבעים וארבעה מקרים נפרדים. ההתמקדות הנפרדת בכל אחד מהמקרים מאפשרת לזהות מי הם הצדדים השלישיים הספציפיים בכל מקרה ומקרה. כל אחד מהמקרים נבחן בעזרת מודל הגרביטציה, אשר מתייחס למדגם הכולל מידע על הסחר הדו-צדדי של המדינה הלוחמת עם כל אחת משותפות הסחר שלה במשך עשרים שנים לפחות. השימוש במודל הגרביטציה מאפשר לאמוד כיצד השפיעה המלחמה על הסחר הדו-צדדי בין המדינות הלוחמות, על הסחר הכולל של הצד הלוחם עם כל הצדדים השלישיים, ועל הסחר בין הצד הלוחם לבין צדדים שלישיים ספציפיים.

מהמבחנים עולה כי רק בשישה עשר מקרים מבין ארבעים וארבעה המקרים הנבחרים המלחמה פגעה בסחר של המדינה הלוחמת עם הצדדים השלישיים. כלומר, בניגוד לטענה הרווחת בספרות, אי אפשר להצביע על מגמה גורפת ולקבוע שסכסוכים תמיד פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים. לעומת זאת, בעשרים ושישה מקרים נמצא שהסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים היה רגיש יותר למלחמה לעומת

הסחר עם שאר הצדדים השלישיים. הממצאים מלמדים כי הפגיעה בסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים היא אכן נפוצה וחדה בהרבה מהפגיעה בסחר עם שאר הצדדים השלישיים.

ממצאים אלו מעידים כי הפגיעה בסחר עם הצדדים השלישיים הספציפיים, ולא הפגיעה בסחר עם כלל שותפות הסחר, היא התהליך המרכזי דרכו הגלובליזציה בסחר עשויה להגדיל את העלויות של סכסוכים ולתרום בכך לצמצום שכיחותם. ואולם, אף שהעמקת הגלובליזציה בסחר מעלה את הסבירות שמדינות ירחיבו את הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים, אין הכרח כי העמקת הפתיחות לסחר של כל המדינות במערכת הבינלאומית מלווה תמיד בהרחבה משמעותית של הסחר עם הידידות של האויבות שלהן. לפיכך, אי אפשר לקבוע שהחשיפה לסחר מפחיתה במוצע את הסבירות לסכסוכים בין צמדי מדינות ברחבי המערכת הבינלאומית.

הצגת אמירות כוללות, באשר להשפעה הממוצעת של הפתיחות לסחר, אפשרית רק בעזרת הבחנה בין השפעתה על היחסים של צמדי מדינות שהסחר ביניהן שולי לבין השפעתה על יחסיהן של מדינות שסחר ביניהן אינו שולי. כיוון שהגלובליזציה מאפשרת למדינות יריבות להפחית בקלות רבה יותר את הסחר ביניהן יש לה מרכיב שתורם להפחתת העלות המצרפית של סכסוכים, ושמגביר משום כך את הסבירות לסכסוכים. אך מרכיב זה אינו רלוונטי במקרה של צמדי מדינות שהסחר ביניהן הוא שולי מלכתחילה. במקרים אלו ההשפעה המרכזית היחידה שמתלווה לפתיחות לסחר היא האפשרות שהמדינות ירחיבו את הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים. ברחבי המערכת ישנם מקרים שהפתיחות מובילה להעמקת הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים ומקרים שבהם הפתיחות לא עושה זאת, כך שישנם מקרים שבהם הפתיחות תורמת להפחתת הסבירות לסכסוכים בין מדינות שהסחר ביניהן הוא שולי וישנם מקרים שבהם היא אינה משפיעה על יחסיהן. כיוון שבמקרים אלו הפתיחות יכולה רק לתרום ליחסים בין המדינות, השפעתה הממוצעת של הפתיחות על היחסים בין צמדי מדינות שהסחר ביניהן שולי היא השפעה מייצבת.

לעומת זאת, כאשר מתייחסים למדינות שהסחר ביניהן אינו שולי ישנן שתי השפעות שפועלות בכיוונים מנוגדים. ההשפעה הממתנת שטמונה בהרחבת הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים מתקזזת עם ההשפעה המערערת שטמונה ביכולת להפחית בקלות את הסחר עם הצד היריב. כדי שלפתיחות תהיה

השפעה מייצבת היא צריכה להוביל למיסוד קשרי מסחר משמעותיים עם צדדים שלישיים ספציפיים. אך כאמור, ברחבי המערכת ישנם מקרים שבהם הפתיחות לסחר אינה מלווה במיסוד משמעותי של הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים, ועל כן לפתיחות לסחר ישנה השפעה ממוצעת מערערת על היחסים בין צמדי מדינות שהסחר ביניהן אינו שולי.

בכדי לתמוך בטענות אלו העבודה מציגה מערך מחקר כמותני שבוחן את שתי ההשערות הבאות:

4H: עלייה בפתיחות לסחר עם צדדים שלישיים מגבירה את הנטייה של צמדי מדינות שקיים ביניהן סחר רב לנהוג באלימות אחת כלפי השנייה.

5H: עלייה בפתיחות לסחר עם צדדים שלישיים מפחיתה את הנטייה של צמדי מדינות שקיים ביניהן סחר מועט לנהוג באלימות אחת כלפי השנייה.

השערות אלו נבחנות בעזרת אמידת הקשר בין הפתיחות לסחר של צמדי מדינות לבין הסבירות לעימותים אלימים ביניהן בעוצמות שונות. אמידות אלו מתייחסות למדגם גדול הכולל מידע על היחסים בין מרבית מדינות העולם בשנים 1950-2000. גרסאות שונות של אמידת לוגיט (Logit) מאפשרות לבחון את הקשר בין המשתנים תוך כדי בקרה על משתנים אחרים המשפיעים על סכסוכים בין מדינות. הוספת משתנה אינטראקציה, שכופל את משתנה הפתיחות במשתנה המתייחס להיקף הסחר בין צמד המדינות, מאפשר לבחון את השערות המחקר. הממצאים תומכים באופן חזק בהשערות המחקר.

פרק 1. מבוא

הגידול המהיר שחל בנפח הסחר הבינלאומי, מאז מלחמת העולם השנייה ובמיוחד משנות השמונים של המאה העשרים עד שלהי העשור הראשון של המאה העשרים ואחת, לווה בתקווה להפחתת מספר הסכסוכים האלימים בין מדינות במערכת הבינלאומית. תקווה זו מתבססת ברובה על הרעיון הליבראלי הוותיק, לפיו תלות גומלין כלכלית הנרקמת בין שני שחקנים מגדילה את רווחיהם המוחלטים, ומשום כך היא מעלה את העלות האלטרנטיבית שכרוכה בסכסוכים פוליטיים ביניהם. הניסיון לתמוך בטענה זו הוליד שורה ארוכה של מחקרים כמותיים שהראו כי עלייה בנפח הסחר הדו-צדדי בין צמדי מדינות מפחיתה את נטייתן להילחם זו בזו (Polachek 1980; Oneal & Ray 1997; Oneal & Russett 1999; Mansfield 1994; Hegre 2004; Russett & Oneal 2001; Xiang, Xu & Keteku 2007; Herge, Oneal & Russett 2010).

ההיגיון התיאורטי שפותח במאמרים אלו והעדויות האמפיריות שהם סיפקו גלשו מגבולות השיח האקדמי אל עבר הרטוריקה אותה מאמצים מעצבי מדיניות הסחר בזירה הבינלאומית, וכן הם התגבשו לאחד הדגלים המרכזיים אותם מניפים המוסדות הכלכליים הבינלאומיים שמנסים לקדם את הסחר. קשה למצוא באתר האינטרנט של ארגון הסחר העולמי (WTO) עמוד המפרט את מטרות הארגון מבלי לציין את תרומתו של הסחר לקידום השלום. בניירות העבודה המפורטים של ה-WTO, אשר עוסקים ביתרונות הסחר, מובלטת לרוב הטענה המוכרת מספרות הליבראלית, כי החשש שמלחמות יפגעו בפירותיו של הסחר הופכת את הרחבתו לגורם שיתרום לקידום השלום (World Trade Organization 2008, 2).

טענות ברוח זו הושמעו על ידי מנהיגי המדינות המתועשות בעשורים האחרונים והן אף חודדו לאחר פרוץ המשבר הפיננסי ב-2008. במקביל להבעת חשש כי המשבר יעודד מדיניות סחר פרוטקציוניסטית שתקשה על חידוש הצמיחה העולמית, הבליטו מנהיגי מדינות ה-G20 את תרומתו של הסחר לשלום העולמי. בוועידות שכונסו בעיצומו של המשבר הזהירו רבים ממנהיגי מדינות ה-G20 כי יישום מדיניות פרוטקציוניסטית עלול לערער את היציבות הפוליטית הבינלאומית (Vinocur 2009).

הטענות שעולות בספרות הליבראלית הפכו אומנם לשגורות בשיח הכלכלי-פוליטי כאשר סוגיות הקשורות לסחר עולות על סדר היום הבינלאומי, אך הוויכוח ארוך השנים בקרב חוקרי היחסים הבינלאומיים באשר להשפעות הסחר רחוק מלהיות מוכרע. לצד המאמרים הרבים שמבליטים את יתרונות הסחר החופשי, התפרסמו מעט מאמרים אמפיריים שהראו כי סחר דו-צדדי דווקא מגדיל את הסבירות לסכסוכים בין מדינות (Barbieri 2002;1996). מאמרים אחרים הראו כי הסחר בין מדינות כלל אינו משפיע על הסבירות שהן ילחמו זו בזו (Keshk, Reuveny & Pollins 2010; Keshk, Pollins & Reuveny 2004).

ואולם, גם אם משתכנעים כי המסה העיקרית של המחקרים האמפיריים אכן מעניקה עדות חזקה לטענה כי סחר בין מדינות מפחית את הסבירות לסכסוכים ביניהן, עדיין אי אפשר להציג היקש ישיר ולקבוע כי העמקת הגלובליזציה במערכת הסחר הבינלאומית תתרום בהכרח ליציבות המערכת הבינלאומית. במילים אחרות, ישנו הבדל בין הטענה כי סחר דו-צדדי בין מדינות מפחית את נטיתן להילחם זו עם זו, לבין הטענה כי ככל שהמערכת תהיה גלובלית יותר וככל שמדינות יהיו חשופות לסחר בכלל כך הן ילחמו פחות. למעשה, דווקא הישענות על הנחות היסוד התיאורטיות שעומדות בבסיס הטענה הוותיקה של "הליברליזם המסחרי"¹, היא זו המציבה קושי בפני אלו המבקשים לטעון כי מערכת סחר גלובלית ופתוחה יותר תפחית בהכרח את מספר העימותים הבינלאומיים. קושי זה עולה משום שפתיחות לסחר משפיעה על העלויות האלטרנטיביות של סכסוכים בכמה נתיבים מנוגדים.

הספרות הקיימת כמעט ואינה מתייחסת לעובדה שהגלובליזציה בסחר עשויה לצמצם את הפגיעות שתלות הגומלין הכלכלית יוצרת בין יריבים פוטנציאליים. הגלובליזציה מקלה על מדינות למצוא שווקים אלטרנטיביים לסחר ולהסתגל במהירות לשינויים ועל כן היא מאפשרת לצמצם את התלות ביריב פוטנציאלי ולהפחית את העלות שכרוכה בסכסוך מולו (Martin, Mayer & Thoenig 2008, 866). משום כך הגלובליזציה עשויה לערער את המנגנון המייצב של הסחר הדו-צדדי עליו מצביעה הספרות הליבראלית.

¹ המונח "ליברליזם מסחרי" הוטבע ב-1988 על ידי נאי (Nye) כשם כולל לתיאוריות הליבראליות שטוענות כי סחר בין מדינות יכול לתרום לקידום השלום ביניהן. כפי שאראה בסקירת הספרות מרביתן של התיאוריות הללו מתמקדות בעלויות אלטרנטיביות בכדי להסביר מדוע הסחר הוא גורם מייצב.

ואולם, בצד טענה זו, יש לקחת בחשבון כי ככל שמדינות נחשפות לשווקים רבים יותר וכלכלתן הופכת לתלויה יותר בסחר החוץ כך עשויה לגבור רגישותן לאופן שבו שותפות הסחר שלהן והסוכנים הכלכליים ברחבי העולם מגיבים לסכסוכים אלימים שבהם הן מעורבות. כלומר, אפשר לטעון כי החשיפה לתהליכי הגלובליזציה משפיעה בשני כיוונים מנוגדים על העלויות האטרנטיביות שכרוכות בעימות מול יריב פוטנציאלי: מצד אחד, היא עשויה להקטין את מידת הפגיעות שיוצרת תלות הגומלין הכלכלית מול אותו יריב, אך מצד שני היא מגבירה את רגישותן של מדינות לאופן שבו מגיבים שחקנים שונים ממדינות שונות. ללא דיון תיאורטי מעמיק יותר מהקיים בספרות, אותן השפעות מנוגדות מציבות קושי להציג אמירה גורפת שקובעת כיצד משפיעה הגלובליזציה בסחר על העלויות של סכסוכים, ומכאן שגם אי אפשר לקבוע חד משמעית כיצד היא משפיעה על היחסים בין מדינות.

חידת הקשר בין הגלובליזציה בסחר לבין העלויות האטרנטיביות של סכסוכים אינה ייחודית רק למקרים שבהם מדינות בעלות מחלוקות פוליטיות מנצלות את פתיחותה של מערכת הסחר כדי להפחית את התלות ביניהן. הואיל והגלובליזציה מאפשרת בשעת מתיחות להסיט במהירות רבה יותר את הסחר ממדינה יריבה למדינות אחרות, יתכן שיש בה מרכיב שתורם לערעור היחסים גם בקרב צמדי מדינות שהסחר ביניהן דווקא עלה תודות לפתיחותה של מערכת הסחר. כך, לדוגמא, ארגנטינה ובריטניה העמיקו באופן עקבי את קשרי הסחר שלהן במהלך השנים האחרונות, אך עובדה זו עדיין אינה מאפשרת להכריע האם הגלובליזציה בסחר העלתה או שמא היא הפחיתה את העלויות של העימותים הדיפלומטיים ביניהן.

הסחר בין ארגנטינה לבריטניה, שערכו היה קרוב לאפס בארבע השנים שחלפו מסיום מלחמת פוקלנד בשנת 1982, שב לעלות באופן מתון ועקבי החל משנת 1986. בשנת 2002 חלה עלייה משמעותית בנפח הסחר בין המדינות, אשר למעט מספר שנים נמשכה בעקביות עד שנת 2011. אומנם, גם לאחר שיפור היחסים בין המדינות היבוא מבריטניה לא היווה יותר מאחוז אחד מכלל היבוא הארגנטינאי, אך יחסי הסחר בין המדינות מתאפיינים בעודף מסחרי ברור ממנו נהנית ארגנטינה. אף שהעודף המסחרי של ארגנטינה בסחר מול בריטניה הצטמצם בשלוש השנים האחרונות, ארגנטינה עדיין נהנית מעודף מסחרי בולט, אשר עמד בשנת 2011 על 136.6 מיליון דולר (Turner & Bryan-Low, 2012).

על פניו, נתונים אלו תומכים בטענה כי הגלובליזציה במערכת הסחר תרמה להעלאת העלויות שארגנטינה תספוג עקב תקריות שיפריעו לתנועת הסחר עם בריטניה, ומשום כך אפשר לצפות שהיא תנהיג מדיניות זהירה מולה כאשר המחלוקות הפוליטיות ביניהן צפות על פני השטח. ואולם, אותה גלובליזציה במערכת הסחר העולמית, אשר תרמה להרחבת קשרי הסחר בין שתי המדינות, מקלה על ארגנטינה למצוא תחליפים לסחר עם בריטניה ועל כן היא מקנה אמינות לאימיה לנתק את הסחר עמה. איומים כאלו הוצגו באופן מפורש החל משלהי שנת 2011 והם הפכו לדחופים וחדים יותר ככל שקרב יום השנה השלושים לציון פריצת מלחמת פוקלנד, שחל באפריל 2012. בתגובה למשט של ספינת מלחמה בריטית באזור פוקלנד, הגישה ארגנטינה בפברואר 2012 תלונה רשמית לאו"ם, שבה האשימה את בריטניה בהפיכת דרום האוקיאנוס האטלנטי לאזור צבאי בריטי. יומיים לאחר הגשת התלונה דאגה ממשלת ארגנטינה לאשר רשמית ידיעה, לפיה שרת המסחר הארגנטינאית, דבורה גיאורגי (De'bora Giorgi), התקשרה למנהלי עשרים החברות הגדולות במדינה בכדי לשכנעם למצוא תחליפים לכלל מוצרי היבוא מבריטניה (Turner & Bryan-Low 2012). בעולם שבו מדינות רבות יותר מתחרות על חדירה לשווקים בינלאומיים, וכאשר אפשר להעביר סחורות והון במהירות ובקלות רבה יותר, איומים מסוג זה אינם נתפסים כאמירות חלולות ובלתי אמינות.

האיומים הארגנטיניים עוררו דאגה בבריטניה והם גררו תגובה בריטית תקיפה שהתמקדה אף היא בממד המסחרי. לאחר הודעת שרת המסחר הארגנטינית הוציא דובר ראש הממשלה הבריטית ידיעה רשמית שקבעה, כי הצבת מחסומים על הסחר הבריטי אינה משרתת את האינטרס הארגנטינאי הואיל ובריטניה היא משקיעה משמעותית בכלכלה הארגנטינית וכיוון שערך היצוא מארגנטינה לבריטניה גבוה בהרבה מערך היבוא שלה מבריטניה (Fallon & Bronstein 2012). באפריל 2012, כחודשים אחרי הצהרתה של שרת המסחר הארגנטינית ולאחר שורה של מהלומות מילוליות נוספות בין הצדדים, הודיעה ממשלת בריטניה כי היא משהה מידית את כלל רישיונות היצוא הביטחוני לארגנטינה ואת רישיונות היצוא של מוצרים בעלי אפשרות לשימוש כפול (dual use), אשר עשויים לעזור לצי הארגנטינאי להטיל מצור כלכלי על איי פוקלנד (BBC News 2012).

מעבר להצהרות ולצעדים שנוגעים ליחסי הסחר הדו-צדדי בין המדינות, דאגה בריטניה להבהיר כי פגיעה בסחר הבריטי תגרור צעדים שיפגעו בסחר של ארגנטינה עם כלל חברות האיחוד האירופי. לאחר פגישת הבהרה במשרד החוץ הבריטי, אליה זומן הנספח הדיפלומטי הארגנטיני בפברואר 2012, הודיע דובר משרד החוץ כי בריטניה הבהירה לנספח הדיפלומטי שפעולות הפוגעות בפעילות המסחרית הלגיטימית בין המדינות מעוררות דאגה לא רק בבריטניה אלא באיחוד האירופי כולו (Fallon & Bronstein 2012).

חברי הפרלמנט הבריטי ונציגה בפרלמנט האירופי הציגו באופן מפורש יותר את הזיקה בין מדיניותה של ארגנטינה כלפי בריטניה לבין יחסי הסחר שלה עם האיחוד האירופי. בדיון שנערך בוועדה ליחסי החוץ של האיחוד האירופי במרץ 2012, הציג דיוויד קמפבל באנרמן (David Campbell Bannerman), נציג מזרח אנגליה בפרלמנט האירופי, לבחון מחדש את הסכמי הסחר הדו-צדדים בין האיחוד האירופי לבין ארגנטינה. באנרמן אף הצהיר בפני הנציגה העליונה של האיחוד לענייני חוץ ומדיניות ביטחון, קתרין מרגרט אשטון (Ashton Catherine Margaret), להשעות את המשא ומתן לגיבוש הסכם אזור סחר חופשי בין האיחוד האירופי לבין גוש מרקוסור (השוק הדרומי המשותף. South MercoSur: Common Market), כיוון שגם חברותיו נותנות יד לצעדים הארגנטיניים נגד בריטניה. בתגובה לקריאה זו הבהירה אשטון, כי אף שמדובר בסכסוך דו-צדדי בין הממשלות הריבוניות של בריטניה וארגנטינה, אין כל ספק כי פגיעה בסחר הבריטי תהפוך לעניין אירופי (Youtube 2012).

למרות שהסכסוך האחרון בין ארגנטינה לבריטניה לא גלש להתנגשות צבאית הוא מבטא באופן חד את המורכבות הטמונה בהצגת היקש ישיר הקושר בין הגלובליזציה בסחר ובין העלויות של סכסוכים אלימים. העובדה שלארגנטינה קל יותר למצוא בעולם הגלובלי תחליפים ליבוא מבריטניה מלמדת כי הגלובליזציה בסחר העניקה לה מנגנון להפחתת העלויות שטמונות בעימות צבאי פוטנציאלי עמה. מצד שני, אותה הגלובליזציה שמקלה על מציאת תחליפים לסחר עם בריטניה תרמה למיסוד ולהרחבת יחסי הסחר בין ארגנטינה לבין האיחוד האירופי. מעורבותו של האיחוד האירופי במשבר מרמזת כי הפגיעה בסחר עם בריטניה עשויה להיות המרכיב הפחות חשוב אליו ארגנטינה צריכה לתת את הדעת כאשר היא מעצבת את מדיניותה כלפי בריטניה. סביר להניח כי הדרישות הבריטיות להשעיית הסכמי הסחר של

האיחוד האירופי עם ארגנטינה ומעורבותו של האיחוד האירופי בסכסוך יהיו תקיפות בהרבה במידה שהצהרות הלוחמניות בין המדינות יגלשו להתנגשות אלימה בעוצמה כלשהי. מכאן ששיקולי העלות - תועלת שמתייחסים להחרפת המשבר עם בריטניה צריכים לכולל התייחסות לפגיעה האפשרית ביחסי הסחר עם האיחוד האירופי- שותף הסחר השני בגודלו של ארגנטינה.

באותו האופן, כאשר בריטניה מעצבת את מדיניותה מול ארגנטינה, עליה לקחת בחשבון כי התעצמות המשבר עלולה לפגוע ביחסי הסחר המתרחבים שלה עם מדינות אמריקה הלטינית. עדות לטענה זו אפשר למצוא בהחלטת יתר חברות מרקוסור מדצמבר 2011, להצטרף לארגנטינה ולאסור מספירות הנושאות את דגל איי פוקלנד לעגון בנמליהן. אף שהמהלך אינו נוגע ישירות לסחר בין בריטניה לבין חברות מרקוסור, הוא עורר בבריטניה דיון עמוק שסקר את האינטרסים הכלכליים הבריטים באמריקה הלטינית ואת הסיכון שהמשבר עם ארגנטינה יפגע באינטרסים הללו. מאמרי העיתונות וניתוחיהם של מכוני המחקר בבריטניה שעסקו בהחלטת מרקוסור הבליטו בסקירותיהם את העלייה שחלה בסחר הבריטי עם מרבית המדינות באמריקה הלטינית, ואת העובדה שחברות ביטחון בריטיות זכו לאחרונה במכרזים ממשלתיים משמעותיים בברזיל ובמדינות אחרות (Ince 2012). עובדות אלו זכו לתהודה רבה יותר בעיתונות הכלכלית הבריטית לאחר שיחתה של שרת המסחר הארגנטינאית עם ראשי החברות בארגנטינה, כאשר גורמים רשמיים בבריטניה הביעו דאגה שארגנטינה תשכנע את שכנותיה להשתמש בסחר שלהן עם בריטניה בכדי ללחוץ עליה לפתוח מחדש את שאלת הריבונות על איי פוקלנד (Cecil) (2012).

גם ההתמקדות במערכת השיקולים של בריטניה מבליטה את הקושי לקבוע כיצד השפיעה הגלובליזציה על סך העלות של עימות פוטנציאלי מול ארגנטינה. פתיחותה של מערכת הסחר מצמצמת את העלויות שכרוכות במציאת תחליפים ליבוא מארגנטינה.² העובדה שבריטניה הזדרזה להוביל מהלך שמשמעותו פגיעה ביצוא הביטחוני לארגנטינה, בתגובה למשבר דיפלומטי שלא גלש לאלימות, מרמזת כי התעשייה הביטחונית הבריטית יכולה להרשות לעצמה לספוג את העלויות שכרוכות במהלך. ואולם, עלויות אלו עשויות להיות גבוהות בהרבה אילו התנהלותה של בריטניה תגרור תגובה אזורית שתפגע

² הרכב היבוא הבריטי מארגנטינה כולל שמן סויה, יינות, תירס, בוטנים ומספר מוצרים כימיקליים.

בסחר עם ידיותיה של ארגנטינה וביכולתן של חברות הביטחון הבריטיות לזכות במכרזים במדינות אמריקה הלטינית.³ שלל התהליכים המוסדיים, הפיננסים והטכנולוגים - המשויכים למושג גלובליזציה בסחר - תרמו להעמקת יחסי הסחר של בריטניה עם ידיותיה של ארגנטינה, ועל כן יש להם תפקיד בהעלאת העלויות שסכסוך עמה יגבו מבריטניה.

המשבר הדיפלומטי האחרון בין ארגנטינה לבריטניה הוא רק אחד מבין עשרות סכסוכים שהתרחשו בעשורים האחרונים, אשר ממחישים את הקושי להבין בעזרת הספרות הקיימת כיצד הגלובליזציה בסחר משפיעה על היחסים בין צמדי מדינות. בכדי להבין כיצד הגלובליזציה במערכת הסחר משפיעה על היחסים בין מדינות יש להרחיב את התמקדות בהשפעות הסחר הזו-צדדי ולהתמקד בקשר שבין החשיפה של צמדי מדינות לסחר עם צדדים שלישיים לבין נטיתן להילחם. הספרות הקיימת אומנם החלה בעשור האחרון לתת את הדעת לסוגיה זו ועבודות מספר בחנו כמותית כיצד החשיפה הכוללת של צמדי מדינות לסחר משפיעה על נטייתן להילחם זו עם זו (Russett & Oneal ; Gartzke & Li 2003a) (2001). מאמרים אחרים שהתפרסמו לאחרונה אף הציעו להתמקד באופן שבו הסחר של שתי מדינות עם אותם הצדדים השלישיים משפיע על נטייתן להילחם זו בזו (Dorussen & Ward 2010; Kinne) (2012). ואולם, אף שהמנגנון הסיבתי של המחקרים המוזכרים נשען לפחות בחלקו על ההנחות שסכסוכים פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים, ושהחשש מפני פגיעה זו הופכת את החשיפה לסחר לגורם מייצב, רק מעטים ניסו לבחון האם סכסוכים אכן פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים. מעט המחקרים שניסו לעשות כן אינם מספקים עדות אמפירית עקבית ומוצקה, ממנה אפשר ללמוד האם החשיפה לסחר מגדילה את העלויות של סכסוכים או שמא היא מפחיתה אותם.

כדי לבחון כיצד הפתיחות לסחר משפיעה על הנטייה של מדינות להילחם ישנו מקום למחקר שמאפשר להשוות בין גובה העלויות שנחסכות עקב הפחתת התלות ביריבים פוטנציאליים לבין העלויות שצצות לאור החשיפה הגוברת לסחר עם צדדים שלישיים. על מנת לאפשר השוואה זו יש לחרוג מההתמקדות בנזק שסכסוכים מסבים לסחר עם כלל הצדדים השלישיים ולבחון האם עוצמת הנזק תלויה

³ בשנים האחרונות זכו חברות בריטיות בכמה מכרזים משמעותיים באמריקה הלטינית. כך, למשל, ב-2012 זכתה חברת הביטחון הבריטית BAE במכרז להספקת סירות סיור לצי הברזילאי בשווי של 133 מיליון דולר. החתימה על העסקה העלתה בתקשורת הכלכלית בבריטניה תקווה להאצת החדירה של התעשייה הצבאית הבריטית לאמריקה הלטינית. (Hoyos 2012).

ביחסים הפוליטיים בין המדינות הלוחמות לבין הצדדים השלישיים. כלומר, המחקר צריך להעניק תשומת לב ייחודית לבחינת האופן שבו סכסוכים משפיעים על הסחר של המדינות הלוחמות עם צדדים שלישיים ספציפיים – מדינות שיש להן אינטרסים פוליטיים בהבטחת שלומה של אחת מבין צמד המדינות הלוחמות.

ההתמקדות בצדדים שלישיים ספציפיים חשובה הואיל והעלות המצרפית שסכסוך מסב לסחר של מדינה לוחמת מורכבת גם מהשפעת העימות על היחסים הפוליטיים עם שותפות הסחר, והשפעה זו תלויה ביחסים של אותן שותפות הסחר עם הצד היריב מולו המדינה לוחמת. אומנם, הפגיעה הפוטנציאלית שסכסוך אלים עשוי להסב לסחר של בין צד לוחם לבין צדדים שלישיים מורכבת משורה של תהליכים אותם אפשר לסווג כגורמים כלכליים טהורים. בין גורמים אלו אפשרת למנות: פגיעה בתשתיות, בכוח אדם ובהון אשר מקשות על היצוא והיבוא; שינוי טעמים בצריכה הציבורית והפרטית אשר מוביל לשינויים בהרכב הביקוש וההיצע; וכן שורה של תהליכים שמגבירים את מרכיב הסיכון ואי הוודאות הכרוכים בהיקשרות העסקית עם מדינה המצויה בסכסוך ומעלים את עלויות העסקה של הסחר עמה. ואולם, עוצמתו של מרכיב אי הוודאות, על שלל השלכותיו, עשויה להיות מושפעת במידה משמעותית מהתגובות הפוליטיות של המדינות שמרבות לסחור עם אותה מדינה לוחמת.

ישנו הבדל בין אי הוודאות שיוצר סכסוך, אשר אינו צפוי לחשוף את המדינה הלוחמת ללחץ בינלאומי ולקטטות דיפלומטיות עם שותפות הסחר המרכזיות שלה, לבין סכסוך שעלול לגרור שרשרת תהליכים דיפלומטים שיפגעו ביחסיה הפוליטיים עם שותפותיה הכלכליות המרכזיות. שרשרת אירועים זו עשויה להתפתח כאשר מדינה נמצאת במלחמה מול ידידה של שותפות הסחר המרכזיות שלה. כאשר לשותפת סחר לא מעורבת ישנו אינטרס בהבטחת שלומו של אחד הצדדים הלוחמים, היא יכולה להשתמש במגוון של דרכים בסחר עם הצד השני כדי לאותת לו על מורת רוחו ממדיניותו או כדי להעניש אותו. כפי שאפשר ללמוד מהמשבר האחרון בין ארגנטינה לבריטניה, איומים ממשלתיים על השעיית הסכמי סחר מצד צדדים שלישיים, הצהרות על שקילה מחודשת של הסכמי רכש ממשלתי, וקריאות לחרם צרכנים, מעלים את מרכיב אי הוודאות של הסוכנים הכלכליים אפילו אם איומים אלו אינם מתממשים לבסוף במלואם.

התרחשותם של תהליכים כאלו הופכת את זהותן של שותפות הסחר לגורם מפתח בעיצוב הקשר בין הפתיחות לסחר לבין היחסים של צמדי מדינות. חששן של מדינות מפני ההשלכות הכלכליות שטמונות בעימות צבאי עשוי להצטמצם באופן משמעותי אם תהיה להן סיבה להאמין שהעימות לא יגלוש לתהליכים פוליטיים שישפיעו לאורך זמן על יחסיהן הכלכליים עם שותפותן הכלכליות המרכזיות. במקרה שכזה ניתן אכן לתהות האם הגלובליזציה-שמאפשרת להקטין בהדרגה את תלות בסחר עם יריב פוטנציאלי, או לחילופין להסיט במהירות רבה יותר את הסחר עמו בשעת מתיחות - מהווה בהכרח גורם מייצב. לעומת זאת, כאשר הסכסוך עם שחקן מסוים עלול לגרום תגובה פוליטית שתפגע באופן משמעותי ביחסים הכלכליים ארוכי הטווח עם שותפות סחר חשובות, הגיוני יותר להאמין שהעמקת האינטגרציה עם אותן שותפות הסחר עשויה להוות גורם מייצב.

טענה אחרונה זו תהיה נכונה רק אם עוצמת הפגיעה בסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים היא אכן גבוהה יותר בשעת סכסוך לעומת עוצמת הפגיעה בסחר עם שאר מדינות העולם. כיוון שהספרות כמעט שאינה מתייחס לצדדים שלישיים ספציפיים בבואה לבחון כיצד חשיפה לסחר משפיעה על היחסים בין מדינות, היא מעולם לא בחנה האם ישנו הבדל בעוצמת הפגיעה שהסכסוך מסב לסחר עם שחקנים שונים. עבודה זו טוענת כי בחינה כזו הכרחית בכדי להבין את הקשר בין מידת החשיפה לגלובליזציה ובין יחסיהן של צמדי מדינות. מטרת עבודה זו היא לבחון, אם כן, את הקשר הדו-כיווני בין סחר עם צדדים שלישיים לבין סכסוכים בינלאומיים. שאלת המחקר המרכזית עליה מבקשת העבודה לענות היא, **כיצד החשיפה לסחר עם צדדים שלישיים משפיעה על נטיתן של צמדי מדינות להילחם זו בזו?**

על פניו, אפשר למצוא תשובה נחרצת לשאלה זו בספרות הליבראלית, בהתבטאויות הדחופות של מנהיגי מדינות רבות, וכן בניירות העבודה ובאתרי האינטרנט של ארגון הסחר העולמי, קרן המטבע הבינלאומית והבנק העולמי. כלל הגורמים המוזכרים מקדמים בעקביות את הטענה כי הגלובליזציה בסחר מהווה גורם מייצב, אך בבואם לעשות כן הם מתבססים על היגיון של המחקרים שמראים כי סחר דו-צדדי מפחית את הסבירות לסכסוכים בין צמדי מדינות. כאמור, כלל לא בטוח כי אפשר להציג היקש ישיר שכזה. עבודה זו מציעה להחליף את הדיון שמתמקד בסחר דו-צדדי במסגרת תיאורטית חדשה שמאפשרת להתמקד ישירות בשאלת הקשר בין הסחר עם צדדים שלישיים לבין היחסים של צמדי מדינות.

בניגוד למעט המחקרים הקיימים שנוגעים לצדדים שלישיים, גישתה הבסיסית של העובדה מניחה כי על מנת לענות על שאלת המחקר יש להבין תחילה באופן מקיף, כיצד החשיפה לסחר משפיעה על סך העלויות האלטרנטיביות שכרוכות בסכסוכים בין צמדי מדינות. בכדי לעשות כן יש ליישם אסטרטגיות מחקר שמאפשרות לפרק את העלויות של סכסוכים לשלושה מרכיבים: השפעה על הסחר בין המדינות הלוחמות; השפעה על הסחר של מדינות לוחמות עם כלל הצדדים השלישיים; השפעה על הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים. רק לאחר התמקדות בשלושת המרכיבים הללו ובהשוואתם אפשר יהיה לגשת באופן ישיר לשאלת המחקר ולהבין, כיצד ובאילו תנאים הגלובליזציה במערכת הסחר משפיעה על נטיתן של מדינות להילחם זו עם זו.

טענת העבודה היא כי לגלובליזציה שתי השפעות מרכזיות מנוגדות על שכיחותם של סכסוכים בין-מדינתיים אלימים. מצד אחד, הגלובליזציה מפחיתה את התלות ביריב פוטנציאלי ולכן מעודדת סכסוכים, אבל מצד שני הגלובליזציה ממסדת קשרי מסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים, שהסחר עימם רגיש במיוחד לסכסוכים. שתי השפעות מנוגדות אלו מתקוות ולכן הקשר בין גלובליזציה לבין סכסוכים הוא מותנה: פרדוקסלית הגלובליזציה מצליחה יותר (פחות) לצמצם סכסוכים בין מדינות הממעטות (המרבות) לסחור זו עם זו כי ההשפעה הראשונה נחלשת (מתגברת).

מבנה העבודה וממצאים עיקריים

הפרק השני של העבודה סוקר את הספרות הענפה שבוחנת את הקשר בין סחר ובין סכסוכים. תחילה מוצג עיקר הוויכוח בין הפרדיגמות של היחסים הבינלאומיים ביחס לשאלה זו ומוסברים המנגנונים שמציעות התיאוריות השונות. כאמור, מרבית המחקר בנושא עדיין מתמקד בהשפעות הסחר הדו-צדדי, אך גם ספרות חדשה הנותנת את הדעת לצדדים שלישיים אינה מציגה תשובה מלאה לשאלת המחקר. עובדה זו נובעת, בראש ובראשונה, משום שהספרות הקיימת נוטה להתמקד רק בצד אחד של המשוואה. כלומר, הדיון התיאורטי והמבחנים האמפיריים הקיימים מתמקדים באופן השפעתו של סחר על סכסוכים, אך הספרות מזניחה את הדיון שבוהן האם ותחת אילו תנאים סכסוכים פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים.

אחת מהמטרות המרכזיות של סקירת הספרות היא למקם את הנחות היסוד שמפותחות בעבודה על קשת התיאוריות השונות בנושא. ראוי להבהיר כבר בשלב זה, כי ההתמקדות המפורטת באמידת עלויותיהם של סכסוכים רלוונטית גם לבחינת תוקפן של התיאוריות השונות, אשר אינן מתמקדות בעלויות אלטרנטיביות בבואם להצביע על מנגנוני הייצוב של הגלובליזציה. אף שהמוטיבציה העיקרית של מחקר זה היא לשפר את הטיעון התיאורטי שמוצג בספרות הנשענת על המנגנון שמתמקד בעלויות אלטרנטיביות, המבחנים והדיונים שמוצגים בעבודה משתלבים גם עם הזרמים בספרות שמצביעים על מנגנונים אחרים.

סוגיה חשובה נוספת אליה מתייחס הפרק השני היא הצדקת הבחירה למקד את הדיון התיאורטי והאמפירי בסחר בינלאומי ולא במשתנים כלכליים אחרים המתקשרים לגלובליזציה. העלות הכלכלית של סכסוכים בעידן הגלובליזציה מורכבת מפגיעה בשורה של משתנים כלכליים שחורגים מהפגיעה בסחר הבינלאומי. סוגיה זו קיבלה לאחרונה התייחסות בספרות ולעיתים מתקבלת התחושה כי הסחר איבד מבכורתו כגורם הכלכלי המרכזי שתורם ליציבות. הדיון התיאורטי שמפותח בפרק מבהיר מדוע ההתמקדות בסחר נותרה רלוונטית ביותר בבחינת שאלת הקשר שבין תלות גומלין כלכלית ובין היחסים הפוליטיים של מדינות.

הפרק השלישי של העבודה מציג את הטענות התיאורטיות של העבודה. הדיון שמפותח בפרק מבהיר מדוע ישנו צורך בפירוק העלויות של סכסוכים לשלושה מרכיבים: השפעת הסכסוכים על סחר בין הצדדים הלוחמים; השפעת הסכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים כלליים; השפעת הסכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים. הדיון התיאורטי שמוצג בפרק מלמד, כי הנתונים שבהם סכסוכים עשויים להשפיע על כל אחד משלושת המרכיבים הללו גוזרים גם השערות שונות באשר לאופן שבו החשיפה לסחר משפיעה על סכסוכים.

פרקים 4-5 בוחנים אמפירית את השערות המחקר שעולות מהמודל שמפותח בפרק 3. פרק 4 מציג שורה של מבחנים כמותיים על בסיס מדגם גדול, אשר כולל תצפיות לגבי זרם הסחר של מרבית מדינות העולם בשנים 1950-2000. בעזרת מודל הגרביטציה - המאפשר לבקר שורה של משתנים כלכליים ופוליטיים המשפיעים על הסחר - נאמד האופן שבו סכסוכים בעוצמות שונות משפיעים על

הסחר הדו-צדדי בין המדינות הלוחמות ועל הסחר בין הצדדים הלוחמים לבין כלל שותפות הסחר שלהם. המבחינים מלמדים כי בעוד שהסחר בין הצדדים הלוחמים נפגע בעשרות אחוזים בשנת הסכסוך ובשנים העוקבות לו, הפגיעה בסחר עם צדדים שלישיים אינה עולה על אחוזים בודדים והשפעתה חולפת שנתיים לאחר סיום הסכסוך. ממצא זה עקבי בשורה של מבחני חוסן האומדים את המודל בעזרת מגוון של שיטות, אשר חלקן לא יושמו עד כה בספרות. הפגיעה בסחר עם צדדים שלישיים המתגלה במחקר זה חלשה בהרבה מזו שהוצגה במחקרים המעטים שבחנו את הסוגיה.

פרק 5 מתמקד בנפרד בעשרים מלחמות, במטרה לבחון האם הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים אכן רגיש יותר למלחמות לעומת הסחר עם מדינות שאין להן אינטרס מיוחד בהבטחתו של הצד היריב (רשימת המלחמות בעמוד 87). הואיל וכל מלחמה מתייחסת לשני צדדים לפחות, המבחינים בחלק זה מציגים למעשה התייחסות נפרדת לארבעים וארבעה מקרים. בכל אחד מהמקרים מיושם מודל הגרביטציה שבוחן כיצד השפיעה המלחמה על הסחר הדו-צדדי בין הצדדים הלוחמים, על הסחר הכולל של הצד הלוחם עם כל הצדדים השלישיים, ועל הסחר בין הצד הלוחם לצדדים שלישיים ספציפיים. ההתמקדות בכל אחת מהמלחמות בנפרד מאפשרת לזהות את הצדדים השלישיים הספציפיים.

כמעט בכל המקרים הנבחנו נמצא כי המלחמה פגעה בסחר הדו-צדדי בין המדינות הלוחמות. לעומת זאת, בניגוד לדעה הרווחת בספרות, הממצאים מלמדים כי במרבית המקרים קשה להצביע על קשר שלילי ומובהק בין המלחמות ובין הסחר עם צדדים שלישיים. ואולם, כמעט בכל המקרים שבהם כן נמצא קשר שלילי ומובהק שכזה נמצא גם כי הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים רגיש יותר למלחמה מאשר הסחר עם צדדים שלישיים כללים. כמו כן, במקרים רבים נמצא כי המלחמה לא פגעה בסך הסחר של הצד הלוחם אך היא כן פגעה בסחר שלו עם צדדים שלישיים ספציפיים. ממצאי המחקר תומכים בטענה כי הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים רגיש יותר לסכסוכים לעומת הסחר עם שאר הצדדים השלישיים.

ממצאים אלו מאפשרים להציג הסבר חזק יותר באשר לקשר בין הפתיחות לסחר לבין יחסיהן של צמדי מדינות. מצד אחד, כיוון שהפגיעה בסחר מול צדדים שלישיים כללים אינה כה משמעותית ונמצא שהיא אינה תופעה נפוצה, אפשר להקיש כי היכולת להפחית את התלות ביריב פוטנציאלי עשויה

דווקא לעודד סכסוכים בעידן הגלובליזציה. מצד שני, הואיל והרחבת הסחר מגדילה את הסיכוי למסד קשרי מסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים, וכיוון שהסחר עימם נמצא רגיש יותר לסכסוכים מאשר הסחר עם צדדים שלישיים כלליים, אפשר לקבוע כי לגלובליזציה ישנו גם פן מייצב. כדי שפן מייצב זה יקוז את המרכיב המערער של הגלובליזציה ישנו צורך שהפתיחות לסחר תלווה במיסוד קשרי מסחר משמעותיים עם צדדים שלישיים ספציפיים. כיוון שתהליך זה אינו מתרחש בהכרח כאשר מדינות נפתחות לסחר, סביר כי הפתיחות לסחר נוטה דווקא להגביר לרוב את נטייתן של מדינות להילחם זו בזו.

ואולם, הגיון זה תקף רק כאשר מדובר בצמדי מדינות שהתלות ביניהן משמעותית מספיק בכדי שהפחתתה הפוטנציאלית תוכל להוות גורם שיש בכוחו להשפיע על שיקולי העלות-תועלת שלהן. כלומר, השפעת התחלופה המאפשרת להקטין את התלות ביריב ואת החשש מפני פגיעה ביחסיים הכלכליים עמו רלוונטית רק כאשר מדובר במדינות המקיימות ביניהן מידה מסוימת של תלות גומלין. במקרה של מדינות שהסחר ביניהן שולי השפעת התחלופה של הגלובליזציה אינה קיימת. משום כך, הגורם המרכזי שקושר בין מידת הפתיחות לבין העלויות של סכסוכים על הסחר הוא מיסוד הקשרים הכלכליים עם צדדים שלישיים ספציפיים. לפיכך, ישנו קשר שלילי בין הפתיחות לסחר ובין הנטייה לסכסוכים (כלומר הרבה סחר כרוך במעט סכסוכים) בקרב צמדי מדינות שנפח הסחר ביניהן שולי.

הפרק השישי של העבודה נועד לבחון הסברים אלו. בעזרת שורה של מבחנים כמותיים שמתבססים על מדגם גדול הפרק מבהיר, כי בעוד שהפתיחות לסחר מפחיתה את הנטייה לעימותים בין צמדי מדינות שאינן מרבנות לסחור זו עם זו, היא מעלה את הנטייה לסכסוכים בקרב מדינות המרבנות לסחור זו עם זו. הפרק השביעי מציג סיכום של העבודה ורעיונות להמשך המחקר.

פרק 2. סקירת ספרות

2.1 מבוא

הדיון האקדמי שמתמקד בבחינת הקשר בין תלות גומלין כלכלית לבין סכסוכים בינלאומיים איננו חדש והוא זכה לתשומת לב רבה בספרות של דיסציפלינת היחסים הבינלאומיים. באופן גס, אפשר לסווג את הספרות בנושא לארבע טענות מרכזיות: (1) הטענה הליבראלית שגורסת כי תלות גומלין כלכלית בין מדינות מקדמת את השלום ביניהן; (2) הקביעה המרקנטליסטית שעלתה על ידי שורה של חוקרים ריאליסטים וניאו-ריאליסטים, לפיה סחר בינלאומי - בעיקר במוצרים אסטרטגיים - מהווה מקור לסכסוכים בינלאומיים, משום שהאינטרסים של מדינות במערכת הבינלאומית נקבעים על פי רווחים יחסיים (Waltz 1979; Grieco 1988; Mearsheimer 1992; Gowa 1994); (3) הטענה שמוצג על ידי חוקרים ניאו-מרקסיסטים ומספר חוקרים ניאו-ריאליסטים, אשר גורסים כי לתלות גומלין סימטרית עשויה להיות השפעה מייצבת על המערכת, בעוד שתלות גומלין א-סימטרית מובילה לסכסוכים (Barbieri 2002; Gasiorowski 1986)¹; (4) הטענה הריאליסטית שקובעת כי היחסים הכלכליים בין מדינות אינם רלוונטיים לסוגיות של פוליטיקה גבוהה, ומשום כך אין קשר בין היקף היחסים הכלכליים של מדינות ובין הסבירות שהן ילחמו זו בזו (Buzan 1984; Levy 1989; 2002).

הוויכוח התיאורטי ארוך השנים בין ארבע ההשקפות הללו קיבל בשלושת העשורים האחרונים ביטוי בשורה של מחקרים אמפיריים, אשר ביקשו לבחון כמותית את הקשר בין תלות גומלין כלכלית לבין נטיתן של מדינות להילחם זו בזו. רוב מכריע של המחקרים הללו הצביע על קשר שלילי בין היקף הסחר הדו-צדדי של צמדי מדינות לבין ההסתברות שהן ילחמו זו בזו (Oneal & Ray 1997; Russett & Oneal 2001; Russett, Oneal & Davis 1998; Mansfield 1994; Polachek 1980; Hegre 2007; Xiang, Xu & Keteku 2004). כלומר, אינטגרציה כלכלית בין שתי מדינות מפחיתה את נטייתן להילחם זו בזו. יחד עם זאת, מחקרים מספר הצביעו דווקא על ממצאים הפוכים (Barbieri 1996; 1998; 2002) ומחקרים אחרים הראו כי אין קשר מובהק בין המשתנים (Keshk, Pollins & Reuveny 2004; Keshk, Reuveny & Pollins 2010).

¹ חלק נכבד ממאמרי סקירת הספרות שהתפרסמו בשנות השמונים והתשעים מתייחסים לטענה השנייה והשלישית כאל אותה הטענה. מגמה זו השתנתה החל משלהי שנות התשעים וכיום מרבית סקירות הספרות מציגות את אותה החלוקה לארבע טענות.

הניסיונות להציע הסברים לשונות המוצגת במחקר האמפירי העשירה את הדיון המתודולוגי והם הובילו לשיפור מתמיד בטכניקות המדידה של סוגיות כלכליות-פוליטיות ובשיטות האמידה שבוחנות את הקשר בין המשתנים. ניסיונות אלו לא נשארו רק במישור המתודולוגי. כחלק מהניסיון להסביר את השונות בממצאים האמפיריים פורסמו מאמרים רבים שטענו כי היעדר בקרה על סוגיות תיאורטיות חשובות היא זו שיוצרת חוסר בהירות בהבנת הקשר בין תלות גומלין לבין סכסוכים. הוספת משתני בקרה שונים במשוואת הרגרסיה העשירה את הדיון התיאורטי, כיוון שהיא הצביעה על תנאים שבהם סחר בין שתי מדינות מפחית את הסבירות לעימות אלים ביניהן. כך, למשל, גאלפי וגריקו הראו כי סחר מפחית את הסבירות לסכסוכים רק בקרב מדינות דמוקרטיות בשעה שהוא יוכל להגביר את הסיכויים לסכסוכים בקרב מדינות שאינן דמוקרטיות (Gelpi & Grieco 2008).² מאנספילד ופיווהאוס הראו כי רק סחר בין מדינות שמעוגנות בהסכמי סחר יכול להפחית את הסבירות לסכסוכים ביניהן (Mansfield & Pevehouse 2000).

במקביל לניסיון לשפר את המחקר באמצעות הוספת משתני בקרה כלכליים ופוליטיים המתייחסים באופן ישיר ליחסים בין צמדי המדינות, חל ניסיון לבטא במחקר תופעות המתייחסות למידת חשיפתן הכוללת של המדינות לתהליכי גלובליזציה. עיקר המחקר בנושא עדיין מתמקד ביחסים הכלכליים הישירים בין צמדי המדינות, אך ישנה הכרה גוברת כי מידת האינטגרציה של מדינות עם הכלכלה הגלובלית הפכה אף היא לגורם משמעותי בעיצוב יחסיהן של צמדי מדינות. הכרה זו באה לידי ביטוי בהוספת משתני בקרה כלכליים מונאדיים (monadic)³ במחקרים שבהם המשתנה הבלתי תלוי המרכזי נותר הסחר הדו-צדדי בין צמד המדינות (Mansfield 1994; Russet & Oneal 2001).

בעשור האחרון החלו להתפתח בספרות זרמים שטוענים כי ההתמקדות במשתנים המתייחסים

למידת חשיפתן של מדינות לתהליכי גלובליזציה היא זו שצריכה לעמוד בליבת המחקר (Gartzke & Li)

² הממצא שעולה במחקר המצוטט יוצא דופן כיוון שמרבית המחקרים האמפיריים מראים כי לסחר ישנה השפעה ייחודית על יחסי המדינות. דווקא חוקרים המזוהים עם ספרות "השלום הדמוקרטי" הראו כי הסחר מפחית את הסבירות לסכסוכים גם לאחר בקרה על משתנים שמתייחסים לסוג המשטר של המדינות (Oneal & Russet 1997).

³ המחקר הכמותי ביחסים בינלאומיים מרבה להציג הבחנה בין משתנים דיאדיים (dyadic) ובין משתנים מונאדיים (monadic). משתנים דיאדיים הם משתנים המתייחסים ליחסים הישירים בין צמדי המדינות, כגון: סחר בין צמד מדינות; קיומה של ברית ביניהן; חברות משותפת שלהן בארגון בינלאומי; מרחק גיאוגרפי בין צמד מדינות. משתנים מונאדיים מתייחסים למאפיינים של מדינה, אשר אינם קשורים בהכרח לקשר-גומלין ישיר עם מדינה אחת אחרת. דוגמאות בולטות למשתנים כאלו במחקר הכמותי הן: היותה של מדינה מעצמה בינלאומית, עוצמתה הצבאית, מספר הארגונים הבינלאומיים שבהן היא חברה; התמ"ג של מדינה, חלקו של סך הסחר בסך התמ"ג של מדינה.

כמו כן, לאחרונה פורסמו מחקרים שממקדים את הדיון לאופן שבו היחסים הכלכליים של צמדי המדינות עם צדדים שלישיים מעצבים את יחסיהן של צמד המדינות (Dorussen & Kinne 2012; Ward 2010; Aydin 2008, 2010; Fordham 2010; Chang 2005; 2008; Kinne 2012).

כיוון שגם ספרות חדשה זו מתבססת על התשתית שהונחה בדיון שמתמקד בהשפעות הסחר הדו-צדדי, סקירת הספרות נפתחת עם הצגת ההיגיון של התיאוריות השונות שגורסות כי סחר בין מדינות מפחית את נטיתן להילחם זו עם זו. רק לאחר דיון בתיאוריות אלו ובביקורת עליהן אפשר יהיה לדון במודלים שמתמקדים בחשיפה לתהליכי גלובליזציה ובסחר עם צדדים שלישיים. ספרות חדשה זו אינה מספקת תשובה מספקת לשאלת המחקר, אך היא בהחלט עוזרת לבסס את טענת העבודה כי התמקדות בסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים הכרחית בכדי לבין את הקשר בין סחר בינלאומי ובין סכסוכים. כמו כן, היא עוזרת להבין מי הם אותם צדדים שלישיים ספציפיים שהסחר עימם צפוי להיות רגיש יותר לסכסוכים.

2.2 עלויות אלטרנטיביות כמנגנון להפחתת סכסוכים

אף שניתן למנות שורה ארוכה של הוגים ליבראליים קלאסיים שהציגו לאורך שלוש המאות האחרונות את הטענה כי סחר בין מדינות יכול לקדם שלום ביניהן (Kant 1795; de Montesquieu 1748; Cobden 1886; Selfridge 1918; Angell 1912; Viner 1937), רק בשנות השמונים של המאה העשרים החל להתפתח מחקר אמפירי משמעותי שביקש לבחון טענה זו באמצעות כלים כמותיים. מבין שלל הטיעונים שההוגים הליבראליים המוזכרים הציגו בבואם להסביר את סגולותיו המייצבות של הסחר, זה המתמקד בעלויות האלטרנטיביות לכד את מרבית תשומת הלב של החוקרים שביקשו להחזיר למרכז השיח האקדמאי את הדיון בהשפעות הפוליטיות של סחר בינלאומי.

פרסום מאמרו של פולאצ'ק מהווה נקודת ציון משמעותית בהתפתחותו של המחקר האמפירי שמתמקד בבחינת הקשר בין סחר לבין היחסים הפוליטיים של מדינות (Polachek 1980). פולאצ'ק הציג מודל מתמטי פורמאלי שהעניק מסגרת ברורה המבהירה מדוע גידול בנפח הסחר בין מדינות מקטין את הסבירות לפריצתו של עימות אלים ביניהן. המודל מתרגם למעשה ממילים למספרים את מה שקאנט הזכיר בקצרה ב"שלום הנצחי" ומה שדה מונטסקייה (de Montesquieu) טען באופן מפורש יותר

בשנת 1748. על פי הסבר זה, מדינות יירתעו מנקיטת מהלכים אלימים נגד שותפות סחר כיוון שהן יחששו לאבד את הגידול ברווחה החברתית שהוא מעניק.

טיעון זה מושתת על שתי הנחות יסוד: (1) סחר בינלאומי אכן מאפשר למדינות להגדיל את גבול אפשריות הצריכה, ומשום כך הוא מעלה את סך הרווחה החברתית; (2) סכסוכים בינלאומיים פוגעים בנפח הסחר בין המדינות שמעורבות בו. מקבלי ההחלטות שואפים להשיא את התועלת המצרפית של מדינתם ועל כן לא יפתחו בסכסוך אלים במקרים שבהם הרווחים מהסכסוך יהיו קטנים מעלויותיו. על פי המודל, עלויות הסכסוך נגזרות מההפסד ברווחה החברתית שמעניק הסחר מול המדינה היריבה, ומשום כך הרחבת נפח הסחר עמה מעלה את העלות האלטרנטיבית שכרוכה בסכסוך והיא מקטינה את התמריץ לפתוח במלחמה (Polachek 1980, 78).

אף שפולאצ'ק הודה שנפח הסחר הוא רק אחד ההיבטים של היחסים הכלכליים בין מדינות, מחקריו האמפיריים הראשונים, כמו גם מרבית המחקרים הכמותיים שפורסמו בשנות השמונים ובראשית שנות התשעים, התמקדו רק בהשפעת נפח הסחר הדו-צדדי בין מדינות על יחסיהן (Gasiorowski & Polachek 1986; Polachek 1997; Polachek 1982). כדי למדוד את היחסים בין מדינות התבססו המחקרים הראשונים על משתנים שמקודדים ידיעות בעיתונות המדווחות על הקשרים הפוליטיים של המדינות.⁴

מגמות אלו השתנתו במהלך שנות התשעים לאחר ששורה של חוקרים טענו כי משתנה תלוי המתייחס לקשת רחבה של קשרי-גומלין פוליטיים אינו מתאים לבחינת הליברליזם המסחרי, וכי יש להחליפו במשתנה שמתייחס רק להיעדרו או לקיומו של סכסוך אלימים בין המדינות.⁵ כמו כן, מרבית החוקרים הסכימו כי בכדי ללכוד את העלות האלטרנטיבית שטמונה בניתוק הקשרים כלכליים של שתי

⁴ הקידוד מתייחס לקשת רחבה של קשרי גומלין אפשריים הנעים משיתוף פעולה מלא ועד מלחמה כוללת. ממוצע הקידודים של כלל הידיעות הנסקרות אמור להעניק מושג על היחסים בין צמד מדינות בשנה נתונה. המחקרי הראשונים התבססו על מאגר המידע של ה- Conflict and Peace Data Bank (COBDAB). מאמרים מאוחרים התבססו על מאגר ה- World Events Interaction Survey (WEIS) ועל ה- Virtual Research Associates (VRA).

⁵ הביקורת כלפי השימוש במדדים שנוגעים לקשת רחבה של קשרי גומלין מתמקדת בבעייתיות שכרוכה במשתנים המבוססים על ציונים ממוצעים. אירועים שונים שאינם רלוונטיים למצב היחסיים האמתי בין המדינות יכולים להסתיר את יחסיהן האמתיים. לדוגמה, ידיעות על ניהול משא ומתן לשלום בין שתי מדינות יריבות יזכה לקידוד שמלמד על התחממות היחסים ביניהן ויתרמו לעליית הציון השנתי של יחסיהן. מצב זה יתקיים גם אם המשא ומתן נכשל והמדינות יצאו בסופו של דבר למלחמה. משנה דיכוטומי שמתייחס לקיומו או היעדרו של סכסוך אינו רגיש לסוגיות לא רלוונטיות.

מדינות יש להתמקד בחשיבות היחסית של הסחר עבורן. המחקרים שהתפרסמו מאמצע שנות התשעים החליפו את המשתנה הבלתי תלוי, ובמקום להתמקד בנפח הסחר הדו-צדדי בין שתי המדינות הם הציבו מדדים שתכליתם לבטא את התלות הכלכלית בין מדינות. מדדים אלו מציגים מנה של היחס בין נפח הסחר הדו-צדדי של צמדי מדינות לבין התוצר המקומי הגולמי של כל אחת מהן (Oneal & Ray 1997; Oneal et al. 1996). ההיגיון של מדידה זו פשוט: כאשר הסחר מול מדינה B מהווה נתח מרכזי מהתמ"ג של מדינה A, עלויות ההסתגלות של A להפרעה ביחסים המסחריים עם מדינה B יהיו גבוהות. הצעתם של ראסט ואוניל להציב כמשתנה בלתי תלוי רק את ערך המנה של המדינה הפחות תלויה מבין שתי המדינות (Russett & Oneal 1997;2001), אומצה על ידי מרבית המחקרים הליבראליים שפורסמו החל משלהי שנות התשעים.⁶ כך שבעוד שהחוקרים הליבראליים הקלאסיים דנו בתלות ההדדית בין מדינות כמנגנון לשיפור היחסים ביניהן, מרבית המחקר בוחן האם עלייה בתלות היחסית של המדינה הפחות תלויה מבין צמד המדינות מפחיתה את הסבירות לסכסוכים ביניהן.

השימוש במדדים הללו והטענה כי הם מבטאים נאמנה את העלות האלטרנטיבית הכרוכה בהפרעת יחסי הסחר בין צמדי מדינות זכו לביקורות רבות מצד חוקרים ריאליסטים, ניאו-ריאליסטים וניאו-מרקסיסטים. עיקר הביקורת התמקדה בטענה כי המדדים הללו מתעלמים ממושגי היסוד שעומדים בבסיס הספרות שדנה בתלות גומלין כלכלית, כגון: רגישות, פגיעות ותלות גומלין א-סימטרית. כלומר, אלו המטילים ספק בממצאי המחקר האמפירי הליבראלי נשענים על ספרות קלאסית ענפה בכדי להבהיר, מדוע המדד עליו הוא מתבסס לוכד רק היבט מצומצם של העלויות הכרוכות בהפרעת יחסי הסחר של צמד מדינות.

מחקרו הקלאסי של הירשמן הניח את התשתית התיאורטית לדיון העשיר, שמציע להתמקד במאפיינים שונים של תלות גומלין כגורמים מסבירים לאופן שבו היא עשויה להשפיע על היחסים הפוליטיים בין מדינות (Hirschman 1945). תלות גומלין בין שני שחקנים אינה חייבת להיות סימטרית, ובהחלט יתכן כי קשרים כלכליים בין שתי מדינות יכולים ליצור פגיעות בקרב שחקן אחד, בעוד שהם אינם מעלים את מידת הפגיעות בקרב השחקן השני. העמקת תלות גומלין א-סימטרית בין מדינות עלולה

⁶ פרק 6 דן בהרחבה בהיגיון המתודולוגי של הצעה זו.

לעודד את השחקן הפחות פגיע לנקוט בצעדי דיפלומטיה כופה כלפי הצד היותר פגיע. משום כך, הצד היותר פגיע עלול להקדים לנקוט בצעדים צבאיים בכדי להקטין את מידת הפגיעות שתלות הגומלין יוצרת (Gilpin 1981, 141). חוקרים נאו ריאליסטים - אשר מדגישים את החשיבות של רווחים יחסיים בעיצוב היחסים בין מדינות בזירה הבינלאומית - טוענים כי יחסי סחר שייטיבו משמעותית את מצבו של צד אחד בהשוואה למצבו של האחר יצרו מתחים בין המדינות הסוחרות. זו היא הסיבה המרכזית כי סחר דו-צדדי מעודד את פריצתם של סכסוכים במערכת הבינלאומית (Waltz 1979,138).

קוהיין ונאי הניחו תשתית למחקר רחב המציג הבחנה בין תלות גומלין שיוצרת רגישות לבין תלות גומלין שיוצרת פגיעות. מידת הרגישות נגזרת מהמהירות שבה שינויים במדינה אחת גוררים שינויים יקרים במדינה אחרת. לדוגמא, כאשר עליית האינפלציה במדינה אחת משפיעה במהירות על המחירים במדינה אחרת, תלות הגומלין בין המדינות מתאפיינת ברגישות. מידת הפגיעות שיוצרת תלות הגומלין בין שתי מדינות תלויה בגובה העלויות שהן יאלצו לשלם עקב הפרעה במערכת היחסים שלהן. כלומר, בבואנו לבחון מה היא מידת הפגיעות של תלות הגומלין יש לשאול מה הן האלטרנטיבות העומדות בפני המדינות (Keohane & Nye 1977, 8-13). שחקנים פחות רגישים ופחות פגיעים מוטרדים פחות משינויים שמתרחשים בקרב שותפותיהן הכלכליות ומשינויים ביחסים עימם, ומשום כך הם זוכים במרחב תמרון רחב יותר בעיצוב היחסים מולן. כלומר, גם על פי הניתוח של קוהיין ונאי תלות גומלין א-סימטרית בין שני שחקנים, שיוצרת רגישות ופגיעות רבה יותר בקרב אחד השחקנים, מעניקה לשחקן השני מנוף לחץ. מכאן שתלות גומלין כלכלית אינה מובילה בהכרח לשיפור היחסים הפוליטיים בין צמדי מדינות.

סוגיות תיאורטיות אלו עלו במחקריה האמפיריים של בארביארי. הממצאים העולים ממחקריה הכמותיים נחשבים בספרות כקריאת התיגר האמפירית המשמעותית ביותר כלפי המחקרים שמציגים קשר שלילי בין תלות גומלין לבין סכסוכים (Barbieri 1996;1998;2002). לטענתה, האופן שבו המחקרים הליבראליים מבטאים תלות כלכלית אינו מאפשר להבדיל בין תלות גומלין שיוצרת פגיעות לבין תלות גומלין שיוצרת רגישות. כמו כן, הוא אינו מאפשר להתייחס להשפעות אשר א-סימטריה בתלות הגומלין עשויה לגזור על היחסים הפוליטיים בין מדינות. בארביארי מראה כי כאשר נותנים ביטוי אופרציונלי

לתלות הגומלין באופן שמאפשר להתייחס למידת הפגיעות ולמידת הא-סימטריה שהיא יוצרת, מתברר כי עלייה בתלות הגומלין בין צמדי מדינות דווקא מגבירה את הסבירות לפריצתם של עימותים אלימים בינן.⁷

ממצאים אלו הולידו דיון מתודולוגי עשיר, כאשר חוקרים מספר הראו שהמתודולוגיה של בארביארי שגויה וממצאי מחקרה אינם מצדיקים לזנוח את המדדים המוכרים שמתייחסים לתלות כלכלית בין מדינות. גארצקה ולי הראו כי הממצאים שהוצגו במאמרה נובעים מבעיות מתודולוגיות שעולות מהאופן שבו היא מודדת את המשתנים שנוגעים למושג תלות גומלין (Gartzke & Li 2003a).⁸ שיאנג, שו וקטקו הראו כי כאשר מוסיפים למודל של בארביארי משתנים שמתייחסים לעוצמה הפוליטית של מדינות, הקשר החיובי כביכול בין תלות גומלין לבין סכסוכים הופך לשלילי (Xiang, Xu & Keteku 2007). התוצאות שהוצגו במחקר זה ובמחקרים אחרים חיזקו את הביטחון של החוקרים הליברלים כי התמקדות בחלקו של הסחר הדו-צדדי בתוצר הוא מדד המבטא נאמנה את העלויות האלטרנטיבות הפוטנציאליות שטמונות בסכסוך בין מדינות. כך שלמרות ביקורתה של בארביארי מדד זה נותר הנפוץ ביותר במחקר האמפירי.

דרך מתוחכמת יותר לאתגר את הספרות המרכזית ולבטא באופן ממוקד יותר את העלויות האלטרנטיביות הפוטנציאליות היא להתייחס לסחר במוצרים ספציפיים. פולאצ'ק ומקדונלד הראו כי ככל שעקומת הביקוש של שחקן A ליבוא ממדינה B קשיחה יותר, וכן ככל שעקומת ההיצע של היצוא ממדינה A למדינה B קשיחה יותר, כך סחר ביניהן מקטין באופן חד יותר את הסיכוי שמדינה A תנהג באלימות כלפי מדינה B (Polachek & McDonald 1992). דורוסאן הראה כי בעוד שסחר כולל מוריד את הסבירות לסכסוכים, הסחר בכימיקלים, במוצרי מתכת ובמוצרי אלקטרוניקה אינו משפיע על היחסים הפוליטיים בין מדינות (Dorussen 2006).

מחקר חדש של ראובני ולי מראה כי עלייה בהיקף היבוא של מדינה A במוצרי חקלאות, דיג,

אנרגיה, כימיקלים ומינרליים- וכן עלייה בהיקף היצוא של מוצרי צריכה מגוונים- מורידים את הסבירות

⁷ באופן כללי, היא מנסה לבטא את חשיבות הסחר היחסית באמצעות הצבת מדד המציג את שורש מכפלת התלות היחסית של שתי המדינות זו בזו. ההתייחסות לתלות בין המדינות (Trade share) נמדדת באמצעות חלוקת הסחר הדו-צדדי בסך הסחר של כל מדינה ולא בחלוקת הסחר בתמ"ג (Trade dependence) כפי שהיא המוצגת במרבית המחקרים.

⁸ גארצקה ולי מראים כי האופן שבו בארביארי מודדת את המונח תלות גורם לכך שמשנתה זה מתואם שלילית עם משנתה שמודד את מידת הפתיחות לסך הסחר של המדינות (Trade openness). מתאם זה הוא האחראי לקשר החיובי בין תלות ובין סכסוכים שהוצג במחקרה.

שזו תנהיג צעדים תוקפניים כנגד שותפות הסחר שלה. לעומת זאת, עלייה בהיקף היצוא של מדינה A במוצרי אנרגיה ובמוצרי תעשייה תגדיל את הסבירות שהיא תנהיג צעדים תוקפניים כלפי שותפות הסחר שלה. לטענתם, ממצא זה עומד בקנה אחד עם הטענות הניאו-מרקסיסטיות וניאו-ריאליסטיות שגורסות כי יחסי סחר א-סימטריים מאפשרים למדינות להשתמש בסחר ככלי ליישום דיפלומטיה כופה ומשום כך הם מעודדים סכסוכים במערכת הבינלאומית (Li & Reuveny 2011, 450).

ראוי לציין, כי נתוני סחר על פי חלוקה לקבוצות מוצרים הם נתונים פחות זמינים מנתוני סחר מצרפיים. הקושי להשיג נתונים על פילוח הסחר של מדינות רבות מוביל את החוקרים שמתמקדים בסחר במוצרים ספציפיים להתבסס על מדגמים קטנים מהמקובל בספרות. לפיכך, אפשר להעלות ספק באשר ליכולת ליצור דיון השוואתי בין שני סוגי המחקרים ובאפשרות להציג ממחקרים אלו היקשים על כלל המערכת הבינלאומית.

2.3 ביקורת חוקרי הכלכלה הפוליטית הדומסטית

אתגר נוסף המוצג כלפי הספרות שנשענת על ההיגיון של עלויות אלטרנטיביות עלה מצד חוקרי הכלכלה הפוליטית הדומסטית. מודל התועלת-תוחלת של פולאצ'ק מתייחס לתועלת המצרפית כאל התועלת של "הבוחר החציוני". הנחה זו מתעלמת למעשה מזרם מרכזי בספרות של הכלכלה הפוליטית, אשר מתמקד באופן שבו תהליכים במפלס הדומסטי משפיעים על עיצוב מדינות סחר בינלאומית (Solingen 1998; Milner & Rosendorff 1997;1996; Milner & Kubota 2005; Rogowski 1989). העובדה שהסחר מאפשר להגדיל את גבול אפשריות הצריכה אינה מהווה גורם מספיק בכדי שמדינות ינהיגו מדיניות סחר ליברלית. על מנת לדון בעיצוב מדיניות הסחר יש צורך במחקר המאפשר לבחון מי הן קבוצות האינטרס שירוויחו ויפסידו מדרכי המדיניות האפשריות. לאחר מיפוי האינטרסים של קבוצות האינטרס, צריך המחקר להעריך את כוחם של השחקנים השונים ועליו לבחון אילו קואליציות ושיתופי פעולה הם יכולים ליצור בכדי להשפיע על מדיניות הסחר ומדיניות החוץ של הממשלה (Papayoanou 1999; Kastner & Papayoanou 1999).

כאשר סכסוכים עלולים לפגוע בפירות שהסחר מעניק לקבוצות אינטרס חזקות ומאורגנות, עולה הסבירות שהן ישאפו ואף יצליחו להפעיל על ממשלתם לחץ אפקטיבי שיוביל להימנעות מסכסוך)

(Papayoanou & Kastner 1999,161-163). היגיון זה תקף גם כאשר מרחיבים את הדיון מעבר לשאלת הקשר בין סחר לבין הנטייה של צמדי מדינות להילחם זו בזו ומתמקדים בתפקיד שסחר מהווה בתהליכי המעבר בין מלחמה לשלום. פרס-בר נתן טוענת, כי המחקר צריך למפות את קבוצות האינטרס ולבחון אילו קבוצות יכולות להרוויח מסכסוכים ומהנסיגה במידת האינטגרציה הכלכלית ואילו קבוצות כלכליות יגבשו קואליציה שתתמוך בהסכמי שלום ובהעמקת האינטגרציה הכלכלית לאחר החתימה על הסכם השלום (Press-Barnathan 2006).

למרבה הצער, היכולת להציב במחקר הכמותי מדדים המלמדים מי הם המרווחים ומי הם המפסידים מפגיעה ביחסי הסחר עם יריבה פוטנציאלית מוגבלת מאוד, זאת משום שקשה למצוא מדדים שיוצבו במדגם אוניברסאלי ויבטאו באופן גורף את ההעדפות של הסקטורים הספציפיים במדינות השונות ואת עוצמתם היחסית. אין זה מקרה, אם כן, שמרבית המחקר האמפירי שמתמקד במפלס הדומסטי מתבסס על מתודולוגיה של מקרי בוחן. החוקרים המעטים שניסו לבטא במחקר כמותי את כוחן של קבוצות האינטרס מודים כי המדדים שבהם השתמשו אינם חפים מבעיות מתודולוגיות (Kastner 2007; Schneider & Schulz 2003).

שניידר ושולץ מציבים מדדים המתייחסים לשיעור ההוצאה הצבאית בתמ"ג בכדי לבטא את הדומיננטיות של הממסד הצבאי ושל התעשיות הביטחוניות בתהליך קבלת ההחלטות. ממשלות התלויות בתמיכתם של קבוצות אינטרס אלו יווסתו את עוצמת הסכסוך באופן שבו התועלת השולית מהתמיכה הפוליטית של הממסד הצבאי תהיה שווה להפסד השולי שנובע מאיבוד התמיכה הפוליטית של הסקטורים שנהנים מסחר חופשי. כאמור, בסוף המאמר הם מודים כי המדד המשמש אותם אינו מבטא בהכרח את כלל קבוצות האינטרס וישנן עוד תופעות שיכולות להעיד על כוחו הפוליטי של הממסד הצבאי (Schneider & Schulz 2003, 120).

קסטנר מודד את כוחן של קבוצות האינטרס בעזרת התייחסות לכמות ההגנות המכסיות שמדינות מטילות על הסחר: הנהגת מדיניות סחר ליבראלית מלמדת על כוחן של קבוצות אינטרס שנהנות מסחר חופשי, בעוד שהנהגת מדיניות פרוטקציוניסטית מלמדת על כוחן של קבוצות אינטרס שחוששות מסחר חופשי. מחקרו מראה כי השפעתו השלילית של מתח פוליטי על הסחר הדו-צדדי נחלש כאשר מדובר

במדינות שבהן קבוצות האינטרס שתומכות בסחר הן חזקות. ואולם, גם קסטנר עצמו מודה שמדדים שמתייחסים לכוחן של קבוצות האינטרס, באמצעות התייחסות למדיניות הסחר, מתואמים עם הסחר עצמו ועם משתנים אחרים שמשפיעים על הסחר (Kastner 2007, 675).

מקדונלד הציב מדדים דומים במשוואה שבה המשתנה התלוי הוא סכסוך. מחקרו הראה כי בקרה על מדיניות הסחר שמנהיגות צמדי המדינות מבטלת את השפעתו הממתנת של הסחר עצמו על היחסים ביניהן. הובלת מדיניות סחר ליבראלית מעידה כשלעצמה על מבנה מוסדי שמאפשר לבנות כלכלת שוק, המצמיחה חברה צרכנית וסקטור עסקי מפותח. כיוון שאלו מגבילים את כוחה של הממשלה להנהיג מהלכים תוקפנים שיפגעו בפעילות העסקית השוטפת, קיים מתאם חיובי (שלילי) בין כמות הגבלות על הסחר (הסרת הגבלות) ובין סכסוכים (McDonald 2009, 100-108).⁹

ראוי לזכור כי כאשר בוחנים את הקשר בין תלות גומלין לבין הנטייה למלחמות מתייחסים לנקודת מוצא שבה יחסי הסחר בין המדינות כבר מוסדו. אם ההיגיון של הספרות הדומסטית נכון, הרי שהעובדה כי צמד מדינות מקיימות קשרי סחר ענפים מלמדת שהדבר משרת קבוצות אינטרס, אשר היה בכוחן להשפיע על הממשלה בכדי שזו תמסד את אותם היחסים. לפיכך, פגיעה ביחסים אלו אינה משרתת את האינטרס של אותן הקבוצות, והממשלות יספגו הפסדים פוליטיים עקב פגיעה שכזו. טענה זו נכונה גם כאשר מתייחסים להשפעות של החשיפה לסחר עם צדדים שלישיים על היחסים בין צמדי מדינות. על פי ההיגיון של הספרות הדומסטית, חשיפה גבוהה לסחר מלמדת כי קבוצות אינטרס חזקות שהתגבשו לקואליציות נהנות מאותה החשיפה. לפיכך, הממשלה לא תמהר להוביל צעדים אלימים כאשר אלו עלולים לפגוע בסחר עם צדדים שלישיים. מובן שתמיד יהיו קבוצות שיגרפו רווחים מסכסוכים, אך העבודה שהמחקר הכמותי אינו מתייחסת לכל קבוצה בנפרד אינה פוגמת לטעמי בניסיון לבחון את הקשר הדו-כיווני בין הסחר עם צדדים שלישיים ובין סכסוכים תוך כדי התבססות על נתונים מצרפיים.

2.4 הצד השני של המשוואה: השפעת הסכסוכים על הסחר

גם מי שמשתכנע כי הממצאים הסטטיסטיים שמוצגים במחקרים השונים אכן מצביעים על מתאם שלילי בין סחר ובין סכסוכים, יכול לתהות האם תוצאות אלו אכן מאוששת את התיאוריה שמושתתת על עלויות

⁹ ספרו של מקדונלד חורג מספרות הליברליזם המסחרי. הספר מנסה לקדם את הטענה כי ישנה "יד נעלמה" שהופכת את המוסדות הדומסטים שהקפיטליזם מצמיח לגורם שתורם לשלום בין מדינות.

אלטרנטיביות. כזכור, הטענה הליבראלית מבוססת על ההנחה כי סכסוכים אכן פוגעים בקשרים הכלכליים בין המדינות הלוחמות (ולא רק מתואמים עם פגיעה כזו), אך טענות אלו כמעט שלא נבחנו עד לאחרונה על ידי חוקרי כלכלה-פוליטית. המחקרים שכן ניסו לבחון האם סכסוכים משפיעים על הסחר בין המדינות הלוחמות אינם מציגים תמונה אחידה.

בארביארי ולוי, אשר התמקדו במספר מצומצם של מלחמות, הראו כי המלחמות לא פגעו בנפח הסחר השוטף בין המדינות הלוחמות (Barbieri & Levi 1999). לעומת זאת, אנדרטון וקארטר, אשר התבססו אף הם על אותה שיטת מחקר, מצאו כי במרבית המקרים המלחמה הקטינה באופן משמעותי את נפח הסחר בין המדינות הלוחמות, בהשוואה לנפח הסחר שקדם למלחמה ולזה שהתקיים בשנים מאוחרות יותר (Anderton & Carter 2001).

גם מחקרים שהתבססו על מדגמים גדולים אינם מציגים תוצאות אחידות. בעוד שמחקרים מספר מצאו קשר שלילי ומובהק בין סכסוכים לבין סחר (Glick ;Martin, Mayer & Thoenig 2008) ;Blomberg & Hess 2006) , מחקרים אחרים לא מצאו קשר שלילי ומובהק שכזה (&Taylor 2010) ;Morrow, Siverson & Tabares 1998).

אותו חוסר בהירות קיים גם במחקרים המעטים שבחנו כיצד סכסוכים משפיעים על הסחר של הצדדים הלוחמים עם צדדים שלישיים. בעוד שישנם מחקרים שהראו כי סכסוכים פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים (Glick & Taylor 2010; Hegre, Oneal & Russett 2010), אחרים הראו כי הפגיעה אינה משמעותית (Martin, Mayer & Thoenig 2008).

במהלך הניסיונות לאמוד את השפעתם של סכסוכים על הסחר החל להתפתח דיון מתודולוגי, אשר מתמקד בהשלכות שנובעות מהדו-כיווניות (סימולטניות) האפשרית בין סחר ובין סכסוכים. כיוון שהתיאוריה מניחה שיחסים פוליטיים טובים מעודדים סחר ובמקביל היא גורסת שעלייה בנפח הסחר משפרת את היחסים הפוליטיים בין מדינות, עלתה תהיה לגבי תקפותם של המחקרים שמתייחסים רק לכיוון אחד של המשוואה (Keshk, Pollins & Reuveny 2004; Reuveny & Kang 2003). למרות שפולאצ'ק נתן את דעתו לבעיה זו כבר במחקריו הראשונים, ובשל כך אימץ אמידה בשני שלבים (two-

(stage least squares), מרבית המחקרים שהתפרסמו מאוחר יותר התעלמו מהדו-כיווניות האפשרית או שהם טיפלו בה בדרך פחות מתוחכמת. הדרך המקובלת בספרות להתייחס לתופעה זו היא להציב את המשתנה התלוי בפיגור.¹⁰

2.5 מהתמקדות בסחר דו-צדדי להתמקדות בחשיפה לתהליכי גלובליזציה

ההתמקדות בעלויות האלטרנטיביות של סכסוכים, בכדי להסביר את הקשר השלילי בין סחר דו-צדדי לבין סכסוכים, נותרה אופיינית לספרות גם כשהיא החלה להתמקד בבחינת הקשר בין חשיפה כוללת לסחר ובין סכסוכים. כזכור, במסגרת הדיון התיאורטי והמתודולוגי שהתמקד בקשרי הסחר הדו-צדדיים של מדינות, הוצעו חוקרים מספר לבקר גם את החשיפה הכוללת לסחר. כשם שמלחמות עלולות לפגוע בסחר עם הצד היריב כך הן עלולות לפגוע בסחר עם צדדים שלישיים. החשש מפני הפגיעה שהמלחמה תסב לסחר עם צדדים שלישיים מהווה אף הוא גורם מרסן, ומשום כך ככל שהסחר עם צדדים שלישיים יהווה משקל גדול יותר בתמ"ג של מדינות כך הן ילחמו פחות (Russett & Oneal 2001, 144).

על מנת לבטא את החשיפה לסחר עם צדדים שלישיים מרבית המחקרים מתייחסים למנה המחלקת את סך הסחר של מדינה בתמ"ג שלה. מדדים אלו מוצבים לרוב כמשתני בקרה במשוואות שבוחנות כיצד סחר בין צמד מדינות משפיע על היחסים שלהן. כפי שמוצג בהמשך, התמקדות במידת החשיפה לסחר עם צדדים שלישיים החלה לתפוס לאחרונה מקום מרכזי בשיח המחקרי על חשבון ההתמקדות בסחר הדו-צדדי.

אף שהצידוק העיקרי להתמקד במידת האינטגרציה של מדינות עם הכלכלה הבינלאומית עלה במסגרת הדיון שמושתת על עלויות אלטרנטיביות, אפשר למצוא היגיון למגמה זו גם בספרות שנשענה על מנגנונים אחרים בבואה להסביר מה הן סגולותיו המייצבות של הסחר. כך, למשל, הקביעה כי ככל שמדינות יהיו פתוחות לסחר כך הן ילחמו פחות מתיישבת עם הטענה הקלאסית, לפיה סחר בינלאומי ומלחמות הם אמצעים תחליפיים להשגת משאבים הנחוצים לצמיחה כלכלית ולבניית הביטחון לאומי (Viner 1937;1951; Rosecrance 1986). ככל שהסחר יגבר כך יפחתו התמריצים להשיג משאבים חומריים באמצעות מלחמות, ועל כן מערכת סחר פרוטקציוניסטית מגבירה את הסיכויים לסכסוכים

¹⁰ במחקרים שבהם המשתנה התלוי הוא סכסוכים, משתנה זה מוצב בפיגור. במחקרים שבהם המשתנה התלוי הוא סחר, משתנה הסכסוך (המשתנה הבלתי תלוי) מוצב בפיגור. פרק 6 מתייחס בהרחבה לסוגיה זו.

(Viner 1951, 259). מכאן אפשר להסיק כי מדינה החשופה לסחר היא מדינה שיש לה אפשרות להשיג משאבים באמצעות הסחר ומשום כך התמריץ שלה להשיגם באמצעים אלימים יורד.

ההתמקדות בפתיחות הכוללת של מדינות לסחר רלוונטית גם לספרות שטוענת כי הסחר מאפשר להאיץ את בנייתן של קהילות ביטחון. חוקרי הזרם הניאו-פונקציונליסטי גורסים כי סחר וצורות נוספות של קשרי-גומלין חוצי גבולות מאפשרים ליצור תחושה של קהילה בקרב המדינות המערבות (Deutsch et al 1957; Haas 1958). "גלישת" קשרי-הגומלין הכלכליים לסוגיות פוליטיות הופכת את הסחר לגורם מייצב. ככל שמדינות יהיו פתוחות לסחר כך גדל הסיכוי שהן יהיו מעורבות ביותר קשרי-גומלין עם יותר שחקנים, ומכאן שגם ספרות זו יכולה להצדיק את ההתמקדות בפתיחותן של מדינות לסחר כמדד שמשפיע על נטיתן להילחם.

כאמור, הצבת מדדים המתייחסים למידת חשיפתן הכוללת של מדינות לסחר הוצגה לרוב על ידי החוקרים שהמשיכו את הקו המרכזי של הספרות שהתבססה על מנגנון העלויות אלטרנטיביות. ואולם, דווקא העברת משקל הכובד לדיון המתמקד בחשיפה הכוללת לסחר ולתהליכי גלובליזציה אחרים היא זו שהציבה בפני הספרות הנשענת על עלויות אלטרנטיביות את האתגר המשמעותי ביותר. אתגר זה הוצג לראשונה ב-2001 במאמר של גארצקה, לי ובוהמר (Gartzke, Li & Boehmer 2001). מאמר זה היווה נקודת מוצא לצמיחתו של זרם משפיע, אשר מציג מנגנון חדש בכדי להסביר את האופן שבו הגלובליזציה מקדמת שלום.

גארצקה, לי ובוהמר מסכימים עם הטענה הליבראלית כי ככל שמדינות יהיו חשופות לגלובליזציה כך הן ילחמו פחות. ואולם, לטענתם אי אפשר להסביר תופעה זו באמצעות התמקדות בעלויות האלטרנטיביות שכרוכות באיבוד אפשרי של פירות הסחר כיוון שאלו לעולם לא יהיו גבוהות מספיק בכדי להוות גורם מרתיע (Gartzke, Li & Boehmer 2001, 392). הם מאמצים מודלים פורמאליים של משחקי מיקוח ובאמצעותם הם מראים שהחשיפה לגלובליזציה מאפשרת להגדיל את האינפורמציה של השחקנים במשחק ובאופן זה היא גורם מייצב.

הגלובליזציה הכלכלית מספקת אינפורמציה באשר לכוונותיהן האמיתיות של מדינות בשעת מתיחות דיפלומטית כיוון שהיא מאפשרת להן לשלוח "איתותים יקרים". אם בעבר מדינות היו חייבות לנקוט בצעדים התקפיים בכדי לבטא את נחישותן, בעידן הגלובליזציה אפשר לבטא נחישות באמצעות הצהרות ואיומים שגובים עלויות כלכליות. מדינות החשופות לגלובליזציה מעוניינות בדרך כלל למצוא חן בעיני השווקים, כך שהצגת איומים המעלים את הסיכון וגוררים בריחת הון ועלייה בתשואות על האג"ח מצביעה על סטייה ממדיניות שגרתית. הנכונות לספוג עלויות כלכליות משפרת את האינפורמציה הואיל והיא מעידה שהמדינות אינן "מבלפות" כאשר הן מביעות את מורת רוחן מפעולותיהן של מדינות יריבות וכאשר הן מצהירות כי בכונתן להחריף את העימות עמן. כך נוצר מנגנון שמקטין את הסיכוי לעיוותי תפיסה שנובעים מפירוש לא נכון של כוונת היריב (Gartzke & Li 2003b, 568-572).

זרם חדש זה זכה לביקורת מצד חסידי המודל הוותיק שנשען על עלויות אלטרנטיביות. עיקר הביקורת מתמקדת במודל הפורמאלי הבסיסי עליו נשען ההיקש של גארצקה, לי ובוהמר.¹¹ ואולם, העובדה כי זה הוא מנגנון אפשרי דרכו הגלובליזציה תורמת להפחתת סכסוכים אינה אמורה לשנות את ציפיותינו באשר להשפעות הסכסוכים על הסחר, וכן היא אינה מייתרת את ההתמקדות בבחינת עלויות הסכסוכים. להפך, אף שהמוטיבציה המקורית של עבודה זאת היא לשפר את הטיעון התיאורטי שמוצג בספרות שנשענת על המנגנון של עלויות אלטרנטיביות, המבחנים והדיונים המוצגים בה רלוונטיים גם לספרות שרואה בגלובליזציה הכלכלית כלי לשיפור האינפורמציה.

אם מדינות אכן שולחות איתותים יקרים דרך שוק הסחורות, הרי שהדבר צריך להתבטא בירידת נפח הסחר ביניהן בתקופות מתיחות. כלומר, ללא קשר לשאלה האם החשש מאיבוד הסחר הוא הגורם שמונע את המלחמה, מתיחות בין מדינות צריכה להתבטא בירידה בנפח הסחר ביניהן. בנוסף, כשם שצמד מדינות יריבות שולחות איתותים יקרים, הגיוני להניח כי גם צדדים שלישיים ספציפיים שיש להם אינטרס גבוה בהבטחת ביטחונן של שחקן מסוים עושים כן. לפיכך, נצפה כי הסחר של צד שלישי ספציפי I עם מדינה A ירד כאשר A נמצאת בסכסוך מול מדינות אשר I שואפת לשמור על ביטחונן.

¹¹ פולאצ'ק ושיאנג מראים כי החישוב עליו מתבסס מודל האינפורמציה של גארצקה, לי ובוהמר פשוט לא נכון (Polachek & Xiang & 2010).

אתגר מעניין יותר שעולה מספרות זו הוא הזרקור שהיא מפנה להיבטים אחרים של תהליכי הגלובליזציה. סחר תמיד היה הגורם הכלכלי שעמד במרכז הוויכוח של ספרות היחסים הבינלאומיים כאשר זו דנה בהשפעות של תלות גומלין כלכלית על יחסי המדינות. המעבר מטיעון שמתמקד בעלויות אלטרנטיביות לטיעון הרואה בגלובליזציה כלי לשליחת איתותים יקרים פוגע כביכול בבכורתו של הסחר כגורם מייצב.¹² למדינות קל יותר לאותת על כוונותיהן דרך שוק ההון מאשר דרך שוק הסחורות. בעוד שמתחות פוליטית אינה נותנת את אותותיה באופן מידי וגלוי לעין על נפח הסחר, היא בהחלט באה לביטוי מידי וגלוי כאשר היא גוררת בריחת הון ועלייה בפרמיית הסיכון על אגרות החוב הממשלתיות. הנכונות לספוג באופן מודע עלייה מיידית בתשואות על האג"ח של מדינה מהווה איתות ברור יותר לרצינות כוונותיה מאשר הצהרות על פגיעה בסחר, שהשלכותיהן תורגש בעתיד.

למרות כל זאת, אסור למהר ולזנוח את הדיון בסחר. ראשית, מדינות עדיין יכולות להשתמש בסחר בכדי לאותת על כוונותיהן. דווקא העובדה כי איתות על ידי שוק הסחורות הוא הפיך והוא אינו גובה עלויות מיידיות המורגשות בציבור הופכת אותו לכלי נוח המצוי בארסנל הכלים של מדינות. כך, למשל, כאשר נשיא תורכיה רוצה לאותת לישראל על מורות רוחו ממדיניותה, עדיף לו להצהיר על השעיית הסכמי הסחר עמה ועל נכונותו לספוג את העלויות של מהלך זה מאשר להשתמש באיומים אחרים שיכולים לגרור עלייה מיידית בתשואות האג"ח של ממשלת תורכיה. איום על השעיית הסכמי הסחר יכול ליצור הרתעה והוא מעניק לצד המאיים זמן למצוא תחליפים שיקהו את העלויות. היגיון זה מקבל משתנה תוקף כאשר מפנים את הדיון להתנהגותם של צדדים שלישיים ספציפיים. הגיוני להניח שמדינות אשר אינן מעורבות באופן ישיר בסכסוך אך שיש להן אינטרס במניעתו יעדיפו להשתמש באיתותים שעלותם המיידית והגלויה רכה יותר.

שנית, כלל לא בטוח כי הטענה (הנכונה שלעצמה), לפיה בעידן הגלובליזציה עיקר המחיר המידי של סכסוכים בא לידי ביטוי בהשפעות הפיננסיות שכרוכות בעליית הסיכון, היינה טענה רלוונטית לדיון שמתמקד בקשר שבין עומקה של תלות גומלין כלכלית לבין היחסים של מדינות. החשש מפני בריחת הון

¹² במאמר המקורי של גארצקה, לי ובוהמר ובמאמרי המשך הם טוענים כי אפילו אם לעלויות אלטרנטיביות ישנה השפעה מסוימת על שיקולי עלות-תועלת, עיקר העלויות יבואו לידי ביטוי בבריחה של הון פסי ופיננסי. משום כך, עיקר הדיון צריך להתמקד בהיבטים אלו.

ועליית תשואות אכן יכול להוות גורם מרתיע. אך בניגוד למקרה של סחר, חשש זה אינו תמיד מושפע משמעותית מנפח תנועות ההון הבינלאומיות אליה חשופה המדינה, כי המדינה מגייסת אשראי גם מתושביה. גם כאשר מדינה אינה חשופה להלוואות ממקורות זרים היא עשויה להיתקל בקשיי גיוס בשעת סכסוך עקב ירידה בביקוש המקומי שמושפע אף הוא מעליית הסיכון.¹³ ראוי גם לזכור כי מחיר האג"ח נקבע בשוליים וכי הממשלה מוטרדת מעליית התשואות על האג"ח שלה רק בהתקרב מועד גיוס ההון הבא, ובאופן יחסי לגודלו ולנחיצותו. מכאן שמשבר המתחולל זמן רב לפני הגיוס הבא, וככל שהגיוס קטן בהיקפו ואינו הכרחי (למשל כדי לעמוד בתשלומי חובות או שכר לעובדי המדינה), ישפיע מעט אם בכלל על קבלת ההחלטות האסטרטגית של הממשלה. לפיכך, אפשר להציג תהיות כלפי ההיגיון הכלכלי הטמון בהצבת מדדים המתייחסים לנפח החשיפה להון פיננסי בינלאומי בכדי לבטא את מידת היכולת לשלוח איתותים או לחילופין בכדי לבטא עלויות פוטנציאליות.¹⁴

דרך נוספת שבא מבטא המחקר את מידת חשיפתן של מדינות לגלובליזציה היא הצבת מדדים מונאדיים המתייחסים למספר ההגבלות על תנועות הון.¹⁵ גם אם להסרת המגבלות שהמדינות מטילות על תנועות הון יכולה להיות השפעה על העלויות של סכסוכים ועל יכולתן לשלוח איתותים יקרים, יש לקחת בחשבון כי סוגיות אלו נקבעת לרוב בהחלטות ריבוניות וחד צדדית אותן בוחרות מדינות ליישם. במילים אחרות, מידת הליברליזציה הכלכלית כפי שהיא באה לידי ביטוי במחקרים אלו אינה תלויות בהכרח ביחסיה עם מדינות אחרות.

המקרה של סחר הוא שונה. אומנם, גם הסחר מושפע לרוב מהמדיניות הכלכלית העצמאית של מדינות. כמו כן, גם המשתנה שמוצב לרוב במחקר, אשר מתייחס לחלקו של הסחר בתמ"ג, הינו משתנה מונאדי. ואולם, מתוך הגדרה, סחר בינלאומי תמיד יהיה כרוך בקשרי-גומלין בין סוכנים כלכליים מלפחות

¹³ הכותב מודה לשופט אנונימי של הצעת המחקר שהדגיש סוגיה זו. טענה דומה עלתה בוויכוח באשר להשפעות הרחבות של תהליכי הגלובליזציה על ריבונותן הכלכלית של מדינות. בתגובה לספרות שקידמה את הטענה כי הגלובליזציה מקטינה את יכולתן של מדינות להנהיג מדיניות פיסקאלית ומוניטרית עצמאית, הפנו חוקרים אחרים את הדיון למימון החוב הציבורי, בכדי להבהיר מדוע הגלובליזציה דווקא מרחיבה את העצמאות הכלכלית של מדינות. כך, לדוגמא, גילפין (Gilpin) טוען כי גם כאשר המשק אינו חשוף להלוואות בינלאומיות, התנהגות פיסקאלית לא אחראית תקשה עליה לממן את חובותיה עקב חוסר נכונותם של האזרחים המקומיים להלוואות לה כספים. דווקא כאשר לממשלה ישנה אפשרות לגייס הון מחוץ לגבולות המדינה יש לה שוליים רחבים יותר להקטין את הפגיעה שנובעת מתגובת אזרחיה (Gilpin 2001, 541).

¹⁴ נפח החשיפה להון פיננסי בינלאומי הוא אחד המשתנים הבלתי תלויים אותם מציבים גארצקה, לי ובוהמר במאמרם מ-2001. מדד זה הוצב גם במחקרי ההמשך שבחנו אמפירית את ההיגיון של מנגנון האיתותים היקרים.

¹⁵ גארצקה, לי ובוהמר בנו מדד המתייחס לשמונה סוגים של הגבלות הנוגעות לתנועות הון על בסיס הנתונים שה-IMF מפרסם החל מ-1966 ב: Annual Reports on Exchange Arrangements and Exchange Controls.

שתי מדינות. בניגוד למקרה של החשיפה להון דרך שוק האג"ח, נפח תמיד יהיה מרכיב בפונקציה הקובעת מה היא הפגיעה הפוטנציאלית שסכסוך יכול להסב לסחר, וכן נפח הסחר יהיה תמיד קשור בקשרי-גומלין בין גורמים ממדינות שונות. לפיכך, סחר הוא עדיין ההיבט הכלכלי שצריך לעמוד במרכז הדיון שמבקש לקשור בין קשרי-גומלין כלכליים של מדינות ובין יציבות המערכת.

ראוי לציין, כי בדומה לפעילות הסחר גם השקעות זרות ישירות (FDI) תמיד יהיו כרוכות בקשרי גומלין בין סוכנים כלכליים מלפחות שתי מדינות, ונפח ההשקעות הזרות תמיד יהווה מרכיב בפונקציה הקובעת את פוטנציאל הנזק שסכסוך יכול להסב להן. לפיכך, לצד ההתמקדות בסחר גם פעילות כלכלית זו צריכה לעמוד במרכז המחקר שבוחן את ההשפעות של העמקת תהליכי הגלובליזציה על יציבות המערכת. למרבה הצער, מחסור בנתונים מקשה להציג מחקר כולל שבוחן את הקשר הדו-כיווני בין החשיפה להשקעות זרות ישירות לבין היחסים של צמדי מדינות. יחד עם זאת בשנים האחרונות פורסמו מספר מחקרים שניסו להתגבר על מכשול זה ולהתייחס להשקעות זרות ישירות.

פולאצ'ק, סייגלי ושיאנג מראים כי עלייה בערך ההשקעות הזרות הדו-צדדיות משפרת את היחסים בין מדינות (Polachek, Seiglie & Xian 2007). עקב המחסור בנתונים מחקרם מתבסס על מדגם קטן שמתייחס רק ליחסים בין מדינות ה-OECD וליחסים של מדינות ה-OECD עם מדינות אחרות בין השנים 1990-2000. בוסמן הראה כי עלייה ביחס ההשקעה הישירה בתמ"ג של המדינה הפחות חשופה מבין צמד המדינות תורמת להפחתת הסבירות לעימותים אלימים ביניהן (Bussmann 2010). מחקרם מתבסס אומנם על מדגם גדול שמתייחס ליחסים בין מרבית צמדי המדינות במערכת בין השנים 1980-2010, אך עקב המחסור בנתוני השקעות הוא מציב במקרים רבים נתוני השקעה לא מדויקים. כלומר, במקרים שבהם אין נתונים על סך ההשקעות של מדינה הוצב הערך אפס, או לחילופין ערך ההשקעה הממוצע של המדינות במערכת.

2.6 התייחסות לצדדים שלישיים במחקר

כאמור, הדרך הנפוצה להתייחס לצדדים שלישיים במחקר היא באמצעות הצבת מדדים המבטאים את מידת חשיפתן של מדינות לסחר בינלאומי. מרבית הספרות עדיין מפנה את הדיון לעלויות אלטרנטיביות

שמלחמה תסב לסחר עם צדדים שלישיים בבואה להסביר מדוע ככל שהסחר עם צדדים שלישיים יגדל כך תפחת הנטייה של צמדי מדינות להילחם זו עם זו. ואולם, לאחרונה התפרסמו שורה של מחקרים שמבקשים להעמיק את הדיון באופן שבו סחר עם צדדים שלישיים עשוי להשפיע על היחסים בין צמדי מדינות.

מחקריו של צ'אנג היוו ניסיון ראשוני יוצא דופן למקד את הדיון האמפירי בהשפעת הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים (Chang 2005; 2008). צ'אנג מפתח את המודל המקורי של פולאצ'ק כדי להראות כי סחר של מדינה A עם מדינה ידידה (I) של מדינה ידידה (B) ישפר את היחסים הפוליטיים בין A ובין B.¹⁶ לעומת זאת, סחר של A עם יריבתה של B יערערו את היחסים בין A לבין B.

כזכור, המודל המקורי מניח כי סחר מקדם שיתוף פעולה פוליטי, לכן מידת הסכסוך בין מדינה A לבין צד שלישי I ירד כאשר נפח הסחר ביניהן עולה. מידת סכסוך קטנה יותר מעלה את הרווחה החברתית של מדינה I. עלייה ברווחה החברתית במדינה I תעלה את מידת הרווחה החברתית של מדינה B כאשר מדובר במדינות ידידות.¹⁷ עלייה במידת הרווחה החברתית במדינה B מגדילה את הרווחה בקרב ידידתה A, ומשום כך היא משפרת את היחסים ביניהן. בעזרת מדגם של שלושים מדינות בשנים 1957-1967, צ'אנג מראה כי עלייה בסחר של A עם I משפר את היחסים בינה ובין B, כאשר I ו B ידידות. לעומת זאת, עלייה בסחר בין A לבין I פוגעת ביחסים בין A לבין B, כאשר I ו B אויבות.¹⁸

מחקריו של צ'אנג אינם מספקים מענה טוב לשאלת המחקר שעומדת בבסיס עבודה זאת: ראשית, תקופת המדגם קצרה ואינה מתייחסת לקשרי-גומלין שהתרחשו בתקופה שבה חלה עלייה משמעותית בעומק האינטגרציה הכלכלית במערכת. שנית, גם מחקרים אלו בוחנים רק צד אחד של המשוואה. כלומר, הם אינם בוחנים כיצד הסחר מול צדדים שלישיים ספציפיים מושפע מתנודות ביחסים בין צמדי מדינות; שלישית, ההבחנה התיאורטית בין צדדים שלישיים ידידים לצדדים שלישיים יריבים

¹⁶ הרחבת המודל הפורמאלי אל עבר השפעות הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים הוצגה כבר ב-1999 (Polachek, Robst & Chang 1999), אך המחקרים המצוטטים של צ'אנג מהווים ניסיון ראשוני לבחון אמפירית את הטענות.

¹⁷ המודל מגדיר מדינות ידידות כצמד מדינות שעליית תועלת של האחת מעלה את התועלת של השנייה. במקרה של מדינות יריבות עליית התועלת של מדינה A תפחית את התועלת של מדינה B.

¹⁸ בניגוד למרבית המחקרים שבהם המשתנה התלוי הינו משתנה דיכוטומי שבוחן האם המדינות נלחמו או לא, המחקר של צ'אנג מתייחס לממד שמבטא קשת רחבה של אינטראקציות בין המדינות. מדד זה לקוח ממאגר המידע של ה- COBDAB Conflict Data Bank, אשר מסווג את היחסים בין מדינות באמצעות קידוד הידיעות בתקשורת שנוגעות לצמדי המדינות.

מתבססת רק על נפח הסחר עימם. סיווג זה אינו מאפשר להתייחס לשורה של שיקולים פוליטיים שיובילו צד שלישי להוביל מהלכים כלכליים שונים בכדי להשפיע על היחסים בין צמד מדינות.

היגיון הדומה במקצת לזה של צ'אנג פותח לאחרונה במאמרים שאימצו רעיונות מספרות הרשתות (Social Network Analysis) בכדי להתייחס לקשר בין תלות גומלין כלכלית ובין היחסים של צמדי מדינות (Maoz 2009; Dorussen & Ward 2010; Kinne 2012). מחקרם של דורוסן ווורד מפרט כיצד סחר עם צדדים שלישיים יכול ליצר רשת אשר תפחית את הסבירות לסכסוכים בין צמדי מדינות. כאשר שתי מדינות מקיימות קשרי סחר ענפים עם אותו צד שלישי נוצר מנגנון שהופך את הצד השלישי למתווך יעיל שפעולותיו ימתנו את המתח בין צמד המדינות. הצד השלישי נהנה מהסחר עם שני הצדדים ויש לו אינטרס למנוע סכסוך ביניהן, כיוון שסכסוך עשוי לפגוע בקשריו המסחריים השוטפים עם צמד המדינות. יחסי הסחר הענפים עם הצד השלישי משפרים את היחסים של כל אחת מבין צמד המדינות מולו, כך שהסחר הופך אותו למתווך אמין שיש לו נגישות לאינפורמציה על הנעשה בקרב שתי המדינות. לפיכך, ככל שצמדי מדינות יהיו קשורים ביחסי סחר לא ישירים באמצעות אותם צדדים שלישיים כך הן ילחמו פחות (Dorussen & Ward 2010, 32).

הרשת הנוצרת בין מדינות אף חורגת מקשרי הסחר המשותפים של צמדי מדינות עם אותם צדדים שלישיים. גם כאשר שתי מדינות אינן מקיימות יחסי סחר ישירים ואין להן את אותן שותפות סחר הן עשויות להיות חברות באותה הרשת, מה שיתרום להחלפת אינפורמציה ולהתקרבות תרבותית ביניהן. כאשר מדינה A סוחרת עם B, מדינה B סוחרת עם מדינה C ומדינה C סוחרת עם מדינה D, נוצר קשר עקיף בין A לבין D. לטענתם, קשר עקיף זה מעלה את המוטיבציה של A ו-D להשיג אינפורמציה וללמוד אחת על השנייה.¹⁹ לפיכך, ככל ששרשרת הסחר בה חברות צמד מדינות תכלול זרם סחר רחב יותר, כך יפחת הסיכוי שצמד המדינות ילחמו זו בזו (Dorussen & Ward 2010, 33).

מחקרם נשען על מדגם הכולל את מרבית צמדי המדינות במערכת בשנים 1950-2000. המתאמים בין המדדים, שמתייחסים לנפח הסחר המשותף של צמד מדינות עם אותם צדדים שלישיים

¹⁹ מחקרים אחרים חוזרים למונח "פגיעות" בכדי להדגיש כיצד שרשרת כזו קושרת בין מדינות. כאשר A מייבאת מוצרים בעלי חשיבות אסטרטגית מ-B, אשר היצור שלהם תלוי בתשומות המיובאות ממדינה C, נוצרת פגיעות של A ב-C (Peterson 2011, 187).

ולנפח הסחר בשרשרת שקושרת בין צמד המדינות, לבין סכסוכים נמצאו שליליים. אף-על-פי-כן אפשר להעלות תהיות לגבי ההיגיון התיאורטי של המחקרים שמתמקדים ברשתות. ראשית, המחקר אינו מסביר מדוע אותה אינפורמציה שצמדי המדינות הקשורות ברשת משיגות זו על זו עוזרת לקרב ביניהן. בעוד שקשר-גומלין ישיר אכן יכול לקרב בין אנשים, ליצור תחושת קהילה ולהוביל לאותה הגלישה אליה מתייחסת הספרות הניאו-פונקציונליסטית, אין כל הכרח שקשרים עקיפים יוכלו לעשות כן. כך, לדוגמא, קשה לראות כיצד העובדה שארה"ב קונה סחורות מסין והעובדה שסין קונה נפט מאיראן יכולה לקרב בין ארה"ב ובין איראן. ארה"ב אומנם יכולה לחשוש כי הפרעת היחסים בין סין לאיראן תעלה את המחיר של הסחורות המיובאות מסין, אך השגת אינפורמציה לגבי יחסי הסחר בין סין ובין איראן אינה קשורה בהכרח להתקרבות תרבותית או אישית בין קהילות העסקים מארה"ב ומאיראן.

שנית, העובדה ששני צדדים מרבים לסחור עם אותו צד שלישי עדיין אינה מעידה על יכולתו לשמש מתווך יעיל. בכדי לדון בסוגיה זו יש להתייחס לפרמטרים פוליטיים שחורגים מיחסי הסחר עם צמד המדינות. ההתייחסות בספרות זו לצד השלישי כמתווך מניחה סימטריות ברצונו לשמור על יחסיו עם צמד המדינות, אך בהחלט יתכן כי לצד השלישי ישנו אינטרס רב יותר בשמירת יחסי הסחר עם אחד הצדדים.

שלישית, ספרות הרשתות בחנה עד כה כיצד הסחר עם צדדים שלישיים בתוך הרשת משפיע על היחסים בין צמדי מדינות, אך לא קיימים מחקרים שבוחנים האם סכסוך בין צמד מדינות פוגע ביחסי הסחר של הצדדים השלישיים ושל החברות ברשת. כזכור, ספרות זו מניחה כי המוטיבציה של צד שלישי למנוע סכסוך נובעת מהחשש שהסכסוך ישפיע על הסחר עם המדינות הלוחמות. בכדי לראות שחשש זה אכן מוצדק יש מקום למחקר המתמקד באופן שבו סכסוכים משפיעים על הסחר עם צדדים שלישיים.

ניסיון מעניין נוסף להתייחס להשפעת הסחר עם צדדים שלישיים ולהתכתב עם ספרות הרשתות ועם הרעיון של צ'אנג הוצג לאחרונה על ידי פטרסון (Peterson 2011). פטרסון טוען כי הסחר עם צדדים שלישיים עלול להעלות חשש לשינויים במאזן הכוחות בין צמד מדינות. כאשר מדינה B נוכחת כי מדינה A מרחיבה את קשריה העסקיים עם צדדים שלישיים היא עלולה לחשוש כי קשרי הסחר הללו יאפשרו ל-A להגדיל את עוצמתה. החשש מפני שינויים במאזן העוצמה יגדילו את הסבירות ש-B תנקוט במכה

מקדימה. לפיכך, סחר עם צדדים שלישיים מגדיל את הסבירות לסכסוכים בין צמדי מדינות. קשר זה יהיה חזק יותר ככל שהמרחק בזהות האינטרסים הפוליטיים בין צמד המדינות A ו-B גדול יותר.

ואולם, קשר חיובי זה יתהפך כאשר מדובר בצמדי מדינות בעלות קשרי ידידות. זהות גבוהה באינטרסים הפוליטיים בין צמדי מדינות הופכת את הסחר שלהם עם צדדים שלישיים לגורם המפחית את הסבירות שהן ילחמו זו בזו. זהות באינטרסים הפוליטיים מקטינה את החשש מהשגת רווחים יחסיים, כך שהרחבת הסחר של A עם צדדים שלישיים יכולה לשרת את האינטרסים של B.²⁰ מחקר אמפירי שמתבסס על מדגם שכולל את מרבית צמדי המדינות במערכת בשנים 1950-2000 תומך בהשערותיו.²¹

בעוד שמרבית המחקרים מתייחסים לעלויות השוליות של סכסוכים, מחקרו של פטרסון מתייחס לסחר כמרכיב המשפיע על התועלת השולית שהסכסוך מעניק. אף שמחקרו מושתת על טענה שונה מההסבר שעבודה זאת מציעה, ההתמקדות בזהות האינטרסים הפוליטיים בין צמדי המדינות מתיישב עם ההיגיון שלה. לטענתי, זהות האינטרסים הפוליטיים של צמדי המדינות עם הצדדים השלישיים היא זו שתקבע כיצד הסחר עם אותם צדדים שלישיים יעצב את היחסים הפוליטיים בין צמד המדינות.

ניסיון נוסף להתייחס לצדדים שלישיים בא לאחרונה לידי ביטוי במחקרים שניסו לשלב בין ספרות ההרתעה ובין הספרות שמתמקדת בהשפעות הפוליטיות של תלות גומלין כלכלית. אותם הדיונים המוכרים של ספרות ההרתעה, אשר שואלים מה יוביל צד שלישיים להתערב בסכסוכים או לחליפין ליישם הרתעה יעילה, גלשו לאחרונה גם לספרות שמתמקדת בתלות גומלין כלכלית. מחקרים אלו אינם בוחנים מה הן העלויות שסכסוכים גוררים על הסחר עם צדדים שלישיים שונים ולפיכך הם אינם מספקים תשובה טובה לשאלת המחקר. ואולם, ממצאיהם וההיגיון שמוצג בהם עוזרים להבין מי הם אותם צדדים שלישיים ספציפיים שהסחר עימם צפוי להיות רגיש יותר לסכסוכים לעומת הסחר עם מדינות אחרות.

איידן הראה כי צדדים שלישיים נוטים להצטרף למערכה צבאית לצד אחד הצדדים הלוחמים כאשר הם מעריכים שפעולות אלו ימנעו פגיעה ברווחה הכלכלית שתלות הגומלין מול אותו צד מעניקה להן

²⁰ כדי להסביר מהו מקור הרווח של B המאמר מפנה את הקורא חזרה לספרות הרשתות ולהיגיון התומך בטענה כי יצירת קשרים לא ישירים משרתת את האינטרסים של צמד המדינות שחברות ברשת.

²¹ במבחני חוסן המדגם מתייחס גם לתקופות מוקדמות יותר.

(Aydin 2008). מחקרו הכמותי מראה כי עלייה בעומקה של תלות הגומלין הכלכלית בין צד שלישי I

לבין צד לוחם A מגדילה באופן משמעותי את הסבירות שצד I יצטרף למערכה הצבאית לצד צד A.

למרות ממצאיו של מחקר זה, אידין עצמו הראה במחקר מאוחר יותר כי היקף הסחר בין צד מאויים לבין צד שלישי שהינו מגן פוטנציאלי אינו מהווה גורם עצמאי שיכול להסביר את סיכויי ההצלחה של ההרתעה. לטענתו, יש לתת דגש גם למסגרת המוסדית שמעגנת את יחסי הסחר בין מדינה מאוימת לבין מדינות מגנות פוטנציאליות. מיסוד פורמאלי של יחסי הסחר בהסכמי אינטגרציה כלכליים מאותת ליריבים פוטנציאליים על רמת מחויבות ביטחונית גבוהה מצד חברות המועדון ומשום כך הוא תורם להגברת ההרתעה (Aydin 2010). אם נאמץ את ההיגיון המוצג במאמר זה, הרי שכאשר A נלחמת עם מדינה B, הסחר שלה מול מדינות הקשורות עם B בהסכמי סחר אזוריים עשוי להיות רגיש יותר מאשר הסחר עם שאר מדינות העולם. גם כאשר ההרתעה לא הצליחה למנוע את פריצתו של עימות, חברות המועדון ירצו להמשיך לאותת על מחויבותן במהלך סכסוך ובבואם לעשות כן הן עשויות להוביל מהלכים שיגררו באופן עקיף או ישיר פגיעה בנפח הסחר עם מדינה A.

פורדהם הראה כי הרצון לשמור על הרווחים שהסחר מעניק מהווה משתנה מסביר להיווצרותן של בריתות צבאיות א-סימטריות. חששן של מדינות חזקות מפני פגיעה בביטחונן של שותפות הסחר שלהן מוביל את המדינות החזקות ליצור בריתות שירתיעו מדינות אחרות (Fordham 2010). מחקרו האמפירי מראה כי עלייה בסחר בין מדינות מגדילה את הסבירות להיווצרות של ברית צבאית ביניהן. ממצא זה אפשר להקיש כי סכסוך בין A לבין B יסב עלויות ייחודיות לסחר של A עם בנות הברית של B. הרצון לשמור על יחסי הסחר עם בת הברית B ולשמור על אינטרסים ביטחוניים אחרים מעלים את ההסתברות כי בת הברית I תוביל צעדים שיפגעו בדרך ישירה או עקיפה בסחר שלה מול שחקן A.

בפרק הבא אבהיר מה הם אותם הצעדים, וכן אסביר אילו עוד גורמים מגבירים את הסבירות שצד שלישי אכן ינקוט בהם. אך ראוי להבהיר כבר בשלב זה כי צעדים אלו אינם חייבים לכלול סנקציות בינלאומיות רשמיות. מבין שלל הדרכים שבהן סכסוכים יכולים לפגוע בסחר עם צדדים שלישיים הטלת סנקציות רשמיות היא רק אחת מהן. לאור זאת, ראוי לדון בקצרה בספרות העוסקת במדינאות כלכלית.

2.7 מדינאות כלכלית

כשם שהתגברות תהליכי הגלובליזציה הובילה לפריחה במחקר שבוחן את הקשר בין תלות גומלין כלכלית לבין שלום, כך הם הלהיטו את הוויכוח הוותיק בין חוקרי היחסים הבינלאומיים באשר למידת יכולתן של מדינות להשיג יעדים במדינות החוץ באמצעות שימוש במדינאות כלכלית (Economic statecraft). מרביתן של הספרות האמפירית בנושא בוחנת האם ותחת אילו תנאים סנקציות כלכליות יכולות להצליח. במסגרת דיון מרכזי זה פותחו רעיונות שעשויים לעזור להבין מה מגביר את הסבירות שצדדים שלישיים ינסו להשתמש בקשרי המסחר שלהם בכדי להשפיע על סכסוך בין שתי מדינות.

אותה החלוקה הפרדיגמטית המוכרת של דיסציפלינת היחסים הבינלאומיים, כפי שהיא משתקפת בוויכוח באשר לקשר בין תלות גומלין לשלום, באה לידי ביטוי גם בוויכוח ביחס למידת יעילותן של מדינאות כלכלית. גם במקרה זה חלק נכבד מהוויכוח מתמקד בשאלה, האם הרצון להימנע מספיגת עלויות כלכליות אכן יכול לשנות את דרכי ההתנהלות של מדינות בזירה הבינלאומית.

ההיגיון של קבוצת החוקרים שמאמינים כי סנקציות הן כלי יעיל, דומה מאוד לזה שמוצג במודל של פולאצ'ק. גם ספרות זו מניחה כי מקבלי ההחלטות רגישים מאוד לשינויים לא הכרחיים בחלוקת המקורות במשקיהם והם להוטים להשיא את התועלת המצרפית של כלכלתם ולמזער את ההפסדים. משום כך, ישנה אפשרות להשפיע על מקבלי ההחלטות ולגרום למדינות להוביל שינויים במדינות החוץ שלהן באמצעות יישום מדינות כלכלית שתגרור עלייה בעלויות הכלכליות המצרפיות שלהן, או לחילופין כזו שתבטיח רווחים כלכליים משמעותיים (Drury 1998; Galtung 1967).

הופבאור ואחרים הראו כי כאשר סנקציות מסבות נזק מצרפי שעולה על אחוז אחד מהתמ"ג של מדינות היעד, גדלה באופן משמעותי הסבירות שהן יענו לדרישות המדינות שהובילו את הסנקציות (המדינות השולחות). בחינה אמפירית המתמקדת בסנקציות שהובילה ארה"ב לאורך המאה העשרים מלמדת כי בכ-34% מהמקרים מדינות היעד שינו את מדינותן ונענו לדרישת ארה"ב (Hufbauer et al. 2007).

חוקרים אחרים טוענים כי ההתמקדות בנזק לתמ"ג המצרפי היא שגויה משום שהאפקטיביות של סנקציות עולה כאשר הן מסבות נזק לאלטיטה השלטונית במדינת היעד. במקרים רבים סנקציות כלכליות

מצרפיות שפוגעות באוכלוסייה עשויות להוליד תוצאות הפוכות מאלו שהמדינה השולחת מקווה להשיג, זאת משום שהן עשויות לפגוע במשאבים הכלכליים של כוחות האופוזיציה ולעקב את צמיחתו של מעמד ביניים שידרוש שינויים בסטטוס קו (Haass 1997). על מנת להימנע מתופעה זו, מדינות צריכות לנסות להתמקד בישום "סנקציות חכמות", שתכליתן להסב נזק כלכלי לאליטה השלטונית תוך כדי מזעור הנזק לכלל האוכלוסייה (Cortright and Lopez 2002).²²

מובן שהגישה האופטימית של החוקרים הליברלים, באשר ליכולת להשיג יעדים באמצעות מדינאות כלכלית, זכתה לביקורת רחבה מצד חוקרים ריאליסטים. החוקרים הריאליסטים מערערים על הנחת הבסיס של החוקרים הליברלים, לפיה קיימת תחלופה משמעותית בין עלויות כלכליות לבין ויתור על השגת יעדים אסטרטגים רחבים. כשם שלטענת החוקרים הריאליסטים החשש מפני הפסד הרווחים שנובעים מסחר עם יריב אינו יכול להוות גורם משמעותי שבכוחו למנוע סכסוכים בין שני צדדים, כך גם הפסד ברווחה הכלכלית שנובעים מהשקת מדינאות כלכלית אינם יכולים להניע שינויים משמעותיים במדיניות שנוגעת ל"פוליטיקה גבוהה". על מנת לבסס טענה זו נוטים חוקרים ריאליסטים להפנות את הדיון למישור האמפירי ולהראות כי סנקציות כלכליות כמעט אף פעם לא הצליחו לשנות את דפוסי ההתנהגות של מדינות היעד (Drury and Li 2006, Pape 1997).²³

בתגובה לטענות אלו טענו חוקרים אחרים כי המחקר האמפירי שמצביע על ההישגים הדלים כביכול של הסנקציות סובל מהטיית בחירה. הטיית הבחירה קיימת משום שהמחקרים האמפיריים מתייחסים רק למקרים שבהם הסנקציות כבר ייושמו, אך הם אינם מתייחסים למקרים הרבים שבהם עצם האיום בסנקציות שינה את דרכי ההתנהלות של מדינות. מדינות שעתידות להיענות לדרישות המדינה השולחת יעדיפו לעשות כן מבלי לספוג את העלויות הכלכליות שכרוכות בסנקציות כלכליות. לפיכך, לאיום

²² טענה אחרת גורסת כי במקום להתמקד בקשר בין העלויות הכלכליות לבין הצלחת הסנקציות יש להתמקד בעלויות הפוליטיות שהן מסבות למדינת היעד. סנקציות כלכליות שלא יגבו עלויות פוליטיות גבוהות לא יוכלו להוביל שינויים במדיניות של מדינת היעד, אפילו אם הם יגבו ממנה מחירים כלכליים גבוהים. גובה העלויות הפוליטיות מושפע משורה של תנאים דומסטים ותנאים בינלאומיים. בין התנאים הדומסטים שמשפיעים על גובה העלויות ושקיבלו התייחסות בספרות ניתן לציין את אופי המשטר; יציבות המשטר ומידת הלגיטימיות שלו; את מידת יכולתה של המדינה לערוך שינויים בחלוקת השימושים בכדי לרכך פגיעה בגורמי השפעה שעלולים להיפגע מהסנקציות (Blanchard & Ripsman 2008).

²³ חוקרים אלו טוענים כי הממצאים שמציגים הופבאור ואחרים נדיבים במיוחד, ולמעשה שיעור ההצלחה של סנקציות נמוך בהרבה.

בסנקציות סיכויי הצלחה גבוהים יותר מאשר עצם השימוש בהם (Morgan, Bapat ; Drezner 2003) ;
 (& Krustev 2009 ;Morgan & Schwebach 1997).

נקודה זו חשובה גם לדיון שמתמקד באופן שבו הסחר עם צדדים שלישיים משפיע על היחסים בין צמדי מדינות. העובדה שצדדים שלישיים אינם מרבים לנקוט בסנקציות והם אינם מתנדבים לנתק באופן יזום את קשריהם העסקיים עם אחד הצדדים הלוחמים לא אומרת כי הקשרים הכלכליים בינם לבין הצד הלוחם אינם יכולים להוות גורם שמשפיע על הסכסוך. עצם האיום בניתוק הקשרים הכלכליים יכול להשפיע על שיקולי העלות והתועלת של אותו צד לוחם. כמו כן, איומים על נקיטת צעדים שכאלו יכולים להרתיע סוכנים כלכליים ומשום כך הם יכולים לפגוע בסחר בין צדדים שלישיים ובין המדינה הלוחמת גם כאשר האיומים אינם ממומשים.

מחקרים מספר טענו כי ככל שהתלות של מדינת היעד בסחר עם המדינה השולחת גבוהה יותר כך גדלים הסיכויים להובלת מדינאות כלכלית מוצלחת (Kirshner 1997; Rowe 2000). במידה שטענה זו נכונה, היא תהיה רלוונטית גם לשאלת הצלחתם של צדדים שלישיים להשפיע על מדיניותו של A כלפי B באמצעות איומים הנוגעים להיבטים כלכליים. ככל שהסחר בין צד שלישי I לבין A יהיה גבוה יותר כך האיומים ש-I יציג כלפי A יוכלו להוות גורם משמעותי יותר בשיקולי העלות-תועלת של A כאשר הוא מעצב את מדיניותו כלפי B. מצד שני, במקרים כאלו גם העלות ששחקן I יספוג עקב הסנקציות על A עולות ומכאן שהתמריץ שלו לנקוט במדיניות זו יורדת.²⁴ כדי שמדינה I תהיה מוכנה בכל זאת ליישם סנקציות בתנאים אלו, או לחילופין לאיים במדיניות שכזו, שינוי המדיניות אותו היא דורשת מ-A צריך להעניק לה תועלת משמעותית.

החשיבות שהמדינה השולחת ומדינת היעד מייחסים לויתור הנדרש ממדינת היעד מוצגות בספרות כמשתנה חשוב, אשר מסביר את נטייתן של מדינות ליישם סנקציות וכן כמשתנה המשפיע על מידת הצלחתן של סנקציות (Whang 2010; Ang & Peksen 2007). בהתבסס על היגיון של משחקי מיקוח, ספרות הסנקציות טוענת כי עלינו להתייחס למידת הנחישות שכל שחקן מייחס לשחקן האחר. כאשר

²⁴ מעניין לציין כי המחקרים שניסו לאמוד את הקשר בין הנזק הכלכלי שהסנקציות גובות מהמדינה השולחת ובין הצלחתן של הסנקציות לא מצאו קשר מובהק בין המשתנים (Ang & Peksen 2007).

מדינת היעד מאמינה כי שינוי המדיניות אותו היא נדרשת לערוך נוגע באינטרסים חשובים של המדינה השולחת, גוברים הסיכויים שהיא אכן תענה לדרישות המדינה השולחת (Whang 2010, 546).

ואולם, המחקר האמפירי בנושא מלמד אותנו כי מדינות היו נכונות להשיק סנקציות ולספוג עלויות כלכליות גם עבור יעדים שאינם נוגעים באופן ישיר בסוגיות שנכללות לרוב תחת ההגדרה המוכרת של "פוליטיקה גבוהה". אפשר למנות שורה ארוכה של סנקציות שהוטלו על מדינות עקב נקיטת צעדים שנתפסו כפגיעה בזכויות אדם או בערכים של המדינה השולחת.²⁵ עדות זו מתיישבת עם הנחות שהוצגו בספרות הענפה שדנה בגורמים שמובילים מדינות להתערב צבאית בסכסוכים בינלאומיים ובסכסוכים פנימיים. בספרות זו ישנם מחקרים אמפיריים רבים שמראים כי מלבד שיקולי עלות-תועלת קלאסיים, גם תחושת הקרבה לאחד הצדדים יכולה לתרום להתערבות צבאית של צד לא מעורב (Regan 1996; Gibbs 2000).

העובדה שמדינות הטילו סנקציות גם במקרים שבהם הן שאפו לשנות מדיניות שלא היוותה איום ישיר על האינטרס הלאומי שלהן, מחזקת את הביטחון בטענה כי הסחר עם ידידות של היריב יכול להיות רגיש יותר לסכסוכים: צעדים תוקפנים של A כלפי ידידותיה של I עשויים להוביל את I להשתמש בסחר שלה מול A בכדי לאותת לה על מורת רוחה או בכדי להענישה. צעדים כאלו עשויים להתרחש אפילו כאשר הפגיעה בידידה של I אינה נוגעת באופן ישיר באינטרסים הביטחוניים של I.

משתנה נוסף שהוצג בספרות ככזה המשפיע על סיכויי הצלחתן של סנקציות הוא אופיים של היחסים הפוליטיים בין המדינה השולחת ובין מדינת היעד. מחקרים מספר הראו כי סיכויי ההצלחה של סנקציות עולים כאשר מדינת היעד והמדינה השולחת הן בנות ברית. לעומת זאת, כאשר שתי המדינות הן יריבות סיכויי ההצלחה של סנקציות פוחתת, הואיל ושני הצדדים מצפים לעימות עתידי ומערכת שיקוליהם מתמקדת בהשגת רווחים יחסיים ובבניית מוניטין (Drezner 2000; Whang 2010).

²⁵ בשלהי שנות השבעים הוביל ממשל קרטר מדיניות סקציות שתכליתה המוצהרת הייתה למנוע הפרת זכויות אדם. ארה"ב, יפן ומדינות אירופאיות הטילו סנקציות על מסחריות על סין לאחר הטבח בכיכר טיין-אן-מן (Hufbauer et al. 2007, 6). קנדה הטילה בשנות השבעים והשמונים סנקציות על פקיסטאן עקב ניסיונותיה להשיג יכולות גרעיניות, למרות שאין בין המדינות סכסוך ישיר (Hufbauer, Schott & Elliott 2007, 12). על פי מאגרי המידע הרלבנטיים כ-40% מהסנקציות שהוטלו ע"י מדינות שונות נועדו להשיג יעדי "פוליטיקה נמוכה" ולא "פוליטיקה גבוהה" (Ang & Peksen 2007; Whang 2010).

ללא קשר לשאלת הצלחתן של הסנקציות, המחקר האמפירי בנושא מלמד כי מדינות הטילו סנקציות גם על בנות בריתן כאשר אלו פגעו באינטרסים שלהן.²⁶ ממצא זה יכול להעיד כי בבואנו לבחון כיצד סכסוך בין A לבין B ישפיע על הסחר של A מול צד שלישי I, אין בעיה מהותית בהתמקדות רק ביחסים הפוליטיים בין הצד השלישי ובין B. כאשר המדיניות של A כלפי B, פוגעת באינטרסים של צד שלישי I, הוא יכול להוביל מהלכים שיפגעו בסחר עם A אפילו עם קיימים קשרי ידידות בין A לבין I.

2.8 סיכום

פרק זה סקר את הספרות הענפה שדנה בהשפעות של סחר על היחסים של מדינות. כפי שאפשר ללמוד, ההתמקדות בהשפעות של הסחר עם צדדים שלישיים זכתה בשנים האחרונות לתשומת לב גוברת מצד אותם החוקרים שהתמקדו עד לאחרונה רק בהשפעות הסחר בין צמדי מדינות על יחסיהן הפוליטיים. סקירת הספרות ניסתה להבהיר מדוע אותם ניסיונות חדשים למקד את הדיון בצדדים שלישיים אינם מתמודדים טוב עם שאלת המחקר. הקושי של הספרות הקיימת נובע לטעמי, בראש ובראשונה, מכך שהיא כמעט אינה בוחנת האם סכסוכים אכן פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים.

כמעט כל המודלים מניחים כי העובדה שסכסוכים פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים הופכת את הסחר מולם לגורם מייצב. הנחה זו עולה גם במודלים שאינם מבססים את טענתם על המנגנון שנשען על עלויות אלטרנטיביות. ואולם, רק מחקרים מעטים ניסו לבחון האם הנחה זו נכונה, והמחקרים הקיימים אינם מציגים ממצאים אחידים. כמו כן, לא התפרסמו מחקרים שבחנו האם קיימים הבדלים בפגיעה שסכסוכים מסבים לסחר עם צדדים שלישיים שונים. עובדה זו מפתיעה לאור העניין שהספרות החלה לגלות בצדדים שלישיים ספציפיים בבואה לדון בקשר שבין סחר ובין סכסוכים.

אף שהספרות החדשה לא בחנה האם סכסוכים משפיעים באופן שונה על הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים, הדיונים שפותחו לאחרונה בספרות זו ובספרות המדינאות הכלכלית עוזרים להבין מי הם אותם צדדים שלישיים ספציפיים, אשר הסחר מולם צפוי להיות רגיש יותר בשעת סכסוך. מהספרות אנו למדים כי בבואנו לסווג צדדים שלישיים ספציפיים עלינו לתת את הדעת להיבטים הבאים: זהות

²⁶ כך למשל, במאגר הנתונים של וואנג, שמתייחס לשנים 1903-2002 וכולל 183 מקרים של שימוש בסנקציות רשמיות ולא רשמיות, ישנם 47 מקרים (כ-25% מקרים) שבהם המדינה השולחת ומדינת היעד היו בנות ברית.

האינטרסים הפוליטיים בין המדינות; המסגרות המוסדיות שמעגנות את היחסים הביטחוניים והכלכליים בין המדינות; זהות האינטרסים הכלכליים בין המדינות.

פרק 3. הצגת הטיעון התיאורטי : מדוע יש להתמקד בצדדים שלישיים ספציפיים?

כזכור, הטענה הליבראלית הוותיקה, לפיה סחר דו-צדדי מקדם את השלום בין צמדי מדינות, מושתתת ברובה על ההנחה כי סכסוך אלים בין שתי מדינות אכן פוגע בנפח הסחר ביניהן.¹ לפיכך, עלייה בנפח הסחר הדו-צדדי מעלה את העלות האלטרנטיבית של הסכסוך בין המדינות ומפחיתה משום כך את נטיתן להילחם זו בזו. ואולם, כאשר מרחיבים את הדיון מעבר להיבט הדו-צדדי ומחליפים את השאלה, "כיצד סחר דו-צדדי משפיע על היחסים בין צמדי מדינות?" בשאלה, "כיצד העמקת תהליכי הגלובליזציה במערכת הסחר הבינלאומית משפיעה על היחסים הפוליטיים בין צמדי מדינות?"- אין די באמידת הקשר בין סכסוכים לבין נפח הסחר הדו-צדדי של שתי מדינות לוחמות. הרחבת הדיון מעלה צורך לבחון כיצד סכסוכים בין צמדי מדינות משפיעים על הסחר של כול אחת מהן עם כלל שותפות הסחר שלה ובמיוחד עם צדדים שלישיים ספציפיים (צש"ס) כפי שיוגדרו בהמשך.

חשיבותן של שאלות אלו נובעת מהשפעה ממתנת אפשרית של הגלובליזציה על העלות האלטרנטיבית של סכסוכים אלימים. ככל שהגלובליזציה פותחת אפשרויות רבות למסחר ותורמת בכך ליצירת קשרים כלכליים חדשים, כך היא מעניקה יותר אלטרנטיבות כלכליות ומקטינה את החשש מפני הרעה ביחסים הכלכליים מול שחקן ספציפי. במילים אחרות, חשיפה לשותפות סחר רבות שאינן מעורבות ישירות בסכסוך (צדדים שלישיים) עשויה להקטין את מידת הפגיעות שיוצרת תלות גומלין כלכלית מול יריב אפשרי, ולהפחית משום כך את העלויות שטמונות בסכסוך מולו. ואולם, השפעה אפשרית זו תהיה מצומצמת והיא אף עשויה לפעול בכיוון ההפוך במידה שסכסוכים בין צמדי מדינות פוגעים משמעותית בסחר עם לפחות חלק מהצדדים השלישיים.

במהלך ארבע השנים האחרונות התפרסמו עבודות מספר שנתנו את הדעת לאותן השפעות מנוגדות אפשריות שתהליכי הגלובליזציה בסחר מסבים לעלויות האלטרנטיביות של סכסוכים בין צמדי מדינות. בדומה לדיון הקלאסי שבוחן את הקשר בין סחר דו-צדדי לבין קונפליקטים, גם בדיון חדש זה מרבית המחקרים התמקדו רק בכיוון אפשרי אחד של הקשר. כלומר, המחקרים הקיימים בוחנים כיצד

¹ כמובן שבסכסוכים רבים מעורבות באופן ישיר יותר משתי מדינות. ההתמקדות בצמדי מדינות המאפינת את המחקר האמפירי בנושא היא לשם נוחות תיאורטית ומתודולוגית, ואיננה גורעת מהטענות המפותחות בטיעון זה.

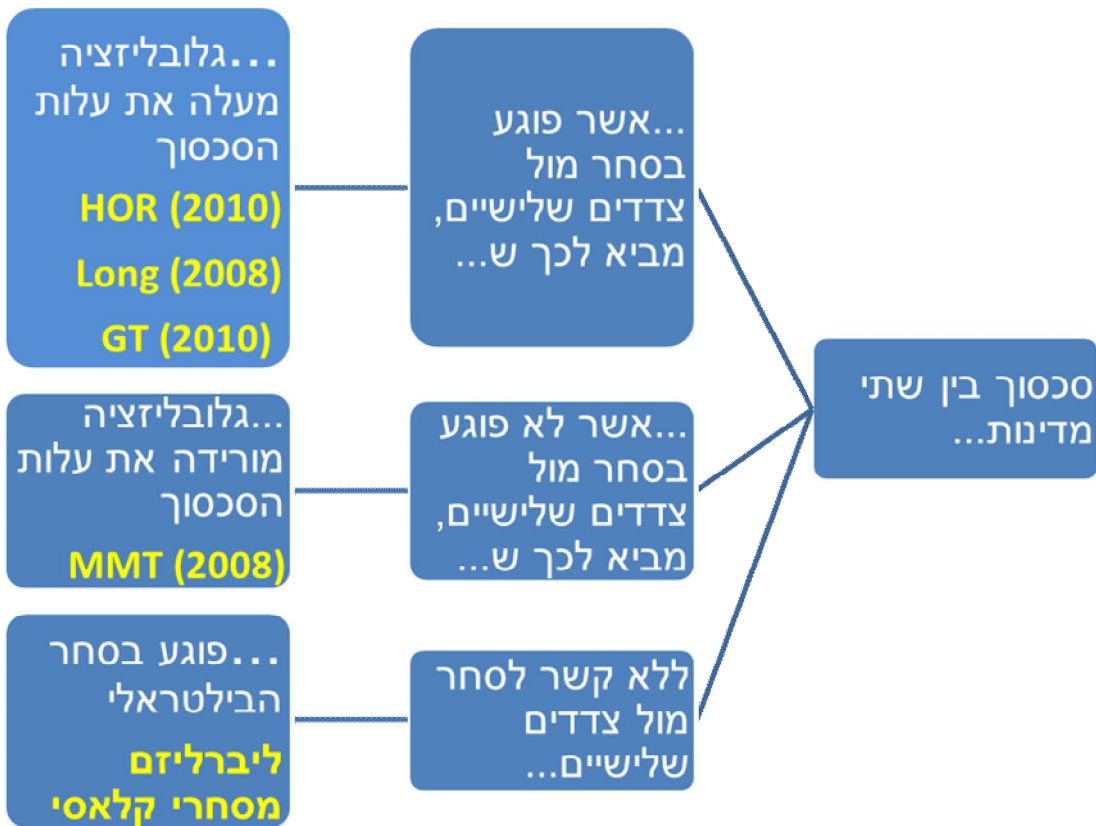
עלייה במידת חשיפתן של צמדי מדינות לסחר בכלל (מול כל שותפותיהן) משפיעה על נטיתן להילחם זו בזו, אך רק מעטים בוחנים האם סכסוכים בין מדינות אכן פוגעים בסחר הכולל שלהן. מעט המחקרים שכן ניסו לבחון כיצד סכסוכים בינלאומיים משפיעים על הסחר עם צדדים שלישיים אינם מציגים תמונה אחידה.

מארטין מאייר וטהוניג (להלן: MMT) פיתחו מודל פורמאלי שמראה כי העלייה באלטרנטיבות שמציעה הגלובליזציה מפחיתה את העלויות של סכסוך מול יריב אפשרי. לטענתם, הואיל וסכסוכים אינם פוגעים משמעותית בנפח הסחר עם צדדים שאינם מעורבים בסכסוך, העלייה במידת חשיפתן של מדינות לסחר בינלאומי דווקא מגדילה את נטיתן להילחם (Martin, Mayer & Thoenig 2008). כדי לבסס טענה זו הם מציגים מחקר אמפירי שממצאיו מלמדים כי לא קיים קשר מובהק בין סכסוכים לבין היצוא הכולל של המדינות הלוחמות, וכי ההשפעה של סכסוכים על היבוא הכולל של הצדדים הלוחמים היא שלילית אך חלשה מאוד.

הטענה התיאורטית שעולה ממחקר זה וממצאיו האמפיריים זכו לביקורות מצד כמה מהחסידים הבולטים של הליברליזם המסחרי. הגרה, אונייל וראסט (להלן: HOR) מראים כי סכסוכים בין צמדי מדינות פוגעים משמעותית בסחר שלהן עם צדדים שלישיים (Hegre, Oneal & Russett 2010). לטענתם, ממצא זה אשר מתווסף לממצאים דומים שמוצגים במאמריהם של לונג (Long 2008) ושל גלייק וטיילור (Glick & Taylor 2010)², מעניק תמיכה למנגנון הסיבתי שעומד בסיס המחקרים הרבים שמצביעים על קשר שלילי בין חשיפה לתהליכי גלובליזציה לבין סכסוכים בינלאומיים. הואיל וסכסוכים פוגעים גם בסחר עם צדדים שלישיים, הגדלת האפשרויות שמציעה הגלובליזציה אינה מפחיתה את העלויות האלטרנטיביות שטמונות בסכסוכים בין צמדי מדינות והיא אינה מגדילה את סיכויי המלחמה, אלא להפך: עלייה במידת חשיפתה של מדינה לתהליכי גלובליזציה מגבירה את חששה מפני סכסוכים שיפגעו בסחר עם כלל שותפות הסחר שלה (ראה תרשים 1).

² במאמר Hegre, Oneal & Russett מצטטים עבודה של Glick & Taylor שהוצגה בכנס בשנת 2005. עבודה זו פורסמה במאמר בשנת 2010 ב- The Review of Economics and Statistics.

תרשים מספר 1: המחלוקת בספרות הקיימת

כפי שמפורט בפרק הבא, ישנה שורה של גורמים מתודולוגיים שיכולים להסביר מדוע ארבעת המחקרים המוזכרים מציגים ממצאים שונים. ואולם, מעבר לממד המתודולוגי ישנו ממד תיאורטי שלא קיבל התייחסות במחקר הקיים, אשר ההתמקדות בו יכולה לשפוך אור נוסף על הבנת הקשר בין תהליכי הגלובליזציה בסחר לבין העלויות האלטרנטיביות של סכסוכים. ממד זה הוא ההשפעות הכלכליות פוליטיות האפשריות של סכסוכים על הסחר עם צ"ס.

צ"ס (I) הוא צד שלישי אשר מקיים יחסי מסחר לפחות עם אחת משתי המדינות הלוחמות (צד A) ושיש לו אינטרסים פוליטיים בהבטחת ביטחונן של לפחות השנייה (צד B).³ אינטרסים אלו מעלים את ההסתברות כי בשעת משבר בין A לבין B, I ישתמש בסחר מול A בכדי לאותת לו על מורת רוחו ממדיניותו התוקפנית כלפי B או כדי להענישו. צד שלישי שאינו צ"ס, להלן צד שלישי כללי (צ"ס כ, או צד J), הוא כל צד שלישי אשר מקיים יחסי מסחר עם צד A אך אין לו אינטרסים פוליטיים

³ כפי שהובהר בסקירת הספרות, יתכן כי לצ"ס יש אינטרס בהבטחת ביטחונן של שתי המדינות ויתכן כי הוא מקיים יחסים כלכליים ענפים עם שתיהן, אך אין לכך חשיבות בפיתוח הטענות כאן.

בהבטחת ביטחוננו של צד B.⁴ משום כך, אין סיבה להאמין ששחקן J ישתמש בסחר מול A כדי לשלוח לו מסרים פוליטיים במהלך משבר בין A לבין B.

הגדרת צד"ס באופן זה מבטאת את ההיגיון של הספרות הענפה שגורסת כי הזמיון באינטרסים הפוליטיים בין מדינות הוא אחד המשתנים החשובים בעיצוב מדיניות החוץ שלהן (Gartzke 2007); (Bueno de Mesquita 1981). כפי שמפורט בפרק הקודם, מאמרים חדשים בליברליזם המסחרי וכן ספרות ההרתעה וספרות המדינאות הכלכלית מלמדים אותנו כי מידת העניין שצדדים שלישיים יגלו בסכסוך בין שתי מדינות תלויה במידה רבה בזהות האינטרסים הפוליטיים שלהן עם אחד הצדדים הלוחמים. כאשר למדינות אין אינטרס פוליטי בשלומה של מדינה B הן לא יגלו עניין בסכסוך והן לא ימהרו לערוך שינויים יזומים בדפוסי הסחר מול מדינה A כשזו נמצאת בעימות מול מדינה B. לעומת זאת, כאשר פגיעה בשחקן B נוגעת באינטרסים הפוליטיים של מדינה מסוימת, עולה הסבירות שזו תגלה מעורבות פוליטית גבוהה בקונפליקט. עוד אנו למדים מהספרות כי המושג "אינטרסים פוליטיים" בהקשר זה הוא מושג רחב שיכול לקבל ביטוי במגוון של תחומים. כלומר, אפשר להצביע על שורה של גורמים-ביטחוניים, מוסדיים וכלכליים- שקושרים בין I לבין B ושהופכים את I לשחקן שעשוי להשתמש בסחר שלו עם A בכדי להשפיע על הסכסוך.

העלויות הכוללות שסכסוך מסב לסחר עם צדדים שלישיים אינן נובעות רק מההשפעות הישירות של הסכסוך על תהליכי היצור ועל עליית רמת הסיכון במדינות הלוחמות, אלא גם מצדדים פוליטיים, כגון יישום של מדינאות כלכלית מצד גורמים לא מעורבים ומתגובת הסוכנים הכלכליים לצדדים הללו. כיוון שתופעות אלו קשורות באופי היחסים הפוליטיים בין צדדים שלישיים לבין הצדדים הלוחמים, לא ניתן להבין את מלוא ההשפעות של סכסוכים על הסחר מבלי להתייחס ליחסים הפוליטיים בין הצדדים הלא מעורבים לבין המדינות הלוחמות.

המחקר הקיים מציין אומנם כי אחד הגורמים המרכזיים שעומדים מאחורי המתאם השלילי בין סכסוכים לבין הסחר הוא הובלת צדדי מדינאות כלכלית, כגון הנהגת אמברגו על מכירת מוצרים מסוימים והנהגת סנקציות כלכליות אחרות (Long 2008, 86; Glick & Taylor 2010, 102). אך הואיל

⁴ ישנן כמובן גם מדינות אשר אינן מקיימות יחסי מסחר עם צד A, אך הן אינן רלבנטיות לדיון ולכן אינן נכללות בהגדרות כאן.

והמחקרים האמפיריים המוזכרים אינם מבחינים בין סוגים שונים של צדדים שלישיים הם אומדים רק את ההשפעה הממוצעת של סכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים, ולפיכך אינם יכולים לבטא באופן מקיף את כלל ההשפעות האפשריות של צדדים פוליטיים כאלו. שכן, אם למהלכים פוליטיים מצד צדדים שלישיים ישנה השפעה משמעותית על הפגיעה בנפח הסחר, הרי שתגובותיהן השונות של ממשלות לסכסוך תוביל גם להשפעה שונה על זרם הסחר בין כל צד לא מעורב לבין המדינות הלוחמות.

ישנה קשת רחבה של צדדים שבהם צ"ס יכול להשתמש בסחר מול A בכדי להעביר לו מסרים פוליטיים בשעת סכסוך מול B. מעבר להטלת סנקציות רשמיות במסגרת של מועצת הביטחון, לממשלות ישנו מרחב תמרון עצמאי שבו הן יכולות להוביל מהליכים רשמיים ולא רשמיים שיפגעו בסחר שלהן מול מדינות אחרות. ה-WTO אומנם מקטין רגישותן של מדינות לשינויים במסגרת המוסדית שמעגנת את יחסי הסחר הדו-צדדי מול מדינות, אך להסכמים כלכליים דו-צדדים בין מדינות ישנה עדיין חשיבות, במיוחד על רקע העובדה כי קיימות סוגיות כלכליות רבות שאינן מעוגנות בכללי ה-WTO ובמסגרות מוסדיות רב צדדיות נוספות. יש לזכור כי מדינות רבות לא התחייבו על ההסכמים הוולונטריים ב-WTO ביחס לסחר בשירותים, השקעות ורכש ממשלתי. לפיכך, אי אפשר לבטל את האפשרות שחוסר שביעות רצון מפעולותיה של ממשלה מסוימת עלול לפגוע בסיכויים של חברות מסחריות ממדינתה לזכות במכרזים על רכש ממשלתי במדינות שונות ולחדור לשוק המקומי.

עצם האיתות על שינוי אפשרי במסגרת מוסדית דו-צדדית או רב צדדית שמעגנת את יחסי הסחר בין מדינות יכול להשפיע על השיקולים של משקיעים, יבואנים ויצואנים פרטיים אשר מנסים להיערך לשינויים אפשריים. כלומר, אפילו אם בסופו של דבר לא חל כול שינוי במסגרת המוסדית, החשש מפני שינוי אפשרי שכזה יכול לפגוע בנפח הסחר של מדינות לוחמות.

ממשלות יכולות לאותת על מורת רוחן ממדיניותה של ממשלה אחרת ועל כוונתן לפגוע בקשרי הסחר עמה באמצעות צינון קשרי הגומלין האישיים בין האליטה הפוליטית לבין האליטה הכלכלית ממדינה זו. בעוד שקשרי-גומלין חוצי גבולות ברמה האישית גולשים בהדרגה לקידום היחסים הפוליטיים של מדינות, עוינות פוליטית בין שתי ממשלות עלולה לגלוש במהירות רבה להערכת היחסים האישיים בין אנשי עסקים משתי המדינות ולפגוע בקשר בין הקהילות העסקיות לבין הדרגים המקצועיים והפוליטיים.

בהקשר זה יש לקחת בחשבון גם את תגובתם לסכסוך של אזרחים וחברות במדינות השונות. אפילו כאשר המדינות עצמן אינן יוצרות זיקה רשמית בין סכסוכים לבין היחסים הכלכליים עם הצדדים הלוחמים והן לא מספקות איתות על שינויים אפשריים במסגרת המוסדית מוסדיים, פעילותם של האזרחים ושל החברות המסחריות יכולה להשפיע על רווחתן הכלכלית של הצדדים הלוחמים. יחסי הסחר של מדינה שמעורבת בסכסוך פוליטי יכולים להיפגע עקב חרם צרכנים ומשום שאיגודי עובדים או חברות מסחריות אינן מעוניינות לרכוש את מוצריה ולנהל קשרים עסקיים מול חברותיה.

גם כאשר ממשלות ואזרחיהן אינם מעוניינים ליזום מהלכים שיפגעו בתנועת הסחר ובהסכמים הקיימים מול ממשלה אחרת, הממשלות עלולות למצוא עצמן ניצבות בפני לחץ כלכלי ופוליטי מצד בנות בריתן שידרשו מהן לעשות כן. הלחץ של ארה"ב על ישראל לבטל את מכירת מטוסי הפלקון לסין היא דוגמא בולטת למקרה שבו ממשלה נאלצה לפגוע ביחסי הסחר מול מדינה אחרת בעל כורחה, ויש לזכור שהלחץ האמריקאי על ישראל לא התרחש בהקשר של עימות אלים בין ארה"ב לבין סין. סביר כי לחץ מסוג זה- שבו מדינה B מפעילה לחץ על ידידתה I לצמצם את היצוא של מוצרים מסוימים למדינה A- יהיה משמעותי יותר והוא נפוץ יותר בשעת עימות אלים בין B לבין A.

לסיכום, כשם שהספרות הקיימת מניחה ששתי מדינות הנמצאות בסכסוך משתמשות בסחר ביניהן כאמצעי ענישה וככלי להעברת מסרים, כך הגיוני להניח כי גם צדדים שלישיים נוטים לעשות כן. כאשר לשחקן I יש עניין גבוה בהבטחת שלומו של שחקן B הוא עשוי להוביל צעדים שיפגעו בסחר של I עם A, אפילו אם צעדים כאלו יגבו מ-I עלויות מסוימות. ההתייחסות לתהליכים אלו וההתמקדות ביחסים הפוליטיים בין המדינות הלוחמות ובין הצדדים השלישיים מאפשרת להבין טוב יותר את הקשר הדו-כיווני בין סכסוכים ובין סחר בינלאומי.

ההבחנה בין צש"ס לצש"כ חשובה לדיון התיאורטי הואיל והיא מאפשרת לפרק את השפעת הגלובליזציה על העלות האלטרנטיבית של סכסוכים אלימים לשתי השפעות: מצד אחד, אם הסחר של שחקן A עם צדדים שלישיים אכן אינו מושפע משמעותית מעימות בינו לבין B (כפי שטוענים MMT), הרי שגיוון האלטרנטיבות שמעניקה הגלובליזציה מפחית את הפגיעות הנובעת מהפרעה אפשרית ביחסי הסחר של מדינה A מול B ומוריד את עלויות הסכסוך; מצד שני, הגלובליזציה מגדילה את ההסתברות

שמדינה A תמסד ותרחיב את קשרי הסחר עם מדינות שיש להן אינטרסים פוליטיים בביטחוננו של שחקן B. במידה שאינטרסים אלו אכן מתועלים בשעת עימות בין A ל-B לתהליכים שפוגעים בסחר בין המדינות הללו למדינה A, הרי ששאלת הקשר בין גלובליזציה של הסחר לבין העלות האלטרנטיבית של סכסוכים תלויה בזהות שותפות הסחר של צמד המדינות הלוחמות. החשש של מדינות מפני פגיעה בסחר עם ידידותיה של יריבותיהן- ולא החשש מפני פגיעה בסחר עם שאר העולם- הוא הגורם המרטיע. לפיכך, ככול שהסחר בין A לבין ידידותיה של B יהיה עמוק יותר כך העלות האלטרנטיבית של הסכסוך תהיה גדולה יותר, ומכאן שהסבירות שמדינה A תיזום קונפליקט אלים מול מדינה B נמוך יותר. טענה זו תהיה נכונה גם אם סכסוכים כן פוגעים בסחר של A עם שאר העולם (שחקני J), אך הם משפיעים באופן חד יותר על הסחר עם ידידותיה של מדינה B (שחקני I).

ההשפעה הסופית של הסכסוך על הסחר של A עם כל הצדדים השלישיים היא מאזן של השפעותיו על הסחר עם צ"ש"ס ועל הסחר עם צ"ש"כ. כך יתכן כי לעיתים הסחר הכללי של מדינה נפגע מסכסוך, ולפעמים אינו נפגע. ללא פירוק השפעת הגלובליזציה כאמור לא ניתן לערוך מאזן זה ולנבא את השפעת הסכסוך על הסחר. ההבחנה בין צ"ש"ס לצ"ש"כ היא, אם כן, התרומה התיאורטית הראשונה של עבודה זו לספרות.

לדוגמא, תהליכי גלובליזציה אפשרו לישראל למסד ולהרחיב את הסחר עם הודו ועם תורכיה. כאשר ישראל שוקלת לצאת לפעולה צבאית רחבה בלבנון החשש מפני הפגיעה האפשרית בסחר עם שתי המדינות הללו - אשר תרחש עקב תגובתם של הסוכנים הכלכליים לעלייה בעלויות העסקה וברמת הסיכון- צריכה להוות מרכיב בבחינת סך העלויות האפשריות של הפעולה. אך הואיל ולתורכיה ישנם אינטרסים ייחודיים במניעת התקפה ישראלית בלבנון, מתווסף למרכיב העלויות האפשריות החשש מפני מהלכים פוליטיים מצד תורכיה שיסבו פגיעה נוספת לסחר בין המדינות. משום כך, ככול שהסחר של ישראל מול תורכיה יהיה עמוק יותר כך יעלו העלויות האלטרנטיביות של פעולה ישראלית בלבנון.

הדוגמא האחרונה פשוטה יחסית הואיל וישראל ולבנון אינן מקיימות ביניהן סחר כלשהו. במקרים כאלו אין מקום לשאול כיצד השפיעה החשיפה לתהליכי גלובליזציה של שתי המדינות על עומקה של תלות הגומלין ביניהן. על מנת שלגלובליזציה תהיה השפעת תחלופה על הסחר שבין A ל-B יש צורך

סחר כזה יתקיים ערב הקונפליקט. ככול שהתלות של A בסחר עם B תהיה עמוקה יותר, כך החשיפה לשווקים אלטרנטיביים שהגלובליזציה מציעה תאפשר ל-A לצמצם באופן חד יותר את העלות האלטרנטיבית שכרוכה בסכסוך אפשרי מול B. כך שבאופן פרדוקסאלי הגלובליזציה עשויה להגביר את הסיכוי לסכסוכים דווקא בקרב מדינות שיש ביניהן תלות עמוקה, זאת משום שהיא מאפשרת לצמצם תלות זו. מעניין כי נקודה זו אינה זוכה להתייחסות הולמת בספרות הקיימת. ההתייחסות לסחר בין A ל-B כמרכיב בבחינת הקשר בין הפתיחות הכוללת לסחר לבין סכסוכים היא התרומה התיאורטית השנייה של עבודה זו לספרות.

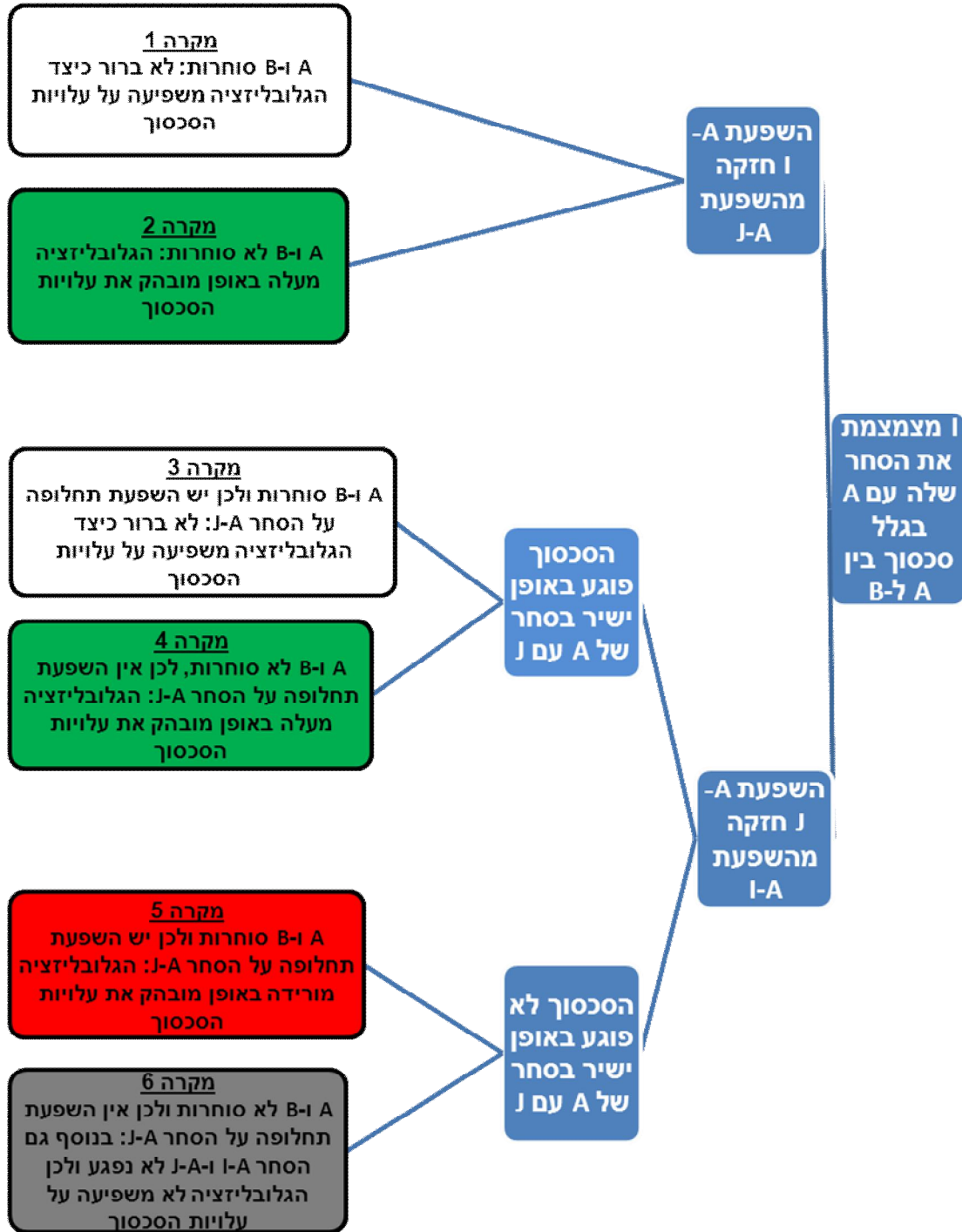
תרשים מספר 2 מתאר את הערוצים השונים שבהם החשיפה לגלובליזציה יכולה להשפיע על גובה העלויות ששחקן A יספוג ביחסיו עם צדדים שלישיים עקב סכסוך בינו לבין שחקן B. שלושה משתנים חשובים כאן:

(1) מידת הפגיעה הישירה של הסכסוך בסחר עם צ"כ.

(2) השפעת התחלופה בין הסחר עם מדינת הסכסוך לסחר עם צ"כ, אשר מאפשרת להקטין את התלות בסחר עם מדינת הסכסוך. כלומר, הגידול בסחר עם הצ"כ עקב מציאת שותפי סחר חלופיים לאלו שבמדינת הסכסוך. מן הסתם השפעה זו קטנה ככל שהסחר בין הצדדים הלוחמים מועט מלכתחילה.

(3) היחס בין השפעת הצ"ס (I-A) להשפעת הצ"כ (J-A). השפעת הצ"ס/צ"כ היא הפגיעה הנומינלית בסחר עם הצ"ס/צ"כ והיא מכפלת נפח הסחר בפגיעה היחסית בסחר. בהנחה שהפגיעה היחסית בסחר עם הצ"ס תמיד גבוהה יותר מאשר בסחר עם הצ"כ המשתנה החשוב בקביעת יחס ההשפעות הוא היחס בין היקף הסחר עם הצ"ס להיקף הסחר עם צ"כ.

תרשים 2: השפעות הפתיחות בסחר על עלויות הסכסוכים

בהתאם לכיוון שבו המשתנים מושפעים מהסכסוך ומעוצמתם היחסית כל המשתנים האלו יכולים להגביר אחד את השפעת השני על עלויות הסכסוך או לקזז את העלויות. כאשר הגלובליזציה מביאה לפיתוח המסחר בין A ל-J פחות מאשר בין A ל-I (או מפתחת את הסחר J-A יותר מאשר את הסחר I-A) אך לא מספיק בכדי לקזז את הפגיעה היחסית הגבוהה בסחר I-A בעת סכסוך), אזי השפעת I-A חזקה מהשפעת J-A (החלק העליון של התרשים). במצב זה הגלובליזציה מעלה באופן מובהק את עלויות הסכסוך בין צמדי מדינות שהסחר בניהן הוא זניח (מקרה 2). כזכור, כאשר הסחר בין צמדי מדינות זניח השפעת התחלופה אינה רלוונטית.

אם הסחר בין A ל-B מלכתחילה נרחב, השפעת התחלופה שבין הסחר של A עם B לסחר עם צדדים שלישיים (שחקנים J ו-I) מתחזקת. כך שיתכן כי הפתיחות אפשרה ל-A להחליף פגיעה ארוכת טווח עם B בפגיעה קצת פחות משמעותית עם I ובפגיעה חלשה עוד יותר (אם בכלל) עם שחקני J. במקרה זה לא ברור כיצד הגלובליזציה משפיעה על סך עלויות הסכסוך (מקרה 1), אך אפשר להסיק כי ככל שהסחר עם צ"ש יהיה רחב יותר כך גובר הסיכוי שהפתיחות הגבירה את סך עלויות הסכסוך.

אך יתכן גם כי השפעת J-A חזקה מהשפעת I-A (החלק התחתון של התרשים), אם למשל אין צ"ש, או אם הגלובליזציה מפתחת את הסחר J-A הרבה יותר מאשר את הסחר I-A. במצב כזה אם הסכסוך בין A ל-B פוגע בסחר J-A, אזי הגלובליזציה מעלה באופן מובהק את עלויות הסכסוך בין צמדי מדינות שהסחר בניהן הוא זניח (מקרה 4). אם הסחר B-A נרחב השפעת התחלופה אל עבר סחר J-A עשויה לקזז את הפגיעה הישירה של הסכסוך בסחר J-A ועל כן לא ברור כיצד הגלובליזציה משפיעה על עלויות הסכסוך (מקרה 3). כלומר, גם כאשר הסכסוך פוגע בסחר עם J יתכן שהשפעת התחלופה מפחיתה את עלויות הסכסוך, זאת משום שהיא מאפשרת להחליף פגיעה ארוכת טווח בסחר עם השחקן היריב בפגיעה מתונה יותר בסחר עם שחקנים אחרים.

אם השפעת J-A חזקה מהשפעת I-A והסכסוך בין A ל-B לא פוגע בסחר J-A, אזי הגלובליזציה מורידה באופן מובהק את עלויות הסכסוך בין צמדי מדינות שמרביתן לסחור זו עם זו (מקרה 5) והיא אינה משפיעה על הסחר בין צמדי מדינות שהסחר בניהן הוא זניח (מקרה 6).

קיצור התובנות האלו מתרשים 2 הוא כדלהלן: הפתיחות לסחר הופכת את הסכסוך של מדינה A עם מדינה B ליקר יותר עבור A, ככל שהסחר של A עם צש"ס נרחב יותר מאשר עם צש"כ ובנוסף ככל שהסחר בין A ל-B מלכתחילה מצומצם ו/או ככל שהסחר A-J נפגע מהסכסוך.

מהניתוח המוצג עולה כי בכדי להבין כיצד תהליכי הגלובליזציה משפיעים על העלויות של סכסוכים - ומכאן גם על נטיתן של מדינות להילחם - יש להתמקד בשתי סוגיות מרכזיות: ראשית, יש לבחון האם השפעת התחלופה אכן עשויה להפחית את עלויות הסכסוך. לשם כך יש להשוות בין הפגיעה שסכסוכים מסבים לסחר בין הצדדים הלוחמים לבין הפגיעה שהם מסבים לסחר מול צש"כ. פגיעה נמוכה משמעותית (אם בכלל) בסחר J-A לעומת הסחר B-A תלמד כי השפעת התחלופה יכולה להפחית את סך עלויות הסכסוך. במקרה קיצוני עלייה בסחר J-A כתוצאה מהסכסוך ניתנת להסבר רק ע"י השפעת התחלופה (כאשר הפגיעה הישירה בסחר עם הצש"כ היא מזערית).⁵ שנית, יש לבחון האם ועד כמה הסחר מול I, רגיש יותר לקונפליקטים לעומת הסחר מול J.

כדי לתמוך את טענת העבודה יש צורך להראות כי אכן התופעות שנדונו לעיל מתקיימות בכלכלה הפוליטית העולמית. לשם כך יבחנו שלוש השערות:

כדי לבסס את חשיבותו של המשתנה הראשון (מידת הפגיעה הישירה של הסכסוך בסחר עם צש"כ):

1H: סכסוכים אלימים בין מדינות פוגעים בסחר שלהן עם צש"כ.

כדי לבסס את חשיבותו של המשתנה השני (השפעת התחלופה):

2H: סכסוכים אלימים בין מדינות פוגעים בסחר ביניהן באופן יחסי יותר מאשר בסחר שלהן עם צש"כ.

כדי לבסס את חשיבותו של המשתנה השלישי (היחס בין השפעת הצש"ס להשפעת הצש"כ):

3H: סכסוך אלים בין מדינות יפגע באופן יחסי בסחר של כל אחת מהן עם צש"ס יותר מאשר בסחר עם צש"כ.

⁵ במקרים מועטים תתכן עלייה ישירה בסחר עם צש"כ מסוימים כתוצאה מהסכסוך, כאשר הצש"כ מספק מוצרים חיוניים בסכסוך (נשק). אין בכך כדי ללמד על הכלל.

פרק 4 מציג מערך מחקר שמתייחס לכלל הצדדים השלישיים ובוחר את שתי ההשערות הראשונות.

השערת המחקר השלישית תבחן בפרק 5.

פרק 4. אמידת השפעת סכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים באמצעות מדגם גדול

4.1 מבוא

חלק זה נועד לבחון את שתי השערות המחקר הראשונות כפי שהוצגו בחלק הקודם. כזכור, ההתמקדות בהשערות אלו נודעה לבחון האם הגלובליזציה, אכן יוצרת השפעת תחלופה שיש בכוחה להפחית את העלויות של סכסוכים. על מנת לעשות כן, יש לאמוד את השפעתם של סכסוכים על הסחר עם צדדים כוליהוואתה להשפעת הסכסוכים על הסחר בין הצדדים הלוחמים. ממצאים המעידים על פגיעה גבוהה בסחר בין הצדדים הלוחמים ועל פגיעה שולית בסחר עם צדדים יחזקו את הטענה כי השפעת התחלופה מאפשרת לצמצם את העלויות של סכסוכים בין צדדי מדינות המקיימות ביניהן קשרי סחר. כיוון שהשוואה בין השפעת הסכסוכים על הסחר עם צדדים לבין השפעתם על הסחר עם הצד היריב חשובה מבחינה תיאורטית, כל המבחנים בחלק זה אומדים את שתי ההשפעות הללו באותן המשוואות.

בעוד ששאלת כיוון ועוצמת הקשר בין סכסוכים לסחר בין המדינות הלוחמות פחות שנויה במחלוקת¹, המבחנים המעטים שהתמקדו בהשפעת סכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים מציגים ממצאים שונים. המחלוקת הקיימת בסוגיה זו אינה נוגעת רק לשאלה האם סכסוכים משפיעים על הסחר עם צדדים שלישיים, אלא גם לעוצמתה של השפעה זו. כלומר, גם המחקרים שכן מצאו כי סחר עם צדדים שלישיים נפגע כתוצאה מסכסוכים מציגים הבדלים של עשרות אחוזים בעוצמת הפגיעה.

לונג מצא כי קונפליקטים מפחיתים את הסחר עם צדדים לא מעורבים בכ-7% בשנת הסכסוך (Long 2008). גליק וטיילור - אשר כללו במדגם את שתי מלחמות העולם - הראו כי הסחר עם צדדים שלישיים נופל בכ-12% בשנת הסכסוך ובכ-7% בשנה העוקבת (Glick & Taylor 2010). HOR מצאו כי הסחר עם צדדים שלישיים יורד בכ-39% בעוד שהסחר בין המדינות הלוחמות יורד רק בכ-20%. MMT - אשר טוענים כי השפעת הסכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים היא שולית - אינם מציגים בטבלאות שמופיעות במאמר את הפרמטרים שמתייחסים לצדדים שלישיים. לטענתם, במקרים היחידים שבהם נמצא קשר שלילי ומובהק בין סכסוכים לבין סחר עם צדדים שלישיים, השפעת הסכסוכים על היבוא לא הייתה גבוהה מחמישה אחוזים.

¹ כפי שהוצג בסקירת הספרות, מרבית המחקרים מצאו קשר שלילי וחזק בין קונפליקטים לבין הסחר הזו-צדדי בקרב הצדדים הלוחמים.

עקב ההבדלים המשמעותיים בממצאי המחקרים המעטים שבחנו את הסוגיה, ישנו מקום למחקר נוסף בנושא. כלומר, יש לבחון האם ההבדלים המתודולוגיים הרבים שקיימים במחקרים המוזכרים הם אלו האחראים להבדלים בממצאיהם.

אפשר לציין מספר הסברים מתודולוגיים שעשויים להיות אחראים להבדלים בממצאי המחקרים שהתייחסו לצדדים שלישיים. ראשית, המחקרים מתבססים על מדגמים שמתייחסים לחתכי זמן שונים. MMT מתייחסים לסחר בין השנים 1953-2000, לעומת זאת HOR ולונג מתייחסים לחתך זמן קצר בהרבה שכולל רק את השנים 1984-1997. יתכן כי העובדה שהמחקרים האחרונים מתייחסים רק לשנים שלאחר תקופת ברטון-וודס יכולה להסביר מדוע הם מוצאים מתאם שלילי ומובהק בין סכסוכים לבין סחר עם צדדים שלישיים, ואילו המחקר שכלל גם את שנות ברטון-וודס לא מצא מתאם שכזה. לפיכך, ישנו מקום למחקר נוסף בנושא המאפשר לבחון האם התגברות הגלובליזציה בסחר העולמי החל מהרבע האחרון של המאה שעברה הגבירה את רגישותו של הסחר לסכסוכים בינלאומיים.

שנית, ארבעת המחקרים המוזכרים מאמצים שיטות אמידה שונות, ולכך עשויה להיות השפעה משמעותית על הפרמטרים הנאמדים. שלישית, המחקרים מתייחסים לעוצמות שונות של סכסוכים. MMT מתבססים על משתנה ה- (MID) Militarized Interstate Dispute. MID הוא משתנה דיכוטומי שמקבל את הערך 1 בשנה שבה מדינה A איימה להשתמש בכוח, הפגינה כוח, השתמשה בכוח או יצאה למלחמה כנגד מדינה B. במאמרם הם מצמצמים מעט את המונח קונפליקט כיוון שהם אינם מתייחסים לאיום בשימוש בכוח כאל סכסוך (במקרים כאלו המדד מקבל את הערך 0). לעומת זאת HOR מתייחסים רק ל Fatal MIDs – מלחמות ומקרים שבהם הפגנת הכוח והשימוש בו הובילו לתקריות שגבו לפחות הרוג אחד. גליק וטיילור מתייחסים רק למלחמות בינלאומיות ומחקרם כולל גם את שנות שתי מלחמות העולם.²

² הואיל ומחקרם מתייחס גם לשנות מלחמות העולם הוא אינו מתקשה להשיג שונות מספקת במשתנה הבלתי תלוי. מחקרים שמתבססים על מדגמים גדולים בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה אינם יכולים להתייחס רק למלחמות הואיל ומלחמה היא אירוע נדיר. זו היא למעשה הסיבה שמרבית מחקרי הליברליזם המסחרי, כמו גם מחקרי השלום הדמוקרטי, מתבססים על מדד ה-MID. הרחבת המושג עוזרת בהשגת שונות ומאפשרת לבחון באמצעות משוואת רגרסיה השערות על הקשר בין תופעות שונות לבין סכסוכים.

בכדי לבחון האם ההבדלים המתודולוגיים המוזכרים אכן אחראים להבדלים בממצאי המחקרים הקיימים, מוצגות בפרק זה אמידות המאמצות את כלל שיטות האמידה שישומו עד כה בספרות, מוצגים מבחנים שונים שנתונים את הדעת לממד הזמן ומוצבים באמידות נפרדות מדדים שונים למושג סכסוך. בנוסף, מיושמות שיטות אמידה נוספות שלא קיבלו התייחסות במחקר הקיים בנושא.

4.2 המדגם

המדגם מתבסס על נתוני פאנל בתדירות שנתית שכוללים מידע על זרם הסחר הדו-צדדי בין 220 מדינות בשנים 1950-2000. לאחר ניכוי תצפיות חסרות סך הכול המדגם כולל כ-350 אלף תצפיות, זאת משום שחלק מהמדינות לא היו קיימות לאורך כול שנות המדגם, וממילא לא לכל צמדי המדינות ישנן סדרות נתונים מלאות בכל המשתנים, כלומר הפאנל אינו מאוזן. ההחלטה לכלול רק אירועים שהתרחשו לאחר מלחמת העולם השנייה נובעת הן מאילוצים של מחסור בנתונים לתקופות קודמות והן משיקולים תיאורטיים ומתודולוגיים: ראשית, נתוני הסחר הבינלאומי לגבי תקופות מוקדמות חסרים³; שנית, חלק גדול ממדינות המדגם לא התקיימו לפני מלחמת העולם השנייה, ולכן הקדמת המדגם עלולה להחריף את ההטיה במדגם (selection bias) לכוון מדינות אירופאיות ואמריקאיות שהן מפותחות יותר מהמדינות האחרות⁴; שלישית, הואיל ועל פי ההשערות התיאורטיות יכולתם של צדדים שלישיים להשפיע על סכסוכים נובעת מהאפשרות לנייד במהירות סחורות והון, וכן מהאפשרות לערוך שינויים בהסדרים הכלכליים המוסדיים, לא ניתן לשלב בתקופת המדגם את מלחמות העולם והתקופה הפרוטקציוניסטית והבדלנית שביניהן. גם בתקופת האימפריאליזם שקדמה למלחמת העולם הראשונה לא ניתן למצוא את המחויבות העקרונית לסחר והשקעות חופשיים בעולם, המקובלת לאחר מלחמת העולם השנייה; רביעית, הכללת שתי מלחמות העולם במדגם עלולה לתת תמונה מוגזמת לגבי השפעתן של מלחמות על הסחר. עבודה זו אינה מתיימרת להתייחס להשפעות מלחמות העולם על הסחר, אלא לתופעות נפוצות יותר שמתרחשות במערכת הבינלאומית. המדגם מסתיים בשנת 2000 משום שמאגרי המידע עליהם עבודה זו

³ בעיה זו בולטת במיוחד בשנות מלחמת העולם הראשונה ושנייה. גליק וטיילור אשר כוללים את שנות מלחמות העולם במדגם מציבים בשנים אלו נתוני סחר משוערים שמתבססים על תחזיות מודל הגרביטציה. כלומר, על מנת להעריך מה היה גובה הסחר בין המדינות בתקופת המלחמות הם מתייחסים לנתון הזמין האחרון לפני פרוץ המלחמות והם מנסים לחזות את מגמת הסחר בתקופת המלחמה על פי הפרמטרים של מודל הגרביטציה.

⁴ מדגם זה - כמו מרבית המדגמים עליהם מתבססים מחקרי הליברליזם המסחרי והשלום הדמוקרטי - מוטה במידה מסוימת לכיוון מדינות אלו. זאת משום שנתוני הסחר של מדינות רבות - במיוחד מדינות אפריקאיות ואסייתיות - אינם זמינים בשנות המדגם הראשונות. התייחסות לתקופות מוקדמות יותר הייתה מעצימה את הבעיה.

מסתמכת בכדי לבטא באופן אופרטיבי קונפליקטים – בעיקר מאגר ה-MID - אינם מציגים נתונים זמינים לתקופות מאוחרות יותר משנת 2001.⁵

4.3 המודל

השפעת הסכסוכים על דפוסי הסחר נבחנת באמצעות מודל הגרביטציה. המודל קושר תנועה של סחורות בשלוש קבוצות הסברים: גורמים המבטאים היצע פוטנציאלי, גורמים המבטאים ביקוש פוטנציאלי וגורמי חיכוך אשר יכולים לצמצם או להגביר את זרם הסחורות בין מדינות. על מנת לייצג שלוש קבוצות אלו, המודל הבסיסי מתאר זרמי סחר כתלויים בשלושה משתני מפתח: תוצר ואוכלוסייה כמשתנים מקורבים (Proxy) של הביקוש וההיצע לסחורות, והמרחק בין המדינות כמשתנה המייצג את עלויות ההובלה (Tinbergen 1962; Linneman 1966).

פשטותו של מודל הגרביטציה מהווה חסרון עבור כלכלנים המנסים להסביר תופעות של סחר משום שהוא אינו מביא בחשבון את העדפות הצרכן, מבנה עלויות היצור, שערי חליפין ומשתנים כלכליים חשובים נוספים. ואולם, כמסגרת לבקרה על משתנים מתערבים פשטותו של המודל הופכת ליתרון. ככזה, מודל הגרביטציה גם נהנה מיכולת הסבר סטטיסטי גבוהה, ומהניסיון הרב בשימוש בו במחקרי הליברליזם המסחרי. מאז החל השימוש במודל במחקרי הליברליזם המסחרי הוא פותח וחוקרים רבים הוסיפו לו משתנים שונים על מנת לבקר סוגיות כלכליות ופוליטיות שעשויות להשפיע על הסחר בין שני צדדים, כך שקיימת שונות מסוימת במשתני הבקרה שכוללות משוואת הגרביטציה שנבחנו בספרות. על מנת להציג ממצאים ברי השוואה עם המחקרים האחרונים שהתייחסו להשפעת סכסוכים על הסחר עם צדדים שלשיים, המשוואה שבוחנת את השפעת הסכסוכים על הסחר של הצדדים הלוחמים תהיה דומה במשתני הבסיס ככול שניתן לזו המוצגת במחקרים אלו.

⁵ הגבלת המדגם לתקופה זו היא אחת מנקודות התורפה של מחקרי הליברליזם המסחרי, כמו גם של מחקרי השלום הדמוקרטי. הואיל וגם המאמרים המעודכנים ביותר שפורסמו בשנה האחרונה מתבססים על המשתנה MID, הם אינם יכולים לבחון כיצד השפיעו התמורות הכלכליות-פוליטיות שחלו בעשור האחרון על ההשערות התיאורטיות של ספרות זו. כיוון שלא הצלחתי למצוא מדד מתאים הזמין לתקופות מאוחרות יותר, גם עבודה זו אינה חומקת מנקודת התורפה המאפיינת את הספרות בנושא.

להלן המודל שישמש לבחינת שתי ההשערות הראשונות (כלומר ללא התייחסות לצש"ס):

$$\text{Trade}_{AJ,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{Third}_{AJ,t} + \beta_2 \text{Third}_{AJ,t-1} + \beta_3 \text{Third}_{AJ,t-2} + \beta_4 \text{Third}_{AJ,t-3} + \beta_5 \text{MID}_{AJ,t} + \beta_6 \text{MID}_{AJ,t-1} + \beta_7 \text{MID}_{AJ,t-2} + \beta_8 \text{MID}_{AJ,t-3} + \beta_9 \text{GDP}_{A,t} + \beta_{10} \text{GDP}_{J,t} + \beta_{11} \text{POP}_{A,t} + \beta_{12} \text{POP}_{J,t} + \beta_{13} \text{Distance}_{AJ} + \beta_{14} \text{Contiguity}_{AJ} + \beta_{15} \text{Island}_{AJ} + \beta_{16} \text{Landlock}_{AJ} + \beta_{17} \text{Area}_{AJ,t} + \beta_{18} \text{EverCol}_{AJ} + \beta_{19} \text{ComCol}_{AJ} + \beta_{20} \text{LANG}_{AJ} + \beta_{21} \text{WTO/GATT}_{AJ,t} + \beta_{21} \text{FTAF}_{AJ,t}$$

כאשר:

$\text{Trade}_{AJ,t}$ - המשתנה התלוי, הוא הטרנספורמציה הלוגריתמית של ערך סך היבוא והיצוא במיליוני דולרים ריאליים בין מדינה A למדינה J בשנה נתונה t. נתוני הסחר מתבססים על מאגר המידע של גילדיטש (Gleditsch 2002).⁶ על מנת לאפשר טרנספורמציה לוגריתמית גם במקרים שבהם הסחר שווה לאפס הוספתי לכלל התצפיות את הערך 1000 דולר.⁷ כדי להמיר את ערכי הסחר הנומינאליים לנתונים ריאליים חילקתי את נתוני הסחר באינדקס שמבטא את התנודות השנתיות במדד המחירים לצרכן בארה"ב (consumer price index), כאשר שנת הבסיס היא 2000.⁸

$\text{Third}_{AJ,t}$ - המשתנה הבלתי תלוי- הוא משתנה דמי שמקבל את הערך 1 כאשר אחת משתי המדינות A או J היו מעורבות בסכסוך עם מדינה אחרת בשנה t (מדינה B שאינה J או A). בכדי לבחון האם ההבדל באופן המדידה של משתנה זה במחקרים השונים הוא הגורם שאחרי להבדלים בממצאיהם,

⁶ זה הוא אחד משני מאגרי המידע הנפוצים עליהם מתבססים מחקרי הליברליזם המסחרי. המאגר הנפוץ השני הוא ה- IMF Direction of Trade data. השוני בין שני מאגרי המידע נעוץ באופן שבו הם מטפלים בידע חסר. גילדיטש מניח כי כאשר אין מידע זמין לאורך זמן על הסחר הביטראלי בין מדינות אפשר להסיק כי הן אינן מקיימות יחסי סחר משמעותיים (יש לזכור כי המאגר אינו מתייחס לתקופות של מלחמות העולם ועל כן זו היא הנחה הגיונית) לפיכך, מאגר מידע זה מציב את הערך 0 במקרים שבהם ישנו מחסור במידע רציף על סחר ביטראלי בין מדינות. המאגר מתייחס לסחר של מדינות רק החל מהשנה שבה ה- IMF החל להתייחס אליהן בדוחותיו.

⁷ זה הוא הסכום הקטן ביותר עליו מדווח מאגר המידע של גילדיטש. מעבר לרצון לא לאבד תצפיות, הכללת מקרים שבהם הסחר הדו-צדדי שווה לאפס חשובה בכדי למנוע הטעיה בפרמטרים הנאמדים. עבודתם של הלפמן, מליטץ ורובנשטיין מראה כי הערכים המוחלטים של מקדמי המשתנים במשוואת הגרביטציה מוטים כלפי מעלה במידה והמשוואות מתבססות על מדגמים שאינם כוללים תצפיות של צמדי מדינות אשר לא מקיימות ביניהן סחר כלשהוא (Halpman, Melitz & Rubinstein 2008). בהמשך ארחיב יותר על בעיה תיאורטית זו ועל דרכים נוספות להתמודד עמה. ואולם, מעל לכל שיקול מתודולוגי ותאורטי איבוד תצפיות שערכן אפס לא יאפשר להתייחס למקרים שבהם המלחמה גרמה להפסקת הסחר בין המדינות.

⁸ אף שזו היא הדרך המקובלת להמיר את ערכי הסחר הנומינאלי לערכים ריאליים, שיטה זו אינה נקיה מבעיות. בולדווין וטאגליוני טוענים כי האינפלציה בארה"ב אינה מדד תקף בכדי לבטא את קצב שינוי המחירים בכלל המדינות שנכללות במדגם. הואיל וישנו קושי להתייחס באופן פרטני לקצב האינפלציה בכל המדינות הם מציעים להתבסס על נתונים נומינאליים באמידת מודל הגרביטציה. דרך נוספת להתמודד עם בעיה זו היא להציב משתני דמי לשנות המדגם (Baldwin & Taglioni 2008). כאמור המלצתם הראשונה אינה מיושמת באף אחד ממחקרי הליברליזם המסחרי. ואולם, בכדי לוודא שסוגיה זו אינה פוגעת במסקנות התיאורטיות שיעלו מתוצאות האמידות המחקר מצגי מבחני חוסן שבהם המודל נאמד גם כאשר ערכי סחר ותמ"ג מובעים בערכים נומינאליים.

אתיחס באמידות נפרדות לעוצמות שונות של סכסוכים. סט האמידות הראשונות מאמץ את המדד שמוצב במשוואת של MMT. במקרה זה המשתנה הבלתי התלוי מקבל את הערך 1 כאשר מדינה A או מדינה J הפגינה כוח, השתמשה בכוח או יצאה למלחמה נגד מדינה כלשהי בשנה t, או במקרים שהן היוו יעד לאירועים כאלו. הואיל והמטרה היא לבחון את ההשפעות של קונפליקטים על הסחר אין זה חשוב אם אחת מצמד המדינות יזמו את הסכסוך או שהן היוו יעד להתקפה. סט האמידות השניות מתייחס למדד ה-Fatal MID שבו השתמשו HOR. המדד מקבל את הערך 1 במקרה של מלחמה או כאשר הפגנת כוח והשימוש בו הובילו לתקריות שגבו הרוגים. בשני המקרים המקור לנתונים הוא מאגר ה-militarized interstate disputes (MID) של ה-Correlates of WAR Project (להלן: COW). במידה שהמקדם של משתנה זה יהיה שלילי ומובהק ניתן יהיה להקיש כי סכסוכים פוגעים בנפח הסחר מול צדדים שלישיים והשערה 1 תיתמך. הואיל ושינויים במגמות סחר אינם מתרחשים בן לילה - במיוחד שינויים שנובעים מתהליכים פוליטיים- המשתנה $Third_{AJ}$ מוצב גם בפיגור של שנה, שנתיים, ושלוש שנים.⁹

$MID_{AJ,t}$ הוא משתנה שבוחר את קיומו של סכסוך בין מדינות A ל-J בשנה t. גם במקרה זה מוצבות בשתי אמידות נפרדות התייחסות שונה למדד MID, על פי החלוקה שהוצגה בפסקה הקודמת. כמו כן, גם משתנה זה מוצב בפיגור של שנה, שנתיים ושלוש שנים. בהתאם לספרות הענפה של הליברליזם המסחרי, מקדמם של המשתנים הללו צפויים להחזיר ערכים שליליים. ההשוואה בעוצמת השפעתו של משתנה זה למשתנה $Third_{AJ}$ תאפשר לבחון עד כמה השפעת התחלופה עשויה להיות משמעותית. על פי השערת המחקר השנייה משתנה MID_{AJ} צפוי להיות גבוה בהרבה בערכו המוחלט מהמשתנה $Third_{AJ}$.

$GDP_{A,t}$ ו $GDP_{J,t}$ מבטאים את הטרנספורמציה הלוגריתמית של התוצר המקומי הגולמי במונחים דולריים ריאליים של מדינה A ו-J בהתאמה בשנה t. בדומה למשתנה הסחר גם ערכי משתני התמ"ג חולקו באינדקס מדד המחירים לצרכן האמריקאי בכדי לבטא ערכים ריאליים. על בסיס מודל הגרביטציה המקדמים של משתנים אלו צפויים להחזיר ערכים חיוביים. $POP_{A,t}$ ו $POP_{J,t}$ מבטאים את

⁹ מרבית המחקרים שבוחנים את הקשר הדו-כיווני בין קונפליקטים לבין סחר (גם אלו שמתייחסים רק לסחר בין מדינות לוחמות) אינם מתייחסים למשנים פיגור של תקופה החורגת משנה. המחקרים של גליק וטיילור ושל MMT הם יוצאי דופן במובן זה. כפי שמוסבר בחלק התוצאות, בחלק מהמקרים הוספו לאמידות משתני פיגור של עד שבע שנים. יש לזכור שהמשתנה מתייחס לשנים ולא לחודשים, כך שקיים חשש להטיה במקרים שבהם קונפליקטים פרצו בחודשי השנה המאוחרים. כך, למשל, קונפליקט שפרץ בחודש אוקטובר 2000 מקבל את הערך 1 בשנה זו. הצבת משתני הפיגור מכהה בעיה זו.

הטרנספורמציה הלוגריתמית של אוכלוסיית המדינות A ו-I בהתאמה בשנה t.¹⁰ על בסיס מודל הגרביטציה המקדמים של משתנים אלו צפויים להחזיר ערכים שליליים. נתוני התמ"ג והאוכלוסייה נלקחו ממאגר המידע של גילדיטש (2002).¹¹

$Distance_{AJ}$ הוא הטרנספורמציה הלוגריתמית של המרחק בקילומטרים בין "המרכז הכלכלי" במדינה A ל"מרכז הכלכלי" המרכזית במדינה J. במרבית המקרים המרחק בין ערי הבירה מבטא את המרחק בין המרכזים העסקיים של שתי המדינות, אך ישנן מדינות שבהן עירי הבירה אינן מאוכלסות והן רחוקות משמעותית מהערים שבהן מתנהלת עיקר הפעילות העסקית במדינה. מאגר המידע "bilateral distance database" של ה-CEPII נותן את הדעת לסוגיה זו והוא מציג נתוני מרחק בין המרכזים הכלכליים של צמדי מדינות.¹² נתוני המרחק יתבססו על מאגר מידע זה. בהתאם למודל הגרביטציה הציפיייה היא כי סחר בילטרלי מתואם שלילית עם המרחק.

$Contiguity_{AJ}$ הוא משתנה דמי שמבטא את קיומו של גבול משותף בין המדינות. המשתנה מקבל את הערך 1 כאשר קיים גבול יבשתי בין המדינות או כאשר המרחק הימי בין חופיהן נמוך מ-150 מייל. משתנה זה צפוי להיות מתואם חיוביות עם הסחר כיוון שמדינות קרובות נוטות לסחור יותר זו עם זו. המקור למשתנה זה הוא מאגר ה-Direct Contiguity data של ה-COW. $Island_{AJ}$ הוא מספר מדינות האי בצמד. באותו האופן $Landlock_{AJ}$ הוא מספר המדינות מבין השתיים שאין להן מוצא לים. שני המשתנים הללו יכולים לקבל שלושה ערכים: 0,1,2. משתנים אלו צפויים להיות מתואמים שלילית עם הסחר הואיל ומדינות שהן איים ומדינות ללא מוצא לים נוטות להקטין את התלות שלהן באספקה חיצונית של מוצרים חיוניים. $Area_{AJ,t}$ הוא הטרנספורמציה הלוגריתמית של סכום השטח של צמד המדינות A ו-J באלפי קילומטר מרובע. המשתנה רגיש לזמן הואיל ולאורך תקופת המדגם חלו שינויים משמעותיים בשטחן של כמה מדינות. מדינות עם שטח גיאוגרפי גדול צפויות לסחור פחות כיוון שבמדינות

¹⁰ מחקרים רבים שפורסמו לאחרונה החליפו במשוואת הגרביטציה את משתנה האוכלוסייה במשתנה שמתייחס לתמ"ג לנפש. האמידות שמוצגות בעבודה זו הורצו גם עם משתנה תמ"ג לנפש במקום משתנה האוכלוסייה (לא מוצג בטבלאות). באף אחד מהמקרים החלפת משתנה האוכלוסייה במשתנה תמ"ג לנפש לא השפיעה על הכיוון ועל רמת המובהקות של משתני הקונפליקט. ההשפעה על עוצמת הקשר הייתה שולית.

¹¹ נתוני התמ"ג ואוכלוסייה במאגר של Gleditsch מתבססים על מאגר המידע של ה-Penn World Table.
¹² ה-CEPII הוא מרכז לחקר כלכלה בינלאומית. מאמרים רבים התבססו על מאגר מידע זה כמקור למשתנים הגיאוגרפיים במשוואת גרביטציה. ראוי לציין כי רק בכ-5% מהמקרים עיר הבירה לא היוו משתנה מקורב טוב למרכז הכלכלי של המדינות. במקרים אלו המאגר מתייחס לערים המאוכלסות ביותר במדינות.

אלו ישנם אזורים רחבים שרחוקים מגבולות המדינה. עלויות ההובלה לאזורים אלו מגדילים את עלויות הסחר ומעודדים פיתוח של תעשייה מקומית. כדי לבנות את המשתנים הגאוגרפיים התבססתי על מידע שמופיע ב- CIA World Factbook.

$EverCol_{AJ}$ הוא משתנה דמי לקיומם של קשרי הווה או עבר קולוניאליים בין המדינות. ערכו של המשתנה יקבל את הערך אחת במידה שאחת משתי המדינות הייתה נתונה בתקופה כל שהיא לשלטון קולוניאלי של האחרת. $ComCol_{AJ}$ הוא משתנה דמי לקיומו של כובש קולוניאלי משותף ששולט או ששלט אי פעם על שתי המדינות. הואיל והמעצמות הקולוניאליות השאירו את חותמם על המסגרת המוסדית והתרבותית (אשר משפיעה העל העדפות הצרכנים) במושבות, זה הוא משתנה מקורב לא רע לדמיון תרבותי ולדמיון מוסדי בין מדינות. מקדמי המשתנים הללו צפויים להחזיר ערכים חיוביים. המקור לנתונים אלו הוא CEPII bilateral distance database.

$LANG_{AJ,t}$ הוא משתנה דמי שמקבל את הערך 1 במידה ולפחות תשעה אחוזים מאוכלוסיות כל אחת משתי המדינות דוברות את אותה השפה. $GATT/WTO_{AJ,t}$ הוא משתנה שסופר את מספר החברות בארגון הסחר העולמי מבין צמד המדינות בשנה t. בשנים קודמות ל-1995 המשתנה מתייחס להסכם ה-GATT. $FTAF_{AJ,t}$ הוא משתנה דמי לקיומו של הסכם אזור סחר חופשי או איחוד מכסים מלא בין A ל I שיישומו הושלם באופן מלא. מקדמי שלושת המשתנים הללו צפויים להחזיר ערכים חיוביים. משתנים אלו מבוססים על מאגרי המידע שמצויים באתר האינטרנט של אנדרו רוז (Andrew Rose).¹³

4.4 שיטות האמידה

בכדי לאמוד את המודל המוצג מיושמות מרבית שיטות האמידה עליהן התבססו המחקרים שאמדו את ההשפעה של קונפליקטים על הסחר מול צדדים שלישיים. כמו כן, מיושמות שיטות אמידה נוספות אשר

¹³ <http://faculty.haas.berkeley.edu/arose/RecRes.htm> [accessed: August 1,2011]

לא יושמו עד כה בספרות שבוחנת את הקשר בין קונפליקטים ובין סחר, אך נחיצותם הובלטה בספרות הענפה שמתמקדת בהיבטים התיאורטיים והמתודולוגיים של מודל הגרביטציה.¹⁴

ההתלבטות באשר לשיטת האמידה המתאימה לבחינת מודל הגרביטציה מערבת סוגיות מתודולוגיות טהורות עם סוגיות תיאורטיות שקשורות להיגיון הכלכלי שעומד בבסיס המודל. מהפן המתודולוגי, אחת ההתלבטויות המרכזיות נובעת מכך שהמדגמים עליהם מיושם לרוב המודל כוללים מידע על הסחר בין מדינות שונות בתקופות זמן שונות (נתוני time series-cross sectional). במדגמים מסוג זה מופרות ההנחות הקלאסיות של שיטת הריבועים הפחותים (Ordinary Least Squares, להלן: OLS) בדבר שונות קבועה של הטעויות המקריות (הומוסקדסטיות) ובדבר היעדרו של מתאם סידרתי. לפיכך, השימוש ב-OLS פשוט לאמידת מודל הגרביטציה מפיק אומדים מוטים ולא יעילים.

האתגר הוא למצוא אם כן שיטה שתוכל להתמודד עם המתאם הסדרתי בתוך ובין הפאנלים ועם הטרוסקדסטיות בין הפאנלים. אחת הדרכים המקובלות לעשות כן היא השימוש במודלי ה-Feasible General Least Squares (FGLS). בשיטה זו אומדים תחילה את המודל בעזרת OLS ולאחר מכן מתייחסים לשאריות ממודל ה-OLS בכדי לאמוד את השונות של מטריצת הטעויות בין הפאנלים, Ω . בהתבסס על תוצאות אמידה זו, מתבצעת טרנספורמציה כך שהתצפיות המתוקננות עומדות בהנחות גאוס-מרקוב (Gauss - Markov). דרך מקובלת נוספת להתמודד עם הבעיות שעולות בנתוני פאנל היא השימוש בשיטת Panel Corrected Standard Errors (להלן: PCSE).¹⁵

ואולם, גם כאשר בוחרים באחד הגרסאות של המודלים הללו עולה התלבטות נוספת הנוגעת לאופן שבו יש להתייחס למידת ההטרוגניות של היחידות השונות במדגם. כלומר, בבואנו לאמוד את מודל הגרביטציה יש להחליט האם כל המדינות הנכללות במדגם מושפעות באופן זהה מהשונות במשתנים

¹⁴ קליק וטיילור עורכים שורה של מבחני חוסן שמיישמים כמה משיטות האמידה החדשות שמיושמות בפרק זה. ואולם, שיטות אלו מיושמות על מדגמים מוקדמים שכוללים את שתי מלחמות העולם, וכן מחקרים מתייחס רק להשפעתן של מלחמות על הסחר, בעוד שהספרות המרכזית מתייחסת להגדרה רחבה יותר של סכסוכים.

¹⁵ באק וכץ הראו כי שיטה זו מציגה אומדים טובים יותר משיטת FGLS (Beck and Katz 1995). ההבדל המרכזי בין השיטות נעוץ בהנחות לגבי התפזרות מטריצת הטעויות Ω . מאז פרסומו של מאמר זה הפך השימוש בשיטת PCSE לנפוץ מאוד במחקרן של תופעות פוליטיות שמשתנות לאורך זמן וכוללות יחידות שונות.

המוצבים במודל, וכן האם השונות במשתנים הבלתי תלויים משפיעה באופן זהה על הסחר בין כל צמד מדינות לאורך כל שנות המדגם. בולדוויין וטאגליוני טוענים כי יש מקום לבטא במודל את העובדה שלזוהות המדינות וכן לשנות המדגם ישנן השפעות ייחודיות על האופן שבו המשתנים משפיעים על היקף הסחר בין כל שתי מדינות. מחקר שלא ייתן ביטוי לסוגיה זו יציג אומדים מוטלים, משום שישנו מתאם בין ההשפעה הייחודית של היחידות השונות ושל שנות המדגם ובין המשתנים שנכללים במודל הגרביטציה והטעויות המקריות (Baldwin & Taglioni 2008). לפיכך, הם ממליצים לאמוד את מודל הגרביטציה באמצעות אמידת Fixed Effects - שיטה המבטאת את ההטרוגניות בין היחידות השונות כיוון שהיא מאפשרת לחותכים (intercepts) להשתנות על פני היחידות השונות. על פי המלצתם מודל הגרביטציה צריך לכלול משתני דמי לכל המדינות הנכללות במדגם וכן משתני דמי לכל שנה במדגם.¹⁶

למרות היתרונות המוזכרים שטמונים באמידת Fixed Effects, חשוב לזכור כי שיטה זו אינה מאפשרת להתייחס להשפעות של משתנים אשר אינם משתנים לאורך זמן בין כל צמד מדינות. לפיכך, השימוש באמידה זו יגרור השמטה של מרבית המשתנים שנכללים במודל הגרביטציה, כגון: מרחק, שטח, שפה, ועבר קולוניאלי. בעוד שהשמטת משתנים אלו אינה יוצרת בהכרח בעיה תיאורטית (השפעתם של משתנים אלו תבוא לידי ביטוי בערכם של החותכים של היחידות השונות), הכללת משתני דמי לשנות המדגם בפרק זה עלולה להיות מתאומת עם משתני המלחמה ועם משתני דמי נוספים שיכולים להיות חשובים מבחינה תיאורטית.¹⁷

ההתלבטות באשר לשיטה האמידה המתאימה לא פסחה על המחקרים שניסו לבחון באמצעות המודל את ההשפעות של סכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים, ואכן אפשר לראות שהמחקרים השונים

¹⁶ טענה דומה הוצגה על ידי גרין, קים ויום (Green, Kim & Yoom 2001). במאמרם המשפיע הם טענו כי מחקרי השלום הדמוקרטי ומחקרי הליברליזם המסחרי שמתבססים על מודל הגרביטציה הציגו ממצאים מוטלים עקב ההתעלמות מהשפעה הייחודית שטמונה ביחסים הכלכליים והפוליטיים בין כל צמד מדינות במערכת. לטענתם השימוש באמידת Fixed Effects שמתייחסת לשנות המדגם ולכל צמד מדינות יבטא את ההשפעה הנכונה של דמוקרטיה על קונפליקטים וכן את השפעתם של משתנים פוליטיים וכלכליים על היקף הסחר בין מדינות.

¹⁷ סוגיה זו הוצגה על ידי באק וכאץ במאמר התגובה שהם פרסמו למאמר של גרין, קים ויום (Beck and Katz 2001). לטענתם, אמידת Fixed Effects היא תרופה שתופעות הלוואי שלה יוצרות יותר נזק מתועלת. באמצעות הדוגמא של מודל הגרביטציה הם מראים שההטיה שנובעת מאמידות random effect שכוללת את המשתנה התלוי בפיגור אינה כה חמורה, ובכל אופן היא אינה מצדיקה לאמץ את שיטת Fixed Effects כיוון שזו תגרור השמטה של משתנים חשובים. ראוי לזכור כי תופעות פוליטיות מוסדיות אינן משתנות במהירות ומשום כך עלול להיווצר מתאם בין המשתנים הללו לבין משתני הדמי לצמדי המדינות ולשנות המדגם (Beck and Katz 2001, 495-493).

בחרו בשיטות שונות.¹⁸ MMT משתמשים במודל (OLS) Ordinary Least Squares פשוט. כדי לתת ביטוי לממד הזמן הם מוספים משתני דמי לכל שנות המדגם, כך שלמעשה מחקרים מציג אמידה שמתבססת על fixed effect של חתך הזמן. גליק וטיילור אומדים את הפרמטרים באמצעות שיטת אמידה שמתייחסת ל-Country-Pair Fixed Effects (פיקסט אפקט רוחבי לכול זוג מדינות ולכול שנה). לטענתם, זו היא השיטה הטובה ביותר להתמודד עם מתאם סדרתי בתוך הפאנלים ועם הטרוסקדסטיות בין הפאנלים. כמו כן, ההתייחסות לזוגות מדינות באמצעות שיטה זו מאפשרת לצמצם את האנדוגניות האפשרית בין סחר ובין קונפליקטים, שכן היא כבר מבטאת את הנטייה הממוצעת של צמדי המדינות השונות להילחם.¹⁹ ראוי לציין כי כאשר הם משווים את תוצאותיה של אמידת זו עם אמידת OLS פשוטה ללא Fixed Effects (אמידת Random Effects), חלים שינויים שוליים בעוצמת הפרמטרים אך לא בכיוונם.²⁰

לונג מאמץ את הקביעה כי אמידות Fixed Effects אינן מתאימות למחקרי הליברליזם המסחרי, זאת משום שמשתני דמי לכל צמד מדינות בפאנל וכן משתני דמי לשנות המדגם עלולים להיות מתואמים עם משתני דמי אחרים שחשובים מבחינה תיאורטית. במחקרו הוא אומד את הפרמטרים באמצעות שתי אמידות שונות: אמידה אחת מתבססת על מודל Prais-Winsten, אשר מתקנת מתאם סדרתי והטרוסקדסטיות בתוך הפאנלים (PCSE);²¹ האמידה השנייה מתבססת על מודל GLS עם משתנה אוטורגרסיבי מסדר ראשון (Random Effects GLS with first order auto-correlation). שתי האמידות הללו מציגות במחקרו תוצאות כמעט זהות.

כאמור, בכדי לבחון האם שיטת האמידה אחראיות להבדלים בממצאי המחקרים הקיימים עבודה זו אומדת את המודל באמצעות כלל השיטות המוזכרות למעט PCSE. בנוסף, המשוואות נאמדות גם

¹⁸ קביעה זו באה לידי ביטוי ביתר שאת במחקרים שבחנו את ההשפעות של קונפליקטים בין מדינות על הסחר ביניהן. כיוון שישנם יותר מחקרים כאלו ישנה גם שונות גבוהה יותר בשיטות האמידה שישמו בהם.
¹⁹ כפי שהוצג בסקירת הספרות, האנדוגניות האפשרית בין קונפליקטים לבין סחר היא אחת הבעיות המתודולוגיות שמאיכות על מחקרי הליברליזם המסחרי: הואיל ומלחמות פוגעות בסחר וכיוון שהיעדר סחר מגדיל את הסבירות למלחמות, עולה החשש כי האמידות המיושמות במחקר מציגות פרמטרים לא עקיבים. סוגיה זו פחות קריטית במחקר זה הואיל ועיקר ההתמקדות היא בצדדים שלישיים ולא בהשפעת הדו כיוונית של סחר הביטראלי על היחסים בין מדינות.
²⁰ במאמרם הם מציגים גם אמידת Fixed Effects עם משתני דמי לשנים וכל מדינה, וכן אמידת Poisson (עליה ארחיב בהמשך). גם התוצאות שהפיקו שתי אמידות אלו לא היו שונות משמעותית מהתוצאות של אמידת ה-Country-Pair Fixed Effects.

²¹ תוכנת המחשב אשר עומדת לרשותי (באופן אישי וגם במעבדת המחשבים של הפקולטה) אינה מספיק חזקה בכדי לבצע אמידת PCSE על מדגמים כה גדולים. זו היא הסיבה שהטבלאות המוצגות בפרק אינן כוללות את התייחסות לאמידות אלו.

באמצעות רגרסיות Poisson.²² שיטת אמידה זו מאפשרת להתמודד באופן מתוחכם עם הבעייתיות הנובעת מהשמטת תצפיות שבהם הסחר בין המדינות שווה לאפס.

הואיל ורוב המחקרים עורכים טרנספורמציה לוגריתמית לנתוני הסחר וליתר המשתנים הרציפים, הם אינם יכולים להתייחס למקרים שבהם הסחר בין המדינות שווה לאפס. ואולם השמטתן של תצפיות אלו עלולה ליצור הטיה בערכם המוחלט של הפרמטרים המתקבלים (Santos-Silva & Tenrayro 2006; Helpman, Melitz & Rubinstein 2008). סחר שערכו אפס בין צמדי מדינות עשוי להעיד על מחסומי סחר גבוהים אשר מונעים את הנחת התשתית הראשונית ליצירת ולמיסוד קשרי הסחר הראשוניים בין המדינות. כאשר תצפיות שערכן אפס אינן נכללות במדגם, הפרמטרים של המשתנים שאמורים לבטא עלויות משתנות מבטאים למעשה גם את העלויות הקבועות שכרוכות שמאפשרות את תחילתו של סחר כלשהו בין כל צמד מדינות (Halpman, Melitz & Rubinstein) (2008, 454).

מרבית המחקרים אשר מעוניינים לכלול במדגם גם מקרים שבהם הסחר בין מדינות שווה לאפס מחליפים את הערך אפס בערך חיובי וקטן מאוד. שיטה זו מאפשרת להימנע מהשמטת התצפיות הללו לאחר ביצוע הטרנספורמציה הלוגריתמית. כאמור זו היא השיטה המיושמת בעבודה זו. בכדי לוודא ששיטה זו אינה גוררת הטיה שמשפיעה על ערכי הפרמטריים של משתני הקונפליקטים מוצג מבחן חוסן באמצעות אמידת Poisson. השימוש בשיטה זו על פי ההיגיון שהציגו סנטוס-סילבה וטנראירו מאפשר להתייחס לערכי אפס ללא צורך להוסיף לתצפיות ערכים מלאכותיים (Santos-Silva & Tenreyro) (2006).²³ כאשר משוואת הגרביטציה נאמדת ע"י רגרסיית Poisson שני צדדי המשוואה הלוגריתמית עוברים טרנספורמציה אקספוננציאלית כך שהמשתנה התלוי נותר ללא כל טרנספורמציה ומוצג בערכיו המקורים (מיליוני דולרים). כלומר הנוסחה $\ln(Y) = \ln(a) + b\ln(X)$ הופכת לנוסחה $Y =$

²² מבין המחקרים שמתייחסים לצדדים שלישיים מחקרם של גליק וטיילור הוא היחיד שמיישם שיטת אמידה זו. אך כזכור, מחקרם מתייחס למלחמות בלבד ולחתך זמן שאינו מאפיין לרוב את מחקרי הליברליזם המסחרי.
²³ הלפמן, מליץ ורובינשטיין מסכימים כי זו דרך אפשרית להתגבר על חלק מהבעיות שטמונות באמידת המודל בדרך המקובלת. ואולם לטענתם אמידה בשני שלבים היא שיטה עדיפה להתמודד עם הבעיה שיוצרת השמטת האפסים. במחקרם הם עורכים אמידה בשני שלבים, כאשר בשלב הראשון נאמד מודל הגרביטציה בשיטת Probit, שבה המשתנה התלוי מקבל את הערך אחד במידה וקיים סחר כלשהו בין המדינות ואת הערך אפס כאשר לא קיים סחר בין המדינות. המשתנה האקסוגני (האינסטרומנט) אותו הם מציבים באמידה זו הוא מידת הרגולציה שכרוכה בחדרה של חברה זרה חדשה לשוק מקומי. הואיל ומאגר המידע עליו הם מתבססים בכדי לבטא אינסטרומנט זה זמין רק החל משנות השמונים לא אוכל ליישם את המלצתם במחקר זה.

EXP(ln(a)+b ln(X)). סנטוס-סילבה וטנראירו מראים כי אפשר ליישם מודל זה בתוכנת סטטה ע"י הזנת ערכים לוגריתמיים של המשתנים הבלתי תלויים וערכים מקוריים של המשתנה התלוי אחרי הפקודה Poisson. ניתן להזין כך גם ערכי משתנים לא שלמים.²⁴ על מנת לעשות כן הם משתמשים באומד (PML) Pseudo-Maximum Likelihood.²⁵

טבלה מספר 1 מציגה את כלל שיטות האמידה שמיושמות בעבודה ואת הסיבות שהנחו את

הבחירה בכל אחת מהשיטות.

²⁴ אף שהתפלגות Poisson מתייחסת למספרים שלמים ללא שברים סנטוס-סילבה וטנראירו טוענים כי שיטתם מאפשרת להתייחס גם לערכי סחר לא שלמים.

²⁵ המחקר של סנטוס-סילבה וטנראירו מתייחס למדגם שכולל מידע על הסחר בין צמדי מדינות רק בשנת 1990. כלומר, בניגוד למחקר זה מחקרם אינו מתבסס על נתוני time series-cross sectional. עקב ההבדלים בסוג המדגמים, במחקר זה לא ניתן ליישם כלשונה את המלצתם של סנטוס-סילבה וטנראירו. הם ממליצים להריץ בסטטה את הפקודה Poisson עם robust. ואולם, אי אפשר ליישם פקודה זו בהרצת XTPoisson - הפקודה המתאימה בסטטה להרצת Poisson על נתוני פאנל. כדי ליישם בכל זאת את המלצתם ולבקש בסוף הפקודה robust, הרצתי Poisson רגיל עם cluster לפי צמדי המדינות. שיטה זו מתייחסת למדגם כאל נתוני פאנל והיא מאפשרת לבקש את פקודת ה-robust. התוצאות שמדווחות בטבלאות מתייחסות לשיטה זו.

טבלה 1: שיטות האמידה

שיטת האמידה	מאמרים שיישמו מודל זה	סיבת הבחירה במודל זה
Model 1: OLS with year Fixed Effects	Martin, Mayer & Thoenig (2008)	(1) בחינת החשד כי ההבדלים בשיטות האמידה שיושמו במחקרים השונים אחראים להבדלים בממצאים המתייחסים לצדדים שלישיים.
Model 2: GLS Random Effects	Long (2008)	(1) בחינת הטענה כי ההבדלים בשיטות האמידה שיושמו במחקרים השונים אחראים להבדלים בממצאים המתייחסים לצדדים שלישיים. (2) יישום אמידת Random Effects לאור ההמלצות של באק וכאן.
Model 3: FGLS Time & Country-Pair Fixed Effects	Glick & Taylor (2010)	(1) בחינת הטענה כי ההבדלים בשיטת האמידות שיושמו במחקרים השונים אחראים להבדלים בממצאים המתייחסים לצדדים שלישיים. (2) יישום אמידת fixed effect לאור ההמלצות של בולדווין וטאגליוני Baldwin & Taglioni (2008). ²⁶
Model 4: OLS with year & country Fixed Effects	Baldwin & Taglioni (2008) Glick & Taylor (2010)	(1) יישום אמידת fixed effect לאור ההמלצות של בולדווין וטאגליוני
Model 5: Poisson	Santos-Silva & Tenreyro (2006) Baldwin & Taglioni (2008)	(1) מבחן חוסן בכדי להסיר את החשש כי החלפת ערכי האפס בערכים קטנים יוצרת הטיה.
Model 6: FGLS Country-Pair Fixed Effects (nominal terms)	Baldwin & Taglioni (2008)	(1) מבחן חוסן להסרת החשש כי המרת ערכי הסחר לנתונים ריאליים יוצרת הטיה.
Model 7: OLS with year & country Fixed Effects (nominal terms)	Baldwin & Taglioni (2008)	(1) מבחן חוסן להסרת החשש כי המרת ערכי הסחר לנתונים ריאליים יוצרת הטיה.

²⁶ בולדווין וטאגליוני מיישמים שורה של אמידות שמתבססות על Fixed Effects. אחת ההמלצות היא להריץ מודל שמתייחס לצמדי המדינות ולהציב במודל משתני דמי לשנות המדגם ולכלל אומה שנכללת במדגם. תוכנת המחשב אשר עומדת לרשותי (באופן אישי וגם במעבדת המחשבים של הפקולטה) אינה מספיק חזקה בכדי לבצע אמידת FGLS מסוג זה אשר כוללת כל כך הרבה משתנים. לפיכך, לא יישמתי עד תום את המלצתם. האמידה אותה אני מיישם במודל 3 - שבה המודל מתייחס להטרוגניות הקיימת בין כל צמד מדינות וכן הוא כולל משתני דמי לשנים - אינה מטפלת לטענתם באופן מושלם עם ההטיה. מודל 4 כפי שמופרט בטבלה, מציב משתני דמי לשנים ולכלל מדינה, אך האמידה היא אמידת OLS שאינה יכולה להורות על Fixed Effects גם לצמדי המדינות.

4.5 תוצאות

טבלה מספר 2 מציגה את התוצאות של חמש מבין שבע האמידות למשוואת הגרביטציה, כאשר הקונפליקט מוגדר כ-MID. טבלה מספר 3 מתייחסת לתוצאות חמש מודלי האמידה השונים כאשר סכסוך מוגדר כ-Fatal MID (הטבלאות בעמודים 74-76). ערכו של ה- $Durbin\ h$ שהתקבל באמידות המוצגות הוא נמוך.²⁷ ממצא זה מלמד כי אי אפשר לדחות את השערת האפס לחוסר מתאם סדרתי, ולפיכך אין חשש שהפרמטרים הנאמדים מציגים תוצאות לא מהימנות הנובעות ממתאם סדרתי. לעומת זאת, ערכו של $Durbin\ h$ באמידות שהתבססו על נתוני סחר נומינאליים (מודלים 6-7) הוא גבוה ומכאן שקיים חשש שהמובהקות של המקדמים הנאמדים במודלים אלו גבוהה באופן שקרי. לפיכך הם אינם מוצגים.²⁸

כפי שאפשר לראות בטורי טבלה 2, כמעט כל משתני הגרביטציה מובהקים והם משפיעים על הסחר בכיוון אותו צופה המודל. יוצא הדופן במובהקותו הנמוכה הוא $FTAFA_{AJ,t}$ במודל 1 והמשתנים $Island_{AJ}\ Contiguity_{AJ}$ במודל 4. כמו כן, במודל 4 המשתנים $FTAFA_{AJ,t}$ והמשתנה $Landlock_{AJ}$ קיבלו ערכים הפוכים מהמצופה.

$Third_{AJ,t}$ אינו מובהק באף אחד מהמודלים הנבחנים. כלומר, MID בין צמד מדינות אינו משפיע על הסחר שלהן עם צדדים שלישיים בשנת הסכסוך. לעומת זאת, המשתנה $Third_{AJ,t-1}$ שלילי ומובהק בכול המודלים הנבחנים למעט מודל 5. על פי המודל השלישי קיומו של סכסוך שבו מעורבות A או J עם שחקן B מפחית את הסחר בין A לבין J בכ- 2.8% בשנה העוקבת לקונפליקט.²⁹ כל המודלים מלמדים כי סכסוך שבו מעורבות A או J עם צדדים שלישיים אינו משפיע משמעותית על הסחר ביניהן שנתיים לאחר הסכסוך: המשתנה $Third_{AJ,t-2}$ מובהק רק במודל השלישי וערכו מלמד כי הסחר בין A לבין J יפחת בכ- 1% בלבד כשנתיים לאחר שאחת מהן הייתה מעורבת בסכסוך עם שחקן אחר. כל המודלים מלמדים כי MID עם צדדים שלישיים אינו משפיע על הסחר בין צמד מדינות שלוש שנים לאחר פריצתו.

²⁷ הערה זו אינה מתייחסת לרגרסיית Poisson שבה מבחן זה אינו רלוונטי.

²⁸ ראוי לציין כי אמידות אלו הציגו פרמטרים דומים מאוד בערכם וברמת מובהקותם לאלו שהציג מודל מספר 3.

²⁹ $\{1 - \exp(-0.029)\} * 100$.

קיומו של MID בין צמד מדינות משפיע באופן שלילי ומובהק על הסחר ביניהן עוד במהלך שנת הסכסוך. קיומו של סכסוך בין צמד מדינות מפחית את הסחר ביניהן בכ- 24% באותה השנה. כל המודלים למעט מודל 5 מלמדים כי סכסוכים פוגעים באופן משמעותי בסחר בין המדינות גם לאחר מספר שנים. על פי המודל השלישי קיומו של סכסוך בין צמד מדינות גורר הפחתה של כ-15% בסחר ביניהן שלוש שנים לאחר פרוץ הקונפליקט.³⁰

כפי שאפשר ללמוד מטבלה 3, צמצום הגדרת המונח סכסוך רק למקרים שבהם ה-MIDs הובילו להרוג אחד לפחות, הופכת את השפעתם השלילית של קונפליקטים לחדה יותר. המשתנה $Third_{AJ,t}$ שלילי ומבוהק במודלים 2, 3 ו-4. כלומר, הסחר בין מדינות A ו-J קטן בכ-2% כבר באותה השנה שבה אחת משתייהן היו מעורבות ב-Fatal MID עם מדינה אחרת. כל המודלים (למעט מודל 5)³¹ מלמדים כי הסחר בין שתי מדינות נפגע בשנה העוקבת לסכסוך, אך השפעה זו אינה שונה בהרבה מהתוצאות שהתקבלו כאשר סכסוך הוגדר כ-MID. לעומת זאת, השפעת הסכסוכים על הסחר בשנתיים העוקבות משמעותית יותר בכל המודלים. על פי מודל 2, הסחר בין A ו-J ירד בכ-3% שנתיים לאחר שאחת מהן הייתה מעורבת בסכסוך אלים עם מדינה אחרת. גם משוואת אלו מלמדות כי לא קיימת השפעה שלילית משמעותית לסכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים שלוש שנים לאחר פריצתם. המשתנה $Third_{AJ,t-3}$ מובהק רק במודל השלישי והשפעתו היא רק כ-1%.³²

השפעתם של Fatal MIDs בין צמדי מדינות על הסחר ביניהן בשנים העוקבות לסכסוך גבוהה בהרבה מהשפעתם של כלל ה-MID. קיימו של Fatal MID מוביל לפגיעה של כ-40% בסחר בין המדינות הלוחמות בשנה לאחר פרוץ העימות. הקונפליקט משפיע באופן חד על הסחר בין המדינות גם לאחר שלוש שנים. כיוון שהממצאים מראים כי לאחר שלוש שנים ניכרת השפעה חזקה מאוד לסכסוכים על הסחר בין המדינות הלוחמות נוספו לרגרסיות משתנים בפיגור של ארבע, חמש, שש ושבע שנים (לא

³⁰ חלק מתוצאה זו מייצג השפעה בפיגור של הקונפליקט, וחלק אחר נובע מהתמשכותם של סכסוכים לא מעטים מעבר לשנתם הראשונה. הוספת משתני פיגור של ארבע וחמש שנים מלמדת כי השפעתו של MID על הסחר לאחר ארבע שנים וחמש שנים אינה מובהקת.

³¹ כאשר מרצים רגרסיית XTPoisson ערכי המשתנים הבלתי תלויים דומים לאלו שבשאר המודלים. זכור, הערכים המוצגים בטור 5 מתייחסים לאמידת Poisson עם cluster לפי צמדי המדינות.

³² על מנת לבחון האם מודל זה יציג קשר מובהק בין קונפליקטים לסחר עם צדדים שלישיים גם לאחר יותר משלוש שנים הוספתי לרגרסיה משתני קונפליקט בפיגור של ארבע וחמש שנים (לא מוצג בטבלאות). האמידה הראתה כי הקשר בין קונפליקטים לסחר עם צדדים שלישיים אינו מובהק לאחר ארבע וחמש שנים.

מוצג בטבלאות). כל המודלים מראים כי לסכסוכים אלימים ישנה השפעה שלילית גם לאחר חמש שנים ובחלק מהמודלים השפעה זו הייתה משמעותית (עד כ-14%). ואולם, השפעה זו מפסיקה להיות מובהקת שש שנים לאחר פרוץ הסכסוך.

על מנת לבחון האם העמקת תהליכי הגלובליזציה בסחר שהתעצמו החל משנות השמונים של המאה הקודמת אכן הגבירו את רגישותו של הסחר לסכסוכים, המדגם פוצל לשתי תקופות: 1979-1950 (להלן המדגם המוקדם) ו-1980-2000 (להלן המדגם המאוחר).³³ ההחלטה להתייחס לשנת 1980 כשנת המפנה בתהליך הגלובליזציה משקפת את הרצון לבטא את ההסתגלות של מערכת הסחר לתהליכי ליברליזציה שהואצו לאחר הקריסה הסופית של מערכת ברטון וודס ב-1973. זו היא גם נקודת ציון לתחילת התבססות התפיסות הניאו-ליבראליות שהנחילו ממשל רייגן בארה"ב וממשלת תאצ'ר בבריטניה והשפעתן של תפיסות אלו על מערכת הסחר הבינלאומית.

טבלה 4 מציגה את תוצאות האמידות של שתי התקופות, כאשר הסכסוך הוגדר כ- Fatal MID.³⁴ באמידות שהתבססו על מודל 1 ומודל 3 נמצא כי המשתנה $Third_{AJ, t}$ שלילי ומובהק בתקופת המדגם המוקדם אך הוא אינו מובהק במדגם המאוחר. כלומר, דווקא בעידן שבו הגלובליזציה הייתה מתונה יותר סכסוכים פגעו בסחר עם צ"ש"כ כבר בשנת הקונפליקט, ואילו בשנות הגלובליזציה השפעתם הממוצעת על הסחר עם צ"ש"כ בשנת הסכסוך אינה מובהקת או חלשה יותר.

לעומת זאת, המשתנה $Third_{AJ, t-1}$ שלילי ומובהק במדגם המאוחר אך הוא אינו מובהקים במדגם המוקדם. ארבעת המודלים מלמדים כי קיומו של סכסוך אלים שבו היו מעורבות A או J עם צד שלישי מוביל לפגיעה של עד כ-4.5% בנפח הסחר ביניהן בשנה העוקבת. פגיעה זו גבוהה יותר מזו שנצפתה במדגם הגדול שכלל את כלל השנים. גם ערכו של המשתנה $Third_{AJ, t-2}$ גבוה יותר בתקופת המדגם המאוחרת לעומת ערכו ורמת מובהקותו בתקופת המדגם המוקדמת. הממצאים מלמדים כי סך

³³ בין השנים 1980-2000 נוסדו מדינות חדשות רבות. על מנת שיהיה אפשר ליצור ממד השוואתי בין שתי התקופות, האמידות המוצגות אינן כוללות מדינות שלא היו קיימות בתקופת המדגם המוקדמת. תוצאות האמידות שכן כללו את המדינות החדשות לא הציגו ממצאים שונים בהרבה. כל משתני הקונפליקט שהתגלו שליליים ומובהקים באמידות שלא כללו מדינות חדשות נמצאו שליליים ומובהקים באמידות שכן התייחסו למדינות חדשות. נמצאו הבדלים שוליים בערכי המקדמים, כך שהמדגם שכלל את המדינות החדשות הצביע על השפעה שלילית מעט יותר חזקה.
³⁴ הטבלה מציגה רק את מודלים 1-3 כדי שניתן יהיה להציג את החלוקה לתתי תקופות בטבלה אחת. תוצאות מודל 4 לא היו שונות באופן משמעותי.

הפגיעה (הפגיעה בשנת הקונפליקט ובשתי השנים העוקבות) שסכסוכים מסבים לסחר עם צ"כ הפכה לגבוהה יותר בעידן הגלובליזציה.

רמת מובהקותם וערכם המוחלט של המשתנים $F-MID_{AJ,t}$, $F-MID_{AJ,t-1}$ ו- $F-MID_{AJ,t-3}$ גבוהים בהרבה במשוואת שמתייחסות למדגם המאוחר. כלומר, כל המודלים מלמדים כי השפעתם השלילית של סכסוכים בין מדינות על הסחר ביניהן הסחר בשנת הסכסוך ובשנה העוקבת הפכה לחדה בהרבה בעידן הגלובליזציה. לעומת זאת, במודלים 1 ו-2 המשתנה $F-MID_{AJ,t-2}$ אינו מובהק במדגם המאוחר אך הוא שלילי ומובהק במדגם המוקדם. אך למרות תוצאה זו, כל המודלים מלמדים כי ההשפעה הכוללת של קונפליקטים על הסחר בין המדינות הלוחמות הפכה לחדה בהרבה בעידן הגלובליזציה.

4.6 דיון

שורת המבחנים שהוצגו מלמדת כי סכסוכים אלימים פוגעים בסחר בין הצדדים הלוחמים ובסחר של הצדדים הלוחמים מול צדדים שלישיים. שיעור הפגיעה בסחר בין הצדדים הלוחמים גבוה בהרבה מהפגיעה בסחר עם צדדים שלישיים, וכן הפגיעה בסחר בין הצדדים הלוחמים נמשכת זמן רב לאחר סיום הסכסוך. פער זה מעיד כי השפעת התחלופה אכן יכולה להפחית את העליות של סכסוכים.

כזכור, השפעת התחלופה אינה רלוונטית במקרה של צמדי מדינות שהיקף הסחר ביניהן הוא זניח. הואיל ונמצא כי סכסוכים אכן פוגעים בסחר מול צדדים שלישיים, החשיפה לסחר בינלאומי של צמדי מדינות מסוג זה מגדילה את העלות האלטרנטיבית של עימות אפשרי ביניהן. לפיכך, אפשר לצפות למצוא מתאם שלילי בין עומק החשיפה לסחר בינלאומי של צמדי מדינות הממעטות לסחור זו עם זו לבין נטיות להילחם זו בזו.

כיוון שהעמקת הגלובליזציה הפכה הן את הסחר מול הצד היריב והן את הסחר מול צדדים שלישיים לרגיש יותר לסכסוכים, ישנו קושי להציג בשלב זה היקש חד-משמעי ביחס לקשר בין עומק החשיפה לסחר לבין הנטייה למלחמות בקרב צמדי מדינות שמקיימות ביניהן סחר רב. העובדה כי בעידן הגלובליזציה הסחר בין צמדי מדינות הפך לרגיש יותר לסכסוכים, מחזקת את המנגנון עליו מושתת הטיעון הקלאסי של הליברליזם המסחרי: הרחבת הסחר בין צמדי מדינות מגדילה את העלות האלטרנטיבית של סכסוך ביניהן, ומשום כך אפשר לצפות כי המתאם השלילי בין נפח הסחר הדו-צדדי

של צמדי מדינות לבין נטיתן להילחם זו בזו יהיה חד יותר בעידן הגלובליזציה. אך זו היא בדיוק הסיבה שדווקא בעידן הגלובליזציה הקטנת התלות מול יריב פוטנציאלי עשויה להקטין את העלויות האפשריות שעוללות לנבוע עקב סכסוך מולו. החשיפה לסחר בינלאומי מאפשרת להחליף את החשש מפני פגיעה עמוקה וארוכת טווח ביחסי הסחר מול הצד היריב, בחשש מפני פגיעה קצרה ובשיעור קטן בהרבה בסחר מול צדדים לא מעורבים.

השפעתם של סכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים הפכה אומנם לחדה יותר בעידן הגלובליזציה, וככול שערכו של סך נפח הסחר יהיה גבוה יותר כך הערך הנומינאלי שנובע מהשפעות הקונפליקט על הסחר עם צדדים שלישיים יהיה גדול יותר. יחד עם זאת, אף אחד מהמבחנים שהצגתי אינו מצביע על פגיעה ארוכת טווח או על פגיעה באותה העוצמה עליה מדווחים החוקרים שטעונים כי הגלובליזציה מקטינה את הנטייה לקונפליקטים. למעשה, ממצאי המחקר קרובים יותר לאלו שהוצגו על ידי MMT. השימוש בשיטות האמידה השונות, ההגדרות השונות למונח סכסוך וחלוקת המדגם לתקופות שונות, מחזקים את הביטחון כי ממצא זה הוא חסין והוא אינו נובע מהבדלים מתודולוגיים.

ואולם, יש לזכור כי המסקנות שאפשר להסיק מהמבחנים שהוצג בחלק זה הן מוגבלות, שכן ההתמקדות הממוצעת בקשר בין סכסוכים לבין הסחר עם צדדים שלישיים חושפת רק ממד אחד של התמונה. גם כאשר הנתונים הממוצעים מעידים על השפעה מותנה יחסית, אין זה אומר כי סכסוכים לא מסבים עלויות משמעותיות לדפוסי הסחר של המדינה הלוחמת. תגובה פוליטית של צ"ש עלולה לגרור הסטת יבוא של המדינה הלוחמת מיעדים זולים ליעדים יקרים יותר. כלומר, דווקא כאשר ישנן עלויות פוליטיות שמאלצות מדינה לוחמת לחפש שווקים אלטרנטיביים ליבוא, ההשפעה שגרר הקונפליקט לערך הנומינאלי של סך הסחר שלה יכולה להיות מתונה יותר. מצד שני, יתכן כי הקשר השלילי בין סכסוכים לבין סחר עם צדדים שלישיים שעולה במודלים נובע מערכים קיצוניים שהתקבלו במקרים בודדים שבהם מלחמה פגעה באופן משמעותי בסחר, אך הם אינם משקפים דפוס שמתקיים בכלל העימותים.

המתודולוגיה שיושמה בפרק זו מסווה השפעות אפשריות אלו, כמו גם את יתר ההשפעות שנוגעות לצ"ש אשר פורטו בחלק התיאורטי. על מנת לבחון האם השפעות כאלו אכן קיימות מיושמים בפרק הבא מבחנים המאפשרים להבחין בין צ"ש כ"כ לבין צ"ש"ס.

טבלה 2: השפעת MID על גפל הסחר: 2000-1950

משתנה	Model 1: OLS with year fixed effect MID:1950-2000	Model 2: GLS Random effect MID:1950-2000	Model 3: FGLS Time & country- pair fixed effect MID:1950-2000	Model 4: OLS with year & country fixed effect MID:1950- 2000	Model 5: POISSON MID:1950-2000
Third _{AJ,t} (-)	0.004 (0.005)	-0.004 (0.005)	0.006 (0.005)	-0.003 (0.005)	-0.006 (0.013)
Third _{AJ,t-1} (-)	-0.02*** (0.005)	-0.026*** (0.005)	-0.029*** (0.005)	-0.027*** (0.005)	0.006 (0.013)
Third _{AJ,t-2} (-)	-0.003 (0.005)	-0.006 (0.005)	-0.012** (0.005)	-0.006 (0.005)	0.02 (0.013)
Third _{AJ,t-3} (-)	0.007 (0.005)	0.007 (0.005)	-0.001 (0.005)	0.003 (0.005)	0.028 (0.019)
MID _{AJt} (-)	-0.27*** (0.034)	-0.281*** (0.034)	-0.279*** (0.034)	-0.302*** (0.033)	-0.02 (0.146)
MID _{AJ,t-1} (-)	-0.02 (0.036)	-0.07** (0.036)	-0.13*** (0.035)	0.04 (0.03)	-0.054 (0.12)
MID _{AJ,t-2} (-)	-0.09** (0.036)	-0.09*** (0.036)	-0.182*** (0.035)	-0.115*** (0.036)	-0.07 (0.128)
MID _{AJ,t-3} (-)	-0.05* (0.033)	-0.127*** (0.034)	-0.171*** (0.034)	-0.093*** (0.033)	-0.131 (0.151)
GDP _{AJ,t} (+)	0.232*** (0.002)	0.435*** (0.002)	0.443*** (0.011)	0.185*** (0.006)	1.24*** (0.06)
GDP _{J,t} (+)	0.213*** (0.002)	0.388*** (0.003)	0.5363*** (0.009)	0.172*** (0.005)	1.1*** (0.04)
POP _{J,t} (-)	-0.087*** (0.002)	-0.155*** (0.004)	-0.178*** (0.019)	-0.124*** (0.01)	-0.465*** (0.073)
POP _{J,t} (-)	-0.07*** (0.002)	-0.13*** (0.004)	-0.48*** (0.02)	-0.12*** (0.011)	-0.397*** (0.042)
Distance _{AJ} (-)	-0.184*** (0.003)	-0.376*** (0.005)	-	-0.237*** (0.003)	-0.555*** (0.053)
Contiguity _{AJ} (+)	0.118*** (0.014)	0.238*** (0.026)	-	0.14 (0.014)	0.434*** (0.121)
Island _{AJ} (-)	-0.02*** (0.004)	-0.018** (0.008)	-	0.09 (0.061)	0.154** (0.075)
Landlock _{AJ} (-)	-0.033*** (0.004)	-0.072*** (0.007)	-	0.1* (0.06)	-0.258*** (0.1)
Area _{AJ,t} (-)	-0.014*** (0.001)	-0.013*** (0.001)	-0.041*** (0.386)	-0.01* (0.006)	-0.04* (0.022)
EverCol _{AJ} (+)	0.203*** (0.016)	0.549*** (0.03)	-	0.2*** (0.017)	-
ComCol _{AJ} (+)	0.078*** (0.008)	0.113*** (0.014)	-	0.11*** (0.009)	-0.09 (0.315)
LANG _{AJ} (+)	0.074*** (0.006)	0.138*** (0.011)	-	0.104*** (0.006)	0.43*** (0.081)
GATT _{AJ,t} (+)	0.054*** (0.003)	0.07*** (0.004)	0.08*** (0.007)	0.019*** (0.006)	-0.09 (0.057)
FTAF _{AJ,t} (+)	0.023 (0.015)	0.089*** (0.022)	0.129*** (0.027)	-0.09*** (0.015)	0.234* (0.123)
Lag_Trade _{AJ}	0.85*** (0)	0.7*** (0.001)	0.531*** (0.001)	0.825*** (0)	0** (0)
Constant	-1.185*** (0.039)	2.3*** (0.05)	-0.07 (1.8)	0.575** (0.277)	-8.2*** (0.452)
R2	0.9	0.8	0.63	0.9	-
N	345801	345801	334685	345801	205010
number of country pairs	--	11116	11106	--	--
Durbin h statistic	-1.1	0.58	0.944-	1.1-	

***P≤0.01 **P≤0.05 * P≤0.1 . ציוני תקן מוצגים בסוגריים. משתני דמי לשנות המדגם ולמדינות אינם מוצגים. – הושמש עקב

מולטקוליניאריות. -- נתון זה אינו מוצג בסוג זה של אמידה.

טבלה 3: השפעה של Fatal MID על נפח הסחר: 2000-1950

משתנה	Model 1: OLS with year fixed effect F-MID:1950-2000	Model 2: GLS Random effect F-MID:1950-2000	Model 3: FGLS Time & country- pair fixed effect F-MID:1950-2000	Model 4: OLS with year & country fixed effect F-MID:1950- 2000	Model 5: POISSON F-MID:1950- 2000
Third _{AJ, t} (-)	-0.01 (0.008)	-0.02** (0.008)	-0.028*** (0.008)	-0.017** (0.008)	0.028 (0.026)
Third _{AJ, t-1} (-)	-0.014* (0.008)	-0.027*** (0.008)	-0.042*** (0.008)	-0.021** (0.008)	0.028 (0.024)
Third _{AJ, t-2} (-)	-0.019** (0.008)	-0.025*** (0.008)	-0.037*** (0.008)	-0.022*** (0.008)	0.008 (0.02)
Third _{AJ, t-3} (-)	-0.003 (0.008)	0.0026 (0.008)	-0.014* (0.008)	-0.002 (0.008)	0.014*** (0)
F-MID _{AJt} (-)	-0.246*** (0.06)	-0.178*** (0.061)	-0.122** (0.062)	-0.273*** (0.059)	-0.91** (0.411)
F-MID _{AJ, t-1} (-)	-0.527*** (0.058)	-0.524** (0.059)	-0.536*** (0.06)	-0.567*** (0.058)	-1.25*** (0.455)
F-MID _{AJ, t-2} (-)	-0.169** (0.058)	-0.224*** (0.059)	-0.296*** (0.057)	-0.222*** (0.058)	-1.23*** (0.449)
F-MID _{AJ, t-3} (-)	-0.153*** (0.058)	-0.174*** (0.06)	-0.234*** (0.059)	-0.214*** (0.057)	-1.17*** (0.38)
GDP _{AJt} (+)	0.232*** (0.002)	0.43*** (0.004)	0.424*** (0.011)	0.186*** (0.006)	1.48*** (0.086)
GDP _{Jt} (+)	0.213*** (0.002)	0.384*** (0.003)	0.53*** (0.008)	0.174*** (0.005)	1.2*** (0.04)
POP _{Jt} (-)	-0.087*** (0.002)	-0.155*** (0.004)	-0.151*** (0.018)	-0.127*** (0.01)	-0.7*** (0.09)
POP _{Jt} (-)	-0.069*** (0.002)	-0.129*** (0.002)	-0.444*** (0.019)	-0.124*** (0.01)	-0.481*** (0.04)
Distance _{AJ} (-)	-0.185*** (0.003)	-0.372*** (0.005)	-	0.235*** (0.003)	-0.491*** (0.054)
Contiguity _{AJ} (+)	0.115*** (0.013)	0.218*** (0.025)	-	0.131*** (0.014)	0.608*** (0.1)
Island _{AJ} (-)	-0.017*** (0.004)	-0.02** (0.008)	-	0.1* (0.061)	0.2** (0.09)
Landlock _{AJ} (-)	-0.033*** (0.004)	-0.068*** (0.007)	-	0.114* (0.06)	-0.311*** (0.1)
Area _{AJ, t} (-)	-0.014*** (0.001)	-0.013*** (0.001)	-0.040*** (0.016)	-0.012* (0.006)	-0.01 (0.022)
EverCol _{AJ} (+)	0.203*** (0.016)	0.542*** (0.029)	-	0.2*** (0.017)	-0.03 (0.161)
ComCol _{AJ} (+)	0.08*** (0.008)	0.114*** (0.014)	-	0.1*** (0.009)	0.215 (3)
LANG _{AJ} (+)	0.075*** (0.006)	0.139*** (0.011)	-0.862* (0.5)	0.103*** (0.006)	0.459*** (0.09)
GATT _{AJ, t} (+)	0.052*** (0.003)	0.091*** (0.004)	0.061*** (0.007)	0.017*** (0.006)	-0.07 (0.06)
FTAF _{AJt} (+)	0.018 (0.015)	0.091*** (0.022)	0.106 (0.026)	-0.087*** (0.015)	0.48*** (0.1)
Lag_Trade _{AJ}	0.88*** (0.0008)	0.7*** (0.001)	0.536*** (0.001)	0.825*** (0)	0*** (0)
Constant	15*** (1.41)	2.3*** (0.05)	-1.26* (0.748)	0.626** (0.276)	1.8*** (0.315)
R2	0.9	0.87	0.93	0.9	
N	349133	349133	338005	349166	205011
number of country pairs	--	11128	11124	--	--
Durbin h statistic	-1.1	0.58	0.944-	1.1-	

***P<0.01 **P<0.05 * P<0.1 . ציוני תקן מוצגים בסוגריים. משתני דמי לשנות המדגם ולמדינות אינם מוצגים.

--הושמש עקב מולטיקוליניאריות. --נתון זה אינו מוצג בסוג אמידה זו.

טבלה 4: השפעת Fatal MID על דפוסי הסחר: חלוקה לשתי תקופות

משתנה	Model 1: OLS with year fixed effect F-MID 1950-1979	Model 1: OLS with year fixed effect F-MID 1980-2000	Model 2: GLS F-MID 1950-1979	Model 2: GLS F-MID 1950-1979	Model 3: FGLS pair fixed effect 1950-1979	Model 3: FGLS pair fixed effect 1980-2000
Third _{Aj, t} (-)	-0.032*** (0.012)	-0.005 (0.011)	-0.026** (0.012)	-0.032*** (0.011)	-0.039*** (0.012)	-0.012 (10.01)
Third _{Aj, t-1} (-)	0.011 (0.012)	-0.047*** (0.011)	0.011 (0.012)	-0.046*** (0.011)	-0.009 (0.012)	-0.048*** (0.011)
Third _{Aj, t-2} (-)	-0.018 (0.012)	-0.026** (0.011)	-0.005*** (0.012)	-0.029** (0.011)	-0.025** (0.012)	-0.032*** (0.011)
Third _{Aj, t-3} (-)	0.011 (0.012)	-0.007 (0.011)	0.022* (0.012)	0.005 (0.011)	0.002 (0.012)	0.002 (0.012)
F-MID _{Aj,t} (-)	-0.140*** (0.074)	-0.429*** (0.1)	-0.118 (0.074)	-0.46*** (0.1)	-0.058 (0.07)	-0.356*** (0.1)
F-MID _{Aj, t-1} (-)	-0.435*** (0.073)	-0.707*** (0.1)	-0.435*** (0.073)	-0.72** (0.1)	-0.437*** (0.07)	-0.812*** (0.101)
F-MID _{Aj, t-2} (-)	-0.286*** (0.074)	-0.139 (0.1)	-0.272*** (0.074)	-0.125 (0.1)	-0.314*** (0.07)	-0.401*** (0.1)
F-MID _{Aj,t-3} (-)	-0.125* (0.075)	-0.15*** (0.094)	-0.098 (0.075)	-0.151*** (0.09)	-0.216*** (0.07)	-0.382*** (0.1)
GDP _{Aj} (+)	0.222*** (0.004)	0.236*** (0.003)	0.212*** (0.004)	0.237*** (0.003)	0.565*** (0.02)	0.203*** (0.01)
GDP _{j,t} (+)	0.204*** (0.003)	0.22*** (0.003)	0.196*** (0.003)	0.221*** (0.003)	0.509*** (0.01)	0.397*** (0.01)
POP _{j,t} (-)	-0.087*** (0.004)	-0.085*** (0.003)	-0.082*** (0.004)	-0.083*** (0.003)	-0.673*** (0.043)	-0.428*** (0.04)
POP _{j,t} (-)	-0.07*** (0.003)	-0.06*** (0.003)	-0.073*** (0.003)	-0.061*** (0.003)	-0.57*** (0.044)	-0.153*** (0.04)
Distance _{Aj} (-)	-0.174*** (0.004)	-0.185*** (0.004)	-0.173*** (0.004)	-0.186*** (0.004)	-	-
Contiguity _{Aj} (+)	0.064*** (0.019)	0.162*** (0.02)	0.06*** (0.019)	0.163*** (0.02)	-	-
Island _{Aj} (-)	-0.009*** (0.06)	-0.025*** (0.006)	-0.012** (0.006)	-0.02** (0.006)	-	-
Landlock _{Aj} (-)	-0.024*** (0.006)	-0.031*** (0.006)	-0.031 (0.006)	-0.034*** (0.006)	-	-
Area _{Aj, t} (-)	-0.012*** (0.001)	-0.016*** (0.001)	-0.01*** (0.001)	-0.017*** (0.001)	-0.04*** (0.016)	-
EverCol _{Aj} (+)	0.166*** (0.022)	0.206*** (0.023)	0.174*** (0.022)	0.2*** (0.023)	-	-
ComCol _{Aj} (+)	0.053*** (0.013)	0.081*** (0.01)	0.028** (0.013)	0.08*** (0.01)	-	-
LANG _{Aj} (+)	0.069*** (0.009)	0.082*** (0.008)	0.063*** (0.009)	0.084*** (0.008)	-0.862* (0.5)	-
GATT _{Aj, t} (+)	0.048*** (0.004)	0.059*** (0.004)	0.038*** (0.004)	0.076*** (0.004)	0.124*** (0.013)	-0.053*** (0.01)
FTAFAI _H (+)	0.031 (0.03)	0.023*** (0.019)	0.03 (0.03)	0.032* (0.019)	0.05 (0.049)	0.107 (0.03)
Lag_Trade _{Aj}	0.86*** (0.001)	0.853*** (0.001)	0.869*** (0.001)	0.85*** (0.001)	0.556*** (0.002)	0.507*** (0.002)
Constant	-0.948*** (0.052)	-1.49*** (0.047)	-1.04* (0.001)	-1.54*** (0.04)	-1.53*** (3.2)	-6.1** (4.4)
R2	0.89	0.91	0.98	0.99	0.55	
N	150724	179986	150724	179986	142409	171246
number of country pairs	--	--	8315	8315	8311	8739
Durbin h statistic	-0.77	0.7-	0.388	0.3	0.62-	0.6-

***P<0.01 **P<0.05 *P<0.1 . ציוני תקן מוצגים בסוגריים. משתני דמי לשנות המדגם ולמדינות אינם מוצגים.

- הושמש עקב מולשקוליניאריות. - נתון זה אינו מוצג בסוג זה של אמידה.

פרק 5. אמידת השפעת סכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים ספציפיים

5.1 אסטרטגיית המחקר

מטרתו המרכזית של פרק זה היא לבחון האם למלחמות אכן ישנה השפעה שלילית ייחודית על הסחר בין הצדדים הלוחמים לבין צש"ס. על מנת לענות על שאלה זו אתמקד בנפרד בעשרים מלחמות בינלאומיות, ואאמוד כיצד השפיעה כל אחת מהמלחמות על הסחר בין צמד המדינות הלוחמות, ועל הסחר שלהן עם צש"כ ועם צש"ס.

בחינת השערת המחקר השלישית מחייבת להגדיר מיהו הצש"ס בכל סכסוך. מאחר והצש"ס (I) מוגדר ע"י זהות אחד הצדדים שבסכסוך (B), הרי שהצש"ס משתנה מסכסוך לסכסוך והוא ייחודי לכל סכסוך. מכאן שלא ניתן לבחון את השערה 3 במדגם אוניברסלי אלא רק במדגם אשר מתמקד במלחמה מסוימת. על מנת לבחון את השערות המחקר אתמקד בדפוסי הסחר של עשרים ושש מדינות שהיו מעורבות במלחמות בין השנים 1950-2000. השיטה היא להשתמש במודל הגרביטציה בכדי לערוך ניתוח אירוע שיאפשר לבחון כיצד השפיעה כל אחת מהמלחמות על הסחר בין מדינות לוחמות, ועל הסחר שלהן מול צש"כ וצש"ס. בשיטה זו השונות מושגת על פני הזמן, כך שההתמקדות הנפרדת בדפוסי הסחר של מדינות שהיו מעורבות במלחמות תאפשר לבחון את ההבדלים בסחר שלהן בשנות המלחמה לעומת השנים שבהן הן לא היו מעורבות במלחמה.

מרבית המחקרים הכמותיים שבוחנים את ההנחות הקלאסיות של הליברליזם המסחרי – וכל המחקרים שהתייחסו להשפעה של סכסוכים על הסחר עם צדדים שלישיים – מעדיפים ליישם דווקא את המתודולוגיה אותה יישמתי בחלק הקודם. בחירה זו היא מובנת בהעדר התייחסות בספרות ההיא לצש"ס. התבססות על מדגמים גדולים טומנת בחובה יתרונות רבים כמו תקפות חיצונית חזקה. ואולם, מלבד העובדה שמתודולוגיה זו אינה מאפשרת להתמקד בצש"ס היא עשויה להסוות את המאפיינים הכלכליים והפוליטיים הייחודיים שאחראיים לעוצמת הקשר בין סכסוכים לבין סחר.

מחקרים מספר הראו כי המסקנות באשר לקשר בין סחר לבין סכסוכים שהוצגו במחקרים המתבססים על מדגם גדול אינן באות בהכרח לידי ביטוי כאשר מתייחסים במשוואת נפרדות ליחסיים בין

צמד מדינות ספציפיות.¹ אסטרטגיית המחקר המיושמת בחלק זה מאפשרת לבחון האם פער זה קיים גם ביחס לקשר שבין מלחמות לבין הסחר עם צדדים שלישיים. ההתמקדות הנפרדת במלחמות שונות תבהיר האם אכן אפשר להצביע על דפוס גורף ולקבוע שרובן של המלחמות אכן פגעו בסחר, או שמא הקשר השלילי בין סכסוכים לבין סחר שהתגלה בפרק הקודם מבטא נטייה ממוצעת שמושפעת מערכים קיצוניים ושאינה מאפשרת להציג היקשים על כלל הסכסוכים.

כזכור בעיית השונות במשתנה הבלתי תלוי מאלצת את החוקרים שמתבססים על מדגם גדול להרחיב את ההגדרה האופרטיבית של המונח סכסוך. המתודולוגיה המוצגת בחלק זה מאפשרת לחזור ולמקד את הדיון במלחמות. הואיל ומשוואות שמתייחסות לדפוסי הסחר של מדינה אחת עם שאר מדינות העולם כוללות מספר תצפיות נמוך בהרבה ממדגם המתייחס ליחסי הסחר בין כל מדינות העולם, לא עולה בעיית שונות כאשר מציבים במשוואות משתנה המבטא מלחמה ספציפית.

ההתמקדות במלחמות ולא בהגדרה רחבה כ-MID מעניקה הזדמנות להציג "מבחן קל"² לטענה לפיה קונפליקטים מובילים לפגיעה בסחר בין המדינות הלוחמות ובסחר עם צדדים שלישיים: אם MIDs פוגעים בסחר של מדינות ודאי שגם מלחמות אמורות להציג קשר שלילי שכזה. כמו כן, ההתמקדות בהשפעות של מלחמות על הסחר עם צדדים שלישיים מאפשרת להציב "מבחן קל" לטענה כי מלחמות גובות עלויות פוליטיות שפוגעות בסחר מול צדדים שלישיים: אם הסחר של A מול ידידותיה של B אינו נפגע בשעת מלחמה, סביר כי עימותים חמורים פחות לא יגררו עלויות פוליטיות שיפגעו בסחר עם מדינות שאין להן אינטרס פוליטי מיוחד בביטחונן של B.

כל המשוואות המוצגות בחלק זה יתבססו על נתוני פאנל בתדירות שנתית והן יאמדו בנפרד את נפח הסחר של כל אחת משתי מדינות לוחמות עם עד 220 מדינות. בכל אחד מהמקרים המשוואות נאמדות

¹ כך, למשל, פולאצ'ק וגאסירוסקי בחנו את הקשר בין סחר לקונפליקטים באמצעות מדגם גדול שכולל מידע על נפח הסחר ועל היחסים הפוליטיים בין ארה"ב לבין חברות ברית וורשה (Gasiowski & Polachek 1982). מחקרם הצביע על קשר שלילי בין סחר לבין קונפליקטים. גאסירוסקי חזר על נתוני המחקר אך במקום לערוך אמידה במדגם גדול הוא הציג אמידה נפרדת לקשר בין ארה"ב לבין כל אחת מחברות ברית וורשה. ממצאי המחקר הראו כי בחלק גדול של המקרים הקשר השלילי בין סחר לקונפליקטים מפסיק להיות מובהק (Gasiowski 1986).

² התמקדות במקרים קלים לתיאוריה היא אסטרטגיית מחקר נפוצה במחקרי היחסים הבינלאומיים שמאמצים מערך מחקר איכותני. בשיטה זו, הנקראת Most likely case study, בוחרים מקרי בוחן שאינם מציבים אתגר משמעותי לתיאוריה. במידה והנחות התיאוריה אינן מתממשות במקרים אלו סביר שהן לא יתממשו במקרים קשים יותר לתיאוריה (George & Bennett 2004, 120-122). כך, לדוגמה, בחינת הקשר בין סחר לבין היחסים של צמד מדינות אשר אין ביניהן היסטוריה של סכסוכים הוא מקרה קל לבחינת הנחות הליברליזם המסחרי. אם הסחר לא הצליח לייצב את היחסים בין צמד מדינות כאלו הוא אינו צפוי לייצב את היחסים בין מדינות עם עבר של עוינות.

על פני שתי תקופות: תקופה ארוכה שכוללת את כל השנים שבהן ישנם נתונים על הסחר של A; תקופה קצרה שכוללת את עשר השנים שקדמו לקונפליקט ואת עשר השנים שחלפו ממנו.

ההתייחסות לתקופת הזמן הארוכה נועדה לאפשר דיון השוואתי עם תוצאות שהתקבלו בחלק הקודם. יחד עם זאת, יש לקחת בחשבון כי התבססות על תקופה כה ארוכה עשויה להסוות שינויים חשובים שהשפיעו על הסחר. במילים אחרות, יתכן כי כאשר מתמקדים בהשפעה של אירוע יחיד על מגמות הסחר של מדינה ספציפית, חתך זמן של 50 שנים לא מאפשר להציג בקרה הולמת לתהליכים כלכליים ופוליטיים פנימיים ובינלאומיים שהתרחשו במהלך חמישה עשורים. שינויים טכנולוגיים ותרבותיים ארוכי טווח, אותם קשה לייצג ע"י משתנה כמותי, מביאים לכך שהמקדמים של משתנים במשוואה מסוימת אינם קבועים למשך 50 שנים. ספציפית, הגלובליזציה הרחיבה מאוד את הסחר העולמי גם כאשר משתנים רבים במשוואת הגרביטציה נותרו ללא שינוי.

5.2 המודל

ככדי לבחון את השערות המחקר אתייחס במשוואות גרביטציה נפרדות לדפוסי הסחר של כל אחת מעשרים ושש המדינות שהיו צד בעשרים המלחמות על פי אותו המודל שהוצג בחלק הקודם³ עם ההבדלים הבאים:

WAR_{AB} – המשתנה הבלתי תלוי – הוא משתנה דמי שמקבל את הערך 1 בשנה שבה פרצה מלחמה בין מדינה A למדינה B ואת הערך 0 בכל שאר השנים. WAR_{AB} דומה למשתנה $Third_{AJ}$ בגרסה הקודמת של המודל ומחליף אותו אך אינו מתייחס לכל הסכסוכים שבה לקחה חלק אחת מבין צמד המדינות שבתצפית, אלא רק למלחמה הספציפית הנבחנת. כך למשל, במשוואה שבוחנת כיצד השפיעה מלחמת פוקלנד על דפוסי הסחר של בריטניה מקבל המשתנה את הערך 1 בכל התצפיות בשנת 1982 ואת הערך אפס בכל שאר השנים. מקדמים שליליים למשתנה WAR_{AB} בזמן אמת ובפיגור של שנה ושנתיים יתמכו בהשערת המחקר הראשונה.

על מנת לבודד את השפעותיה של המלחמה הספציפית אליה האמידה מתייחסת נוספו למשוואות המשתנה $Other-wars$. המשתנה מקבל את הערך 1 בשנים שבהן מדינה A הייתה מעורבות במלחמות

³ כל משתני הבקרה של מודל הגרביטציה שהוצגו בפרק הקודם הוצבו במשוואות המוצגות בפרק זה.

אחרות. כך, למשל, במשוואה שנועדה לבחון את השפעותיה של מלחמת יום כיפורים על הסחר של ישראל מקבל המשתנה Other-wars את הערך 1 בשנים שבהן ישראל הייתה מעורבת במלחמת סואץ, במלחמת ששת הימים ובמלחמת לבנון. משתנה זה מתייחס לשנות המלחמות ולשנתיים העוקבות להן.

B הוא משתנה דמי למדינה היריבה עמה נלחמה מדינה A. כך, לדוגמא, במשוואה שבוחנת כיצד השפיעה מלחמת פוקלנד על הסחר של בריטניה מדינה B תהיה ארגנטינה. אם המקדם של משתנה האינטראקציה $B*WAR_{AB}$ יהיה שלילי (בזמן אמת ובפיגור של שנה ושנתיים) נוכל להקיש כי המלחמה פגעה בנפח הסחר של מדינה A מול מדינה B בשיעור חד יותר לעומת פגיעתה בסחר של מדינה A עם שאר מדינות העולם. MID_{AJ} מקבל ערך 1 כאשר ישנו קונפליקט בין A ל-J, ואת הערך 0 במצבים אחרים. משתנה זה (בזמן אמת ובפיגור של שנה ושנתיים) לוכד את השפעתו של סכסוך בין שותפי הסחר שאיננו המלחמה הספציפית. כמו כן, המשתנה נועד לאפשר להתייחס לשחקן J כאל צד שלישי ולבקר מקרים שבהם המלחמה בין A לבין B הפכה את צד J לצד מעורב בקונפליקט. מקדמים שליליים של משתנה זה וכן של המשתנה $B*WAR_{AB}$ (שניהם מחליפים את MID_{AJ} מהגרסה הקודמת של המודל) יתמכו את הציפיה כי סכסוכים אלימים בין מדינה A לבין מדינה B פוגעים בנפח הסחר ביניהן.

$MILEX_{A,t}$ הוא הטרונספורמציה הלוגריתמית של ההוצאה הממשלתית לביטחון במיליוני דולרים ריאליים של מדינה A בשנה t. משתנה זה נועד לבקר השפעה אפשרית של גידול ביבוא הביטחוני על דפוסי הסחר של מדינות.⁴ סוגיה זו חשובה הואיל ומדינה שמעורבת במלחמה עשויה להגדיל את היבוא הביטחוני שלה בשנים שעוקבות לקונפליקט, ומגמה זו עלולה למתן את הפגיעה הצפויה בסך הסחר המצרפי שלה.⁵ המקור לנתוני ההוצאה הצבאית נלקחו מנתוני הגלם שמרכיבים את מדד ה- Composite

⁴ בחלק הקודם שהתייחס לכול המדינות הצבת המשתנה הזה עלולה להיות מתואמת עם משתנה התמ"ג. מדינות גדולות מוציאות יותר על ביטחון. כמו כן המשתנה מתואם עם MID. מדינות שמוציאות כסף על ביטחון נלחמות יותר. הואיל ובחלק זה המשוואות מתייחסות למלחמה ספציפית בעיה זו אינה משמעותית.

⁵ עקב החשש כי משתנה זה מתואם במידה גבוהה עם משתנה התמ"ג הרצתי את כל המשוואות עם המשתנה ובלעדיו. המשתנה לא השפיעה על הפרמטרים של משתני הקונפליקט.

COW-Index of National Capability (CINC) של ה-COW.⁶ כל יתר משתני הבקרה המוצגים במשוואה הוצגו בפירוט בחלק הקודם.

כאמור, הרצת המודל המוצג מאפשרת להציג מבחן נוסף להשערה 1. על מנת לבחון את השערת המחקר השלישית נוספו בשלב הבא למשוואות שורה של משתני אינטראקציה, שכופלים את משתנה המלחמה ומשתני המלחמה בפיגור במשתנים שמתייחסים לזהות האינטרסים הפוליטיים בין מדינה B לבין שותפות הסחר של מדינה A, כפי שמפורט לעיל.⁷ הואיל וישנה סבירות גבוהה כי קיימת חפיפה מסוימת בין המשתנים המוצגים כל אחד מהם מוצב במשוואה נפרדת.⁸

תחילה נוספו למשוואות המשתנה $WAR*Allied_{BI,t}$. משתנה זה נועד לבחון האם המלחמה פוגעת באופן חד יותר בסחר של מדינה A עם מדינות שחתומות על ברית מול מדינה B.⁹ הציפיה היא כי העניין שתגלה מדינה בעלת ברית צבאית עם מדינה B בקונפליקט בין A ל-B יהיה גבוה יותר לעומת מדינות ללא ברית עמה. מעבר לביטוי הקרבה הפוליטית בין המדינות זה הוא משתנה שמבטא את האינטרס של הצד השלישי במניעת מלחמה ובקיצורה. קיומה של ברית צבאית עלול להפוך את מדינה I מצד לא מעורב לצד מעורב, ומשום כך התמריץ שלה בהנהגת צעדים לא צבאיים שיכולים להוביל להקטנת עוצמת להבות הסכסוך גבוה יותר משל מדינות שאין להן ברית צבאית עם אחד הצדדים. כזכור, הרצון לשמור על הרווחים שהסחר מעניק נמצא כגורם חשוב המסביר את היווצרותן של בריתות (Fordham 2010), ועל כן סביר כי במקרים רבים לחברות הברית ישנו גם תמריץ כלכלי להשתמש בסחר מול A בכדי לאותת על מחויבותן ל-B. כמו כן, כאשר מדינה I היא בעלת ברית של מדינה B עולה

⁶ אינדקס זה נועד לבטא מדדי עוצמה של מדינות. האינדקס מורכב משישה מרכיבים: היקף היצור של פלדה וברזל; גודל ההוצאה הצבאית; מספר החיילים; גודל צריכת האנרגיה; כמות האוכלוסייה הכוללת; כמות האוכלוסייה באזורים אורבניים. גם במקרה זה חילקתי את הערכים השוטפים באינדקס המחירים לצרכן כדי לבטא את המחירים הריאליים.

⁷ הוספת משתני האינטראקציה שמתייחסים לזהות הפוליטית בין B לבין שותפות הסחר של A מובילה להשמטת המשתנה B והמשתנה $WAR_{AB,t}$. כיוון שאי אפשר לבטא את מידת הקרבה הפוליטית בין B לבין עצמה כל מדד שמתייחס לקרבה הפוליטית בין B לבין שותפות הסחר של A מקבל ערכים חסרים בתצפיות שמתייחסות לסחר בין A לבין B. משום כך תצפיות אלו מושמטות.

⁸ מובן כי בכל פעם שהמשוואות כללו משתני אינטראקציה, שני המשתנים שמרכיבים אותם נכללו אף הם במשוואה.

⁹ המדד מתבסס על גרסה מספר 3 של המאגר Correlates of War Formal Alliance. המאגר מתייחס לשלוש דרגות של בריתות. ברית הגנה בין מדינות היא הרמה הגבוהה ביותר של מחויבות בין שתי מדינות. ברית זו מחייבת את החברות להעניק סיוע צבאי לחברת ברית מותקפת. הרמה השנייה היא ברית ניטרליות אשר המדינות החתומות עליה מתחייבות לא לתקוף אחת את השנייה. הרמה השלישית היא ברית שבה המדינות החברות מתחייבות להתייעץ זו עם זו בשעת המשבר. המדד שמוצב במשוואות מתייחס באותו האופן לכל סוגי הברית משום שמדדים אחרים אליהם אתייחס בהמשך כן נותנים את הדעת לסוג הברית.

הסבירות כי בשעת קונפליקט, מדינה B תפעיל לחץ על מדינה I כדי שזו תמתן את קשריה העסקיים עם מדינה A.

בשלב הבא מוצגת התייחסות לצש"ס בעזרת המדדים שמבטאים את מידת הקרבה הפוליטית בין מדינות על ידי בחינת הדמיון בהרכב תיק הבריתות שלהן (similarity of alliance portfolios). מדדים אלו הוצגו במקור כדי לאפשר לבחון את התחזיות התיאורטיות של ספרות המלחמה אשר מתבססת על מודלים של תועלת-תוחלת (expected utility theory). על פי ספרות זו מחויבות משותפת של שתי מדינות לביטחונן של שחקן מסוים יכולה להעיד על רמה גבוהה של זהות באינטרסים פוליטיים ביניהן. לפיכך, ברית פורמאלית של שחקנים I ו-B עם שחקן אחר C מלמדת על חפיפה מסוימת בזהות האינטרסים הפוליטיים של I ו-B. ככל שמספר הבריתות של I ו-B עם אותם השחקנים הוא גדול יותר כך עולה מידת הדמיון בזהות האינטרסים ביניהן. הגיון זה תקף גם כאשר בוחנים את מספר המדינות המשותפות עמן לשתי המדינות אין ברית. כלומר, היעדרן של בריתות עם אותן המדינות מלמדת על חפיפה מסוימת בזהות האינטרסים. לעומת זאת כאשר למדינות I ו-B ישנן בריתות עם שחקנים שלישיים שונים עולה הסבירות כי שתי המדינות ימצאו עצמן בהתנגשות אינטרסים (Bueno de Mesquita, 1975, 190-196).

על בסיס ההנחות הללו מציגים סיגנורינו וריטר ארבעה מדדים שמבטאים את מידת האינטרסים הפוליטיים בין מרבית צמדי המדינות במערכת הבינלאומית (Signorino & Ritter 1999). ממד אחד מתייחס למספר הבריתות המשותפות ולהיעדרן בין כל צמד מדינות לבין כל שאר המדינות במערכת.¹⁰ ממד זה נקרא S unweight global (להלן: SUG). הממד השני נותן את הדעת גם ליכולות הצבאיות של חברות הברית ולרלוונטיות שלהן במערכת הבינלאומית. כלומר הממד מציג תיקון ליכולות הצבאיות של מדינות בכדי להעניק משקל גבוה יותר לבריתות בין מדינות חזקות.¹¹ ממד זה נקרא global weighted S (להלן: SWG).

¹⁰ הממד נותן משקולות שונות לסוגי הבריתות בין המדינות, על פי החלוקה שהוצגה בהערה הקודמת. כיוון שהמדד מתייחס גם להיעדרן של בריתות הוא יכול להתייחס ליחסים בין כל צמד מדינות בעולם. כלומר, הממד מציג ערכים גם לצמדי מדינות שאינן חתומות על ברית עם אף שחקן.

¹¹ כך למשל, נניח שמדינות I ו-B הם מעצמות שקשורות בברית שנועדה להבטיח אינטרסים אזוריים. נניח שמדינה I מקיימת ברית עם C שהינה מדינה קטנה ומרוחקת. על פי הממד הראשון העובדה שמדינה B אינה מקיימת ברית עם מדינה C

כיוון שלמרבית צמדי המדינות אין ברית משותפת עם מרבית המדינות במערכת המדד עלול להיות מוטה כלפי מעלה ולשקף קרבה פוליטית גם כאשר זו אינה קיימת בפועל. על מנת להקחות בעיה זו סיגנורינו וריטר מציגים שני מדדים נוספים שמתייחסים רק להרכב הבריתות באזורים הרלוונטיים (S unweigh regional (SUR); S weighted regional (SWR)). כך, למשל, במדידת היחסים בין ארה"ב לבין בריטניה המדד לא מתייחס לבריתות או להיעדרן של בריתות בין שתי המדינות לבין מדינות באפריקה, באסיה ובאוסטרליה. ארבעת המדדים הללו הם משתנים מרווחיים שנעים בין -1 ל 1, כאשר הערך 1- מייצג חוסר דמיון מוחלט בין האינטרסים הפוליטיים של המדינות והערך 1 מבטא דמיון מוחלט בין האינטרסים האלו.¹²

ראוי לציין, כי ישנו מתאם חיובי חזק בין מדדים אלו לבין הסחר של מדינות. הצבת כל אחד מהמדדים הללו במשוואת הגרביטציה שהוצגה בפרק הקודם ושמתייחסת לכלל המדגם, מלמדת כי עלייה בערכו של המדד מעלה את הסחר בין צמד מדינות. לפיכך, מעבר לביטוי הקרבה הפוליטית, מדדים אלו יכולים לשמש גם משתנה אקסוגני טוב לבחינת היחסים המסחריים בין I לבין B.¹³

הואיל ולא קיימת בספרות הסכמה גורפת המכריעה איזה מבין ארבעת המדדים המוצגים הוא המדד התקף לבחינת הקרבה הפוליטית בין מדינות, מוצבות במשוואות נפרדות המכפלה של משתנה המלחמה עם כל אחד מארבעת המדדים. במידה ומשתני האינטראקציה הללו יהיו שליליים ומובהקים נוכל לקבוע כי ככל שהקרבה הפוליטית בין B לבין שותפות הסחר של A גדולה יותר כך המלחמה פוגעת בסחר של A עם אותן שותפות סחר באופן חד יותר.

מדד נוסף שמוצב במשוואות בכדי לבטא את מידת הקרבה הפוליטית בין B לבין שותפות הסחר של A הוא ה-Affinity of Nations index. מדד זה מבטא את הקרבה הפוליטית בין מדינות באמצעות בחינת הדמיון באופן הצבעתן בעצרת הכללית של האו"ם. המדד פותח ב-1999 בין היתר בכדי להתגבר על הבעיות הנובעות מאמידת הקרבה הפוליטית באמצעות התמקדות בלעדית בדמיון תיק הבריתות של

פוגעת בזהות האינטרסים בין B לבין מדינה I. המדד המתוקנן, אשר לוקח בחשבון את העוצמה החומרית של המדינות, מוקה בעיה זו משום שהוא מצמצם את החשיבות של הברית בין I ל-C.¹² בפועל הערך הנמוך ביותר שמקבל המדד הוא -0.75.
¹³ מקדמם של המשתנים הללו עמד על כ-0.05 במשוואת הגרביטציה שמתייחסת למדגם הכולל. הצבת משתנים המתייחסים באופן ישיר להיקף הסחר בין I לבין B אינה אפשרית עקב בעיות של מולטיקולינאריות.

מדינות (Gartzke, Jo & Tucker 1999).¹⁴ היתרון המרכזי של מדד זה על פני המדדים הקודמים נובע מיכולתו לבטא שינויים דינאמיים ביחסים הפוליטיים בין מדינות. בעוד ששינוי בהרכב הבריתות אינו מתרחש בין לילה, היחסים הפוליטיים בין מדינות דווקא כן יכולים להשתנות במהירות גבוהה ושינויים כאלו עשויים לקבל ביטוי באופן הצבעתן באו"ם. מאז הוצג המדד לראשונה העדיפו חוקרים רבים להשתמש בו בכדי למדוד את מידת יחסי הקרבה הפוליטיים בין מדינות וישנה עדות אמפירית מוצקה כי המדד מתואם עם תופעות אחרות שמעידות על זהות באינטרסים הפוליטיים בין מדינות (תוקף מבנה גבוה).¹⁵ גם מדד זה הוא משתנה מרווחי הנע בין 1- ל 1.

כפי שאפשר להבחין, התייחסות למושג צ"ס במחקר הכמותי אינו משימה קלה. הדיון המוצג מחדד את טענתו של Gartzke, לפיה כל מחקר המבקש להתמקד בזהות האינטרסים הפוליטיים של מדינות ניצב בפני שתי אפשרויות: הצבת מדדים לא מושלמים או ויתור על הניסיון להתייחס לאינטרסים פוליטיים במחקר כמותי (Gartzke 2007: 157). במחקר זה בחרתי באפשרות הראשונה. למרות בעיות התוקף האפשריות הצבת כלל המדדים המוזכרים במשוואת הנפרדות תוכל להעניק תמונה לא רעה על מידת הדמיון בזהות האינטרסים הפוליטיים בין מדינות הלוחמות לבין הצדדים השלישיים. ההתמקדות בכל אחד מהמדדים הללו תאפשר לבחון את השערת המחקר השלישית.

5.3 המדגם

טבלה מספר 5 מפרטת את עשרים המלחמות אליהם אתייחס. על פי ההגדרה המוכרת של זינגר וסמואל מלחמה היא קרב שבו מעורבים כוחות חמושים מאורגנים ושגרם ללפחות 1000 הרוגים בקרב כלל המדינות המעורבות (Singer & Small 1972). בהתבסס על הגדרה זו מציג ה- Correlates of WAR Project רשימת מלחמות אשר מונה 37 מלחמות שהתרחשו בין השנים 1950-2000. הן שיקולים תיאורטיים והן מחסור בנתוני הסחר של מספר מדינות מציבים מכשול בפני האפשרות להתייחס בעבודה זו לכל 37 המלחמות.

¹⁴ אף שהמדדים שמתבססים על התמקדות בתיק הבריתות זוכים לפופולריות רבה בספרות האמפירית של מלחמות אפילו סיגנורינו וריטר מודים כי ההסתמכות על הרכב תיק הבריתות בלבד מובילה לבעיית תוקף תוכן. הם ממליצים להתייחס לסוגיות נוספות כגון אופן הצבעתן של מדינות באו"ם.
¹⁵ כך למשל, ישנה עדות חזקה כי משתנה זה מתואם שלילית עם הסבירות לקיומו של סכסוך בין צמד מדינות (Martin, Mayer & Thoenig 2008 ;Gartzke 2007,2003).

מהפך התיאורטי אין זה נכון להתייחס למלחמות התערבות (Intervention) בפרק זה. מלחמת התערבות היא מלחמה שבה מדינה מפילה את השלטון של מדינה יריבה ומייסדת במקומו שלטון אוהד. מלחמה כזו אינה מתאימה לבחינת הטענה כי ההשפעות הפוליטיות של מלחמות יפגעו בסחר בין הצדדים היריבים משום שעם חילופי השלטון משתנה מערכת יחסי החוץ של המדינה הכבושה/חדשה והיא נאלצת לקיים סחר עם מי שהיה האויב שלה בעבר.¹⁶ בהתאם, גם הצש"ס מתחלפים ולכן המדגם נקטע מייד לאחר המלחמה ולא ניתן לעקוב עוד עשר שנים אחר השפעותיה בפיגור של המלחמה והחזרה לנורמליות. כך, לדוגמא, כיוון שמלחמת עיראק השנייה הסתיימה בכיבוש אמריקאי ארוך טווח אין טעם לבחון האם המלחמה פגעה בנפח הסחר בין עיראק לבין ארה"ב. בנוסף, התמוטטות השלטון העיראקי הפכה את מערכת הבריתות הישנה של עיראק ללא רלוונטית. באותו האופן הפלישות של ברה"מ לחברות ברית וארשה – אירועים אשר מוגדרים על ידי ה Correlates of WAR Project כמלחמות – אינן מתאימות בכדי לבחון את ההשערות התיאורטיות שעומדות בסיסו של פרק זה. כך, למשל, הפלישה הסובייטית להונגריה ב-1956 אינה מקרה מתאים לבחינת הטענה כי מלחמות פוגעות בסחר בין המדינות הלוחמות ובסחר שלהן עם בנות הברית של המדינה היריבה.

השיטה המתודולוגית המיושמת בפרק זה אינה מאפשרת להתמקד במלחמות עצמאות ובמלחמות שהובילו לפירוקן של מדינות. כאשר השונות במשתנים מושגת לאורך זמן ישנו צורך בממד השוואתי שיאפשר לבחון את ההבדל בדפוסי הסחר לפני המלחמה ולאחריה. כך, למשל, הואיל והמלחמה בין חברות נאט"ו לבין יוגוסלביה הובילה לפירוקה של יוגוסלביה אי אפשר לכלול מלחמה זו במדגם. באותו האופן אי אפשר לבחון כיצד "מלחמת העצמאות של בוסניה" השפיעה על הסחר של בוסניה ושל קרואטיה, כיוון שמדינות אלו לא היו קיימות לפני המלחמה. מחסור בנתוני הסחר והתמ"ג של כמה ממדינות אסיה בשנות המדגם המוקדמות גורר גריעה של מספר מלחמות חשובות מהמדגם, כגון מלחמת וייטנאם ושתי המלחמות שפרצו בין סין לטאיוואן ב-1954 וב-1958.

¹⁶ התייחסות למקרים כאלו יכולה בהחלט לתרום לדיון שמתמקד בצד השני של המשוואה. השאלה כיצד השפיעו היחסים הכלכליים בין שתי מדינות על ניסיונותיה של אחת מהן לשנות את השלטון במדינה האחרת היא שאלה חשובה שקיבלה התייחסות רבה מצד מבקרי הליברליזם המסחרי. כך לדוגמא, חוקרים נאו-מרקסיסטים ומספר חוקרים ריאליסטיים טענו כי דווקא מלחמות מסוג זה צריכות לעמוד במרכז הדיון, זאת משום שלדידם השאיפה לזכות בגישה לשווקים חדשים ובמשאבים חומריים היא אחד הגורמים לפריצתן של מלחמות. כאמור, שאלות אלו חשובות מבחינה תיאורטית אך פרק זה אינו עוסק בהן.

כל מחקר שבוחר להתמקד בניתוח אירועים ספציפיים ושאינו מתייחס לכלל המקרים הנכללים באוכלוסיית המחקר עלול לסבול במידה כזו או אחרת מהטיה בבחירת המדגם (Selection bias), אך המדגם עליו מתבסס חלק זה מתייחס לכ-54% מהמקרים שנכללים באוכלוסיית המחקר (20/37) כך שהחשש מפני הטיה אינו גבוה. אף שהמדגם אינו כולל את כל המלחמות שהתרחשו בין השנים 1950-2000 הוא מבטא שונות גבוהה באזור הגיאוגרפי של המדינות הלוחמות, בפונקציית היצור של המדינות הנלחמות ובעוצמתן היחסית במערכת הבינלאומית. המדגם כולל מלחמות בין שתי מדינות שאינן מעצמות, מלחמות בין מדינה שאינה מעצמה לבין מעצמה, ומלחמות בין שתי מדינות גדולות.

5.4 שיטת האמידה

הואיל וגם בחלק זה המדגמים מתייחסים לנתוני פאנל, הפרמטרים יאמדו באמצעות שיטת Prais-Winsten אשר מתאימה להתמודדות עם מתאם סדרתי בתוך הפאנלים ועם מתאם והטרוסקדסטיות בין הפאנלים. כיוון שהמטרה המרכזית היא להתמקד בצש"ס, אמידה שתתייחס ל-Country-pair fixed effects תפגע ביכולת להתייחס להשערות המחקר. כלומר, הצבת משתני דמי למדינות השונות או לצמדי המדינות עשויה להיות מתאומת עם מאפייניהן אשר הופכים אותן לצש"ס ומשום כך בחלק זה לא יישמתי שיטת אמידה זו. גם הכללת משתני דמי לשנות המדגם אינה מתאימה באמידות המוצגות בחלק זה משום שאלו יהיו מתואמים עם משתנה המלחמה הספציפית ועם משתני המלחמה בפיגור ויביאו להשמטתם. ראוי לציין כי הבעייתיות עליה הרחבתי בחלק הקודם, באשר למתאם אפשרי בין המאפיינים הספציפיים של כל צמד מדינות לבין משתני הגרביטציה ובין הטעויות המקריות, אינה חמורה במשוואת שיוצגו בחלק זה. בניגוד למודל האוניברסאלי במקרה זה זהותה של אחת משתי שותפות הסחר (מדינה A) אינו משתנה לרוחב הפאנל.

על מנת לבטא בכל זאת את המאפיינים הייחודיים של כל החתכים במדגם בחרתי באמידת $xtpcse$ with panel-specific AR(1). אמידה זו מתייחסת בנפרד למתאם הסדרתי מסדר ראשון שקיים בכל אחד מהפאנלים.¹⁷

¹⁷ מבחני חוסן שהתבססו על שורה של שיטות אמידה שונות לא הניבו ממצאים ששונים מהותית מאלו שמוצגים בפרק זה.

טבלה 5: המדגם

שנת המלחמה	צמד המדינות
1956	מצריים-בריטניה
1956	מצריים-צרפת
1956	מצריים-ישראל
1962	סין-הודו
1965	פקיסטאן-הודו
1967	ישראל-מצריים
1967	ישראל-ירדן
1967	ישראל-סוריה
1969	אל סלבדור-הונדורס
1971	פקיסטאן-הודו
1973	ישראל-מצריים
1974	תורכיה-קפריסין
1979-1977	קמבודיה-וייטנאם
1979	סין-וייטנאם
1988-1980	איראן-עיראק
1982	בריטניה-ארגנטינה
1982	ישראל-לבנון
1987-1986	לוב-צ'אד
1987	סין-וטנאם
1991	ארה"ב-עיראק
1994-1993	ארמניה-אזרבייג'ן
1995	פרו-אקוודור
2000-1998	אריתריאה-אתיופיה
1999	פקיסטאן-הודו

5.5 תוצאות

טבלאות 6-11 מציגות סיכום של כיוונם ומובהקותם של המשתנים המתייחסים להשערות המחקר אשר התקבלו בכל המקרים הנבחנו. טבלה 6 מתייחסת למשתני האינטראקציה שכופלים את משתנה המלחמה

ומשתני המלחמה בפיגור במשתנה B, כך שהטבלה מאפשרת לבדוק אם התממשה הציפיה כי סכסוכים אלימים בין מדינה A לבין מדינה B פוגעים בנפח הסחר ביניהן. טבלה 7 מציגה את משתנה המלחמה ומשתני המלחמה בפיגור כך שהיא מאפשרת להתייחס להשערת המחקר הראשונה. טבלאות 8-11 מתייחסות למשתנים שנועדו לבחון את השערת המחקר השלישית: טבלה 8 מציגה את משתני האינטראקציה שכופלים את משתני הברית במשתני המלחמה; טבלה 9 מתייחסת למשתני אינטראקציה שכופלים את משתני המלחמה במשתנה הדמיון בהצבעות באו"ם; טבלה 10 מתייחסת למשתני האינטראקציה בין משתני המלחמה לבין משתני הדמיון בהרכב הבריתות ברמה הגלובלית; טבלה 11 מתייחסת לאינטראקציות בין משתני המלחמה לבין משתני הדמיון בהרכב תיק הבריות ברמה האזורית.

הסימון (0) במשבצות הטבלאות מלמד כי לא נמצא קשר מובהק בין המשתנה לבין מגמות הסחר הנבחנות.¹⁸ הסימון (-) מצביע על קשר שלילי ומובהק בין המשתנה לבין מגמות הסחר הנבחנות כך שהשערת המחקר הנבחנת נתמכת (מודגש בצבע ירוק בטבלה). סימון זה מוצג בטבלה גם במקרים שבהם משתני האינטראקציה לא החזירו מקדמים מובהקים, אך סכום המקדמים של משתנה האינטראקציה ומשתנה המלחמה הוא שלילי ומובהק במבחן χ^2 . ערכים גבוהים של מבחן זה מלמדים כי אפשר לדחות את השערת האפס לפיה סכום המקדמים שווה לאפס, וכאן שלחיבור שתי ההשפעות ישנה השפעה. הסימון (+) מלמד על קשר חיובי ומובהק בין המשתנים לבין מגמת הסחר הנבחנת בניגוד להשערות המחקר (מודגש בצבע אדום בטבלה). סימון זה מוצג בטבלה גם במקרים שבהם משתני האינטראקציה אינם מובהקים אך סכום המקדמים של משתני האינטראקציה ומשתנה המלחמה הוא חיובי ומובהק. הסימנים שמופיעים בראש כל משבצת מתייחסים לאמידות שהתבססו על תקופת הזמן הארוכה (להלן: תז"א) והסימנים שמופיעים בתחתית כל משבצת מתייחסים לאמידות שהתבססו על תקופת הזמן הקצרה (להלן: תז"ק).

מידת היכולות לבחון את הציפיה כי סכסוכים אלימים בין מדינה A לבין מדינה B פוגעים בנפח הסחר ביניהן היא מוגבלת, משום שרק בשלוש עשרה מבין עשרים המלחמות הנבחנות צמד המדינות הלוחמות סחרו זו עם זו לפני שהמלחמה פרצה. על פי הממצאים המרוכזים בטבלה 6 באמידות תז"א

¹⁸ בטבלה המוצגות בפרק זה משתני האינטראקציה נחשבים כמובהקים כאשר המקדמים הנאמדים שלהם הינם שליליים ומובהקים או שהסכום של מקדם משתנה האינטראקציה עם מקדם משתנה המלחמה הינו שלילי ומובהק ברמה של $P \leq 0.1$.

נמצא כי בעשרה מקרים המלחמה פגעה בנפח הסחר בין המדינות הלוחמות בשנת המלחמה או בשנים העוקבות. גם באמידות תז"ק נמצאו עשרה מקרים שבהם המלחמה פגעה בסחר בין הצדדים הלוחמים. ממצאים אלו מתיישבים עם הממצאים שהוצגו בחלק הקודם והם מספקים עדות אמפירית נוספת לטענה כי מלחמות אכן נוטות לפגוע בסחר בין המדינות הלוחמות.¹⁹

טבלה 6: השפעת המלחמה על הסחר בין הצדדים הלוחמים

	$B^*WAR_{AB,t}$	$B^*WAR_{AB,t-1}$	$B^*WAR_{AB,t-2}$
משבר סואץ 1956: התייחסות לסחר הביילטראלי בין מצריים לבריטניה	(0) (0)	(-) (-)	(-) (0)
משבר סואץ 1956: התייחסות לסחר הביילטראלי בין מצריים לצרפת	(0) (0)	(-) (-)	(+) (+)
משבר סואץ 1956: התייחסות לסחר הביילטראלי בין ישראל למצריים	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר
מלחמת הודו-סין 1962: השפעה על הסחר הביילטראלי בין המדינות הלוחמות	(0) (0)	(-) (-)	(-) (0)
מלחמת הודו-פקיסטאן 1965: השפעה על הסחר הביילטראלי בין המדינות הלוחמות	(0) (-)	(-) (-)	(0) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על הסחר בין ישראל לכל שלוש המדינות הלוחמות	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר
מלחמת הונדורס- אל סלוודור הביילטראלי בין המדינות הלוחמות 1969: השפעה על הסחר	(-) (0)	(-) (-)	(-) (-)
מלחמת הודו-פקיסטאן 1971: השפעה על הסחר הביילטראלי בין המדינות הלוחמות	(0) (0)	(-) (0)	(-) (0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על הסחר בין ישראל לסוריה ומצריים	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר
מלחמת יוון-טורקיה 1974: השפעה על הסחר הביילטראלי בין המדינות הלוחמות	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
קמבודיה-וייטנאם 1977-1979: השפעה על הסחר הביילטראלי בין המדינות הלוחמות	המדינות לא סחרו בין 1970 ל-1985	המדינות לא סחרו בין 1970 ל-1985	המדינות לא סחרו בין 1970 ל-1985
סין- וייטנאם 1979: השפעה על הסחר הביילטראלי בין המדינות הלוחמות	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)

¹⁹ בשלושה מקרים לא נמצא קשר שלילי ומובהק של משתנה האינטראקציה שכולל בין המלחמה לבין B. בשניים מהמקרים הללו הרצת משוואה שכוללת רק את צמד המדינות הלוחמות מראה קשר שלילי ומובהק בין משתנה המלחמה לסחר.

מלחמת איראן-עיראק 1980-1988: השפעה על הסחר הביטראלי בין המדינות הלוחמות	המדינות הפסיקו לסחור בשנת 1979	המדינות הפסיקו לסחור בשנת 1979	המדינות הפסיקו לסחור בשנת 1979
מלחמת פוקלנד ארגנטינה-בריטניה 1982: השפעה על הסחר הביטראלי בין המדינות הלוחמות	(-) (-)	(-) (-)	(-) (-)
ישראל לבנון 1982: השפעה על הסחר הביטראלי בין המדינות הלוחמות	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר
לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על הסחר הביטראלי בין המדינות הלוחמות	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת סין-וייטנאם 1987: השפעה על הסחר הביטראלי בין המדינות הלוחמות	המדינות הפסיקו לסחור ב-1979	המדינות הפסיקו לסחור ב-1979	המדינות הפסיקו לסחור ב-1979
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על הסחר בין עיראק לבין חברות הקואליציה	(-) (-)	(-) (-)	(-) (-)
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על הסחר הביטראלי בין המדינות הלוחמות	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר
אקוודור-פרו 1995: השפעה על הסחר הביטראלי בין המדינות הלוחמות	(0) (-)	(0) (-)	(0) (0)
אתיופיה-אריתריאה 1998-2000: השפעה על הסחר בין המדינות הלוחמות	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר	לא רלוונטי: הצדדים לא קיימו קשרי סחר
הודו-פקיסטן 1999: השפעה על הסחר בין המדינות הלוחמות	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)

לעומת זאת, הממצאים המרוכזים בטבלה 7 מלמדים כי ישנו קושי להציג אמירה גורפת לפיה מלחמות פוגעות בסחר עם צדדים שלישיים. באמידות תז"א נמצאו רק שלושה עשר מקרים מבין ארבעים ושנים המקרים הנבחנו שבהם משתנה המלחמה או משתני המלחמה בפיגור הם שליליים ומובהקים. באמידות תז"ק נמצאו רק שישה עשר מקרים מבין ארבעים וארבעה המקרים שנבחנו שבהם המלחמה פגעה בסחר של מדינה A.²⁰

יחד עם זאת, מספר המקרים שבהם מתקבלת תוצאה הדוחה את השערת המחקר נמוך עוד יותר (ארבעה בכל טווח זמן). חשוב במיוחד לציין כי במקרים שבהם נמצא קשר שלילי ומובהק בין המלחמה

²⁰ ההבדל במספר המקרים בין האמידות שהתבססו על תקופת הזמן הארוכה לבין אלו שהתבססו על הקצרה נובע ממלחמת ארמניה-אזרבייג'ן. כיוון שאלו מדינות שקיבלו עצמאות רק לאחר נפילת ברית המועצות אי אפשר להתייחס לדפוס הסחר שלהן על פני תקופה זמן ארוכה.

לבין הסחר עם צדדים שלישיים קשר זה היה חזק בהרבה מזה שהתגלה במבחנים שהוצגו בחלק הקודם.²¹ בניגוד להשפעה של אחוזים בודדים עליה הצביעו המבחנים שהוצגו בחלק הקודם, המבחנים בחלק זה מלמדים כי ישנם מקרים שבהם המלחמות היו אחראיות לירידה של עשרות אחוזים בסחר של המדינה הלוחמת מול צדדים שלישיים. ממצא זה יכול להסביר את הפער בין התמונה שמשקפת בחלק זה לבין זו המצטיירת במרבית המחקרים שמתבססים על מדגם אוניברסאלי, מהם אפשר להקיש כי ישנו דפוס גורף שבו קונפליקטים נוטים לפגוע בסחר עם צדדים שלישיים. כלומר, הממצאים מעלים את החשד כי הקשר השלילי שהוצג בחלק הקודם ובמאמרים אחרים מושפע מהערכים הקיצוניים של המקרים שבהם מלחמות כן פגעו בסחר באופן משמעותי, אך כפי שאפשר לראות בטבלה 7 זה הוא אינו הדפוס הנפוץ. ראוי לזכור כי ההתמקדות במלחמות מציגה מבחן קל לטענה כי סכסוכים פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים. לפיכך, סביר להניח שאם הייתה אפשרות להתמקד באופן פרטני במאות העימותים האלימים שלא גלשו למלחמה התמונה המתקבלת באשר להשפעת קונפליקטים על הסחר עם צדדים שלישיים הייתה מתונה אף יותר.

על פי הממצאים המרוכזים בטבלה 8 ההתמקדות במשתני האינטראקציה שכופלים בין משתני המלחמה לבין בת ברית של מדינה B מלמדת כי קשה להציג קביעה גורפת, לפיה למלחמות ישנה השפעה ייחודית על הסחר של A עם בנות הברית של B. מבין שלושים וחמישה המקרים שבהם לצד B היו בנות ברית רק בחמישה מקרים המשתנים החזירו ערכים שליליים ומובהקים. בחמישה מקרים נוספים משתני האינטראקציה הציגו ערכים שליליים ומובהקים בשנת המלחמה או בשנים העוקבות אך הם קיבלו ערך חיובי באחת מבין שתי השנים האחרות שמתייחסות למלחמה. לדוגמא, במשוואה שמתייחסת להונדורס המשתנה $WAR*ALLIED_{BI,t-1}$ שלילי מובהק בעוד שמשנתה $WAR*ALLIED_{BI,t-2}$ חיובי ומובהק. כלומר הסחר עם צ"ס נפגע בעקבות המלחמה אך התאושש כשנתיים לאחר ששבה היציבות הפוליטית ואף פיצה על נזקי המלחמה. לחילופין, ישנם מקרים שהפגיעה בסחר מתרחשת בפיקור. מצד שני, כמו בטבלה 7 מספר המקרים בהם מתקבלת תוצאה הדוחה את השערת המחקר (אחד בתז"א וארבעה בתז"ק) נמוך יותר ממספר המקרים אשר תומכים את ההשערה. ראוי לציין כי במקרים רבים הסחר של A עם

²¹ כך, לדוגמא, על פי המודל מלחמת ששת הימים הובילה לפגיעה של כ-25% בסחר של מצרים, ירדן וסוריה בשנת המלחמה או בשנה העוקבת. מלחמת קפריסין-טורקיה הובילה לפגיעה של כ-20% בסחר של קפריסין בשנה העוקבת. הסחר של סין ירד בכ-30% בשנת המלחמה עם וייטנאם ב-1979. הסחר של בריטניה ירד בכ-18% בשנה שלאחר מלחמת פוקלנד. הסחר של עיראק ירד ביותר מ-50% בשנה שלאחר מלחמת המפרץ הראשונה.

בנות הברית של B הוא שולי ממילא ומשום כך מידת הרגישות של משתנה זה לקונפליקט אינה מקבלת

ביטוי באמידה. כך, למשל, הסחר של ישראל עם בנות הברית של מצריים באפריקה היה שולי מאוד.

טבלה 7: השפעת המלחמה על הסחר עם צדדים שלישיים (ללא הבחנה בין צש"כ לצש"ס)

	$WAR_{AB,t}$	$WAR_{AB,t-1}$	$WAR_{AB,t-2}$
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה : השפעה על מצריים	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה : השפעה על בריטניה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (-)
משבר סואץ 1956 מצריים-צרפת : השפעה על צרפת	(0) (0)	(-) (0)	(0) (0)
משבר סואץ 1956 מצריים-ישראל : השפעה על ישראל	(-) (-)	(-) (-)	(0) (0)
מלחמת הודו-סין 1962: השפעה על סין	(0) (0)	(0) (-)	(+) (+)
מלחמת הודו-סין 1962: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965: השפעה על פקיסטאן	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על ישראל	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על מצריים	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על ירדן	(0) (-)	(-) (-)	(0) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על סוריה	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הונדרס- אל סלוודור 1969: השפעה על הונדרס	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הונדרס- אל סלוודור 1969: השפעה על אל סלוודור	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו-פקיסטאן 1971:	(0)	(0)	(0)

השפעה על פקיסטאן	(+)	(+)	(0)
מלחמת הודו-פקיסטאן 1971: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על ישראל	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על מצריים	(0) (0)	(+) (+)	(0) (0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על סוריה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת קפריסין-טורקיה 1974: השפעה על קפריסין	(0) (0)	(-) (+)	(0) (0)
מלחמת קפריסין-טורקיה 1974: השפעה על טורקיה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
קמבודיה- וייטנאם: 1977-1979 השפעה על קמבודיה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
קמבודיה- וייטנאם: 1977-1979 השפעה על וייטנאם	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על סין	(-) (-)	(0) (-)	(+) (0)
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על וייטנאם	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על עיראק	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על איראן	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת פוקלנד ארגנטינה-בריטניה 1982: השפעה על ארגנטינה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת פוקלנד ארגנטינה-בריטניה 1982: השפעה על בריטניה	(0) (0)	(-) (-)	(0) (0)
ישראל לבנון 1982: השפעה על ישראל	(-) (-)	(-) (-)	(0) (0)
ישראל לבנון 1982: השפעה על לבנון	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על לוב	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)

לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על צ'אד	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על סין	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על וייטנאם	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על עיראק	(-) (-)	(-) (-)	(-) (-)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על ארה"ב	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על ארמניה	* (-)	* (-)	* (0)
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על אזרבייג'ן	* (-)	* (0)	* (0)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על אקוודור	(0) (0)	(+) (+)	(+) (0)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	(0) (0)	(0) (0)	(+) (+)
אתיופיה-אריתריאה 1998-2000: השפעה על אתיופיה.	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
הודו-פקיסטן 1999: השפעה על פקיסטן	(0) (-)	(0) (-)	(0) (0)
הודו-פקיסטן 1999: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)

טבלה 8: השפעת המלחמה על הסחר עם צש"ס: התמקדות בבריתות

	WAR*ALLIED _{BI,t}	WAR*ALLIED _{BI,t-1}	WAR*ALLIED _{BI,t-2}
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה: השפעה על מצריים	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה: השפעה על בריטניה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)

משבר סואץ 1956 מצריים-צרפת : השפעה על צרפת	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
משבר סואץ 1956 מצריים-ישראל : השפעה על ישראל	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו-סין 1962: השפעה על סין		לא רלוונטי: להודו אין בנות ברית	
מלחמת הודו-סין 1962: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965: השפעה על פקיסטאן		לא רלוונטי: להודו אין בנות ברית	
מלחמת הודו פקיסטאן 1965: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על ישראל	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על מצריים		לא רלוונטי: לישראל אין בנות ברית	
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על ירדן		לא רלוונטי: לישראל אין בנות ברית	
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על סוריה		לא רלוונטי: לישראל אין בנות ברית	
מלחמת הונדורס- אל סלוודור 1969: השפעה על הונדורס	(0) (+)	(0) (-)	(0) (+)
מלחמת הונדורס- אל סלוודור 1969: השפעה על אל סלוודור	(0) (0)	(0) (0)	(0) (+)
מלחמת הודו-פקיסטאן 1971: השפעה על פקיסטאן	(0) (0)	(0) (-)	(0) (-)
מלחמת הודו-פקיסטאן 1971: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על ישראל	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על מצריים	(0)	לא רלוונטי: לישראל אין בנות ברית	(0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על סוריה		לא רלוונטי: לישראל אין בנות ברית	(0) (0)
מלחמת יוון-טורקיה 1974: השפעה על קפריסין	(0) (0)	(-) (-)	(0) (0)

מלחמת יוון-טורקיה 1974: השפעה על טורקיה	(0) (0)	(-) (-)	(0) (0)
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על קמבודיה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על וייטנאם	לא רלוונטי: לקמבודיה אין בנות ברית		
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על סין	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על וייטנאם	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על עיראק	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על איראן	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת פוקלנד ארגנטינה-בריטניה 1982: השפעה על ארגנטינה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת פוקלנד ארגנטינה-בריטניה 1982: השפעה על בריטניה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
ישראל לבנון 1982: השפעה על ישראל	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
ישראל לבנון 1982: השפעה על לבנון	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על לוב	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על צ'אד	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על סין	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על וייטנאם	(+) (+)	(-) (-)	(0) (0)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על עיראק	(-) (-)	(-) (-)	(-) (-)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על ארה"ב	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
ארמניה-אורבייג'ן 1993-1994: השפעה על ארמניה	*	*	*

	(+)	(0)	(-)
ארמניה-אורביג'ן 1993-1994: השפעה על אורביג'ן	*	*	*
	(+)	(0)	(0)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על אקוודור	(0)	(+)	(0)
	(0)	(+)	(0)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	(+)	(0)	(-)
	(0)	(0)	(-)
אתיופיה- אריתריאה 1998-2000: השפעה על אתיופיה.	(0)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(0)
הודו-פקיסטן 1999: השפעה על פקיסטן	(-)	(-)	(0)
	(0)	(0)	(0)
הודו-פקיסטן 1999: השפעה על הודו	(0)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(0)

על פי הממצאים המרוכזים בטבלה 9 הגדרת צש"ס על פי המדד שמתייחס לדמיון ההצבעות באו"ם מציגה תמונה חדה יותר. במשוואת תז"א נמצאו שישה עשר מקרים שבהם משתני האינטראקציה שמתייחסים להצבעות באו"ם הם שליליים ומובהקים. בשני מקרים נוספים משתנים אלו היו שליליים ומובהקים בשנת הסכסוך או בשנה העוקבת, אך חיוביים כשנתיים לאחר הסכסוך. במשוואות תז"ק נמצא כי בשבעה עשר מבין ארבעים וארבעה המקרים משתני האינטראקציה החזירו ערכים שליליים. במקרה נוסף משתנה זה היה שלילי ומובהק בשנת הסכסוך אך חיובי בשנים העוקבות.

על פי הממצאים המרוכזים בטבלה 10 משתני האינטראקציה שכופלים את משתני המלחמה והמשתנה SUG נמצאו שליליים ומובהקים באחד עשר מקרים במשוואת תז"א ובשלושה עשר מקרים במשוואות תז"ק. משתני האינטראקציה שכופלים את משתני המלחמה עם המשתנה SWG נמצאו שליליים ומובהקים בתשעה מקרים במשוואת תז"א ובשנים עשר מקרים במשוואת תז"ק. בארבע מקרים נוספים המשתנה היה שלילי ומובהק בשנת המלחמה או בשנה העוקבת אך חיובי ומובהק שנתיים לאחר הסכסוך.

על פי הממצאים המרוכזים בטבלה 11 משתני האינטראקציה שכופלים את משתני המלחמה עם המשתנה SUR נמצאו שליליים ומובהקים באחד עשר מקרים הן במשוואות תז"א והן בתז"ק. בשבעה

מקרים המשתנים הללו קיבלו דווקא ערכים חיוביים. משתני האינטראקציה שכוללים את משתני המלחמה עם המשתנה SWR נמצאו שליליים ומובהקים בשמונה מקרים במשוואת תז"א ובעשרה מקרים במשוואות תז"ק. בשישה מקרים המשתנים החזירו דווקא ערכים חיוביים.

טבלה 9: השפעת המלחמה על הסחר עם צש"ס: התמקדות בדמיון ההצבעות באו"ם

	WAR*UN _{BI,t}	WAR*UN _{BI,t-1}	WAR*UN _{BI,t-2}
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה : השפעה על מצריים	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה : השפעה על בריטניה	(0) (0)	(-) (0)	(0) (0)
משבר סואץ 1956 מצריים-צרפת : השפעה על צרפת	(0) (0)	(-) (-)	(0) (0)
משבר סואץ 1956 מצריים-ישראל : השפעה על ישראל	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו-סין 1962: השפעה על סין	(0) (0)	(0) (-)	(0) (0)
מלחמת הודו-סין 1962: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965: השפעה על פקיסטאן	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965: השפעה על הודו	(0) (-)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על ישראל	(+) (+)	(0) (0)	(0) (+)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על מצריים	(-) (-)	(0) (0)	(+) (+)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על ירדן	(-) (0)	(-) (-)	(0) (-)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על סוריה	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הונדורס- אל סלוודור 1969: השפעה על הונדורס	(0) (+)	(0) (0)	(0) (-)
מלחמת הונדורס- אל סלוודור 1969: השפעה על אל סלוודור	(0)	(0)	(0)

	(0)	(0)	(0)
מלחמת הודו-פקיסטאן 1971: השפעה על פקיסטאן	(0) (0)	(+) (+)	(0) (0)
מלחמת הודו-פקיסטאן 1971: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על ישראל	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על מצריים	(+) (+)	(-) (-)	(0) (0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על סוריה	(0) (0)	(0) (-)	(0) (0)
מלחמת יוון-טורקיה 1974: השפעה על קפריסין	(0) (0)	(-) (0)	(0) (0)
מלחמת יוון-טורקיה 1974: השפעה על טורקיה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על קמבודיה	(0) (0)	(-) (-)	(0) (0)
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על וייטנאם	(0) (-)	(0) (-)	(0) (-)
סין-וייטנאם: 1979 השפעה על סין	(-) (-)	(0) (0)	(+) (0)
סין-וייטנאם: 1979 השפעה על וייטנאם	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על עיראק	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על איראן	(-) (-)	(-) (-)	(0) (0)
מלחמת פוקלנד ארגנטינה-בריטניה 1982: השפעה על ארגנטינה	(0) (-)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת פוקלנד ארגנטינה-בריטניה 1982: השפעה על בריטניה	(-) (0)	(0) (-)	(0) (0)
ישראל לבנון 1982: השפעה על ישראל	(-) (-)	(-) (-)	(0) (0)
ישראל לבנון 1982: השפעה על לבנון	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)

לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על לוב	(-)	(0)	(0)
	(-)	(0)	(0)
לוב-צ'אד 1987-1986: השפעה על צ'אד	(0)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(0)
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על סין	(0)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(0)
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על וייטנאם	(0)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(0)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על עיראק	(-)	(-)	(-)
	(-)	(-)	(-)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על ארה"ב	(0)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(0)
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על ארמניה	*	*	*
	(+)	(+)	(+)
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על אזרבייג'ן	*	*	*
	(0)	(+)	(-)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על אקוודור	(0)	(+)	(0)
	(0)	(+)	(0)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	(-)	(0)	(0)
	(-)	(0)	(0)
אתיופיה-אריתריאה 1998-2000: השפעה על אתיופיה	(0)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על פקיסטאן	(-)	(-)	(0)
	(0)	(0)	(0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על הודו	(0)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(0)

טבלה 10: השפעת המלחמה על הסחר עם צש"ס: מדידת אינטרסים על פי תיק הבריתות ברמה הגלובלית

	WAR*SUG _{BI,t}	WAR*SUG _{BI,t-1}	WAR*SUG _{BI,t-2}	WAR*SWG _{BI,t}	WAR*SWG _{BI,t-1}	WAR*SWG _{BI,t-2}
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה: השפעה על מצריים	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
משבר סואץ 1956 מצריים-	(0)	(0)	(+)	(0)	(0)	(+)

בריתניה : השפעה על בריתניה	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
משבר סואץ 1956 מצריים- צרפת : השפעה על צרפת	(0)	(-)	(+)	(0)	(0)	(+)
משבר סואץ 1956 מצריים- ישראל : השפעה על ישראל	(-)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הודו-סין 1962 : השפעה על סין	(0)	(+)	(0)	(+)	(0)	(0)
מלחמת הודו-סין 1962 : השפעה על הודו	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965 : השפעה על פקיסטאן	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(-)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965 : השפעה על הודו	(-)	(-)	(0)	(-)	(0)	(0)
מלחמת ששת הימים 1967 : השפעה על ישראל	(+)	(0)	(+)	(0)	(0)	(+)
מלחמת ששת הימים 1967 : השפעה על ישראל	(0)	(0)	(+)	(0)	(0)	(+)
מלחמת ששת הימים 1967 : השפעה על מצריים	(+)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת ששת הימים 1967 : השפעה על ירדן	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת ששת הימים 1967 : השפעה על סוריה	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הונדורס- אל סלוודור 1969 : השפעה על הונדורס	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הונדורס- אל סלוודור 1969 : השפעה על אל סלוודור	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הודו- פקיסטאן 1971 : השפעה על פקיסטאן	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הודו- פקיסטאן 1971 : השפעה על הודו	(0)	(+)	(0)	(0)	(+)	(0)
מלחמת הודו- פקיסטאן 1971 : השפעה על הודו	(0)	(0)	(0)	(-)	(0)	(0)
מלחמת הודו- פקיסטאן 1971 : השפעה על הודו	(0)	(0)	(0)	(-)	(+)	(0)
מלחמת יום כיפורים 1973 : השפעה על ישראל	(0)	(0)	(0)	(-)	(0)	(0)
מלחמת יום כיפורים 1973 : השפעה על ישראל	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)

מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על מצריים	(0)	(-)	(-)	(0)	(0)	(-)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על סוריה	(0)	(-)	(0)	(0)	(-)	(0)
מלחמת יוון- טורקיה 1974: השפעה על קפריסין	(+)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת יוון- טורקיה 1974: השפעה על טורקיה	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
קמבודיה- ווייטנאם: 1977- 1979 השפעה על קמבודיה	(0)	(0)	(+)	(0)	(0)	(0)
קמבודיה- ווייטנאם: 1977- 1979 השפעה על ווייטנאם	(0)	(-)	(0)	(-)	(-)	(-)
סין-ווייטנאם: 1979 השפעה על סין	(-)	(0)	(-)	(-)	(0)	(+)
סין-ווייטנאם: 1979 השפעה על ווייטנאם	(-)	(0)	(-)	(-)	(0)	(+)
מלחמת איראן- עיראק: השפעה על עיראק	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת איראן- עיראק: השפעה על איראן	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
מלחמת פולקנד ארגנטינה- בריטניה 1982: השפעה על ארגנטינה	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת פולקנד ארגנטינה- בריטניה 1982: השפעה על בריטניה	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(+)
ישראל לבנון 1982: השפעה על ישראל	(0)	(-)	(0)	(0)	(-)	(0)
ישראל לבנון 1982: השפעה על לבנון	(0)	(-)	(-)	(0)	(-)	(0)
לוב-צ'אד 1987- 1986: השפעה על לוב	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
לוב-צ'אד 1987- 1986: השפעה על	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)

צ'אד	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על סין	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על וייטנאם	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על עיראק	(0)	(0)	(0)			
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על ארה"ב	(0)	(0)	(0)			
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על ארמניה	*	*	*	*	*	*
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על אזרבייג'ן	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על אזרבייג'ן	*	*	*	*	*	*
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על אזרבייג'ן	(0)	(0)	(0)	(0)	(+)	(-)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על אקוודור	(+)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על אקוודור	(0)	(+)	(0)	(0)	(0)	(0)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	(0)	(0)	(-)	(0)	(0)	(-)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
אתיופיה-אריתריאה 2000-1998: השפעה על אתיופיה	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
אתיופיה-אריתריאה 2000-1998: השפעה על אתיופיה	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על פקיסטאן	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על פקיסטאן	(0)	(-)	(0)	(-)	(0)	(0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על הודו	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על הודו	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)

טבלה 11: השפעת המלחמה על הסחר עם צש"ס: מדידת אינטרסים על פי תיק הבריתות ברמה האזורית

	$WAR * SUR_{BI,t}$	$WAR * SUR_{BI,t-1}$	$WAR * SUR_{BI,t-2}$	$WAR * SWR_{BI,t}$	$WAR * SWR_{BI,t-1}$	$WAR * SWR_{BI,t-2}$
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה: השפעה על מצריים	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה: השפעה על בריטניה	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה: השפעה על בריטניה	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(+)

משבר סואץ 1956 מצריים- צרפת : השפעה על צרפת	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
משבר סואץ 1956 מצריים- ישראל : השפעה על ישראל	(0)	(0)	(0)	(-)	(0)	(0)
מלחמת הודו-סין 1962 : השפעה על סין	(0)	(+)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הודו-סין 1962 : השפעה על הודו	(0)	(0)	(0)	(0)	(+)	(0)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965 : השפעה על פקיסטאן	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965 : השפעה על הודו	(0)	(-)	(0)	(-)	(0)	(0)
מלחמת ששת הימים 1967 : השפעה על ישראל	(0)	(0)	(+)	(+)	(0)	(0)
מלחמת ששת הימים 1967 : השפעה על מצריים	(0)	(+)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת ששת הימים 1967 : השפעה על ירדן	(0)	(0)	(0)	(0)	(+)	(0)
מלחמת ששת הימים 1967 : השפעה על סוריה	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הונדורס- אל סלוודור 1969 : השפעה על הונדורס	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הונדורס- אל סלוודור 1969 : השפעה על אל סלוודור	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת הודו- פקיסטאן 1971 : השפעה על פקיסטאן	(0)	(0)	(0)	(0)	(+)	(0)
מלחמת הודו- פקיסטאן 1971 : השפעה על הודו	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת יום כיפורים 1973 : השפעה על ישראל	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת יום כיפורים 1973 : השפעה על	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(-)

מצריים						
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על סוריה	(0) (-)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(-) (-)	(+) (0)
מלחמת יוון- טורקיה 1974: השפעה על קפריסין	(0) (0)	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת יוון- טורקיה 1974: השפעה על טורקיה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
קמבודיה- וייטנאם: 1977- 1979 השפעה על קמבודיה	(0) (0)	(0) (0)	(+) (0)	(0) (+)	(0) (0)	(0) (-)
קמבודיה- וייטנאם: 1977- 1979 השפעה על וייטנאם	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(-) (-)	(-) (-)	(0) (0)
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על סין	(0) (0)	(0) (0)	(-) (-)	(-) (-)	(0) (-)	(+) (+)
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על וייטנאם	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (-)	(0) (0)
מלחמת איראן- עיראק: השפעה על עיראק	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת איראן- עיראק: השפעה על איראן	(-) (-)	(-) (-)	(-) (-)	(-) (-)	(-) (-)	(-) (-)
מלחמת פולנד ארגנטינה- בריטניה 1982: השפעה על ארגנטינה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת פולנד ארגנטינה- בריטניה 1982: השפעה על בריטניה	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
ישראל לבנון 1982: השפעה על ישראל	(-) (-)	(-) (-)	(0) (0)	(-) (-)	(-) (-)	(0) (0)
ישראל לבנון 1982: השפעה על לבנון	(0) (0)	(0) (-)	(-) (-)	(0) (0)	(-) (-)	(-) (-)
לוב-צ'אד 1987- 1986: השפעה על לוב	(0) (-)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (-)	(0) (0)	(0) (0)
לוב-צ'אד 1987- 1986: השפעה על צ'אד	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (-)	(0) (0)	(0) (0)

מלחמות סין- וייטנאם 1987: השפעה על סין	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמות סין- וייטנאם 1987: השפעה על וייטנאם	(0)	(+)	(0)	(0)	(+)	(+)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על עיראק	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על אר"ב	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על ארמניה	*	*	*	*	*	*
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על אזרבייג'ן	(0)	(-)	(0)	(-)	(-)	(-)
ארמניה-אזרבייג'ן 1993-1994: השפעה על אזרבייג'ן	(0)	(+)	(0)	(0)	(+)	(0)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על אקוודור	(0)	(+)	(0)	(0)	(+)	(0)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	(0)	(+)	(0)	(0)	(+)	(0)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(-)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(-)
אתיופיה- אריתריאה 2000- 1998: השפעה על אתיופיה.	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על פקיסטאן	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על הודו	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על הודו	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)

טבלה 12 מסכמת את כלל הממצאים שהוצגו בטבלאות 7-11. בניגוד לטבלאות הקודמות טבלה זו אינה מציגה הפרדה בין שנת המלחמה לבין שתי השנים העוקבות לה. אם המקדם הנאמד עבור המשתנה הנבחן (או סכום המקדמים כאמור) הוא שלילי ומובהק לפחות באחת משלוש השנים ואינו מובהק בשנים בהן הוא חיובי (אם בכלל), או שהוא חיובי ומובהק רק בשנים שלאחר מקדם שלילי הוא מוצג בסימן (-). מקרים אלו תומכים בהשערת המחקר משם שהם מלמדים כי המלחמה פגעה בסחר עם צ"ס, ושהסחר

עלה (אם בכלל) רק לאחר שוך השפעת המלחמה (ואולי אף פיצה על הפגיעה כאשר המצב התייצב). אם המקדם הנאמד עבור המשתנה הנבחן הוא חיובי ומובהק לפחות באחת משלוש השנים ואינו מובהק בשנים בהן הוא שלילי (אם בכלל), או שהוא שלילי ומובהק רק בשנים שלאחר מקדם חיובי הוא מוצג בסימן (+). הסימן (0) מלמד כי המקדם הנאמד עבור המשתנה הנבחן לא נמצא מובהק באף אחת משלוש השנים.

מעיון בטבלה אפשר ללמוד כי בתז"א ישנם תשעה מקרים שבהם לפחות אחד ממשתני האינטראקציה שמתייחס לצש"ס שלילי ומובהק (-) ואילו לפחות אחד מהמשתנים האחרים שמתייחסים לצש"ס חיובי ומובהק (+).²² מקרים אלו מסומנים בטבלה ברקע צהוב. בתז"ק ישנם שישה מקרים כאלו. במקרים אלו קשה לקבוע ללא דיון פרטני במקרה האם ההשערה השלישית נתמכה או שמא המקרה מעיד כי הסחר של A עם צש"ס דווקא גדל בזמן או לאחר המלחמה.

באמידות תז"א נמצאו שישה עשר מקרים שבהם לפחות אחד ממשתני האינטראקציה שמתייחס לצש"ס שלילי ומובהק (-) ושאר המשתנים לא נמצאו מובהקים (0). מקרים אלו מסומנים בטבלה ברקע אפור. מנגד נמצאו שישה מקרים שבהם לפחות אחד ממשתני האינטראקציה שמתייחס לצש"ס חיובי ומובהק (+) ושאר המשתנים לא נמצאו מובהקים באף אחת משלוש השנים (0). מקרים אלו מסומנים בטבלה ברקע אדום.

באמידות תז"ק נמצאו עשרים ושישה מקרים (ברקע אפור) שבהם לפחות אחד ממשתני האינטראקציה שמתייחסים לצש"ס הוא שלילי ומובהק (-) ושאר המשתנים לא נמצאו מובהקים (0). מנגד נמצאו חמישה מקרים (ברקע אדום) שבהם לפחות אחד ממשתני האינטראקציה שמתייחס לצש"ס חיובי ומובהק (+) ושאר המשתנים לא נמצאו מובהקים באף אחת משלוש השנים (0). כפי שאפשר להבחין הממצאים שמתקבלים באמידות תז"ק תומכים באופן חזק יותר בהשערת המחקר השלישית לעומת הממצאים שמתקבלים באמידות תז"א. כזכור, הרצת משוואת תז"א נועדה לאפשר להשוואת את הממצאים שהתקבלו במשוואת הנפרדות עם אלו שהתקבלו במדגם הכללי, אך מבחינה תיאורטית ומתודולוגית השימוש במשוואת תז"ק הוא יותר מהימן כאשר בוחנים השפעה של אירוע ספציפי.

²² הדיון בצש"ס להלן מתעלם כמובן מהתוצאות בעמודת WAR_{AB} המבוססות על אמידה ללא הבחנה בין צש"כ לצש"ס.

חשוב להבחין כי משתני האינטראקציה שמתייחסים לצש"ס נמצאו שליליים במקרים רבים שבהם משוואת הבסיס אינה מעידה על קשר שלילי בין המלחמה לבין הסחר של A. כלומר הסחר A-I נפגע ואילו הסחר A-J לא נפגע. באמידות תז"א נמצאו שמונה מקרים כאלו. באמידות תז"ק נמצאו שנים עשר מקרים כאלו, ובשני מקרים נוספים משתנה המלחמה חיובי ומובהק אך המשתנים שמתייחסים לצש"ס שליליים ומובהקים, כלומר הסחר A-I נפגע ואילו הסחר A-J התרחב בעקבות המלחמה.

ממצאים אלו (שבעת המקרים כאמור באמידות תז"א וארבעה עשר המקרים האמידות תז"א) מלמדים כי פגיעה בסחר עם מדינות מסוימות אינה מובילה בהכרח לפגיעה בערך הסחר הכולל של מדינה A. ישנם מקרים שבהם מלחמה פוגעת בסחר של A עם מדינות בעלות קירבה פוליטית ל-B אך הסחר הכולל שלה אינו נפגע. ממצא זה הגיוני ומתיישב עם השערת המחקר השלישית משום שמציאת תחליפים ליבוא ממדינות I עשויה להתבטא בעליית הערך הנומינאלי של הסחר הכולל של A. כאשר המלחמה מאלצת את מדינה A למצוא תחליפים יקרים יותר ליבוא מ-I ערך הסחר הכולל שלה עשוי לעלות או לא להיפגע.

טבלה 12: סיכום תוצאות בטבלאות 7-11

	WAR _{AB} (טבלה 7)	ALLIED _{BI} (טבלה 8)	UN _{BI} (טבלה 9)	SUG _{BI} (טבלה 10)	SWG _{BI} (טבלה 10)	SUR _{BI} (טבלה 11)	SWR _{BI} (טבלה 11)
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה : השפעה על מצריים	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
משבר סואץ 1956 מצריים-בריטניה : השפעה על בריטניה	(0) (-)	(0) (0)	(-) (0)	(+) (0)	(0) (0)	(-) (0)	(0) (0)
משבר סואץ 1956 מצריים-צרפת : השפעה על צרפת	(-) (0)	(0) (0)	(-) (-)	(-) (-)	(+) (0)	(-) (0)	(0) (0)
משבר סואץ 1956 מצריים-ישראל : השפעה על ישראל	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)	(-) (0)	(0) (-)	(-) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו-סין 1962: השפעה על סין	(+) (-)	לא רלוונטי	(0) (-)	(0) (0)	(+) (0)	(+) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו-סין 1962: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(+) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965: השפעה על פקיסטאן	(0) (0)	לא רלוונטי	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו פקיסטאן 1965: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (-)	(-) (-)	(-) (-)	(-) (0)	(-) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על ישראל	(0) (0)	(0) (0)	(+) (+)	(+) (+)	(+) (+)	(+) (0)	(+) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על מצריים	(-) (-)	לא רלוונטי	(-) (-)	(+) (+)	(0) (+)	(+) (0)	(0) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על ירדן	(-) (-)	לא רלוונטי	(-) (-)	(0) (-)	(0) (0)	(+) (0)	(0) (0)
מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על סוריה	(-) (-)	לא רלוונטי	(-) (-)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הונדורס- אל סלוודור 1969: השפעה על הונדורס	(0) (0)	(0) (+)	(0) (+)	(0) (+)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הונדורס- אל סלוודור 1969: השפעה על אל סלוודור	(0) (0)	(0) (0)	(0) (+)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמת הודו- פקיסטאן 1971: השפעה על פקיסטאן	(0) (+)	(0) (-)	(+) (+)	(0) (+)	(0) (+)	(0) (0)	(0) (+)

מלחמת הודו-פקיסטאן 1971: השפעה על הודו	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(0)	(0)	(-)	(0)	(0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על ישראל	(0)	(0)	(-)	(0)	(-)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על מצרים	(+)	לא רלוונטי	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)
	(+)		(+)	(-)	(-)	(-)	(-)
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על סוריה	(0)	לא רלוונטי	(0)	(-)	(-)	(-)	(-)
	(0)		(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
מלחמת יוון-טורקיה 1974: השפעה על קפריסין	(-)	(-)	(-)	(+)	(0)	(-)	(0)
	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(-)	(0)
מלחמת יוון-טורקיה 1974: השפעה על טורקיה	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על קמבודיה	(0)	(0)	(-)	(+)	(+)	(+)	(0)
	(0)	(0)	(-)	(-)	(+)	(0)	(+)
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על וייטנאם	(0)	לא רלוונטי	(0)	(-)	(-)	(0)	(-)
	(0)		(-)	(-)	(-)	(0)	(-)
סין-וייטנאם: 1979 השפעה על סין	(-)	(0)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
	(-)	(0)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
סין-וייטנאם: 1979 השפעה על וייטנאם	(0)	(0)	(0)	(-)	(-)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(0)	(-)	(-)	(0)	(-)
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על עיראק	(-)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
	(-)	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על איראן	(-)	(0)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
	(-)	(0)	(-)	(0)	(-)	(-)	(-)
מלחמת פולקלנד ארגנטינה-בריטניה 1982: השפעה על ארגנטינה	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)	(0)
	(0)	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
מלחמת פולקלנד ארגנטינה-בריטניה 1982: השפעה על בריטניה	(-)	(0)	(-)	(0)	(+)	(0)	(0)
	(-)	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)
ישראל לבנון 1982: השפעה על ישראל	(-)	(0)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
	(-)	(0)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
ישראל לבנון 1982: השפעה על לבנון	(0)	לא רלוונטי	(0)	(-)	(-)	(-)	(-)
	(0)		(0)	(-)	(-)	(-)	(-)
לוב-צ'אד 1987-1986: השפעה על	(-)	(0)	(-)	(0)	(0)	(0)	(0)

לוב	(-)	(0)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
לוב-צ'אד 1987- 1986: השפעה על צ'אד	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (-)
מלחמות סין- וייטנאם 1987: השפעה על סין	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
מלחמות סין- וייטנאם 1987: השפעה על וייטנאם	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(+) (+)	(+) (+)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על עיראק	(-) (-)	(0) (0)	(-) (-)	(0) (0)	(-) (-)	(0) (0)	(-) (-)
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על ארה"ב	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
ארמניה-אזרבייג'ן 1994-1993: השפעה על ארמניה	* (-)	* (+)	* (+)	* (-)	* (0)	* (-)	* (-)
ארמניה-אזרבייג'ן 1994-1993: השפעה על אזרבייג'ן	* (-)	* (+)	* (-)	* (0)	* (+)	* (+)	* (+)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על אקוודור	(+) (+)	(+) (+)	(+) (+)	(+) (+)	(0) (+)	(+) (+)	(+) (+)
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	(+) (+)	(+) (-)	(-) (-)	(-) (-)	(-) (0)	(-) (-)	(-) (-)
אתיופיה- אריתריאה 2000-1998: השפעה על אתיופיה.	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על פקיסטאן	(0) (-)	(-) (0)	(-) (0)	(0) (-)	(0) (-)	(-) (-)	(0) (0)
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על הודו	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (-)	(0) (0)	(0) (0)	(0) (0)

5.6 התאמת הממצאים לתיאוריה

טבלאות 13 ו-14 מציגות את הקישור בין הממצאים שמוצגים בפרק זה לבין הטענות התיאורטיות שפותחו בפרק 3. הטבלאות ממיינת את ארבעים וארבעה המקרים הנבחנים לאחד מששת המקרים האפשריים אליהם מוליכים הערוצים שמוצגים בתרשים 2. מקרה מסווג כמקרה 1 כאשר מתקיימים שלושת התנאים הבאים: המדינות הלוחמות סוחרות זו עם זו, משתנה האינטראקציה שמתייחס לצדדים

שלישיים ספציפיים שלילי ומובהק (השפעת I-A) וסכום המקדמים של משתנה האינטראקציה ומשתנה המלחמה (להלן: סכום המקדמים) שלילי ומובהק. מקרה מסווג כמקרה 2 כאשר המדינות אינן סוחרות, משתנה האינטראקציה נמצא שלילי ומובהק וסכום המקדמים שלילי ומובהק. מקרה מסווג כמקרה 3 כאשר המדינות סוחרות, משתנה המלחמה שלילי ומובהק (השפעת J-A) וסכום המקדמים שלילי ומובהק. מקרה מסווג כמקרה 4 כאשר המדינות אינן סוחרות, משתנה המלחמה שלילי ומובהק וסכום המקדמים שלילי ומובהק. מקרה מסווג כמקרה 5 כאשר המדינות סוחרות, משתנה המלחמה אינו שלילי ומובהק וכן משתנה האינטראקציה אינו שלילי ומובהק. לחילופין, מקרה מסווג כמקרה 5 כאשר המדינות סוחרות, משתנה המלחמה אינו שלילי ומובהק, משתנה האינטראקציה שלילי ומובהק אך סכום המקדמים אינו שלילי ו/או אינו מובהק. מקרה מסווג כמקרה 6 כאשר המדינות אינן סוחרות, משתנה המלחמה אינו מובהק ומשתנה האינטראקציה אינו מובהק. לחילופין, מקרה מסווג כמקרה 6 כאשר המדינות אינן סוחרות, משתנה המלחמה אינו שלילי ומובהק, משתנה האינטראקציה שלילי ומובהק אך סכום המקדמים אינו שלילי ו/או אינו מובהק. מקרה מסווג כמקרה 6 כאשר המדינות אינן סוחרות, משתנה המלחמה אינו מובהק ומשתנה האינטראקציה שמתייחס לצדדים שלישיים חיובי ומובהק וסכום המקדמים אינו שלילי ומובהק אינו שלילי ומובהק אינו מתאים לטענה התיאורית שפותחה בפרק 3 והוא אינו שייך לאחד מששת המקרים שמוצגים בתרשים. מקרים אלו מסווגים בטבלאות 13 ו-14 כמקרה 7. המיון בטבלאות נעשה רק על פי אמידות תז"ק שמתאימות יותר לבחינת השפעתו של אירוע יחיד על הסחר של מדינה.

טבלה 13 מתייחסת בפירוט לכלל המקרים. המיון למקרים בטבלה זו מתייחס לכל משתנה אינטראקציה שקיבל בטבלה 12 סימן שלילי או חיובי.²³ בהתאם לנתונים בטורים השונים בטבלה 12 כל מלחמה עשויה להתמייין ליותר מאשר מקרה אחד. מקרה שקיבל בטבלה 12 רק את הסימן 0 מסווג אוטומטית כמקרה 5. טבלה 14 מתבססת על טבלה 13 בכדי למנות את המקרים שנכללים תחת כל אחד משבעת המקרים האפשריים.

²³ ראוי לזכור כי בטבלאות 9-12 משתנה האינטראקציה סומן כמובהק כאשר המקדם של המשתנה היה מובהק או כאשר חיבור מקדם המשתנה עם משתנה המלחמה היה מובהק. קריטריונים אלו אפשרו לבחון את השערה 3. בטבלאות 13-14 משתנה האינטראקציה מסווג כמובהק רק אם מקדמו שלילי ומובהק, כך שמשנתים שבטבלה 12 מקבלים את הערך (-) עשויים לקבל את הערך (0) בטבלאות 13-14.

עיון בטבלאות 13-14 ממחיש עד כמה שגויה הטענה הרווחת בספרות, לפיה הפתיחות לסחר מעלה בהכרח את העלויות של סכסוכים. הממצאים מלמדים כי כל הערוצים שמוצגים בתרשים 2 בפרק 3 אכן מתרחשים במציאות האמפירית, כך שלעיתים הפתיחות לסחר אכן יכולה להעלות את עלות המלחמה אך לעיתים היא עשויה להפחיתה או פשוט לא להשפיע עליה. עוד אפשר ללמוד מהמצאים כי עוצמת הפגיעה בסחר עם צש"ס מהווה מרכיב משמעותי בהשפעת הסכסוך על הסחר הכולל.

במרבית המקרים לא נמצא קשר שלילי בין מלחמה לבין הסחר הכולל של המדינה הלוחמת. סביר שמגמה זו הייתה בולטת יותר אילו היה אפשר להתייחס באופן פרטני גם לכלל הסכסוכים האלימים שלא גלשו למלחמה כוללת. יחד עם זאת, ברוב גדול של המקרים שבהם כן נמצא קשר שלילי בין סכסוכים לבין הסחר נמצא גם שעוצמת הפגיעה בסחר עם צש"ס הייתה חזקה יותר מהסחר עם צש"ס (המקרים היחידים שבהם הסחר עם צש"ס נפגע והסחר עם צש"ס אינו נפגע ממוינים בטבלה 14 כמקרה 3 וכמקרה 4. סך הכול שישה מקרים). כמו כן, הממצאים מלמדים כי הפגיעה בסחר עם צש"ס היא תופעה נפוצה בהרבה מאשר הפגיעה בסחר עם צש"ס: גם כאשר המלחמה אינה פוגעת בסחר עם צש"ס היא עשויה לפגוע בסחר עם צש"ס (המקרים הרבים בטבלה 13 שבהם הסימון בעמודת I-A הוא (-) והסימון בעמודת J-A הוא (0/+)). כדי שהמלחמה תסב נזק לנפח הסחר המצרפי ישנו צורך שהסחר עם שחקני I יהווה מרכיב משמעותי בסך הסחר של המדינה הלוחמת. מכאן שהפתיחות לסחר תוכל להעלות את עלויות הסכסוך ולהוות גורם מרסן כאשר היא מובילה למיסוד קשרי הסחר עם צש"ס. כאשר הפתיחות לסחר אינה מובילה להרחבת הסחר עם צש"ס קטנים הסיכויים שהיא תהווה גורם מרסן, להפך: השפעת התחלופה אשר מאפשרת להפחית את הסחר עם הצד היריב מבלי לספוג עלויות משמעותיות מפחיתה את עלויות הסכסוך והיא עשויה להפוך לגורם מערער.

טבלה 13: מיון כלל המקרים על פי תרשים 2

סיווג	משתנה הייחוס	חיבור מקדמים	A-I	A-J	סחר B-A
מקרה 5	כל משתני האינטראקציה	לא שלילי /או מובהק	0	0	קיים
מקרה 3	כל משתני האינטראקציה	לא שלילי /או מובהק	0	-	קיים
מקרה 5	UN	לא שלילי /או מובהק	-	0	קיים
מקרה 5	SUG	לא שלילי /או מובהק	-	0	קיים
מקרה 4	SUG	שלילי ומובהק	0	-	לא קיים
מקרה 5	UN	לא שלילי /או מובהק	-	0	קיים
מקרה 5	כל משתני האינטראקציה	לא שלילי /או מובהק	0	0	קיים
מקרה 5	כל משתני האינטראקציה	לא שלילי /או מובהק	0	0	קיים
מקרה 5	UN	לא שלילי /או מובהק	-	+	קיים
מקרה 1	SUG	שלילי ומובהק	-	+	קיים
מקרה 1	SWG	שלילי ומובהק	-	+	קיים
מקרה 1	SUR	שלילי ומובהק	-	+	קיים
מקרה 1	SWR	שלילי ומובהק	-	+	קיים
מקרה 7	UN	לא שלילי /או מובהק	+	0	לא קיים
מקרה 7	SUG	לא שלילי /או מובהק	+	0	לא קיים
מקרה 7	SUR	לא שלילי /או מובהק	+	0	לא קיים
מקרה 2	UN	שלילי ומובהק	-	0	לא קיים
מקרה 7	SUG	לא שלילי /או מובהק	+	-	לא קיים
מקרה 7	SWG	לא שלילי /או מובהק	+	-	לא קיים
מקרה 7	SUR	לא שלילי /או מובהק	+	-	לא קיים
מקרה 2	UN	שלילי ומובהק	-	-	לא קיים

מלחמת ששת הימים 1967: השפעה על סוריה	לא קיים	-	0	שלילי ומובהק	UN	מקרה 2
מלחמת הונדרס- אל סלוודור 1969: השפעה על הונדרס	קיים	0	-	לא שלילי ו/או מובהק	Allied	מקרה 7
מלחמת הונדרס- אל סלוודור 1969: השפעה על הונדרס	קיים	0	+	לא שלילי ו/או מובהק	SUG	מקרה 7
מלחמת הונדרס- אל סלוודור 1969: השפעה על הונדרס	קיים	0	+	לא שלילי ו/או מובהק	SUR	מקרה 7
מלחמת הונדרס- אל סלוודור 1969: השפעה על אל סלוודור	קיים	-	+	לא שלילי ו/או מובהק	Allied	מקרה 7
מלחמת הודו-פקיסטן 1971: השפעה על פקיסטן	קיים	-	-	שלילי ומובהק	Allied	מקרה 2
מלחמת הודו-פקיסטן 1971: השפעה על פקיסטן	קיים	-	+	לא שלילי ו/או מובהק	UN	מקרה 7
מלחמת הודו-פקיסטן 1971: השפעה על פקיסטן	קיים	-	+	לא שלילי ו/או מובהק	SUG	מקרה 7
מלחמת הודו-פקיסטן 1971: השפעה על פקיסטן	קיים	-	-	לא שלילי ו/או מובהק	SWG	מקרה 7
מלחמת הודו-פקיסטן 1971: השפעה על הודו	קיים	0	0	לא שלילי ו/או מובהק	SWG	מקרה 5
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על ישראל	לא קיים	+	-	לא שלילי ו/או מובהק	UN	מקרה 6
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על מצרים	לא קיים	+	+	לא שלילי ו/או מובהק	UN	מקרה 7
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על סוריה	לא קיים	+	+	לא שלילי ו/או מובהק	SUG	מקרה 6
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על סוריה	לא קיים	+	+	לא שלילי ו/או מובהק	SWG	מקרה 6
מלחמת יום כיפורים 1973: השפעה על סוריה	לא קיים	+	+	לא שלילי ו/או מובהק	SUR	מקרה 6
מלחמת יוון-טורקיה 1974: השפעה על קפריסין	קיים	0	-	שלילי ומובהק	Allied	מקרה 1
מלחמת יוון-טורקיה 1974: השפעה על טורקיה	קיים	0	0	שלילי ומובהק	Allied	מקרה 5
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על קמבודיה	לא קיים	0	-	שלילי ומובהק	UN	מקרה 2
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על קמבודיה	לא קיים	0	-	לא שלילי ו/או מובהק	SUG	מקרה 6
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על קמבודיה	לא קיים	0	-	לא שלילי ו/או מובהק	SWG	מקרה 6
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על קמבודיה	לא קיים	0	-	לא שלילי ו/או מובהק	SWR	מקרה 6
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על וייטנאם	לא קיים	+	-	לא שלילי ו/או מובהק	UN	מקרה 6
קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על וייטנאם	לא קיים	+	-	שלילי ומובהק	SUG	מקרה 2

קמבודיה-וייטנאם: 1977-1979 השפעה על וייטנאם	לא קיים	-	0	שלילי ומובהק	SWG	מקרה 2
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על סין	קיים	-	0	שלילי ומובהק	UN	מקרה 3
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על סין	קיים	0	0	שלילי ומובהק	SUG	מקרה 5
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על סין	קיים	-	0	שלילי ומובהק	SWG	מקרה 3
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על סין	קיים	-	0	שלילי ומובהק	SWR	מקרה 3
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על וייטנאם	קיים	0	0	שלילי ומובהק	SUG	מקרה 5
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על וייטנאם	קיים	0	0	שלילי ומובהק	SWG	מקרה 5
סין- וייטנאם: 1979 השפעה על וייטנאם	קיים	0	0	שלילי ומובהק	SWR	מקרה 5
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על עיראק	לא קיים	-	0	שלילי ומובהק	UN	מקרה 2
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על איראן	לא קיים	-	0	שלילי ומובהק	SWG	מקרה 2
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על איראן	לא קיים	-	0	שלילי ומובהק	SUR	מקרה 2
מלחמת איראן-עיראק: השפעה על איראן	לא קיים	-	0	שלילי ומובהק	SWR	מקרה 2
מלחמת פוקלנד ארגנטינה- בריטניה 1982: השפעה על ארגנטינה	קיים	0	-	שלילי ומובהק	UN	מקרה 1
מלחמת פוקלנד ארגנטינה- בריטניה 1982: השפעה על ארגנטינה	קיים	-	0	שלילי ומובהק	UN	מקרה 3
ישראל לבנון 1982: השפעה על ישראל	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SUG	מקרה 2
ישראל לבנון 1982: השפעה על ישראל	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SWG	מקרה 2
ישראל לבנון 1982: השפעה על ישראל	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SUR	מקרה 2
ישראל לבנון 1982: השפעה על ישראל	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SWR	מקרה 2
ישראל לבנון 1982: השפעה על לבנון	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SUG	מקרה 2
ישראל לבנון 1982: השפעה על לבנון	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SWG	מקרה 2
ישראל לבנון 1982: השפעה על לבנון	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SUR	מקרה 2
ישראל לבנון 1982: השפעה על לבנון	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SWR	מקרה 2
לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על לוב	קיים	0	-	שלילי ומובהק	UN	מקרה 1

לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על לוב	קיים	0	-	שלילי ומובהק	UN	מקרה 5
לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על לוב	קיים	0	-	שלילי ומובהק	SUG	מקרה 1
לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על לוב	קיים	0	-	שלילי ומובהק	SWG	מקרה 1
לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על לוב	קיים	0	-	שלילי ומובהק	SUR	מקרה 1
לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על לוב	קיים	0	-	שלילי ומובהק	SWR	מקרה 1
לוב-צ'אד 1986-1987: השפעה על צ'אד	קיים	0	-	שלילי ומובהק	SWR	מקרה 5
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על סין	לא קיים	0	0	לא שלילי ו/או מובהק	כל משתני האינטראקציה	מקרה 6
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על וייטנאם	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SWR	מקרה 6
מלחמות סין-וייטנאם 1987: השפעה על וייטנאם	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SUR	מקרה 6
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על עיראק	קיים	-	-	שלילי ומובהק	כל משתני האינטראקציה	מקרה 1
מלחמת המפרץ 1991: השפעה על ארה"ם	קיים	0	0	שלילי ומובהק	כל משתני האינטראקציה	מקרה 5
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על ארמניה	לא קיים	0	-	לא שלילי ו/או מובהק	Allied	מקרה 7
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על ארמניה	לא קיים	0	+	לא שלילי ו/או מובהק	UN	מקרה 7
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על ארמניה	לא קיים	0	0	שלילי ומובהק	SUG	מקרה 5
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על ארמניה	לא קיים	0	-	שלילי ומובהק	SUR	מקרה 2
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על ארמניה	לא קיים	0	-	שלילי ומובהק	SWR	מקרה 2
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על אורביג'ן	לא קיים	0	-	לא שלילי ו/או מובהק	Allied	מקרה 7
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על אורביג'ן	לא קיים	-	0	שלילי ומובהק	UN	מקרה 4
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על אורביג'ן	לא קיים	-	0	שלילי ומובהק	UN	מקרה 4
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על אורביג'ן	לא קיים	-	+	שלילי ומובהק	SUG	מקרה 4
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על אורביג'ן	לא קיים	-	-	שלילי ומובהק	SUR	מקרה 4
ארמניה-אורביג'ן 1994-1993: השפעה על אורביג'ן	לא קיים	-	-	שלילי ומובהק	SWR	מקרה 4
אקוודור-פרו 1995: השפעה על אקוודור	קיים	0	-	לא שלילי ו/או מובהק	כל משתני האינטראקציה	מקרה 7

אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	קיים	-	-	לא שלילי ו/או מובהק	Allied	מקרה 5
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	קיים	-	-	לא שלילי ו/או מובהק	UN	מקרה 5
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	קיים	-	-	לא שלילי ו/או מובהק	SUG	מקרה 5
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	קיים	-	-	לא שלילי ו/או מובהק	SWG	מקרה 5
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	קיים	-	-	לא שלילי ו/או מובהק	SUR	מקרה 5
אקוודור-פרו 1995: השפעה על פרו	קיים	-	-	לא שלילי ו/או מובהק	SWR	מקרה 5
אתיופיה- אריתריאה 2000-1998: השפעה על אתיופיה	לא קיים	0	0	לא שלילי ו/או מובהק	כל משתני האינטראקציה	מקרה 5
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על פקיסטאן	קיים	-	0	שלילי ומובהק	SUG	מקרה 3
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על פקיסטאן	קיים	-	0	שלילי ומובהק	SWG	מקרה 3
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על פקיסטאן	קיים	-	0	שלילי ומובהק	SUR	מקרה 3
הודו-פקיסטאן 1999: השפעה על הודו	קיים	0	0	לא שלילי ו/או מובהק	כל משתני האינטראקציה	מקרה 5

טבלה 14: סיכום המיון על פי תרשים 2

סדר B-A	War (A-J)	War_ interaction (A-I)**	סכום מקדמים	סיווג	מספר מקרים שהתמינו למקרה הרלוונטי***
קיים	לא רלוונטי	-	שלילי ומובהק	מקרה 1: לא ברור כיצד הגלובליזציה משפיעה על עלויות הסכסוך	4
לא קיים	לא רלוונטי	-	שלילי ומובהק	מקרה 2: הגלובליזציה מעלה באופן מובהק את עלויות הסכסוך	8
קיים	-	O/+	שלילי ומובהק	מקרה 3: לא ברור כיצד הגלובליזציה משפיעה על עלויות הסכסוך	4
לא קיים	-	O/+	שלילי ומובהק	מקרה 4: הגלובליזציה מעלה באופן מובהק את עלויות הסכסוך	2
קיים	O/+	O	לא רלוונטי	מקרה 5: הגלובליזציה מפחיתה באופן מובהק את עלויות הסכסוך	14
קיים	O/+	-	לא שלילי /או מובהק	מקרה 5: הגלובליזציה מפחיתה באופן מובהק את עלויות הסכסוך	
לא קיים	O/+	O	לא רלוונטי	מקרה 6: הגלובליזציה לא משפיעה על עלויות הסכסוך	5
לא קיים	O/+	-	לא שלילי /או מובהק	מקרה 6: הגלובליזציה לא משפיעה על עלויות הסכסוך	
לא רלוונטי	לא רלוונטי	+	לא שלילי /או מובהק	מקרה 7: אינו מתאים לתיאוריה.	7

** כל צד במלחמה (כלומר כל שורה בטבלה 12) המיון למקרים בוצע בנפרד לפי כל טור עם מינוס וטור עם פלוס. הסימן

המוצג בטבלה זו מתייחס למקרה השכיח שמוצג בטבלה 13.

*** כל צד במלחמה מוין לעמודה זו על פי המקרה השכיח אליו הוא מוין בטבלה 13.

פרק 6. השפעת הפתיחות לסחר על נטייתן של מדינות להילחם

6.1 פיתוח השערות מחקר

עד כה כללה העבודה התייחסות אמפירית רק לכיוון אחד של הקשר הדו-כיווני האפשרי שבין סחר לבין סכסוכים. המבחנים התייחסו להשפעת הסכסוכים על הסחר, ועל סמך תוצאות המבחנים הללו הוצגו היקשים גם ביחס להשפעתו הצפויה של הסחר עם צדדים שלישיים על הסבירות לסכסוכים. מטרת פרק זה היא לבחון האם היקשים אלו נכונים והאם אפשר לגזור מהם אמירות כוללות באשר לקשר בין סחר עם צדדים שלישיים לבין היחסים הפוליטיים של צמדי מדינות. בכדי לעשות כן מציג הפרק שורת מבחנים כמותיים שתכליתם לבחון כיצד עלייה בחשיפה לסחר משפיעה על הסבירות של צמדי מדינות להילחם זו בזו.

הממצאים שהוצגו בפרקים הקודמים מאפשרים להבין טוב יותר את המנגנון הסיבתי של הספרות שנשענת על עלויות אלטרנטיבות בבואה לדון בקשר בין הפתיחות לסחר לבין הנטייה לסכסוכים בין צמדי מדינות. במבחנים שהוצגו בפרק 4 אשר התבססו על מדגם אוניברסאלי ולא הציגו הבחנה בין צש"ס לצש"כ נמצא כי סכסוכים אומנם פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים. אך פגיעה זו חלשה מזו שנמצאה במחקרים קודמים והיא חלשה בהרבה מהפגיעה שסכסוכים מסבים לסחר בין הצדדים הלוחמים. מכאן שהפתיחות לסחר עם צדדים שלישיים מאפשרת לצמדי מדינות בעלות קשרי מסחר ענפים להחליף פגיעה ארוכת טווח בסחר ביניהן בפגיעה קטנה בהרבה שתבוא לידי ביטוי בירידה מתונה וקצרת טווח בסחר עם צדדים שלישיים. ממצא זה מלמד כי הפתיחות לסחר עשויה להיות גורם מערער. בפרק 5 שהתמקד במלחמות ספציפיות נמצא כי הפגיעה של מלחמות בסחר הכולל אינה תופעה נפוצה וכאשר היא כבר מתרחשת הסחר עם צש"ס נפגע יותר מאשר הסחר עם צש"כ. עוד נמצא כי במקרים רבים מלחמות פוגעות בסחר עם צש"ס אך הן אינן פוגעות בסך הסחר. מכאן שהחשיפה לסחר יכולה להעלות משמעותית את העלויות של סכסוך ולהוות משום כך גורם מייצב כאשר היא מובילה למיסוד קשרי מסחר משמעותיים עם צש"ס.

למרבה הצער אי אפשר לבחון במדגם אוניברסאלי כיצד הסחר עם צש"ס משפיע על נטייתן של צמדי מדינות להסתכסך זו עם זו. בחינת הקשר בין הסחר עם צש"ס לבין נטייתן של צמדי מדינות לנהוג

באלימות אחת כלפי השנייה מחייבת להגדיר מי הם הצדדים הספציפיים בכל אחת מהתצפיות. מאחר שצ"ס מוגדר על ידי הזהות של מדינה אחת בצמד, הרי שהוא משתנה בכל אחת מהאינטראקציות בין צמדי המדינות ומכאן שאי אפשר לבטא צ"ס במדגם אוניברסאלי. עקב מגבלה זו לא מוצג בפרק זה מבחן ששואל כיצד הסחר עם צ"ס משפיע על נטיתן של מדינות להילחם זו עם זו.

יחד עם זאת, מחקר שמתבסס על מדגם אוניברסאלי מאפשר להתבסס על ממצאי הפרקים הקודמים ולהעמיד למבחן את הטענה התיאורטית שפותחה בפרקים הקודמים, לפיה האופן שבו הסחר עם צדדים שלישיים משפיע על היחסים בין צמדי מדינות תלוי במידה רבה בהיקף הסחר בין צמד המדינות עצמן: בעוד שהפתיחות לסחר צפויה להפחית את הסבירות לסכסוכים בין מדינות שאינן מרבנות לסחור זו עם זו, היא צפויה להגביר את הסבירות לסכסוכים בין צמדי מדינות שמרבנות לסחור זו עם זו.

כאשר הסחר בין A לבין B שולי ההשפעה הרלוונטית היחידה שקושרת בין רמת הפתיחות של A לבין עלויות הסכסוך עם B היא האפשרות שהפתיחות תגרום למיסוד ולהרחבת קשרי המסחר בין A לבין ידידותיה של B (שחקני I). החשש מפני הפגיעה בסחר עם I הופך את הפתיחות לסחר לגורם שמפחית את הסבירות למלחמה בין A לבין B. עוצמת מיסוד הקשר עם שחקני I משתנה בין מקרה למקרה, כך שבמדגם האוניברסאלי ישנם מקרים שבהם הפתיחות לסחר הובילה למיסוד משמעותי עם שחקני I וישנם מקרים שהשפעה זו היא שולית. כיוון שזו ההשפעה היחידה שקובעת במקרה זה את כיוון הקשר ואין השפעות אחרות שמושכות לכיוון ההפוך נצפה למצוא במדגם האוניברסאלי קשר שלילי בין הפתיחות לסחר ובין נטייתן של צמדי מדינות שהסחר ביניהן הוא שולי להילחם זו בזו.

המקרה של צמדי מדינות שמנהלות ביניהן קשרי סחר משמעותיים שונה כיוון שבמקרה זה ישנן שתי השפעות שפועלות בכיוונים מנוגדים. הממצאים שהתגלו בפרקים הקודמים תומכים בטענה כי השפעת התחלופה הופכת את הפתיחות לסחר לגורם שיש בכוחו להפחית את עלויות הסכסוך, ולהוביל משום כך לקשר חיובי בין פתיחות לסחר לבין הנטייה לסכסוכים. כדי שהשפעה מערערת זו תצומצם ישנו צורך כי A תמסד קשרי מסחר משמעותיים עם I. כאשר הסחר עם I משמעותי שתי ההשפעות יכולות לקזז זו את זו ועל כן הקשר בין הפתיחות לסחר לבין סכסוכים יהיה לא מובהק (מקרה מספר 1 בתרשים

אך במדגם האוניברסאלי סביר שישנם מקרים רבים שבהם הפתיחות לסחר לא הובילה למיסוד משמעותי של הקשרים עם I. הפתיחות לסחר מעלה אומנם את הסבירות להרחבת קשרי המסחר עם צש"ס, אך היא אינה מהווה תנאי מספיק לכך. כלומר, לא בכל פעם שמדינה ממעמיקה את חשיפתה לסחר היא מרחיבה משמעותית את הסחר עם הידידות של אויבותיה. ראוי לזכור כי לא כל המדינות בעולם מצויות בקשרי ידידות עמוקים עם מדינות שמהוות שחקניות כלכליות חשובות מספיק, בכדי שהחשש מפני איבוד הסחר עמן יכול להשפיע על שיקולי העלות-תועלת של המדינה היריבה. גם כאשר למדינה ישנן ידידות שכאלו, אין כל הכרח שכאשר יריבתה נחשפת לסחר היא תרחיב את הסחר עם ידידות אלו בשיעורים גבוהים בהרבה לעומת הרחבת קשרי המסחר עם שאר מדינות העולם שפעילות במערכת הסחר.

כיוון שהמדגם האוניברסאלי כולל תצפיות שבהן על פי המודל השפעת הפתיחות לסחר אינה מובהקת וכן תצפיות שבהן המודל צופה השפעה חיובית (מקרה 5), נצפה למצוא קשר חיובי בין פתיחות לסחר ובין הנטייה לסכסוכים.

4H: עלייה בפתיחות לסחר עם צדדים שלישיים מגבירה את הנטייה של צמדי מדינות שקיים ביניהן סחר רב לנהוג באלימות אחת כלפי השנייה.

5H: עלייה בפתיחות לסחר עם צדדים שלישיים מפחיתה את הנטייה של צמדי מדינות שקיים ביניהן סחר מועט לנהוג באלימות אחת כלפי השנייה.

6.2 מערך המחקר

על מנת לבחון את שתי ההשערות מיישם המחקר אסטרטגיה הדומה במהותה לזו שיושמה במחקרים הרבים שבחנו כיצד הפתיחות לסחר משפיעה על הסבירות שצמדי מדינות ילחמו זו בזו (Gartzke & Li 2002; Barbieri 2002; Russet & Oneal 2001; 2003a). ההבדל המהותי המרכזי שמוצג בפרק זה הוא ההבחנה המוצגת בין צמדי מדינות שהסחר ביניהן הוא משמעותי לבין צמדי מדינות שהסחר ביניהן מועט. בחינת הקשר בין הפתיחות לסחר לבין נטיתן של מדינות להילחם זו עם זו מתבססת על גרסאות שונות של אמידת logit אשר מאפשרת לבדוק כיצד השונות במשתנים הבלתי תלויים משפיעה על הסבירות לקיימו של אירוע מסוים. המדגם דומה במהותו למדגם עליו נבחנו השערות המחקר בפרק 4 כך שהוא

כולל התייחסות ליחסים הפוליטיים בין מרבית צמדי מדינות במערכת הבינלאומית בין השנים 2000-1950. כיוון שהמטרה היא לאתגר את הספרות המרכזית בתחום בחרתי לערוך את המבחנים על מאגר המידע עליו התבססו ראסט ואוניל במאמרים הרבים שבהם הם מצאו קשר שלילי בין פתיחות לסחר ובין הסבירות לסכסוכים.¹ מבחני חוסן שהתבססו על מאגר המידע שבו השתמשתי בפרק 3 הציגו תוצאות בעלות משמעות תיאורטית זהה (התגלו הבדלים בערך הפרמטרים אך לא בכיוונם ורמת המובהקות).²

המשתנה התלוי בכל אחת מהמשוואות המוצגות הוא סכסוך והמשתנה הבלתי תלוי המרכזי הוא מידת הפתיחות לסחר. מלבד המשתנה הבלתי תלוי המרכזי כוללות המשוואות משתני בקרה, חלקם נועדו להתייחס להסברים שהספרות הריאליסטית רואה בהם גורמי מפתח בעיצוב יחסיהן של מדינות וחלקם מתייחסים להסברים שמציעה הספרות הליברלית.

כדי לתמוך בהשערות המחקר יש להראות כי המקדם של משתנה הבלתי תלוי שלילי ומובהק רק כאשר מתייחסים לצמדי מדינות שהסחר ביניהן זניח, אך הוא חיובי ומובהק כאשר מתייחסים למדינות שמקיימות ביניהן רמה גבוהה של סחר. על מנת לעשות כן, מוצב במדגם המלא משתנה אינטראקציה שכולל את המשתנה הבלתי תלוי עם משתנה דמי שבוחן האם הסחר בין צמד המדינות הוא משמעותי, כפי שיוסבר בהמשך.

להלן משוואת הסכסוך הבסיסית שמיושמת לבחינת השערות המחקר (לפני הצבת משתנה האינטראקציה):

$$\text{Conflict}_{AB,t+1} = \text{Trade_Open (Low)}_{AB,t} + \text{Trade_Depl(Low)}_{AB,t} + \\ \text{Democracy(Low)}_{AB,t} + \text{Distance}_{AB} + \text{Contiguity}_{AB} + \text{Alliance}_{AB,t} + \text{Major Power}_{AB,t} + \\ \text{Capability Ratio}_{AB,t}$$

כאשר:

¹ באופן ספציפי השתמשתי בבסיס הנתונים עליו השתמשו אוניל, ראסט וברבאום (Berbaum) במאמרם ב- *International Studies Quarterly* ב-2003. זה הוא מאגר המידע ששימש אותם וחוקרים אחרים במאמרים רבים. רוב המאמרים של ראסט ואוניל שצוטטו לאורך העבודה מתבססים על מאגר נתונים זה. ניתן למצוא את המאגר באתר של ברוס ראסט <http://pantheon.yale.edu/~brusset> [Accessed 01.07.2012].

² ראוי לציין כי מלבד משתנה המרחק, המקורות הראשוניים לכל הנתונים שמרכיבים את מאגר המידע אותו בניתי זהים לאלו עליו התבססו ראסט ואוניל.

$Conflict_{AB,t+1}$ הוא משתנה דיכוטומי המייצג סכסוך בין מדינה A ל-B בשנה $t+1$. המשוואות הנאמדות מתייחסות בנפרד לשלוש הגדרות שונות של המונח סכסוך. בגרסה אחת סכסוך מוגדר כמקרה שבו אחת מבין שתי המדינות השתמשה בכוח כלפי השנייה (להלן: Force). כלומר המשתנה מקבל את הערך 1 כאשר ערכו של מדד ה-MID מקבל את הערך 4 ו-5 ואת הערך 0 בשאר המקרים. גרסה שנייה מתייחסת רק ל-Fatal MID, כך שהמשתנה מקבל את הערך 1 רק במקרים שבהם השימוש בכוח גרם להרוג אחד לפחות ואת הערך 0 בשאר המקרים.³ הגרסה השלישית מתייחסת רק למלחמות. הצבת המשתנה התלוי בשנה $t+1$ מאפשרת לבחון את השפעתם בפיגור של המשתנים הבלתי תלויים.⁴ שיטה זו מקובלת גם בכדי להתמודד עם בעיית היחסים הדו-כיווניים (סימולטניות) האפשרית בין סכסוכים ובין סחר אליה מתייחס הפרק בהמשך.

$Trade_Open (Low)_{AB,t}$, המשתנה הבלתי תלוי המרכזי, הוא מידת הפתיחות לסחר של המדינה הפחות פתוחה מבין צמד מדינות. הפתיחות מחושבת באמצעות חלוקת ערך הסחר הכולל של מדינה בתמ"ג שלה. ההחלטה להתייחס למדינה הפחות פתוחה מבין השתיים נועדה לשמור על עקביות מתודולוגית עם הספרות האמפירית בתחום. מרבית המחקרים מסכימים עם ההיגיון עליו הצביעו ראסט ואוניל בדבר הנחת "הסדר החלש": כאשר רוצים להראות שמשתנה מסוים מפחית את הסבירות לסכסוך בין צמד מדינות, התייחסות למדינה שמקבלת את ערך המשתנה הנמוך מבין השתיים תחזקת את הטענה כי המשתנה אכן מפחית את הסבירות לסכסוך (אם המשתנה אכן יקבל ערך שלילי ומובהק) (Russett & Oneal 2001).⁵ הצפייה היא שבדומה לספרות הקיימת משתנה זה יקבל ערך שלילי ומובהק. ואולם, הפרשנות של תוצאה זו תהיה שונה לאחר הצבת משתנה האינטראקציה. נתוני הסחר והתמ"ג נלקחו ממאגר הנתונים של גלדיטש (Gleditsch 2002) עליו התבססו הפרקים הקודמים.

³ במדגם עליו מתבסס הפרק רק בכ-28% מהמקרים השימוש בכוח הוביל להרוגים.

⁴ לחילופין אפשר להציב את כלל המשתנים הבלתי תלויים בפיגור של שנה ולהתייחס למשתנה התלוי בזמן אמת.

⁵ הנחה זו הוצגה במקור ביחס למשתנה הדמוקרטיזציה. אם המטרה היא להראות כי שתי מדינות דמוקרטיות לא נלחמות זו בזו הצבת ערך הדמוקרטיזציה של המדינה הפחות דמוקרטית תוכל לחזק את הטענה כי קשר שלילי אכן מחזקת את הטענה שדמוקרטיזציה היא גורם מייצב (Russett & Oneal 2001:100-99). כאמור מאז הוצגה שיטה זו העדיפו מרבית המחקרים ליישמה גם בבחינת משתנים אחרים ובפרט בבחינת משתני סחר. דרך אפשרית אחרת היא להתייחס לערך הממוצע של המשתנה. כך למשל, MMT מעדיפים להציב את ערך הפתיחות הממוצעת של צמד המדינות. כמו כן קיימים מחקרים מעטים שבהם המשתנה התלוי מתייחס לסכסוכים תוך כדי התייחסות למדינה שיזמה את הסכסוך ולא לעצם קיומו של הסכסוך. במקרים כאלו המשתנים הבלתי תלויים מתייחסים למדינה שיזמה את הסכסוך. כיוון שפרק זה נועד לאתגר את הספרות המרכזית בתחום ישנו ניסיון להיצמד כמה שאפשר לאסטרטגיית המחקר הדומיננטית אותו מיישמים מרבית החוקרים.

$Trade_Depl(Low)_{AB,t}$ הוא התלות בסחר הדו-צדדי (כלומר היחס בין סך היבוא והיצוא לבין התמ"ג) של המדינה הפחות תלויה מבין צמד המדינות (כלומר בעלת התמ"ג הגבוה מבין השניים). על פי ההיגיון של הליברליזם המסחרי הקלאסי המקדם של משתנה זה אמור להיות שלילי שכן עליה בסחר הדו-צדדי בין צמדי מדינות מפחיתה את הסבירות לסכסוכים ביניהן.⁶

$Democracy(Low)_{AB,t}$ הוא ערך הדמוקרטיזציה של המדינה הפחות דמוקרטית מבין שתי המדינות בצמד. המדד מתבסס על מאגר המידע של ה-Polity IV (Jagers & Gurr 1995). מאגר זה מציג סולם בן 21 ערכים הנעים בין -10 ל-+10, כאשר ערך -10 מבטא את מידת הדמוקרטיזציה הנמוכה ביותר (המידה הגבוהה ביותר של טוטליטריות) והערך +10 מבטא את המידה הגבוהה ביותר של דמוקרטיזציה (המידה הנמוכה ביותר של טוטליטריות). על פי ספרות "השלום הדמוקרטי" עליה בערכי המשתנה צפויה לתרום להפחתת הסבירות לסכסוכים בין צמד המדינות ומכאן שמקדמו צפוי להיות שלילי.

$Distance_{AB}$ הוא הטרנספורמציה הלוגריתמית של המרחק בקילומטרים בין ערי הבירה של צמד המדינות. המרחק בין מדינות צפוי להפחית את הסבירות לסכסוכים ביניהן ומכאן שמקדמו של המשתנה צפוי להחזיר ערכים שליליים. $Contiguity_{AB}$ הוא משתנה נוסף המבטא את הסמיכות הגיאוגרפית בין צמדי מדינות. המשתנה מתבסס על מאגר ה-COW אשר מציג 5 קטגוריות אפשריות לסמיכות בין מדינות: המשתנה מקבל את הערך 1 כאשר ישנו גבול יבשתי בין המדינות, את הערך 2 כאשר המרחק הימי בין חופי המדינות אינו גבוה מ-12 מייל, את הערך 3 כאשר המרחק הימי בין המדינות הוא עד 24 מייל, את הערך 4 כאשר המרחק הימי בין המדינות הוא עד 150 מייל, ואת הערך 5 כאשר המרחק הימי בין חופי המדינות הוא עד 400 מייל. במקרים שבהם המרחק הימי גבוה מ-400 מייל (כל שאר המקרים) מקבל המשתנה את הערך 6. כיוון שסמיכות גיאוגרפית מעלה את הסבירות לסכסוכים מקדמו של המשתנה צפוי להיות שלילי.⁷

⁶ דרך נוספת לבקרת השפעה זו היא הצבת הטרנספורמציה הלוגריתמית של ערך הסחר הדו-צדדי בין צמד המדינות אך מבחני חוסן שהתייחסו לסחר הדו-צדדי בדרך זו לא השפיעו על הממצאים ביחס למשתנה הבלתי תלוי המרכזי.
⁷ בפרקים הקודמים התייחסתי למושג סמיכות באמצעות משתנה דיכוטומי. בפרק זה ניסיתי להיות כמה שיותר קרוב למודל שמוצג במאמרים שמתייחסים לבחינת הקשר בין סחר לסכסוכים ועל כן יישמתי את מה שנהוג בספרות זו.

Alliance AB,t הוא משתנה שמקבל את הערך 1 במידה וצמד המדינות חתומות על ברית פורמאלית ואת הערך 0 בכל שאר המקרים.⁸ על פי הספרות הריאליסטית ברית צבאית אמורה להפחית את הסבירות למלחמה בין מדינות. המשתנה Major Power AB,t מקבל את הערך 1 במידה ולפחות אחת מבין שתי המדינות בצמד היא מעצמה בינלאומית ואת הערך 0 בכל שאר המקרים. על פי ה-COW מעצמה בינלאומית בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה היא אחת מחמש החברות הקבועות במועצת הביטחון (ארה"ב, ברה"מ/רוסיה, צרפת, בריטניה וסין). משתנה זה צפוי להיות חיובי הואיל והאקטיביות של המעצמות במערכת הבינלאומית מגבירה את הסבירות שהן יהיו מעורבות בסכסוכים.

Capability Ratio AB,t נועד לבטא את פערי העוצמה היחסיים בין המדינות. המשתנה מציג את הטרנספורמציה הלוגריתמית של חלוקת ערך ה-CINC של המדינה בעלת הערך הגבוה בערך ה-CINC של המדינה בעלת הערך הנמוך.⁹ ישנו ויכוח תיאורטי בין החוקרים הריאליסטים לגבי הסימן הצפוי למקדם של משתנה זה: בעוד שישנה טענה ריאליסטית הגורסת שהעמקת פערי עוצמה יגדילו את הסיכוי לעימות בין צמדי מדינות טענה אחרת גורסת כי הסבירות למלחמה בין מדינות בעלות פערי עוצמה גדולים היא דווקא נמוכה יותר. בהתאם לטענה אחרונה זו ערכו של המשתנה במרבית המחקרים האמפיריים נמצא שלילי ומובהק.

⁸ בדומה לפרק הקודם גם במקרה זה האמידות מתבססות על מאגר הנתונים של ה-COW והן מתייחסות לכל שלוש רמות הברית הקיימות.

⁹ הערת שולים מספר 6 בפרק 5 מסבירה מה הוא מדד ה-CINC. כפי שאפשר להבחין משתנה זה ומשתנה המרחק הם המשתנים היחידים שעברו טרנספורמציה לוגריתמית במשוואה זו. גם במקרה זה ההחלטה לאילו משתנים לערוך טרנספורמציה ואלו לא נועדה לשמור על עקביות עם מרבית המחקרים בספרות. מרבית המחקרים עורכים טרנספורמציה לוגריתמית רק למשתנים אלו בעוד שאר המשתנים אינם מוצגים בלוגריתמים. הרצת המשוואה עם הטרנספורמציות הלוגריתמיות של כל המשתנים הבלתי תלויים וכל משתני הבקרה הרציפים לא הניבה תוצאות שונות באופן משמעותי מבחינה תיאורטית.

טבלה 15: סטטיסטיקה תיאורית

משתנה	obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max	רמת מדידה
Force_y1	526798	0.003	0.055	0	1	דמי
Fatal_y1	533113	0.0009	0.029	0	1	דמי
War_y1	526798	0.0004	0.029	0	1	דמי
Trade_Open(Low) _{AB,t}	527531	0.157	0.146	0	7.6	יחס
Trade_Depl(Low) _{AB,t}	533113	0.0003	0.002	0	0.214	יחס
Democracy(Low) _{AB,t}	480176	-3.908	6.139	-10	10	אינדקס
* Capability Ratio _{AB,t}	526253	229.16	2110	1	156707	יחס של אינדקס
Alliance _{AB,t}	527571	0.07	0.255	0	1	דמי
Contiguity _{AB}	527571	5.868	0.753	1	6	משתנה סודר
* Distance _{AB}	527571	4809.3	2740.2	5	12347	אלפי קילומטרים
Major Power _{AB,t}	533113	0.0826	0.2753	0	1	דמי

*מוצג במדגם בלוגריתמיים

כאמור אמידת המשוואה המוצגת מאפשרת לבקר משתנים ריאליסטים וליבראליים בבחינת הקשר בין הסחר עם צדדים שלישיים לסבירות לסכסוכים בין צמדי מדינות. כדי לתמוך בהשערות המחקר יש להוסיף למשוואה משתנה אינטראקציה שכולל את המשתנה $Trade_Open(Low)_{AB,t}$ במשתנה שמסווג את צמדי המדינות לאלו שהסחר ביניהן הוא משמעותי (ערך 1) ולאלו שהסחר ביניהן זניח (ערך 0). ערך שלילי למקדם של המשתנה הבלתי התלוי וערך חיובי ומובהק למקדם של משתנה האינטראקציה יתמכו בהשערות המחקר.

הקריטריון לפיו סווגתי את חשיבות הסחר בין צמדי המדינות הוא התלות הממוצעת של המדינות זו בזו. כזכור משתנה התלות שווה למנת הסחר הדו-צדדי בין המדינות בתמ"ג. על מנת לחשב את התלות הממוצעת יש לחבר את התלות של A ב-B עם התלות של B ב-A ולחלק בשתיים. משתנה הדמי שמתייחס למידת החשיבות של הסחר הדו-צדדי בין מדינות קיבל את הערך 1 בתצפיות שבהן התלות הממוצעת בין צמד המדינות שווה או גבוהה לערכו הממוצע של משתנה התלות הממוצעת בכלל

מדגם. המשתנה קיבל את הערך 0 במקרים שבהם התלות הממוצעת בין צמדי המדינות נמוכה מערכו הממוצע של משתנה התלות הממוצעת במדגם. ראוי לציין כי הערך הממוצע של המשתנה "תלות ממוצעת" במדגם עומד על 0.002 (עם סטיית תקן של 0.013) כך שהסיווג מתייחס באופן רך למונח מדינות שהסחר ביניהן הוא משמעותי. אפילו צמדי מדינות שהסחר ביניהן שווה ל 0.002% מהתמ"ג שלהן מסווגות כמדינות שהסחר ביניהן יכול להשפיע על שיקולי העלות תועלת שלהן בעיצוב המדינות אחת כלפי השנייה.¹⁰

6.3 שיטת האמידה

כיוון שהמשתנה התלוי הוא משתנה דיכוטומי המשוואות נאמדות בגרסאות שונות של logit. בדומה לאמידות שהוצגו בפרקים הקודמים גם במקרה זה יש לתת את הדעת לכך שהמדגם מתבסס על נתוני time-series-cross-section. התייחסות לנתונים מסוג זה צפויה להפר את הנחת "חוסר התלות" עליה מתבססות אמידות ה-logit או ה-probit הרגילות. כאשר קיימת תלות בין ממד הזמן לבין ערך המשתנים בתצפיות השימוש באמידת logit רגילה עלול להציג ערכים מוטעים (Beck, Katz & Tucker 1998,) (1260).

על פי בק, כץ וטאקר (להלן BKT) הצבת משתנה שיציין את מספר השנים שעברו מאז קיומו של האירוע הנבחן יכולה לצמצם את בעיית המתאם הסדרתי (להלן: Peace_Years). לדוגמא בתצפית שמתייחסת ליחסים בין ישראל למצריים בשנת 1949 מקבל המשתנה את הערך 1 (שנה מאז מלחמת העצמאות). המשתנה מקבל את הערך 2 בשנת 1950 והוא ימשיך לעלות עד שנת 1956 שבה הוא יקבל את הערך 0 (בגלל שבשנה זו פרצה מלחמת סיני). החל משנת 1957 תתחיל ספירה חדשה שתתאפס בשנת 1967. משתנה זה מניח שהסבירות למלחמה שוכחת עם השנים (אם המקדם הנאמד שלילי) או דווקא גוברת (אם המקדם חיובי). אולם יתכן כי התהליך מורכב יותר. למשל יתכן כי הסבירות למלחמה נוספת זמן קצר לאחר המלחמה הקודמת, כאשר הטינה עוד רבה, היא גבוהה, והסבירות למלחמה מתחילה לרדת רק לאחר מספר שנים כשהרוחות נרגעות. לטווח ארוך יתכן תהליך הפוך בו זיכרון המלחמה הטרי,

¹⁰ דרך אפשרית אחרת לסווג את המדינות היא להתייחס לערך הממוצע של המשתנה המתייחס למדינה הפחות תלויה מבין השתיים. התבססות על מדד זה תציג ערכים נמוכים יותר. כיוון שהכוונה היא להתייחס ליחסי סחר משמעותיים עדיף להציב את הערך של התלות הממוצעת. התייחסות לתלות של המדינה הפחות תלויה לא הניבה תוצאות שונות באופן משמעותי מבחינה תיאורטית.

האבדות בנפש וברכוש מניעים מדיניות פייסנית, אך כשמתחלף הדור זכר האסון מתפוגג והסבירות למלחמה עולה. במילים אחרות יתכן שהתהליך אינו לינארי. לכן בנוסף למשתנה המונה שנים BKT ממליצים להוסיף משתני cubic-splines מסדר ראשון, שני ושלישי אשר מבצעים טרנספורמציה לא לינארית על מונה השנים.

מאז פורסם מאמרם של BKT כמעט כל המאמרים שבחנו את השפעתם של משתנים פוליטיים וכלכליים על הסבירות לסכסוכים אמדו את משוואת הסכסוך באמצעות אמידת logit רגילה אשר כוללת בנוסף למשתנים התיאורטיים את המשתנה Peace_Years ושלושה משתני cubic-splines.¹¹ זו היא אם כן אחת משיטות האמידה שבהן משתמש פרק זה.

שיטת נוספת שבעזרתה נאמדות המשוואות היא שיטת Relogit. שיטה זו מתמודדת עם הטיה אפשרית שעלולה להתרחש כאשר מיישמים אמידות logit במדגמים שבהם השונות במשתנה התלוי נמוכה מאוד (Rare Events).¹² התוכנה שפיתחו קינג וזאנג מאפשרת לאמוד נתונים מסוג זה תוך כדי התייחסות לחוסר התלות של היחידות השונות בין הפאנלים. כלומר התוכנה מאפשרת להריץ Relogit עם cluster שמתייחס לצמדי המדינות (בדומה ל-Fixed Effects רוחבי), ולבטא את התכונות הייחודיות שמשיפיעות על היחסים בין כל צמד מדינות.¹³ ההתייחסות לזוגות מדינות באמצעות שיטה זו מאפשרת לצמצם את ההשפעה הדו-כיוונית האפשרית בין סחר ובין קונפליקטים שכן היא כבר מבטאת מאפיינים המשפיעים על הנטייה הממוצעת של צמדי המדינות השונות להילחם. גם במקרה זה המשוואות כוללת את המשתנה Peace_Years וכן משתני cubic-splines מסדר ראשון, שני ושלישי.¹⁴

בנוסף לשתי האמידות הללו מבוצעים מבחני חוסן שאומדים את המשוואות באמצעות אמידת xtlogit אשר מתאימה להתמודד עם נתוני פאנל. שיטה זו מיושמת על מודל Random Effects ומודל

¹¹ ערכו של המקדם של משתנה Peace_Years בכל המקרים שמוצגים בספרות כמו גם בכל האמידות שמוצגות בפרק הוא שלילי ומובהק. יחד עם זאת הואיל והצבתו נועדה בראש ובראשונה להתמודד עם אתגרי אמידה ערכו אינו מוצג בטבלאות.
¹² במדגם המוצג רק ב-0.31% מהמקרים המשתנה Force קיבל את הערך 1. המשתנה Fatal MID קיבל את הערך 1 ב-0.08% מהמקרים והמשתנה WAR קיבל את הערך 1 ב-0.04% מהמקרים. לדיון רחב בבעייתיות שכרוכה באמידת logit רגילה כאשר השונות במשתנה התלוי כה נמוכה ועל הדרך הסטטיסטית שבה התכונה של קינג וזאנג מטפלת בבעיה זו ראו: King & Zeng 2001.

¹³ שימוש באמידה ללא יישום אפשרות זו לא משפיעה על כיוונם ומובהקותם של המקדמים הנאמדים אך משפיעה על ערכם.
¹⁴ הרצת המשוואות ללא משתנים אלו לא השפיעה על כיוונם ומובהקותם של המקדמים הנאמדים ולא שינתה את התוכנות התיאורטיות שעולות מהמבחנים. יחד עם זה השמטת המשתנים הללו שינתה באופן בולט את הערכים הנאמדים.

Fixed Effects רוחבי ואופקי. אמידות אלו כוללות את המשתנה Peace_Years אך הן לא כוללות משתני cubic-splines משום שהן מבקרות השפעות ייחודיות לכל שנה יחד עם בקרה לאפשרות של תהליך לינארי בסבירות למלחמה עם הזמן, ושילוב זה מכסה גם את האפשרות של תהליך לא לינארי.¹⁵

כזכור, על מנת להתמודד עם ההשפעה הדו-כיוונית האפשרית בין סחר לבין סכסוכים מוצב המשתנה התלוי בכל האמידות בפיגור של שנה. כמו כן השימוש בחלק מהמקרים באמידת Fixed Effects וב-cluster שמתייחס לצמדי המדינות נועדו אף הן לצמצם את החשש כי ההשפעה הדו-כיוונית תטה את התוצאות. למרות שאלו השיטות המקובלות בספרות להתמודד עם בעיית ההשפעה הדו-כיוונית אינן חפות מבעיות. לאחרונה נעשו ניסיונות מעטים להתמודד בדרכים טובות יותר עם בעיית ההשפעה הדו-כיוונית. קשק, פולינס וראובני (להלן KPR) פיתחו שיטת אמידה המאפשרת לאמוד בשני שלבים צמד משוואות סימולטניות שבאחת המשתנה התלוי הוא משתנה רציף (סחר) ובאחרת המשתנה התלוי הוא דיכוטומי (סכסוך). בהתבסס על שיטה זו הם מראים כי בעוד שסכסוכים פוגעים בסחר, סחר אינו משפיע על סכסוכים (Keshk, Pollins & Reuveny 2004; 2010).¹⁶ הגרה, אוניל וראסט מראים כי כאשר מוספים משתני בקרה מתאימים למשוואות מתקבלות התוצאות המצופות: סכסוכים פוגעים בסחר וסחר מפחית את הסבירות לסכסוכים (Hegre, Oneal & Russett 2010).

ראוי לציין כי המחקר בנושא מתפתח בימים אלו וגם החוקרים שמשתמשים באמידה חדשה זו מצביעים על בעיותיה.¹⁷ זו היא רק אחת הסיבות שבגינה עבודה זו אינה מתבססת על שיטה זו. יש לזכור כי טענת העבודה מתייחסת לקשר בין סחר עם צדדים שלישיים ובין סכסוכים. משום כך אותה בעיה של

¹⁵ מלבד מקרה אחד שמוצג בהמשך משוואות אלו לא הניבו תוצאות מהן אפשר להקיש מסקנות תיאורטיות שונות מאלו שהוקשו על סמך אמידת logit הרגילות ואמידת Relogit. לפיכך תוצאות האמידות הללו לא הוצגו בטקסט.

¹⁶ השיטות הנפוצות לאמידה בשני שלבים אינן מתאימות להתמודד עם צמד משוואות שבאחת המשתנה התלוי הוא משתנה רציף ובאחרת המשתנה התלוי הוא משתנה דיכוטומי. KPR טוענים כי שיטתם יכולה להתמודד עם אתגר זה. בשיטה זו משוואת הסחר נאמדת תחילה באמצעות OLS פשוט ומשוואת הסכסוך נאמדת באמצעות אמידת Probit. כל משוואה כוללת את כלל המשתנים האקסוגניים. כלומר משוואת הסחר כוללת גם את המשתנים הרגילים שקשורים לסחר וגם את כל המשתנים הבלתי תלויים שמוצבים במשוואת הסכסוך. באותו אופן משוואת הסכסוך כוללת בנוסף למשתנים הקשורים לסכסוכים את כל המשתנים הבלתי תלויים שמוצבים במשוואת הסחר. בשלב השני במקום להציב את משתנה הסחר במשוואת הסכסוך מצייבים את ערכיו החזויים על בסיס האמידה הראשונה. במקום משתנה סכסוך מוצבים במשוואת הסחר ערכיו הצפויים של הסכסוך על בסיס ערכיו במשוואה הראשונה.

¹⁷ בדומה לכל אמידה בשני שלבים גם במקרה זה ישנו צורך למצוא אינסטרומנטים. מציאת משתנים שמתואמים עם סחר אך אינם מתואמים עם סכסוכים אינה משימה קלה. מרבית המשתנים שנמצאים במשוואת סכסוך (מרחק גיאוגרפי, שטח מדינות, קיומה של ברית, משתני עוצמה) נמצאו במחקרים רבים מתואמים גם עם סחר ולהפך. HOR מצייבים במשוואת הסחר כאינסטרומנט את קיומם של הסכמי סחר. אפשר לתהות האם זו היא אכן משתנה שאינו מתואם עם הסבירות שמדינות ילחמו זו עם זו. כאמור גם הם וגם KPR מודים כי האינסטרומנטים אינם מושלמים וכי הם אינם מתמודדים באופן מושלם עם האתגרים שהשימוש במשוואות סימולטניות מציב.

השפעה דו-כיוונית אפשרית היא פחות בעייתית מאשר במחקרים הבוחנים כיצד סכסוכים משפיעים על הסחר בין המדינות היריבות. התיאוריות שמתמקדות בקשרי הסחר הדו-צדדי בין צמדי מדינות מתייחסת לקשת רחבה של קשרי-גומלין ביניהן. כאשר צמד מדינות סוחרות ביניהן יחסיהן הפוליטיים יכולים להשתפר ואותו השיפור מעניק תנופה נוספת להעמקת קשרי הסחר ביניהן. התיאוריה המוצגת בעבודה זו מתייחסת לקשת צרה יותר של קשרי-גומלין שכן המטרה היא לבחון האם הסחר עם צדדים שלישיים מפחית את הסבירות לסכסוכים. גם במקרה זה עשויה להיווצר השפעה דו-כיוונית: סחר עם צדדים שלישיים מייצב את היחסים עם צד יריב ואותה היציבות מגבירה את יכולתה של מדינה להרחיב את הסחר עם צדדים שלישיים. ואולם תופעה זו פחות חדה לעומת המקרה שבו מתמקדים ביחסי הסחר הדו-צדדי של צמדי מדינות.¹⁸

6.4 תוצאות

טבלה 16 מציגה את תוצאות האמידה שמתייחסת לכלל המדגם לפני הצבת משתנה האינטראקציה. בשלוש המשוואות שמבססות על אמידות logit רגילה נמצא כי כמעט כל משתני הבקרה נמצאו מובהקים והם משפיעים על המשתנה התלוי בכיוון הצפוי (מודלים 1-3 בטבלה). יוצא הדופן במובהקותו הנמוכה הוא המשתנה $Alliance_{AB,t}$. המשתנה $Trade_Open(Low)_{AB,t}$ נמצא שלילי ומובהק במודל 1 ו-3, אך בניגוד למצופה הוא אינו מובהק במודל 2. בשלוש המשוואות שמתבססות על אמידת Relogit המשתנה $Trade_Open(Low)_{AB,t}$ נמצא שלילי ומובהק (מודלים 4-6). כלומר בדומה למחקרים קודמים גם המבחנים המוצגים בפרק זה תומכים בכיכול בטענה כי הפתיחות לסחר מפחיתה את הסבירות לפריצתם של סכסוכים בין צמדי מדינות. אך כפי שמוסבר בהמשך מסקנה זו נכונה רק תחת תנאים מסוימים.

ראוי לציין כי במשוואת Relogit המשתנה $Trade_Depl(Low)_{AB,t}$ אינו שלילי ומובהק במשוואה שמתייחסת לסכסוכים כאל מלחמות וכ-Force. כלומר במקרים אלו הטענה של הליברליזם המסחרי הקלאסי אינה נתמכת.

טבלה 17 שונה מטבלה 16 בכך שהמשוואות בה כוללות משתנה דמי המקבל את הערך 1 עבור תצפיות בהן שתי המדינות מרבות לסחור זו עם זו ($High_Dep$) וכן משתנה אינטראקציה הכופל משתנה

¹⁸ למרות הבעיות האלו נאמדו מספר גרסאות של המודל הנחקר כאן עם התוכנה של KPR אך התוצאות שהתקבלו לא היו שונות משמעותית מאלו שהתקבלו בטכניקות האמידה האחרות.

דמי זה עם המשתנה $Trade_Open(Low)_{AB,t}$. כאמור, הקריטריון לפיצול זה הוא התלות הממוצעת, כלומר הממוצע בין שתי המדינות בצמד של היחס בין הסחר לתוצר המקומי הגולמי. מדינות שהתלות הממוצעת ביניהן שווה או גבוהה מ-0.002 אחוזי תמ"ג (ערך התלות הממוצע במדגם) נחשבו כמדינות המרבות לסחור.¹⁹

המשתנה $Trade_Open(Low)_{AB,t}$ נמצא שלילי ומובהק בכל הטורים ובכך נתמכת השערת המחקר החמישית. משתנה האינטראקציה שכולל את משתנה הפתיחות במשתנה דמי זה נמצא חיובי ומובהק בכל הטורים המגדירים סכסוך כ-Fatal Mid וכמלחמות ובכך נתמכת השערת המחקר הרביעית. חיבור מקדמי משתנה האינטראקציה ומשתנה הפתיחות מציג ערכים חיוביים במשוואות שמתייחסות ל-Fatal MID ולמלחמות. כלומר בעוד שהפתיחות מפחיתה את הסבירות ל-Fatal MID ולמלחמה בין מדינות שאינן מרבות לסחור זו עם זו היא מגבירה את הסבירות לתופעות אלו בקרב מדינות המרבות לסחור זו עם זו.

6.5 סיכום

מידת התמיכה של המבחנים האמפיריים בהשערת המחקר תלויה באופן שבו מוגדר המונח סכסוך. תחזיות המודל מתממשות באופן חד יותר ככל שמצמצמים את ההגדרה של סכסוך לאירועים אלימים יותר. המבחנים תומכים באופן גורף בטענה כי הפתיחות לסחר יכולה להפחית את הנטייה למלחמות ול-Fatal MID בין מדינות הממעטות לסחור ביניהן, אך היא מגבירה את הסבירות לאירועים אלו בקרב מדינות בעלות היקף סחר שאינו זניח. הרחבת הגדרת המונח סכסוך לכל מקרה שבו צמד מדינות הפגינו כוח אחת כלפי השנייה (Force) פוגעת בהשערת המחקר החמישית. הממצאים המוצגים בפרק זה מחזקים עוד יותר את טענתה התיאורטית של העבודה ואת הביקורת שהיא מפנה כלפי הספרות המרכזית שגורסת כי הפתיחות לסחר תפחית בהכרח את הנטייה של צמדי מדינות להילחם זו בזו. בעוד שהפרקים הקודמים הבהירו כי המנגנון הסיבתי עליו מושתתת ספרות לוקה בחסר, בפרק זה נמצא כי התחזיות של ספרות זו ביחס לסכסוכים שעוצמתם גבוהה אינן מתקיימות כאשר מתייחסים לצמדי מדינות בעלות יחסי סחר

¹⁹ כדי לוודא כי הממצאים המתקבלים אינם נובעים ממתאם אפשרי בין משתנה דמי זה לבין המשתנה $Trade_Depl(Low)_{AB,t}$, המשוואה נאמדו גם ללא המשתנה $Trade_Depl(Low)_{AB,t}$. השמטת המשתנה לא השפיעה על המסקנות התיאוריות שעולות מתוצאות האמידה עם המשתנה.

משמעותיים. כאמור, ההסבר המוצע להבדל הוא השפעת התחלופה ומידת היכולת של הסחר עם צ"ס לצמצם את השפעתה המערערת.

טבלה 16: השפעת הפתיחות לסחר על סכסוכים ברמות שונות- אמידה ללא משתנה אינטראקציה

משתנה	(1) force_t1	(2) fatal_t1	(3) war_t1	(4) force_t1	(5) fatal_t1	(6) war_t1
Trade_Open(Low) _{AB,t}	-1.41*** (0.311)	-0.779 (0.495)	-7.23*** (1.206)	-2.44*** (0.494)	-1.23* (0.726)	-6.91*** (2.329)
Trade_Depl(Low) _{AB,t}	-34.5*** (9.054)	-121*** (27.95)	-321*** (106.2)	5.056 (8.523)	-93.1** (38.21)	-35.20 (108.3)
Democracy(Low) _{AB,t}	-0.05*** (0.006)	-0.07*** (0.01)	-0.11*** (0.02)	-0.06*** (0.01)	-0.11*** (0.01)	-0.12*** (0.04)
Capability Ratio _{AB,t}	-0.32*** (0.0217)	-0.39*** (0.04)	-0.68*** (0.06)	-0.33*** (0.039)	-0.36*** (0.05)	-0.74*** (0.135)
Alliance _{AB,t}	-0.128 (0.0815)	-0.34** (0.136)	-0.376 (0.298)	0.212 (0.196)	-0.0 (0.227)	-0.217 (0.436)
Contiguity _{AB}	-0.49*** (0.017)	-0.51*** (0.02)	-0.3*** (0.04)	-0.59*** (0.04)	-0.58*** (0.05)	-0.37*** (0.119)
Distance _{AB}	-0.56*** (0.032)	-0.64*** (0.04)	-0.75*** (0.086)	-0.67*** (0.1)	-0.88*** (0.106)	-0.89*** (0.202)
Major Power _{AB,t}	2.630*** (0.0783)	2.47*** (0.136)	3.7*** (0.206)	3.21*** (0.165)	3.21*** (0.229)	3.86*** (0.407)
Constant	3.574*** (0.206)	1.99*** (0.317)	3.54*** (0.556)	8.8*** (0.605)	8.9*** (0.7)	10.6*** (1.380)
Observations	474,156	475,075	474,156	474,156	475,075	474,156
Pseudo R2	0.44	0.28	0.404	&	&	&

טעויות התקן מוצגות בסוגריים. p<0.1, * p<0.05, ** p<0.01, *** & שיטת האמידה אינה מחשבת את התוצאות של Pseudo R2.

טבלה 17: השפעת הפתיחות לסחר על סכסוכים ברמות שונות- אמידה עם משתנה אינטראקציה

משתנה	(1) force t1	(2) fatal t1	(3) war t1	(4) force t1	(5) fatal t1	(6) war t1
Trade_Open(Low) _{AB,t}	-1.821*** (0.399)	-2.201*** (0.709)	-10.9*** (1.53)	-2.604*** (0.682)	-3.45*** (1.04)	-15.9*** (3.11)
High_Dep* Trade_open(Low)	0.961 (0.6)	2.9*** (0.888)	13.17*** (1.77)	-0.397 (1.05)	4.21*** (1.382)	18.35*** (3.354)
High_Dep	-0.0325 (0.102)	-0.277 (0.172)	-2.045*** (0.378)	0.560** (0.232)	-0.0769 (0.267)	-2.136*** (0.678)
Trade_Depl(Low) _{AB,t}	-40.34*** (9.841)	-139.9*** (32.18)	-189.3* (102.7)	1.273 (9.851)	-142*** (44.65)	-117.7 (105)
Democracy(Low) _{AB,t}	-0.054*** (0.006)	-0.07*** (0.011)	-0.11*** (0.02)	-0.07*** (0.012)	-0.11*** (0.016)	-0.11*** (0.041)
Capability Ratio _{AB,t}	-0.32*** (0.0218)	-0.39*** (0.0409)	-0.65*** (0.0626)	-0.33*** (0.0390)	-0.37*** (0.0531)	-0.7*** (0.133)
Alliance _{AB,t}	-0.133 (0.0819)	-0.346** (0.137)	-0.365 (0.302)	0.135 (0.193)	-0.104 (0.233)	-0.470 (0.475)
Contiguity _{AB}	-0.49*** (0.017)	-0.51*** (0.028)	-0.32*** (0.044)	-0.58*** (0.042)	-0.59*** (0.052)	-0.41*** (0.125)
Distance _{AB}	-0.55*** (0.03)	-0.64*** (0.04)	-0.76*** (0.08)	-0.64*** (0.09)	-0.86*** (0.1)	-1.03*** (0.185)
Major Power _{AB,t}	2.61*** (0.0799)	2.44*** (0.138)	3.68*** (0.205)	3.05*** (0.180)	3.05*** (0.256)	3.69*** (0.423)
Constant	3.574*** (0.209)	2.167*** (0.327)	3.912*** (0.558)	8.454*** (0.610)	8.934*** (0.713)	12.55*** (1.198)
Observations	474,156	475,075	474,156	474,156	475,075	474,156
Pseudo R2	0.44	0.28	0.404	&	&	&

טעויות התקן מוצגות בסוגריים. p<0.1, * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001. & שיטת האמידה אינה מחשבת את התוצאות של Pseudo R2.

פרק 7. סיכום

הדיון העשיר שבוחן את השפעות הסחר הבינלאומי על יחסיהן הפוליטיים של מדינות איננו רק אחד הדיונים הוותיקים ביותר בדיסציפלינת היחסים הבינלאומיים, זה הוא אולי גם הדיון שהכי קל לזהות את טביעות אצבעותיו על השיח של מעצבי מדיניות בזירה הבינלאומית. בין אם מקבלים את ההיגיון של הספרות הליבראלית בנושא ובין אם לאו, אי אפשר שלא להבחין ברוח שהיא השרתה על עשרות טקסי חתימה לכינון הסכמי סחר בילטרליים שהתקיימו בעשורים האחרונים, כאשר נציגי המדינות הביעו תקווה שהסכמים יתרמו להעמקת קשרי הידידות ביניהן. התקווה שהסחר יקדם את השלום הוצגה דחופות על ידי מנהיגים גם בדיונים על מיסוד הסכמי סחר רב צדדיים באזורים שונים ברחבי העולם והיא עלתה בכל סיבובי הסחר שנערכו במסגרת ה-WTO.

תלמידים וחוקרים צעירים שמתמקדים בכלכלה פוליטית בינלאומית אמורים לחוש גאוה, כאשר הם מזהים את הרעיונות אותם הם מכירים מכתבי העת משתלבים באופן כה בולט בהצהרותיהם של מעצבי מדיניות הסחר ובנרטיבים של ארגונים ממשלתיים בינלאומיים. ואולם, קריאה מעמיקה של הספרות בנושא מלמדת, כי בניגוד למה שאפשר להבין בקריאה ראשונית, המחקרים הקיימים אינם באמת יכולים לתמוך בהצהרות אלו כאשר הן חורגות מהממד הדו-צדדי. חוקרי היחסים הבינלאומיים ומעצבי מדיניות הסחר נשענים על מחקרים שמראים כי סחר בין מדינות מפחית את נטייתן להילחם זו בזו, בבואם לקדם את הטענה שליברליזציה במערכת הסחר הבינלאומית תתרום לשלום. אך ישנו הבדל מהותי בין שתי הטענות. למעשה, דווקא הישענות על המנגנון הסיבתי עליו מושתתים מרבית המחקרים בנושא היא זו שאינה מאפשרת להציג היקש ישיר שכזה ולטעון כי פתיחות לסחר מהווה בהכרח גורם מייצב. עובדה זו נובעת מההשפעות המנוגדות של הפתיחות לסחר על העלויות האלטרנטיביות של סכסוכים. בשעה שהגלובליזציה בסחר עשויה להגביר את החשש כי סכסוכים יפגעו בסחר עם לפחות חלק מהצדדים השלישיים, היא מקטינה את החשש מפני פגיעה בסחר עם היריב הפוטנציאלי.

השאיפה להבין, האם לאור השפעות מנוגדות אלו אפשר בכל זאת להציג אמירה כוללת באשר להשפעות הפתיחות לסחר על יחסיהן הפוליטיים של מדינות, הובילה אותי לכתוב עבודה זו. במהלך ארבע

שנות כתיבת העבודה התפרסמו עבודות נוספות שגילו גם כן עניין באותן השפעות מנוגדות, ואף החלה להתפתח תשתית מחקר המתמקדת בהשפעות הפוליטיות של הסחר עם צדדים שלישיים. רובם המכריע של עבודות אלו נשארו נאמנות לדפוס שאפיין מאז ומתמיד את הספרות בנושא, אשר בחרה להדגיש רק כיוון אפשרי אחד של הקשר בין סחר לבין סכסוכים. אף שהטענה כי סכסוכים פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים מהווה מרכיב מרכזי בכמעט כל תיאוריה שגורסת כי הפתיחות לסחר תורמת לשלום, מרבית החוקרים דילגו על בדיקת מרכיב זה והם העדיפו לאמוד ישירות את השפעת הפתיחות לסחר על סכסוכים. מעט המחקרים שחרגו מדפוס זה וכן אמדו את השפעתם של סכסוכים על הסחר התייחסו לכל הצדדים השלישיים כמקשה אחד, כך שהם לא לקחו בחשבון סכסוכים משפיעים באופן שונה על הסחר עם צדדים שלישיים שונים.

בעבודה זו טענתי, כי בכדי להבין את השפעות הפתיחות לסחר על היחסים בין מדינות אי אפשר לדלג על שלבים ואסור לקבל כעובדה נתונה את הקביעה שהגלובליזציה בסחר מעלה בהכרח את עלויות הסכסוך. זו היא הסיבה שמרבית פרקי העבודה הוקדשו לניתוח ההשפעה המצרפית של הגלובליזציה במערכת הסחר על העלויות שסכסוכים מסבים לסחר. הדיון שפותח הבהיר כי השפעה מצרפית זו מורכבת שלושה מרכיבים עיקריים: (1) העלות שנחסכת לאור האפשרות להקטין בהדרגה את התלות בסחר עם יריב פוטנציאלי, או לחילופין להסיט ממנו במהירות את הסחר בשעת משבר; (2) העלות שטמונה בהגברת החשיפה הכוללת לסחר. הגברת החשיפה מגדילה את העלויות כאשר הסכסוך פוגע בסחר עם הצדדים השלישיים; (3) האפשרות שהפתיחות לסחר תוביל למיסוד ולהרחבת קשרי המסחר עם צדדים שלישיים. מדינות שיש להן אינטרס בביטחונה של המדינה היריבה ומשום כך הסחר עימם רגיש במיוחד לסכסוכים. מאזן שלושת המרכיבים הללו קובע האם הפתיחות לסחר מעלה או מפחיתה את עלויות הסכסוך. על מנת לבחון האם מרכיבים אלו באמת מתקיימים במציאות הכלכלית פוליטית הבינלאומית ובכדי להשוואת בעוצמתם הציגה העבודה שורת מבחנים כמותניים, שחלקם יישמו שיטות מתודולוגיות חדשות שלא יושמו עד כה בספרות.

יישום מודל הגרביטציה על מדגם גדול, שכולל מידע על הסחר בין כלל מדינות העולם בשנים 1950-2000, אפשר להשוואת בין הפגיעה שסכסוכים מסבים לסחר בקרב המדינות הלוחמות לבין פגיעה

שלהם בסחר עם כלל הצדדים השלישיים. הממצאים מלמדים כי בעוד שסכסוכים מפחיתים את הסחר בין המדינות הלוחמות בעשרות אחוזים והם מקשים על חידוש הסחר שנים ארוכות לאחר סיומם, הפגיעה שלהם בסחר עם צדדים שלישיים אינה עולה על אחוזים בודדים והשפעותיה נעלמות לחלוטין כשנתיים לאחר סיומם. עוצמת הפגיעה בסחר עם צדדים שלישיים שהתגלתה במחקר זה קטנה בהרבה מזו שנמצאה במחקרים המעטים שבחנו את הסוגיה. שימוש בכלל שיטות האמידה שייושמו עד כה בספרות, לצד השימוש בשיטות אמידה חדשות והתייחסות לסכסוכים בעוצמות שונות ובחתי זמן שונים, מחזקים את הביטחון בחוסנם של הממצאים.

ממצאים אלו מלמדים כי הרחבת הסחר עם צדדים שלישיים על חשבון הסחר עם יריב פוטנציאלי מאפשרת להחליף פגיעה עמוקה וארוכת טווח בפגיעה מתונה וקצרת טווח. זו היא הסיבה המרכזית שבגינה תהליכי הגלובליזציה שמפחיתים את עלות המעבר המהיר של סחורות ברחבי העולם יכולים להפחית גם את העלויות של סכסוכים, ומכאן שלגלובליזציה ישנו מרכיב שמערער את היציבות. מסקנה זו קיבלה משנה תוקף במבחנים שהוצגו בפרק 5, אשר אמדו בנפרד את השפעתן של עשרים מלחמות על הסחר של המדינות הלוחמות, ושהציגו הפרדה בין הפגיעה שכל אחת מהמלחמות הסבה לסחר עם צדדים לבין הפגיעה בסחר עם צדדים.

רק בשישה עשר מבין ארבעים וארבעה המקרים שנבחנו נמצא כי המלחמה פגעה בסחר עם צדדים שלישיים, כך שבניגוד למה שמוצג בספרות אי אפשר להצביע על מגמה גורפת ולקבוע שסכסוכים תמיד פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים. הואיל והאמידות שהוצגו בפרק 5 התייחסו רק למלחמות, הם אפשרו להציג "מבחן קל" לטענה כי סכסוכים פוגעים בסחר עם צדדים שלישיים: אם אי אפשר להצביע על מגמה גורפת ולקבוע שמלחמות פוגעות בהכרח בסחר עם צדדים שלישיים, ודאי שגם אי אפשר להציג קביעה כזו ביחס לסכסוכים אלימים שלא גלשו למלחמה כוללת. ממצאי העבודה מלמדים כי החשש מפני פגיעה משמעותית בסחר עם כלל שותפות הסחר אינו מוצדק בהכרח והוא אינו אמור להוות בדרך כלל מרכיב משמעותי בחישובי העלות-תועלת של מנהיגים השקולים ליזום מהליכים התקפיים, במיוחד אם הם מעריכים כי מהלכים אלו לא יגלשו למלחמה כוללת.

בעוד שממצאי המחקר מראים שהפגיעה בסחר עם כלל הצדדים השלישיים אינה תופעה נפוצה, הם מלמדים כי במקרים רבים המלחמה כן גוררת פגיעה בסחר עם הידידות של היריב. בעשרים ושישה מקרים נמצא שהסחר עם צש"ס היה רגיש יותר למלחמה לעומת הסחר עם צש"כ. כמעט בכל המקרים שבהם נמצא כי המלחמה כן פגעה בסחר עם צדדים שלישיים נמצא גם כי שיעור הפגיעה בסחר עם צש"ס היה גבוה בהרבה משיעור הפגיעה בסחר עם צש"כ. כמו כן, במקרים רבים נמצא כי המלחמה כלל לא השפיעה על סך הסחר של המדינה הלוחמת, בעוד שהיא כן פגעה בסחר שלה עם צש"ס.

כיוון שהסחר עם צש"ס רגיש למלחמות אפשר לקבוע כי לגלובליזציה בסחר ישנו בכל זאת גם מרכיב מייצב: הליברליזציה במערכת הסחר מעלה את הסבירות כי מדינות ירחיבו וימסדו את יחסי הסחר עם הידידות של יריבותיהן. ואולם, כדי שהתגובות הכלכליות-פוליטיות של צש"ס יגבו עלויות גבוהות מספיק בכדי לקזז את ההשפעה המערערת שטמונה ביכולות להקטין את הסחר עם היריב, הפתיחות לסחר צריכה להוביל למיסוד קשרי מסחר משמעותיים עם הצש"ס. הפתיחות לסחר מעלה אומנם את הסבירות להרחבת קשרי המסחר עם צש"ס, אך היא אינה מהווה תנאי מספיק לכך שהרחבת נפח הסחר עמם תוכל להשפיע משמעותית על שיקולי העלות-תועלת של כל המדינות שניצבות בפני עימות פוטנציאלי. במילים אחרות, לא בכל פעם שמדינה ממעמיקה את חשיפתה לסחר היא מרחיבה משמעותית את הסחר עם הידידות של אויבותיה.

ניתוח זה, כפי שהוא הוצג בפירוט לאורך פרקי העובדה, מלמד עד כמה שגויה הטענה שעולה בספרות ושושמעת בפורומים בינלאומיים, לפיה הפתיחות לסחר מעלה בהכרח את העלויות של סכסוכים ומשום כך היא תורמת לשלום ברחבי העולם. גם כאשר הפתיחות כן מובילה להעמקת הסחר עם צש"ס, קשה להציג אמירה גורפת ולקבוע שהשפעה מייצבת זו מצליחה לקזז בהכרח את ההשפעות המערערות של הגלובליזציה. במקרים אלו ההשפעה הסופית של הפתיחות לסחר תלויה בעומק הסחר המקורי עם היריב ובהיקף הסחר עם הצש"ס, כך שברחבי המערכת הקשר בין הפתיחות לבין סך העלות אינו מובהק. במקרים רבים אחרים הפתיחות לסחר אינה מלווה כלל במיסוד והרחבת הסחר עם צש"ס, כך שהיא דווקא מפחיתה באופן מובהק את העלויות של הסכסוך עם היריב כיוון שהיא מאפשרת להקטין את הסחר עמו. הואיל והמערכת הבינלאומית כוללת מקרים רבים שבהם השפעתה הממוצעת של הפתיחות

לסחר על היחסים של צמדי מדינות אינה מובהקת ומקרים רבים אחרים שבהם הפתיחות מעלה את הסבירות לסכסוכים, אי אפשר לקבוע כי הפתיחות במערכת הסחר תורמת ליציבותה של המערכת הבינלאומית.

טענה זו עומדת בסתירה לממצאי עשרות המחקרים שהראו באופן משכנע כי החשיפה לסחר מפחיתה את הסבירות למלחמות בין צמדי המדינות במערכת הבינלאומית. מחקרים אלו התייחסו למדגמים גדולים שכוללים מידע על האינטראקציות בין מרבית המדינות לאורך שנים רבות, כך שהם אמורים להשיג תקפות חיצונית. עבודה זו הראתה כי דווקא הרצון להשיג את אותה תקפות חיצונית ולהתייחס באותו המדגם לכלל מדינות העולם הוא זה שמונע מהספרות בנושא לחשוף את ההשפעות האמיתיות של הפתיחות בסחר. הקשר השלילי בין הפתיחות לסחר לבין סכסוכים שעולה במחקרים אלו נובע מהכללתן של תצפיות רבות המתייחסות ליחסים בין צמדי מדינות שאינן מקיימות ביניהן קשרי סחר, או שהסחר ביניהן הוא שולי. במקרים אלו השפעת התחלופה שמאפשרת לצמצם את הסחר עם היריב אינה רלוונטית, כך שההשפעה המשמעותית היחידה שקושרת בין הפתיחות לסחר לבין הנטייה לסכסוכים היא האפשרות שהפתיחות תרמה למיסוד הקשר עם צ"ש. כלומר, הפתיחות לסחר אכן יכולה להפחית בממוצע את הנטייה לסכסוכים במערכת בין צמדי מדינות שהסחר ביניהן הוא שולי. ואולם, כאשר התצפיות המתייחסות לצמדי מדינות אלו מהוות אחוז נכבד מסך התצפיות במדגמים שנועדים להעניק תמונה על היחסים בין כלל המדינות במערכת, מתקבלת תמונה מעוותת ממנה אפשר להקיש בטעות כי הפתיחות לסחר מפחיתה בממוצע את הסבירות לסכסוכים במערכת הבינלאומית.

השפעתה של הפתיחות בסחר על היחסים של צמדי מדינות תלויה, אם כן, בקשרים המסחריים המתנהלים בין צמד המדינות עצמן: פרדוכסאלית, הגלובליזציה בסחר מפחיתה את הנטייה לסכסוכים דווקא בין צמדי מדינות שהסחר ביניהן הוא שולי, אך יש לה השפעה ממוצעת מערערת על היחסים של צמדי המדינות שמקיימות ביניהן קשרי מסחר משמעותיים. כדי לתמוך בטענה זו התבססתי על המבחנים ועל המדגמים של המחקרים שמצאו כי הפתיחות בסחר מפחיתה סכסוכים. על מנת להראות שהקשר בין המשתנים הוא למעשה קשר מותנה, נוספה למשוואת הסכסוך המוכרות משתנה אינטראקציה, אשר כופל את משתנה הפתיחות לסחר במשתנה דמי שמקבל את הערך אחד כאשר הסחר בין צמד המדינות אינו

שולי. במרבית המשואות הנבחנות משתנה הפתיחות נמצא שלילי ומובהק בעוד משתנה האינטראקציה נמצא חיובי ומובהק. בנוסף, במשוואות שבהן סכסוך הוגדר כאירוע אלים עם לפחות הרוג אחד ובאלו שבהן הוא הוגדר כמלחמה, חיבור מקדם הפיחות ומשתנה האינטראקציה נמצא חיובי. ממצאים אלו תומכים בטענה שהפתיחות לסחר מפחיתה את הסבירות לסכסוכים בקרב צמדי מדינות שהסחר ביניהן הוא שולי והיא מעלה את הסבירות למלחמות בין צמדי מדינות שהסחר ביניהן אינו שולי.

הואיל והקשר בין הפתיחות לסחר לבין הנטייה לסכסוכים מותנה ביחסי הסחר בין צמדי המדינות עצמן, אי אפשר לטעון כי הגלובליזציה במערכת הסחר תפחית בהכרח את מספר הסכסוכים במערכת. בסכסוכים רבים היא תוכל להוות גורם מייצב ובסכסוכים פוטנציאליים אחרים היא דווקא עשויה להוריד את עלויות ולהוות משום כך גורם מערער.

טענה זו מציגה אומנם ביקרות כלפי הקביעות הנחרצות שמוצגות בספרות הליבראלית בנושא, אך היא אינה נועדה לבקר את הקריאות להעמקת הליברליזציה במערכת הסחר הבינלאומית. העובדה שהגלובליזציה בסחר אינה תורמת בהכרח לשלום אינה אומרת דבר על היתרונות הכלכליים הפוטנציאליים שטמונים בפתיחותה של מערכת הסחר הבינלאומית. מנהיגים ששואפים לקדם את הליברליזציה במערכת הסחר הבינלאומית במסגרת סיבובי הסחר ב-WTO ובמסגרות בינלאומיות אחרות צריכים להסתפק בהצגת היתרונות הכלכליים של הסחר, ולהפסיק להתהדר בהשפעות המייצבות של פתיחותה של מערכת הסחר על היחסים הפוליטיים בין כל המדינות במערכת הבינלאומית.

מגבלות המחקר וכיוונים למחקרי המשך

ההתמקדות בעלויותיהם של סכסוכים על הסחר בעזרת ההבחנה בין צש"כ לצש"ס, אשר הוצגה לראשונה בעבודה זו, אפשרה להבין טוב יותר גם את הצד השני של המשוואה ולבסס טענה חדשה באשר להשפעות הגלובליזציה בסחר על היחסים בין צמדי מדינות. המסקנה כי סחר עם צש"ס רגיש יותר לסכסוכים היוותה מרכיב מרכזי במודל שקבע כי השפעת הפתיחות לסחר על יחסי המדינות תלויה ביחסים המסחריים של צמדי המדינות עצמן. יחד עם זאת, קשיים מתודולוגיים מנעו בחינה אמפירית של אחד ההיקשים הברורים שעולים מהקביעה כי הסחר עם צש"ס רגיש יותר לסכסוכים. כיוון שהסחר עם

צש"כ אינו רגיש בדרך כלל לסכסוכים והסחר עם צש"ס כן רגיש אליהם, הרי שהפגיעה בסחר עם הידידות של האויב ולא הפגיעה בסחר עם כלל שותפות הסחר הוא הגורם המשמעותי ממנו צריכים לחשוש מעצבי מדיניות. לפיכך, בעוד שאי אפשר לקבוע שהפתיחות לסחר מפחיתה בהכרח את הסבירות לסכסוכים, הרחבה משמעותית של הסחר עם צש"ס כן צפויה לעשות זאת. כפי שהוסבר בפרק 6, בעבודה זו לא הצלחתי למצוא שיטה מתודולוגית שמאפשרת לבחון טענה זו על מדגם אוניברסאלי תוך כדי בקרה על שאר משתני הסכסוך.

מחקרי המשך שיצליחו לפתח שיטה מתודולוגית שתוכל לעשות כן יאפשרו לבסס את הקביעה כי הקשר בין הפתיחות לסחר לבין היחסים של צמדי מדינות תלוי גם בזהות הצדדים השלישיים עמן סוחרות צמדי המדינות. כפי שהוסבר מוקדם יותר, גם בלי מחקר שכזה אפשר לבקר את הטענה כי העמקת הפתיחות במערכת הסחר תתרום בהכרח ליציבות במערכת הבינלאומית. הפתיחות לסחר כשלעצמה אינה מבטיחה כי צמדי מדינות שיש ביניהן מתיחות ירחיבו את הסחר עם צש"ס, כך שגם מחקר המשך בנושא לא יוכל לתמוך בהצהרות שנשמעות בנושא באותם פורמים הבינלאומיים שמנסים למסד את כללי מערכת הסחר. לעומת זאת, יתכן כי מחקרי המשך בנושא יעזרו להבין האם עשויה להיות השפעה מייצבת למסגרות דוגמת הסכמי ה-QIZ (Qualifying Industrial Zones), שבהן צדדים שלישיים מנסים ליצור בעזרת הסחר תמריצים לשיפור היחסים בין מדינות אחרות.

ההסכמי ה-QIZ שנחתמו בין ישראל, ירדן וארה"ב ב-1997 ובין מצרים, ישראל, וארה"ב ב-2004 נועדו בראש ובראשונה להדק את הקשרים המסחריים בין החברות הישראליות לחברות הירדניות והמצריות ולתרום בכך לעידוד השלום בין המדינות. התמריץ להידוק הקשרים המסחריים נעוץ אומנם במתן פטור ממכס בארה"ב לתוצרת שמקורה באזורים תעשייתיים מאושרים, אך העובדה שההסכמים מהווים מסגרת נוספת למיסוד ולהרחבת הקשרים בין ירדן ומצריים לבין ארה"ב היא זו שעל פי התיאוריה שהוצגה בעבודה עשויה להפוך אותם לגורם חשוב. כאשר מצרים שוקלת את דרכה מול ישראל החשש מפני איבוד סך הסחר עם ארה"ב - ולא החשש מפני איבוד הסחר עם ישראל בכלל והסחר שיוצא מאזור ה-QIZ בפרט - הוא המרכיב המסחרי המשמעותי שצריך לעמוד לנגד עיניה. ההסכם ה-QIZ מחדד חשש

זה משום שהוא יוצר זיקה בין יחסי הסחר של שלוש המדינות ובין היחסים הפוליטיים של מצרים וישראל.

עבודה זו הראתה כי זה חששות מסוג זה אכן מוצדקים. ברוב המלחמות שהתקיימו מאז מלחמת העולם השנייה הסחר עם הידידות של היריב אכן נפגע באופן חד בהרבה מהסחר עם שאר המדינות, אשר במרבית המקרים ככל לא נפגע. אך כדי לבדוק האם החשש מפני הפגיעה בסחר עם צ"ש אכן יכול לרסן נקיטת צעדים התקפיים, ישנו צורך במחקר משלים שיאמוד כיצד הרחבת הסחר עם צ"ש משפיעה על הסבירות לסכסוכים בין צמדי מדינות. מאמרים חדשים מספרות הרשתות שהוצגו בסקירת הספרות הניחו את היסודות הראשוניים למחקר שכזה, כאשר הם הראו שהרחבת הסחר של צמדי מדינות עם אותם צדדים שלישיים מפחיתה את הסבירות לעימות ביניהן. השיטה המתודולוגית שמיושמת במחקרים אלו מאפשרת לבטא בכל תצפית ותצפית את מידת החברות המשותפת ברשת באמצעות בחינת מספר שותפות הסחר המשותפות שיש לצמד המדינות והיקף הסחר עמם. ואולם, במציאות הפוליטית נפח הסחר עם צד שלישי אינו מעיד בהכרח על נכונותו להשתמש בסחר כדי להשפיע על המתיחות בין צמד המדינות, ועל כן ישנו מקום למחקר שיאפשר לזהות מי הם הצ"ש בעזרת מדדים פוליטיים. יתכן כי המתודולוגיה של ספרות הרשתות, ושיפור התוכנות שבהן היא משתמשת בכדי לקבוע את רמת החברות של שתי מדינות ברשת, יאפשרו לזהות במחקר עתידי מי הם הצ"ש הרלוונטיים בכל תצפית ותצפית שמוצבת במדגם האוניברסאלי.

ממצאי העבודה סוללים את הדרך גם למחקרי המשך שיחרגו מההתמקדות בסחר ויבחנו האם לזהות הידידות של היריב ישנה השפעה על סך המחיר הכלכלי שמלחמות גובות. ההשפעה הייחודית של סכסוכים על הסחר עם צ"ש עשויה לבטא דפוס רחב יותר הנוגע להשפעתן של מלחמות גם על משתנים כלכליים אחרים. המחיר המידי של מלחמות בעידן הגלובליזציה אינו נוגע רק לסחר בסחורות, אלא גם לפגיעה בסחר בשירותים ובהשקעות זרות ישירות, בבריחת הון ובעליית התשואות של אגרות החוב הממשלתיות. כדי להבין טוב יותר האם עמדתם הפוליטית של צדדים שלישיים ביחס לסכסוך יכולה להשפיע על עלותו הכלכלית הכוללת ישנו צורך במחקר המשך שיתמקד בסוגיות כלכליות אלו.

אותן הטענות שהוצגו ביחס לסחר עם צש"ס רלוונטיות גם ביחס לסחר בשירותים ולהשקעות זרות ישירות. אומנם, עלות המעבר של סחורות נמוכה במקרים רבים מהעלות שכרוכה בהסטתם של השקעות זרות ישירות, אך בהחלט יתכן המלחמה גוררת תגובה פוליטית מצד צש"ס שפוגעת לאורך זמן גם בנפח ההשקעות בינם לבין המדינה הלוחמת. אותה המתודולוגיה שיושמה בפרק 5 מתאימה לבחון השערה זו, אך לפי שעה המחסור בנתונים דו-צדדים על הסחר בשירותים ועל זרם ההשקעות הזרות בין מרבית צמדי המדינות במערכת הבינלאומית אינו מאפשר לעשות כן. העניין שהולך וצובר תאוצה, באשר להשפעות של השקעות זרות ישירות על יחסיהן הפוליטית של מדינות, מעלה את התקווה כי בקרוב תגדל זמינותם של נתונים המתייחסים להיקף ההשקעות הדו-צדדי בין צמדי מדינות רבות יותר ובחתיכי זמן ארוכים יותר.

לעומת זאת, מחקר עתידי שיתמקד בקשר הדו-כיווני בין מלחמות לבין תנועות הון ושוק האג"ח מצריך חיפוש אחר מתודולוגיות אחרות. בניגוד למקרים של סחר ושל השקעות זרות ישירות, שבהם מדינות יכולות להורות באופן ישיר לחברות שלהן להפסיק לסחור עם המדינה הלוחמת ולהפסיק להשקיע בה, צש"ס אינם יכולים להשפיע ישירות משמעותית על מרכיב הסיכון ועל מחיר אגרות החוב הממשלתיות של המדינה הלוחמת. כלומר, למעט מקרים ייחודיים שבהם צד שלישי אוהז בכמות נכבדת של אג"ח ממשלתי של מדינה לוחמת, צדדים שלשיים אינם יכולים לנקוט במהלך ממוקד שתכליתו להוריד את מחירי האג"ח, שנקבעים בשוליים ושמשופעים גם מהביקוש המקומי. יחד עם זאת, מעניין לבחון האם החששות מפני השלכות הסכסוך על היחסים הכלכליים עם הידידות של היריב- אשר התבררו בעבודה זו כחששות מוצדקים - באים לידי ביטוי בשוק האג"ח. סכסוך שמעורר מורת רוח בקרב שחקניות כלכליות משמעותיות עשוי להשפיע באופן קיצוני יותר על שוק האג"ח לעומת עימות אליו אדישות השותפות הכלכלית המרכזיות של המדינה הלוחמת. מחקר המשך שיבחן טענה זו באופן השוואתי יאפשר לבחון ממד חשוב נוסף הקושר בין מערכת היחסים הכלכליים והפוליטיים של מדינות העולם לבין העלויות של סכסוכים והנטייה ליזום אותם.

מחקרי המשך המוצעים יעניקו הבנה טובה יותר על הקשר הדו-כיווני בין מלחמות לבין תהליכי הגלובליזציה הכלכלית, אך אסור שהרחבת הדיון אל עבר ממדים כלכליים אחרים תבוא על חשבון

המשך המחקר שבוחן את השפעותיו של הסחר. אף שהפגיעה בממדים הכלכליים המוזכרים עשויה להסב נזק כלכלי גבוה בהרבה מהפגיעה שהמלחמות מסבות לסחר ביניהן ועם צש"ס, סחר בינלאומי נותר הממד הכלכלי החשוב ביותר בדיון שמבקש לבחון את קשר בין קשרי הגומלין הכלכליים של מדינות לבין יחסיהן. כזכור, בניגוד לפגיעה באגרות החוב שאינה תלויה בהכרח בכמותם ובשיעור החשיפה להון זר, לנפח הסחר תמיד יהיה מרכיב משמעותי בפונקציה שקובעת את עלות הפגיעה בו בשעת מלחמה. בעוד שאפשר להעביר בלחיצת כפתור הון פיננסי ממדינה למדינה, הסחר תמיד מערב אינטראקציות בין סוכנים כלכליים מלפחות שתי מדינות וחלק נכבד מפעילות הסחר ברחבי המערכת ממוסדת בהסכמים עליהם חתומות ממשלות.

אין זה מקרה, אם כן, כי מבין שלל האינטראקציות הכלכליות, הסחר משך מאז ומעולם את מרבית תשומת הלב של חוקרי היחסים הבינלאומיים, ואין זה מפתיע שהמילה שלום היא אחת המילים הנפוצות שעולות בכל כינוס בינלאומי שדן בכללי הסחר והיא פחות נפוצה בכינוסים שדנים ברגולציה של שוק הפיננסים. עבודה זו הראתה אומנם, כי אי אפשר להצדיק את העמקת הליברליזציה במערכת הסחר בעזרת הצגת השפעותיו המייצבות של היחסים בין כל חברות המערכת. ואולם, התובנה כי הסחר עם צש"ס רגיש במיוחד לסכסוכים, לצד ביסוס הקביעה כי הסחר פוגע משמעותית בסחר בין המדינות הלוחמות, מניחים את התשתית למחקרים עתידיים שינסו לבחון אילו מסגרות סחר אחרות כן יוכלו לתרום לייצוב היחסים הפוליטיים בין חברותיהן.

ביבליוגרפיה

- Altfeld, Michael F., and Bruce Bueno de Mesquita. 1979. Choosing sides in war. *International Studies Quarterly* 21 (3): 87-112.
- Anderson, James A. 1979. A theoretical foundation for the gravity equation. *American Economic Review* 69 (1): 106-16.
- Anderton, Charles H., and John R. Carter. 2011. The impact of war on trade: An interrupted times-series study. *Journal of Peace Research* 38 (4): 445-57.
- Ang, Adrian U-Jin, and Dursun Peksen. 2007. When do economic sanctions work? *Political Research Quarterly* 60 (1): 135-45.
- Angell, Sir Norman. 1912. *The great illusion: A study of the relation of military power of national advantage*. London: Heinemann.
- Aydin, Aysegul. 2008. Choosing sides: Economic interdependence and interstate disputes. *The Journal of Politics* 70 (4): 1098-108.
- . 2010. The deterrent effects of economic integration. *Journal of Peace Research* 47 (5): 523-33.
- Azar, Edward E. 1980. The conflict and peace data bank (COPDAB) project. *Journal of Conflict Resolution* 24 (1): 143-52.
- Baldwin, David A. 1980. Interdependence and power: A conceptual analysis. *International Organization* 34 (4) : 471-506.
- . 1985. *Economic Statecraft*. Princeton, N.J :Princeton University Press.
- Baldwin, Richard, and Daria Taglioni. 2008. The Rose effect: the euro's impact on aggregate trade flows. In study on the impact of the Euro on trade and foreign direct. Economic Papers no. 321. European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Brussels.
- Barbieri, Katherine. 1996. Economic interdependence: A path to peace or a source of interstate conflict?. *Journal of Peace Research* 33 (1): 29-49.
- . 1988. International trade and conflict: The debatable relationship. Paper presented at the annual convention of International Studies Association, Minneapolis, MN, 18-21 March.
- . 2002. *The Liberal Illusion: Does trade promote peace?*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Barbieri, Katherine, and Jack S. Levy. 1999. Sleeping with the enemy: The impact of war on trade. *Journal of Peace Research* 36 (4): 463-79.

- Barbieri, Katherine, and Gerald Schneider. 1999. Globalization and peace: assessing new directions in the study of trade and conflict. *Journal of Peace Research* 36 (4):387-404
- BBC World Service. 2012. Falkland Islands tensions: UK bans exports to Argentine military. *BBC News*, April 26. <http://www.bbc.co.uk/news/uk-17858361>[accessed: August 30, 2012].
- Beck, Nathaniel, and Jonathan N. Katz. 1995. What to do (and not to do) with time-series cross-section data. *American Political Science Review* 89 (3): 634-47.
- . 2001. Throwing out the baby with the bath water: A comment on Green, Kim, and Yoon. *International Organization* 55 (2):487–95.
- Beck, Nathaniel, Jonathan N. Katz, and Richard Tucker. 1998. Taking time seriously in binary time-series cross-section analysis. *American Journal of Political Science* 42 (4):1260-88
- Bennett, D. Scott, and Matthew C. Ruppert. 2003. Comparing measures of political similarity: An empirical comparison of S versus T_b in the study of international conflict. *Journal of Conflict Resolution* 47 (3): 367-93.
- Bennett, D. Scott, and Alan C. Stam. 2000. EUGene: A conceptual manual. *International Interactions* 26 (2): 179-204.
- . 2000. Research design and estimator choices in the analysis of interstate dyads. *Journal of Conflict Resolution* 44 (5): 653–85.
- Blanchard, Jean-Marc, and Norrin. M. Ripsman. 1999. Asking the right question: When do economic sanctions work?. *Security Studies* 9 (1): 228-64.
- . 2008. A political theory of economic statecraft. *Foreign Policy Analysis* 4 (4) : 371-98.
- Blanchard, Jean-Marc, Edward D. Mansfield, and Norrin. M. Ripsman (eds.). 2000. *Power and the purse: Economic statecraft, interdependence and national security*. London: Frank Cass.
- Blomberg, S. Brock, and Gregory D. Hess. 2006. How much does violence tax trade?. *Review of Economics and Statistics* 88 (4): 599-612.
- Blomberg, S. Brock, and Gregory D. Hess, and Akila Weerapana. 2004. Economic conditions and terrorism. *European Journal of Political Economy* 20 (2): 463-78.
- Bremer, Stuart. 1992. Dangerous dyads: Conditions affecting the likelihood of interstate war, 1816–1965. *Journal of Conflict Resolution* 36 (2) :309–341.
- Bueno de Mesquita, Bruce. 1975. Measuring systemic polarity. *Journal of Conflict Resolution* 19 (2): 189-216.

- . 1981. *The war trap*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Bussmann, Margit. 2010. Foreign direct investment militarized international conflict. *Journal of Peace Research* 47(2): 143-53.
- Bussmann, Margit, and Gerald Schneider. 2007. When globalization discontent turns violent: Foreign economic liberalization and internal war. *International Studies Quarterly* 51(1): 79-97.
- Buzan, Barry. 1984. Economic structure and international security: The limits of the liberal case. *International Organization* 38 (4): 597-624.
- Cecil, Nicholas. 2012. Argentina fires first salvo in UK trade war. *London Evening Standard*, February 21. <http://www.standard.co.uk/news/world/argentina-fires-first-salvo-in-uk-trade-war-7498337.html> [accessed: August 30, 2012].
- CEPII. 2008. The CEPII gravity dataset.
- Chang, Yuan-Ching. 2005. Economic interdependence and international interactions: Impact of third-party trade on political cooperation and conflict. *Cooperation and Conflict* 40 (2): 207-32.
- . 2008. Economic interdependence and third-party international interactions: A 30-country third-party bloc case study. *Japanese Journal of Political Science* 9 (1): 63-87.
- CIA. 2010. The World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> [accessed: August 30, 2012].
- Gibbs, N. David. 2000. Realpolitik and humanitarian intervention: The case of Somalia. *International Politics* 37 (1): 41-55.
- Cobden, Richard. [1835] 1978. Commerce is the grand panacea. Reprinted in *Western liberalism: A history in documents from Locke to Croce*, edited by E K. Bramsted and K J. Melhuish, 374-78. London: Longman.
- Cortright, David, and George A. Lopez. 2002. *Sanction and the Search for Security: Challenges to UN Action*. London: Lynne Rienner.
- Cox, Dan G., and A. Cooper Drury. 2006. Democratic sanctions: Connecting the democratic peace and economic sanctions. *Journal of Peace Research* 43 (6): 709-22.
- Crumm, Eileen. 1995. The value of economic incentive in international politics. *Journal of Peace Research* 32 (3): 313-30.
- De Montesquieu, Charles Secondat, Baron de. [1748]1991. *The spirit of laws*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Deutsch, Karl, Sydney A. Burrell, Robert A. Kann, Maurice Lee. Jr, Martin Lichterman, Raymond E. Lindgren, Francis L. Loewenheim and Richard W. Van Wagenhan. 1957. *Political community and the North Atlantic area: International organization in the light of historical experience*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Dixon, William. 1994. Democracy and the peaceful settlement of international conflict. *American Political Science Review* 88 (1): 14–32.
- Dorussen, Han. 2006. Heterogeneous trade interests and conflict: What you trade matters. *The Journal of Conflict Resolution* 50 (1): 87-107.
- Dorussen, Han, and Hugh Ward. 2010. Trade networks and the kantian peace. *Journal of Peace Research* 47 (1): 29-42.
- Doyle, Michael W. 1986. Liberalism and world politics. *American Political Science Review* 80 (4) : 1151-69.
- . 1997. *Way of war and peace: Realism, liberalism and socialism*. New York: Norton.
- Drezner, Daniel. 2000. The trouble with carrots: Transaction costs, conflict expatiations, and economic inducement in *Power and the purse: The Political Economy of National Security*, edited by J.-M.F. Blanchard, E.D. Mansfield and N.M. Ripsman, 188-21. London: Frank Cass
- . 2003. The hidden hand of economic sanction. *International Organization* 57 (3): 643-59.
- Drury, A. Cooper. 1998. Revisiting economic sanctions reconsidered. *Journal of Peace Research* 35 (4): 497-509.
- Drury, A. Cooper, and Yitan Li. 2006. U.S sanction threats against China: Falling to leverage better human rights. *Foreign Policy Analysis* 2 (4): 307-24.
- Eckstein, Zvi, and Daneil Tsiddon. 2004. Macroeconomic consequences of terror: Theory and the case of Israel. *Journal of Monetary Economics* 51 (5): 971-1002.
- Eldor, Rafi, and Rafi Melnick. 2004. Financial markets and terrorism. *European Journal of Political Economy* 20 (2): 367–386.
- EUGene: Expected utility generation and data management program (version 3.204). <http://www.eugenesoftware.org/> [accessed: August 30, 2012].
- Falloon, Matt, and Bornstein Huge. 2012. UK protest at Argentina trade boycott call. *Reuters*, February 29. <http://uk.reuters.com/article/2012/02/29/uk-argentina-falklands-britain-idUKTRE81S0TZ20120229> [accessed: August 30, 2012].

- Fearon, James. D. 1995. Rationalist explanations for war. *International Organization* 49 (3): 379–414
- . 1997. Signaling foreign policy interests: Tying hands versus sinking costs. *Journal of Conflict Resolution* 41 (1): 68–90.
- Feldman, Nizan. 2007. Terrorizing trade: The impact of terror on Israel's trade deficit with the EU. Paper presented at Political events, financial market and trade conference, University Konstanz, Germany, January 27.
- Feng, Yi. 1994. Trade, conflict, and alliances. *Defense and Peace Economics* 5 (4): 301–13.
- Fisher, Ronald J. 2007. Assessing the contingency model of third-party intervention in successful cases of pre-negotiation. *Journal of Peace Research* 44 (3): 311–29.
- Fordham, Benjamim O. 2010. Trade and asymmetric alliances. *Journal of Peace Research* 47 (6): 685–96.
- Frankel, Jeffrey A., and David Romer. 1999. Does trade cause growth?. *American Economic Review* 89 (3): 379–99.
- Frankel, Jeffrey A., and Andrew Rose. 2002. An estimate of the effect of common currencies on trade and income. *The Quarterly Journal of Economists* 117 (2): 437–67.
- Galtung, Johan. 1967. On the effect of international economic sanction: With examples from the case of Rhodesia. *World Politics* 19 (3): 378–416.
- Gartzke, Erik. 1998. Kant we all just get along ? Opportunity, willingness, and the origins of the democratic peace. *American Journal of Political Science* 42 (1): 1–27.
- . 2003. The classical liberals were just lucky: A few thoughts about interdependence and peace. In *Economic interdependence and international conflict: New perspectives on an enduring debate*, edited by Edward D. Mansfield and Brian M. Pollins, 96–110. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- . 2007. The capitalist peace. *American Journal of Political Science* 51 (1): 166–91.
- Gartzke, Erik, and J. Joseph Hewitt. 2010. International crises and the capitalist peace. *International Interactions* 36(2):115–45.

- Gartzke, Erik, and Dong-Joon Jo. 2002. *United Nations General Assembly Voting, 1946-1996*. Version 3.0. <http://www.columbia.edu/~eg589/datasets>. [accessed: August 30, 2012].
- Gartzke, Erik, Dong-Joon Jo, and Richard Tucker. 1999. *The similarity of UN policy positions, 1946-96*. Version 1.17.
- Gartzke, Erik, and Quan Li. 2003a. Measure for measure: Concept operationalization and the trade interdependence-conflict debate. *Journal of Peace Research* 40 (5): 553-71.
- . 2003b. War, peace, and the invisible hand: Positive political externalities of economic globalization. *International Studies Quarterly* 47 (4): 561-86.
- Gartzke, Erik, Quan Li, and Charles Boehamer. 2001. Investing in the peace: Economic interdependence and international conflict. *International Organization* 55 (2): 391-439
- Gasiorowski, Mark. 1986. Economic interdependence and international conflict: some cross-national evidence. *International Studies Quarterly* 30(1): 23–8.
- Gasiorowski, Mark, and Solomon W. Polachek. 1982. Conflict and interdependence: East-west trade and linkages in the era of detente. *The Journal of Conflict Resolution* 26 (4): 709-29.
- Gelpi, Christopher F., and Joseph M. Grieco. 2008. Democracy, interdependence, and the sources of the liberal peace. *Journal of Peace Research* 45 (1): 17-36.
- George, Alexander L., and Andrew Bennett. 2004. *Case studies and theory development*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ghosn, Faten, Glenn Palmer, and Stuart Bremer. 2004. The MID3 data set, 1993–2001: Procedures, coding rules, and description." *Conflict Management and Peace Science* 21 (1): 133-54.
- Gibler, Douglas M., and Meredith Sarkees. 2004. Measuring alliance: The correlates of war formal data set, 1816-2000. *Journal of Peace Research* 41 (2): 211-22.
- Gilpin, Robert. 1981. *War and change in world politics*. Cambridge : Cambridge University Press.
- . 1987. *The political economy of international relations*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- . 2001. *Global political economy: understanding the international economic order*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Gleditsch, Kristian Skrede. 2002. Expanded trade and GDP data. *Journal of Conflict Resolution* 46 (5): 712-24.

- . 2007. Modified Polity P4 and P4D Data, version 2.0. <http://privatewww.essex.ac.uk/> [accessed: August 30, 2012].
- Glick, Reuven, and Alan M. Taylor. 2010. Collateral damage: Trade disruption and the economic impact of war. *The Review of Economics and Statistics* 92 (1): 102-27.
- Gochman, Charles S., and Zeev Maoz. 1984. Militarized interstate disputes, 1816–1976: Procedure, patterns, and insights. *Journal of Conflict Resolution* 28 (4): 585–615.
- Goldstein, Joshua S. 1992. A conflict-cooperation scale for WEIS event data. *Journal of Conflict Resolution* 36 (2):369-85.
- Gowa, Joanne. 1994. *Allies, adversaries, and international trade*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- . 1999. *Ballots and Bullets: The elusive democratic peace*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Gowa, Joanne, and Edward Mansfield D. 1993. Power politics and international trade. *American Political Science Review* 87 (2): 408–20.
- Green, Donald P., Soo Yeon Kim, and David H. Yoon. 2001. Dirty pool. *International Organization* 55 (2):441–68.
- Grieco, Joseph M. 1988. Anarchy and the limits of cooperation: A realist critique of the newest liberal institutionalism. *International Organization* 42 (3): 485-507.
- . 1990. *Cooperation among nations: Europe, America, and non-tariff barriers to trade*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Haas, Ernst B. 1958. *The uniting of Europe: Political, social and economic forces*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Haass, Richard N. 1997. Sanction madness. *Foreign Affairs* 76 (6): 74-85.
- Heckscher, Eli F., and Bertil Ohlin. 1991. *Heckscher-Ohlin trade theory*. Translated, edited and introduced by Harry Flam and M. June Flanders. Cambridge MA: MIT Press.
- Hegre, Håvard. 2000. Development and the liberal peace: What does it take to be a trading state? *Journal of Peace Research* 37 (1): 5–30.
- . 2004. Size asymmetry, trade, and militarized conflict. *Journal of Conflict Resolution* 48(3): 403–29.
- . 2009. Trade dependence or size dependence? The gravity model of trade and the liberal peace. *Conflict Management and Peace Science* 26(1): 26-45.

- Hegre, Håvard, John R. Oneal and Bruce M. Russett. 2010. Trade does promote peace: New simultaneous estimates of the reciprocal effects of trade and conflict. *Journal of Peace Research* 47 (6): 763-74.
- Helpman, Elhanan, Marc Melitz, and Yona Rubinstein. 2008. Estimating trade flows: trading partners and trading volume. *The Quarterly Journal of Economics* 123 (2): 441-87.
- Hirschman, Albert O. [1945]1980. *National power and the structure of foreign trade*. Berkeley : University of California Press.
- Hoffman, Fredrik. 1967. The functions of economic sanctions: A comparative analysis. *Journal of Peace Research* 4 (2): 140-60.
- Hoyos, Carola. 2012. BAE wins £133m Brazil navy contract. *Financial Times*, January 2, http://www.ft.com/intl/cms/s/229ffe68-356e-11e1-84b9-00144feabdc0,Authorised=false.html?_i_location=http%3A%2F%2Fwww.ft.com%2Fcms%2Fs%2F0%2F229ffe68-356e-11e1-84b9-00144feabdc0.html&_i_referer=#axzz1tnqNGWY5 [accessed: August 30, 2012].
- Hufbauer, Gary, Jeffrey J. Schott, and Kimberley A. Elliott. 2000. *Economic sanctions reconsidered: history and current policy*, 2nd ed. Washington DC: Institute for International Economics.
- Hufbauer, Gary Clyde, Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott, and Barbara Oegg. 2007. *Economic sanctions reconsidered: History and current policy*. 3rd ed. Washington DC: Institute for International Economics.
- Huth, Paul K. 1998. Major power intervention in international crises, 1918–1988. *Journal of Conflict Resolution* 42 (6): 744–70.
- Ince, Matt. 2012. *Beyond rhetoric: could the heightened Falklands debate threaten British interest in Latin America?* .*RUSI Analysis*. London: Royal United Services Institute.
- Jagers, Keith, and Ted Robert Gurr. 1995. Transitions to democracy: Tracking democracy's third wave with the Polity III data. *Journal of Peace Research* 32 (4): 469-82.
- Jones, Daniel M., Stuart A. Bremer and J. David Singer. 1996. Militarized interstate disputes, 1816-1992: Rationale, coding rules, and empirical patterns. *Conflict Management and Peace Science* 15(2): 163–213.
- International Monetary Fund. 2009. International financial statistics. CD-ROM and codebook. Washington, DC: International Monetary Fund.

- Kant, Immanuel. [1795]1983. *Perpetual peace and other essays on politics, history, and morals*. Indianapolis: Hackett.
- Kastner, Scott L. 2007. When do conflicting political relations affect international trade? *Journal of Conflict Resolution* 51 (4): 664-88.
- Keohane, O. Robert. 2002. The globalization of informal violence, theories of world politics, and the "liberalism of fear". In *Power and Governance in a Partially Globalized World*, edited by Robert O. Keohane, 272-287. New York: Routledge.
- Keohane, O. Robert, and Joseph S. Nye. 1977. *Power and interdependence: World politics in transition*. Boston: Little, Brown.
- Keshk, Omar M. G. 2003. CDSIMEQ: A program to implement two-stage probit least squares. *Stata Journal* 3: 157–167.
- Keshk, Omar M. G., Brian M. Pollins, and Rafael Reuveny. 2004. Trade still follows the flag: The primacy of politics in a simultaneous model of interdependence and armed conflict. *The Journal of Politics* 66 (4): 1155-79.
- Keshk, Omar M. G., Rafael Reuveny, and Brian M. Pollins. 2010 Trade and conflict: Proximity, country size, and measures. *Conflict Management and Peace Science* 27 (1): 3-27.
- Keynes, John Maynard. 1920. *The economic consequences of the peace*. New York: Harcourt, Brace and Howe.
- Kim, Chae-Ham. 1991. Third-Party participation in wars. *Journal of Conflict Resolution* 35(4): 659-77.
- Kim, Hyung Min, and David L. Rousseau. 2005. The classical liberals were half right (or half wrong): New tests of the "liberal peace," 1960-88. *Journal of Peace Research* 42 (5): 523-43.
- King, Gary, Robert O. Keohane, and Sidney Verba. 1994. *Designing social inquiry: Scientific inference in qualitative research*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- King, Gary and Will Lowe. 2003. An automated information extraction tool for international conflict data with performance as good as human coders: A rare events evaluation design." *International Organization* 57(3): 617-42.
- King, Gary, and Langche Zeng. 2001. Logistic regression in rare events data. *Political Analysis* 9(2): 137-63.

- Kinne, Brandon J. 2012. Multilateral trade and militarized conflict: centrality, openness, and asymmetry in the global trade network. *The Journal of Politics* 74 (1): 308-22.
- Levy, Jack S. 1989. The causes of war: A review of theories and evidence. In *Behavior, society, and nuclear war*, vol. 1, edited by Philip E. Tetlock, Jo L. Husbands, Robert Jervis, Paul C. Stern, and Charles Tilly, 209-313. New York: Oxford University Press.
- Levy, Jack S. 2002. War and peace. In *Handbook of international relations*, edited by W. Carlsnaes, T. Risee and B.A. Simmons, pp. 350–68. London: Sage.
- Levy, Jack S., and Katherine Barbieri. 2004. Trading with the enemy during wartime. *Security Studies* 13 (3): 1-47.
- Li, Quan, and Rafeal Reuveny. 2011. Does trade prevent or promote interstate conflict initiation?. *Journal of Peace Research* 48(4): 437-53.
- Li, Quan and David H. Sacko. 2002. The (Ir) Relevance of militarized interstate disputes for international trade.” *International Studies Quarterly* 46(1):11-43.
- Liberman, Peter. 1996. Trading with the enemy: Security and relative economic gains. *International Security* 21 (1): 147-75.
- Linnemann, Hans. 1966. *An econometric study of international trade Flows*. Amsterdam: North-Holland.
- Long, Andrew G. 2004. Rational expectations, conflict and international trade. Ph.D. Dissertation. Florida State University.
- . 2008. Bilateral trade in the shadow of armed conflict. *International Studies Quarterly* 52 (1): 81–101.
- Mansfield, Edward D. 1994. *Power, trade, and war*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- . 1995. International institutions and economic sanctions. *World Politics* 47 (4): 575-605.
- Mansfield, Edward D., and Jon C. Pevehouse. 2000. Trade blocs, trade flows, and international conflict. *International Organization* 54(4): 775-808.
- Mansfield, Edward D., and Brian M. Pollins. 2001. The Study of Interdependence and Conflict: Recent advances, open questions, and directions for future research. *The Journal of Conflict Resolution* 45 (6): 834-59.
- (eds.). 2003. *Economic interdependence and international conflict*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Maoz, Zeev. 2006. Network polarization, network interdependence, and international conflict, 1816-2002. *Journal of Peace Research* 43(4): 391-411.
- Maoz, Zeev. 2009. The effect of strategic and economic interdependence on international conflict across levels of analysis. *American Journal of Political Science* 53(1): 223-40.
- Martin, Lisa. 1992. Institutions and cooperation: Sanctions during the Falklands Islands conflict. *International Security* 16 (4): 143-78.
- Martin, Philippe, Thierry Mayer, and Mathias Thoenig. 2008. Make trade not war?. *Review of Economic Studies* 75 (3): 865- 900.
- McDonald, Patrick J. Peace through trade or free trade? *Journal of Conflict Resolution* 48 (4): 547-72.
- . 2009. *The invisible hand of peace: Capitalism, the war machine, and international relation theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mearsheimer, John J. 1992. Disorder restored. In *Rethinking America's security: Beyond cold war to world order*, edited by G. Allison and G. Treventon, 213-37. New York: Norton.
- Milner, Helen V., and Keiko Kubota. 2005. Why the move to free trade? Democracy and trade policy in the developing countries. *International Organization* 59 (1): 107-43.
- Milner, V. Helen., and Peter B. Rosendorff. 1996. Trade negotiation, information and domestic politics: The role of domestic groups. *Economics and Politics* 8 (2): 145-89.
- . 1997. Democratic politics and international trade negotiations: Elections and divided government as constraints on trade liberalization. *Journal of Conflict Resolution* 41 (1): 117-46.
- Moravcsik, Andrew. 1997. Taking preferences seriously: A liberal theory of international politics. *International Organization* 51 (4): 513–53.
- Morgan, T. Clifton, Navin Bapat, and Valentin Krustev. 2009. The threat and imposition of economic sanctions. *Conflict Management and Peace Science* 26(1):92-110.
- Morgan,T.Clifton, and Valerie L. Schwebach .1997. Fools Suffer Gladly: The use of economic sanction in international crises. *International Studies Quarterly* 41 (1): 27-50.
- Morgenthau, Hans J. 1967. To intervene or not to intervene. *Foreign Affairs* 45 (3): 425–34.

- Morrow, James D. 1999. How could trade affect conflict? *Journal of Peace Research* 36 (4): 481-9.
- . 2003. Assessing the role of trade as a source of costly signals. In *Economic interdependence and international conflict: New perspectives on an enduring debate*, edited by Edward D. Mansfield and Brian M. Pollins, 89-95. Ann Arbor: University of Michigan Press
- Morrow, James D., Randolph M. Siverson, and Tressa E. Tabares. 1998. The political determinants of international trade: The major powers, 1907-90. *American Political Science Review* 92(3): 649-61.
- Mueller, John. 1989. *Retreat from Doomsday: The Obsolescence of Major War*. New York: Basic Books.
- . 2010. Capitalism, peace, and the historical movement of ideas. *International Interactions* 36 (2): 169–84.
- Nye Joseph S. Jr. 1988. Neorealism and neoliberalism. *World Politics* 40 (2): 235-51.
- Oneal, John R., Frances H. Oneal, Zeev Maoz, and Bruce Russett. 1996. The liberal peace: Interdependence, democracy, and international conflict, 1950-85. *Journal of Peace Research* 33 (1): 11-28.
- Oneal, John R., and James L. Ray. 1997. New tests of the democratic peace: Controlling for economic interdependence, 1950-85. *Political Research Quarterly* 50 (4): 751-75.
- Oneal, John R., Bruce M. Russett. 1997. The classical liberals were right: democracy: Controlling for interdependence, 1950-1985. *International Studies Quarterly* 41(2): 267-94.
- . 1999. Assessing the liberal peace with alternative specifications: Trade still reduces conflict. *Journal of Peace Research* 36 (4): 423-42.
- Oneal, John R., Bruce Russett, and Michael L. Berbaum. 2003. Causes of peace: Democracy, interdependence, and international organizations, 1885-1992. *International Studies Quarterly* 47 (3): 371-93.
- Papayoanou, Paul A. 1999. *Power ties: Economic interdependence, balancing, and war*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Papayoanou, Paul A., and Scott L. Kastner .1999. Sleeping with the (potential) enemy: Assessing the US policy of engagement with china. *Security Studies* 9 (1-2): 157-87.
- Pape, Robert A. 1997. Why economic sanctions do not work. *International Security*. 22 (2): 90-136.

- Peterson, M Timothy. 2011. Third-party trade, political similarity, and dyadic conflict. *Journal of Peace Research* 48 (2): 185-200.
- Pevehouse, Jon C. 2004. Interdependence theory and the measurement of international conflict. *Journal of Politics* 66 (1): 247-66.
- Polachek, Solomon W. 1978. Dyadic dispute: an economic perspective. *Papers of the Peace Science Society* 28: 67-80.
- . 1980. Conflict and trade. *The Journal of Conflict Resolution* 24 (1): 55-78.
- . 2003. Multilateral interactions in the trade-conflict model. In *Globalisation and armed conflict*, edited by Gerald Schneider Katherine Barbieri, and Nils Petter Gleditsch, 31-51. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Polachek, Solomon W., and Judith McDonald. 1992. Strategic trade and incentive for cooperation. In *Disarmament, economic conversion, and management of peace*, edited by Manas Chatterji and Linda Rennie Forcey. New York: Praeger.
- Polachek, Solomon W., John Robst, and Yuan-Ching. 1999. Liberalism and interdependence: Extending the trade-conflict model. *Journal of Peace Research* 36(4): 405-22.
- Polachek, Solomon W., Carlos Seiglie, and Jun Xiang. 2007. The impact of foreign direct investment on international conflict. *Defence and Peace Economics* 18 (5): 415-29.
- Polachek, Solomon W., and Jun Xiang. 2010. How opportunity costs decrease the probability of war in an incomplete information game. *International Organization* 64 (1): 133-44.
- Pollins, Brian M. 1989. Does trade still follow the flag? *American Political Science Review* 83 (2): 465-80.
- Press-barnathan, Galia . 2006. The neglected dimension of commercial liberalism: Economic cooperation and transition to peace. *Journal of Peace Research* 43 (3): 261-78.
- Ray, James Lee. 2005. Constructing multivariate analyses (of dangerous dyads). *Conflict Management and Peace Science* 22 (4): 277-92.
- Regan, Patrick M. 1996. Conditions of successful third-party intervention in intrastate conflicts. *Journal of Conflict Resolution* 40(2): 336-59.
- . 1998. Choosing to intervene: Outside intervention in internal conflicts. *Journal of Politics* 60(3): 754-79.

- Reuveny, Rafael. 2000. Bilateral import, export and political conflict simultaneity. *International Studies Quarterly* 45:131-58.
- . 2001. Disaggregated trade and conflict: Exploring propositions in a simultaneous framework. *International Politics* 38 (3): 401-28.
- Reuveny, Rafael and Heejoon Kang. 1996. International trade, political conflict/cooperation, and granger causality. *American Journal of Political Science* 40 (3): 943-70.
- . 1998. Bilateral trade and political conflict/cooperation: Do goods matter? *Journal of Peace Research* 35(5): 581-602.
- . 2003. A simultaneous-equation model of trade, conflict and cooperation. *Review of International Economics* 11(2): 279-95.
- Robst, John, Solomon Polachek W., and Yuan-Ching Chang. 2007. Geographic proximity, trade, and international conflict/cooperation. *Conflict Management and Peace Science* 24(1): 1–24.
- Rogowski, Ronald. 1989. *Commerce and coalitions: How trade affects domestic political alignments*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Rose, Andrew K. 2004. Do WTO members have more liberal trade policy? *Journal of International Economics* 63 (2): 209-35.
- Rosecrance, Richard. 1986. *The rise of trading state: Commerce and conquest in modern world*. New York: Basic Books.
- Rosecrance, Richard, and Arthur Stein. 1973. Interdependence: Myth or reality? *World Politics* 16 (1): 1-27.
- Rowe, David M. 2005. The tragedy of liberalism: How globalization caused the First World War. *Security Studies* 14(3): 407-47.
- Rummel, Rudolph J. 1983. Libertarianism and international violence. *Journal of Conflict Resolution* 27 (1): 27–71.
- Russett, Bruce. 1967. *International regions and the international system: A study in political ecology*. Chicago, IL: Rand McNally.
- Russett, Bruce M., and John R. Oneal. 2001. *Triangulating peace: Democracy, interdependence, and international organization*. New York: Norton.
- Russett, Bruce M., John R. Oneal, and David R. Davis. 1988. The third leg of the kantian tripod for peace: International organizations and militarized disputes, 1950-1985. *International Organization* 52 (3): 441-67.

- Rowe, David. 2000. Decline of Rhodesian tobacco, 1965–79. In *sanctions as economic statecraft: theory and practice*, edited by Steve Chan & Cooper Alfred Drury, 131–57. New York: Palgrave
- Sarkees, Meredith Reid, and Frank Wayman .2010. *Resort to war: 1816 - 2007*. CQ Press.
- Schneider, Gerald, Katherine Barbieri, and Nils Petter Gleditsch (eds.). 2003. *Globalisation and Armed conflict*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Schneider, Gerald, and Nils Petter Gleditsch. 2010. The capitalist peace: The origins and prospects of liberal idea. *International Interactions* 36 (2): 107-14.
- Schneider, Gerald, and Gunther G. Schulze. 2003. The domestic roots of commercial liberalism: A sector-specific approach. In *Globalization and armed conflict*, edited by Gerald Schneider, Katherine Barbieri, and Nill Petter Gleditsch, 123-43. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.
- Schumpeter, Joseph A. 1951. *Imperialism and social classes*. New York: Augustus M Kelley.
- Selfridge, H Gordon. 1918. *The romance of commerce*. London: Bodley Head.
- Signorino, Curtis S., and Jeffrey M. Ritter. 1999. Tau-b or not Tau-b: Measuring the similarity of foreign policy positions. *International Studies Quarterly* 43:115-44.
- Silva, J.M.C. Santos, and Silvana Tenreyro. 2006. The log of gravity. *The Review of Economics and Statistics* 88(6): 641-58.
- Singer, J. David, Stuart A. Bremer, and John Stuckey. 1972. Capability Distribution, Uncertainty, and Major Power War, 1820–1965. In *Peace, War and Numbers*, edited by Bruce Russett, 18-48. Beverly Hills: Sage.
- Singer, J. David and Melvin Small. 1972. *The wages of war, 1816-1965: A statistical handbook*. New York: Wiley
- Solingen, Etel. 1998. *Regional orders at century's dawn: Global and domestic influence on grand strategy*. Princeton: Princeton University Press.
- Stein, Arthur A. 2003. Trade and conflict: Uncertainty, strategic signaling, and interstate disputes. In *Economic interdependence and international conflict: New perspectives on an enduring debate*, edited by Edward D. Mansfield and Brian M. Pollins, 111-26. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Tinbergen, Jan. 1962. *Shaping the world economy*. New York: Twentieth Century Fund.
- Turner, Toas, and Cassell Bryan-Low. 2012. Argentina Moves to Snub U.K. Goods. *The Wall Street Journal*, March 1, Turner, Toas, and Cassell Bryan-Low. 2012.

- Argentina Moves to Snub U.K. Goods. *The Wall Street Journal*, March 1. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203986604577253071772727722.html> [accessed: August 30, 2012].
- Viner, Jacob. 1937. *Studies in the theory of international trade*. New York: Harper & Brothers.
- . 1950. *The customs union issue*. New York: New York : Carnegie Endowment for International Peace.
- . 1951. *International economics*. Glencoe, ill: Free Press.
- Vinocur, Nick. 2009. Top economists urge G20 to embrace free trade. *Reuters*, April 1. <http://uk.reuters.com/article/2009/04/01/uk-g20-trade-petition-sb-idUKTRE5302YO20090401> [accessed: August 30, 2012].
- Wallensteen, Peter. 1968. Characteristics of economic sanctions. *Journal of Peace Research* 5 (3): 248-67.
- Wallerstein, Immanuel. 1984. Long waves as a capitalist process. *Review* 7 (4): 559-75.
- Walt, Stephen M. 1987. *The origins of alliance*. Ithaca: Cornell University Press.
- Waltz, Kenneth. 1970. The myth of interdependence. In *The international corporation: A symposium*, edited by Charles P. Kindleberger, 205-23.
- . 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- . 2000. Globalization and American power. *National Interest* 59: 46-56.
- Whang, Taehee. 2010. Structural estimation of economic sanctions: From initiation to outcomes. *Journal of Peace Research* 47(5): 561-73.
- World Trade Organization, 2008. 10 Benefits of the WTO Trading System. Geneva: WTO. http://www.wto.org/english/res_e/doload_e/10b_e.pdf [accessed: August 30, 2012].
- Xiang, Jun, Xiaohong Xu, and George Keteku. 2007. Power: The missing link in the trade conflict relationship. *The Journal of Conflict Resolution* 51 (4): 646-63.
- Yoon, Mi Yung. 1997. Explaining U.S. intervention in Third World internal wars, 1945–1989. *Journal of Conflict Resolution* 41 (4): 580–602.
- Youtube. 2012. EU must suspend Argentinian Trade greements Demands David Campbell Bannerman MEP. <http://www.youtube.com/watch?v=Gp9j423eMSA> [accessed: August 30, 2012].

Zacher, Mark W. 2001. The territorial integrity norm: International boundaries and the use of force. *International Organization* 55(2): 215–50.